

BİR XALÇANIN RƏNGLƏRİYİK...

*Azərbaycanda yaşayan xalqların
ədəbiyyat antologiyası*

- TALİŞ
- LƏZGİ
- AVAR
- TAT
- UDİN
- KÜRD
- DAĞ YƏHUDİLƏRİ
- SAXUR

“Avropa” Nəşriyyatı

Bakı - 2007

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

0169

84(5120)
B 66

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu
Association of New Writers and Artists

“İntellektual və **Kulturoloji** Ədəbiyyat Kitabxanası”. № 02

Az-2

B-70

Bir xalçanın rəngləriik. “Avropa” nəşriyyatı, Bakı-2007, 352 səh.

Layihə əlaqələndiricisi, ön söz və ümumi bədii redaktor:

Aydın Xan (Əbilov), *yazıçı-kulturoloq*

Kitab üzərində işləmişlər:

Aydın Əhmədov (taliş bölümü)

Müzəffər Məlikməmmədov (ləzgi bölümü)

Asiyyat Tinayeva, fil. elm. nam. (avar bölümü)

Maqsud Hacıyev, professor (tat bölümü)

Georgi Keçaari (udin bölümü)

Tahir Əliyev - Süleyman (kürd bölümü)

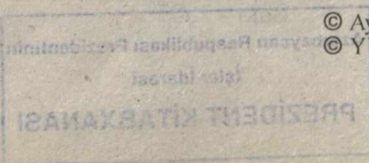
Simax Şeyda (yəhudiləri bölümü)

Pərviz Yusif (saxur bölümü)

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlətdir: burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla yanaşı talışlar, ləzgilər, avarlar, kürdlər, udinlər, saxurlar, dağ yəhudiləri, tatlar, ingiloylar, həmçinin başqa azsaylı millətlər və etnik azlıqlar yaşayırlar. Onlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində özlərinə məxsus mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışlar. Azsaylı millətlərin, etnik qrupların əlvan mədəniyyəti - folklor və ədəbiyyatı Azərbaycanın mənəvi irsinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bu kitabda ölkəmizdə yaşayan azsaylı millətlərin bəzilərinin - talış, ləzgi, avar, tat, udin, kürd, dağ yəhudiləri, saxur - ədəbiyyatı və folklor nümunələri (azərbaycanca və doğma dillərində) daxil edilmişdir.

Kitab Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu tərəfindən gerçəkləşdirilən “Azərbaycan - Evimiz və İrsimiz” kulturoloji layihəsinin bir hissəsi kimi Açıq Cəmiyyət İnstitutu - Yardım Fondunun - “Sənət və Mədəniyyət” Şəbəkə Proqramının maliyyə yardımı ilə nəşr olunmuşdur.

B-70 $\frac{4702060106}{8032-2007}$ Qrifli nəşr

© Aydın Xan (Əbilov) - 2007

© YYSQ - “İKƏK” - 2007

Aydın Xan (Əbilov)
YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq

SİVİLİZASIYALARIN QOVUŞDUĞU MƏKAN – AZƏRBAYCAN

Biz bu antologiyani nəşrə hazırlayan zaman maraqlı mədəniyyət – folklor və ədəbiyyat hadisələri, faktları ilə rastlaşdıq. Araşdırıcılarımız tərəfindən toplanmış, sistemli halda tədqiq və tərcümə edilmiş, çox hissəsi bu kitabda yer almış bu ədəbi-bədii, poetik-tərcümə materialları bir daha sübut edir ki, Azərbaycan Respublikası ölkəmizdə yaşayan, eləcə də dünyanın hər tərəfinə səpələnmiş, özünü azərbaycanlı sayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların 50 milyondan çox nümayəndəsinin kulturoloji-mədəni mərkəzi, bir sözlə, mənəvi-mədəni məkanındır.

Ədəbi-bədii nümunələrin müəlliflərinin yaradıcılığına diqqət edəndə, görürük ki, onların çoxu həm milli dillərində, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət dili sayılan azərbaycanca yazıb-yadırlar. Hətta elə xalqların ədəbiyyatı var ki, orada aparıcı ədəbi dil azərbaycancadır. Bu da onu bir daha sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycan Respublikası müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, hətta dinlərin və dillərin yanaşı mövcud olduğu unikal multimədəniyyət - sivilizasiya məkanındır. Milli mədəniyyətimiz Azərbaycan türklərinin yaratdığı kulturoloji-estetik təməl üzərində inkişaf edir, milli rəngarənglik bütöv Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərini çağdaş sivilizasiya proseslərinə cavab verən global intellektual standartlarına çevirir.

Qafqazın cənubunda, Xəzər dənizindən qərbdə yerləşən Azərbaycan Respublikasında müxtəlif azsaylı millətlər və xalqlar yaşayır. Burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla (Azərbaycan türkləriylə) yanaşı, ruslar, talışlar, ləzgilər, gürcülər (ingiloylar), avarlar, saxurlar, yəhudilər, tatarlar kimi milli və etnik azlıqlar əsrlər boyu yanaşı yaşamış, məmləkətimiz dinlərarası, mədəniyyətlərarası toleranlıq ocağı olaraq bütün dünyada tanınır. Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və xalqlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində

*Bir xalçanın rəngləri*ik...

özlərinə məxsus milli-mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışdılar. Azsaylı xalqların əlvan folkloru Azərbaycanın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

Qafqazdilli xalqlara mənsub olan ləzgilər, avarlar, saxurlar Rusiya Federasiyasının Dağıstan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, Azərbaycanın bir sıra şimal və şimal-qərb rayonlarında məskunlaşmışlar. Eyni ərazinin Qəbələ və Oğuz rayonlarında tarixi Qafqaz Albaniyasının xalqlarından olan «udi» (udin) icmalarına rast gəlirik. Gürcüstanla həmsərhəd olan Qax və Ba-lakən rayonlarında isə xaçpərəst gürcülərin və yengiloyların - ingloyların (gürcüdilli müsəlmanlar) kəndləri də vardır.

İrandilli xalqlardan tatlar, talışlar, müsəlman kürdlər, iudaizmə sitayiş edən dağ yəhudiləri əsrlərdən bəri Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Müxtəlif mənşəli xristian xalqları (ruslar, assiriyalılar və b.), eləcə də, yəhudilər (aşkenazi) müxtəlif dil qruplarına mənsubdurlar. Ruslar və yəhudilər Azərbaycanın etnik xəritəsinə XIX əsrin əvvəllərindən daxil olmuşlarsa, assiriyalılar yurdumuza bir əsr sonra gəldilər.

Azərbaycanda yaşayan xalqların milli-etnik folklorunda zənginlik tədqiqatçıların hər zaman diqqətini cəlb etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək, mərasim və mövsüm nəğmələri, layla və ağılar, lirik mahnılar və instrumental rəqs havaları hər bir mədəniyyət daxilində xüsusi təzahür formalarına malikdir.

Məsələn, qədim millətlərdən biri olan talışların musiqi folkloru zəngin janr və ifa xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qadınlar tərəfindən ifa olunan nisbətən yaxşı qorunub saxlanılmış əmək, toy, mövsüm mərasim nəğmələri, «halay» mahnı-rəqsləri məlumdur. Bir çox mahnı nümunələri həm talış, həm də Azərbaycan dilində oxunur və bu mədəniyyətlərin sıx qarşılıqlı əlaqələrini əks etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif xalqları və etnik qrupları arasında mövcud olan folklor əlaqələri və qarşılıqlı təsirlər coğrafi və tarixi amillərdən asılıdır. Respublikamızın ərazisində uzun əsrlər boyu yaşayan xalqların musiqi və folkloru qarşılıqlı bəhrələnməyə məruz qalmış, ayrı-ayrı hallarda şeir eləcə də musiqi ünsürlərində ikidillik hadisəsini meydana gətirmişdir. Bu mənada talışların və tatların, qis-

mən də saxurların və dağ yəhudilərinin folklor mədəniyyətlərini qeyd etmək olar.

Azərbaycanın bütün xalqlarının zəngin mədəniyyəti - ədəbiyyatı demokratik cəmiyyətimizin həmrəyliyi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bu antologiyanın birinci nəşrinə talış, ləzgi, dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur folkloru, poeziya və nəsrini - orijinalda, Azərbaycan dilində, eləcə də bu millətlərin nümayəndələri olan qələm adamlarının azərbaycanca yaratdıqları əsərlərdən nümunələri daxil etmişik.

Layihə çərçivəsində nəzərdə tutulan bölgələrə səfərlərimiz zamanı aşağıdakı faktları dəqiqləşdirə bildik.

Apardığımız müşahidələrdən belə nəticələr çıxarmaq mümkündür ki, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatına və milli ədəbi prosesə fəal qoşulan nümayəndələrinin sayına görə talışlar və ləzgilər üstünlük təşkil edir: sözsüz, bu məsələdə həmin millətlərdən olanların ümumi sayının çoxluğunu və tarixi-mədəni amilləri unutmaq olmaz. Daha sonrakı yerləri dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur kimi azsaylı millətlər və xalqların nümayəndələri tutur.

Bu layihə və onun son nəticəsi kimi nəşrə hazırlanan antologiya Azərbaycanda bunaqədərki aparılan kulturoloji fəaliyyətlərin davamı olaraq aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Azərbaycanın Respublikasında yaşayan müxtəlif xalqların milli-etnik mədəniyyətləri - ədəbiyyatı və folklor nümunələri barədə təsəvvürləri genişləndirir;

- Dünyanın mədəni-kulturoloji və ədəbi-filoloji ictimaiyyətini Azərbaycanın etnik mədəniyyət xəritəsiylə tanış edir;

- Yaradıcı insanların və tələbə gənclərin humanitar biliklərinin zənginləşdirilməsinə imkan yaradır;

- Azərbaycan xalqlarının ədəbiyyatının qorunmasına xidmət edir;

- İstər yerli əhali, istərsə də turistlər tərəfindən mədəni - ədəbi-bədii sərvətlərin qorunması ilə bağlı qayğının yüksəlməsinə yardımçı olur;

- Ənənəvi xalq folkloru və ədəbiyyatı onların mövcud olduğu bölgələrdə mühafizə edir;

- Eko-turizm, kulturologiya, regionşünaslıq, art-turizm, etnoturizm sahələrinin inkişafına təkan verir;

- Azərbaycanda yaşayan xalqların köklü ənənəvi mədəniyyəti - ədəbiyyatı və folkloru üzərində müəlliflik hüququnu möhkəmləndirir;

- Milli dillərin, eyni zamanda o dillərdə yaranan ədəbi-bədii əsərlərin, folklor nümunələrinin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsinə kömək edir və b.

Eyni zamanda onu da bildirmək istəyirik ki, layihəmiz insan haqlarına dair beynəlxalq – hüquqi aktlara və milli azlıqların qorunmasına dair çərçivə konvensiyasına əsaslanır; UNESCO-nun Milli müxtəliflik haqqında ümumi Deklarasiyasının (2001), Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında beynəlxalq Konvensiyasının (2003), Mədəni özünü ifadə formalarının rəngarəngliyinin qorunması və artırılması haqqında Konvensiyasının (2005) müddəalarında öz əksini tapmış qeyri – maddi mədəni irsin mədəniyyətin rəngarəngliyinin qaynaqları və sabit inkişafının təminatçısı kimi əhəmiyyətinə diqqət yetirir; Beynəlxalq intellektual mülkiyyət təşkilatının 1998-ci ildən başlayaraq, intellektual mülkiyyət sahəsində yeni istiqamətin – ənənəvi biliklərin qorunması probleminin irəli sürülməsində təşəbbüslərini nəzərə alır; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və «Folklor nümunələrinin hüquqi qorunmasına dair» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarını qəbul edir.

Biz layihənin icraçılarına, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı, etnik mədəniyyət yaddaşının qoruyucularına, Azərbaycanın ənənəvi folklorunun daşıyıcılarına, respublikanın bölgə, şəhər və kəndlərinin ədəbiyyatsevər sakinlərinə minnətdarlığımızı bildiririk.

AZƏRBAYCAN ETNİK MƏDƏNİYYƏTİ

(ixtisarla)

Coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhəddində yerləşən müasir Azərbaycan tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasani, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuşdur. Lakin maddi və mənəvi dəlil kimi tarixi abidələrdə təcəssümünü tapmış bütün bu mədəni simbioz və rəngarəng ənənələrlə yanaşı, Azərbaycanın çiçəklənməsi fenomenini onun etnogenezi ilə, bədii yaradıcılığın ən müxtəlif sahələrində ecazkar incilər yaradan xalqla bağlıdır.

Azərbaycan etnosunun tarixini nəzərdən keçirsək, görərik ki, respublikamızın əhalisinin 90% -ni təşkil edən azərbaycanlılardan başqa, bu etnosun təşəkkülündə əsrlərdən bəri müxtəlif azsaylı xalqlar, etnik və milli qruplar iştirak etmişlər. Onların arasında Altay ailəsinin türk qoluna məxsus (azərbaycanlılar, tatarlar, mesxeti türkləri), həmçinin, hind-avropa (tatlar, talışlar, dağ yəhudiləri, kürdlər), qafqaz (udilər, ləzgilər, avarlar, saxurlar, buduqlular, ingiloylar, qırzlar, xınalıqlar), slavyan (ruslar, molokanlar, ukraynalılar) dil qruplarının təmsilçiləri vardır.

XX əsrin sonunda keçmiş SSRİ respublikaları dövlət müstəqilliyinin bərpası yolunda tarixi imkan əldə etdilər. Keçmişə, milli şüurun təşəkkülünə və inkişafına, mədəni sərvətlərin yenidən dəyərləndirilməsinə, tarixi yaddaşın aktuallaşdırılmasına maraq artdı. Bununla yanaşı, müasir dünya birliyinin inkişafında «qloballaşma» aparıcı təmayülə çevrildi ki, bu da müxtəlif ölkə və xalqlar arasında sərhədlərin silinməsinə əsaslanır, insanları yaxınlaşdırır və vahid ümumbəşəri, planetar mədəniyyətin təşəkkülünə və inkişafına şərait yaradır. İdeoloji, siyasi və dil baxımından maneələrin silinməsi mədəniyyətlərdəki rəngarəngliyin itməsinə və yekrəngiliyinə gətirib çıxarır. Belə yekrənglik isə polimədəniyyətə malik cəmiyyət daxilində özünəməxsus etnik mədəniyyətlər üçün xüsusilə məhvedici ola bilər.

Sadalanan ictimai – tarixi hadisələr dalğasında respublika rəhbərliyinin balanslaşdırılmış siyasətinin əsas məsələlərindən biri dövlətin polietnik əhali kütləsinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu da xalqın mədəni genofondunun determenantı kimi, etnik mədəniyyətin – dil, xalq incəsənəti, xalqın maddi mədəniyyəti, adət və ənənələri, etika, ənənəvi tərbiyə sistemi və s. bu kimi ünsürlərini özündə ehtiva edir.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında» 1992-ci ildə verilmiş sərəncamı ilə başlanmışdır. Sərəncamın məzmununda etnik azlıqların təhsil, mətbuat, mərkəzi televiziya və radio ilə xüsusi verilişlərin təşkili, həmfikirlik və ədalətlik, tolerantlıq və həqiqilik, bərabərlik və əməkdaşlıq hüquqları təsbit edilir.

Bu sərəncamın uğurla həyata keçirilməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, yeni Azərbaycanın vətəndaşlarının bugünkü süurunda üç komponentin vəhdəti kök salmışdır: bunlar öz etnosuna mənsubluq haqqından (istər azərbaycanlı, istər tatar, istər talış, istərsə də rus olsun), öz milli ənənələrinə və öz xalqının tarixinə hörmət və məhəbbət hissindən, milli dilin və milli mədəniyyətin öyrənilməsi meyllərindən ibarətdir. Eyni zamanda, onların çoxmillətli Azərbaycan cəmiyyətinə və nəhayət, dünya birliyinə mənsubiyyət hüququnun təsdiqi, təkcə öz xalqının və çoxmillətli ölkəsinin taleyi üçün deyil, həmçinin, bütün dünyanın taleyi üçün məsuliyyət hissini aşılamaı bu qəbildəndir.

Şübhəsiz, elə bir xalq yoxdur ki, etnik mədəniyyətin qorunması və inkişafı problemi ilə qarşılaşmasın. Məlumdur ki, ümumi amal insanları birləşdirir. Əsas məqsəd – millətin və onun mədəniyyətinin qorunması, yeni bilgilərlə zənginləşdirilməsi, həm əvvəlki, həm də indiki nəsillər tərəfindən toplanılan biliklərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılması ilə bağlıdır.

Azərbaycan xalqı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, respublika cəmiyyətinin əsas hissəsi olan azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yığcam halda yaşayan 30 sayda millət və etnik qruplardan ibarətdir. Sayının, dil və dinlərinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır və çoxsaylı azərbay-

canlılarla bərabər bütün vətəndaşlıq hüquqlarına malikdirlər. Onların folklor ənənələri və bilikləri ümummədəni və elmi baxımdan dəyərlidir: çünki bunlar etnik təşəkkül və inkişaf tarixi, həyat tərz, dünyagörüşü və dünyaduyumu haqqında zəngin məlumatları özündə cəmləşdirir. Onların hər biri unikal, özünəməxsus və təkrarolunmazdır.

Təəssüf ki, bu etnosların ənənəvi bilikləri, onların autentik folkloru janr zənginliyinə və mövzu rəngarəngliyinə baxmayaraq, intellektual mükəlliyət kimi, bu günə qədər layiqincə qiymətləndirilməmiş, nə bizim ölkəmizdə, nə də xaricdə geniş işıqlandırılmamışdır. Bundan əlavə, bu xalq sərvəti son illərə kimi Azərbaycan tarixçilərinin, etnoqrafların, etnopsixoloqların, etnolinqvistlərin, etnomusiqişünasların tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Hərçənd ki, bu məsələlər Azərbaycanın hüduqlarından kənarında nəşr olunan işlərdə daha ətraflı işıqlandırılrsa da, heç də həmişə həqiqətə uyğun və obyektiv xarakter daşımırdı. Buna görə də bu problemin tədqiqi təkcə humanitar elmi araşdırmalar nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin, siyasi, ictimai, tarixi rakursdan qloballaşma və ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması dövründə aktuallıq kəsb edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİLLİ AZLIQLARA MƏNSUB OLAN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ QORUNMASI ÜZRƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Azərbaycan Respublikası müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və harmonik birgəyaşayışı üzərində qurulmuş, həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli, çoxdininli ölkədir. Qanun mənşəyindən, milliyyətindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Bir neçə əsr ərzində milli azlıqlara mənsub olan şəxslər Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan xalqı ilə sülh və harmoniya şəraitində yaşamış və yaşayırlar. Azərbaycan tarixən unikal çoxmillətli cəmiyyət olduğu üçün bu multimədəniyyətli, multietnik irs hətta bu gün də Azərbaycanda qorunub saxlanılmaqdadır.

Ölkəmizin 20% ərazisini işğal etmiş qonşu Ermənistanla çoxillik silahlı münaqişə nəticəsində mövcud olan çətinliklər, erməni silahlı qüvvələri və terrorist qruplaşmalarının təşkil etdiyi etnik təmizləmənin qurbanları olan Azərbaycanlılarla yanaşı müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərdən ibarət (kürdlər, ruslar, yəhudilər və s.) təxminən 1 milyon qaçqın və məcburi köçkünün, həmçinin keçid dövrünün problemlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti milli azlıqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasətini davam etdirir.

Milli azlıqlar öz milli mədəni mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər.

Hazırda Azərbaycanda onlarla milli mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərir. Onların arasında «Birlik» cəmiyyəti, Rus icması, Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-İsrail icması, Ukrayna cəmiyyəti, Kürd mədəni mərkəzi «Ronai», «Samur» ləzgi milli mərkəzi, Azərbaycan-Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Tat mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-tatar cəmiyyəti, Tatar mədəniyyət cəmiyyəti «Turqan-tel», Tatar mədəniyyət mərkəzi «Yaşlıq», Krım tatarları cəmiyyəti «Krım», gürcü cəmiyyəti, Azərbaycan gürcülərinin humanitar cəmiyyəti, İngiloy icması, Çeçen mədəniyyət mərkəzi, Axısxa türklərinin «Vətən» cəmiyyəti, Axısxa türk qadınlarının «Sona» cəmiyyəti,

Talış mədəniyyət mərkəzi, Avar cəmiyyəti, Dağ yəhudilərinin icması, Avropa yəhudiləri (Aşkenazi) icması, Gürcü yəhudi icması, Yəhudilərin qadın humanitar assosiasiyası, «Karelhaus» alman mədəniyyət icması, Udin mədəniyyət mərkəzi, Polyak mədəniyyət mərkəzi «Polonia», Beynəlxalq Talış assosiasiyası «Mada», Talış assosiasiyası «Avesta», Udin mədəniyyət mərkəzi «Orain», «Buduq» mədəniyyət mərkəzi, Saxur mədəniyyət mərkəzi. Milli azlıqların sıx yerləşdiyi ərazilərdə həvəskar cəmiyyətlər, milli və dövlət teatrları, həvəskar assosiasiyalar və maraq qrupları fəaliyyət göstərir. Məsələn, Qusar rayonunda Ləzgi, Qax rayonunda isə Gürcü Dövlət teatrları, Astara və Lənkəran rayonlarında Talış folklor qrupları fəaliyyət göstərir.

Dövlət bu qurumları imkanı dairəsində ölkə büdcəsindən və Prezident fondunun hesabına maliyyə yardımı ilə təmin edir və mənşəyindən, mədəniyyətindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, bütün şəxslər arasında qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük və hörməti gücləndirməyə yardım göstərir. Milli azlıqların cəmiyyətin həyatında, eləcə də ölkə səviyyəsində keçirilən birgə tədbirlərdə fəal iştirakları Azərbaycanda mövcud olan qarşılıqlı hörmətin əyani göstəricisidir. İslam, Ortodoks və Yəhudi dini konfessiyalarını birləşdirən «Üç qardaş» təşkilatı artıq qeydiyyatdan keçmiş və hazırda ölkədə fəaliyyət göstərir. «Links» təşkilatının (Böyük Britaniya) rəhbərliyi altında milli azlıqların Resurs mərkəzi də Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

Milli azlıqların dillərində onlarla qəzet və jurnallar nəşr olunur. Hər gün onların dillərində radio və televiziya proqramları yayımlanır.

Dövlət Radio stansiyası tərəfindən mütəmadi olaraq, kürd, ləzgi, talış, gürcü, rus və erməni dillərində Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən verilişlər yayımlanır. Balakən rayonunda avar dilində, Xaçmaz rayonunda isə ləzgi və tat dillərində, Qusar və Xaçmaz rayonlarında yerli televiziya ləzgi dilində verilişlər yayımlanır. Bakıda rus, kürd, ləzgi və talış dillərində qəzetlər nəşr olunur. Məsələn, «Samur» və «Dəngi Kürd» ləzgi və kürd dillərində nəşr olunur, Yəhudi cəmiyyəti «Soxnut» isə «Əziz» qəzetini nəşr edir.

Müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunmuşlar. Milli azlıqların sıx yaşadığı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarında

rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiya məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi Daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır.

Aşağıda Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların sayının, dilinin və sıx yaşayış yerlərinin struktur tərkibi verilir:

Milli azlıq, sayı (min), dili, sıx yaşadığı ərazilər

Ləzgilər: 178, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan ləzgi dili, həmçinin Azərbaycan və rus dilləri, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Ruslar: 141.7, şərq-slavyan qrupuna aid olan rus dili, Azərbaycan Respublikasının sənaye şəhərlərində, eləcə də bir neçə kənd təsərrüfatı bölgələri;

Ermənilər: 120.7, hind-Avropa dil ailəsinə aid olan erməni dili, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinə baxmayaraq, məlumata görə, 30 minə yaxın erməni Dağlıq Qarabağdan kənarında, eləcə də Bakıda yaşayır;

Talışlar: 76.8, hind-Avropa dil ailəsinin İran qrupuna aid olan talış dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının cənub bölgələri;

Avarlar: 50.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Məhsəti türkləri; 43.4, türk və Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal və aran bölgələri;

Tatarlar: 30, türk dil ailəsinə aid olan tatar dili, eləcə də rus dili, Azərbaycan Respublikasının şəhərləri;

Ukraynalılar: 29, şərq-slavyan dil ailəsinə aid olan Ukrayna dili, eləcə də rus dili, Bakı;

Saxurlar: 15.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qolunun cənub-şərq qrupuna aid olan saxur dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının Zaqatala rayonu;

Gürcülər: 14.9, Qafqaz dillərinin Kartvelian qrupuna aid olan gürcü dili, Azərbaycan Respublikasının Qax rayonu;

Kürdlər: 13.1 İran dil qrupuna aid olan kürd dili, Ermənistanla silahlı münaqişədən əvvəl Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında sıx yaşamışdılar. Bu ərazilərin işğalı nəticəsində başqa rayonlara məcburi olaraq, köçürülmüşdülər.

Tatlar: 10.9, İran dil qrupuna aid olan tat dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri, Bakı;

Yəhudilər: Avropa (Aşkenazi), dağ və gürcü yəhudilərinə bölünür 8.9, semit dil ailəsinə aid semit qrupuna daxil olan yəhudi dili, Azərbaycan Respublikasının Quba rayonu və Bakı şəhəri;

Udinlər: 4.1, Qafqaz dil ailəsinin Dağıstan qrupuna aid olan udin dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörməti təmin edir. Azərbaycan Re-

publikasının suverenliyi haqqında Konstitusiya aktı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının Qanun qarşısında bərabər olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə əsasən, Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqların bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 44-cü maddəsinə əsasən, «hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz».

Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət» haqqında Qanunun 11-ci maddəsində milli mədəniyyətin inkişafına və qorunub saxlanılmasına yardım nəzərdə tutulur. Dövlət Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin inkişafına və qorunub saxlanılmasına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verir.

1992-ci il oktyabrın 7-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Təhsil» haqqında Qanunun 6-cı maddəsi və «Dövlət dili» haqqında Qanunu 3-cü maddəsinə əsasən təhsil milli azlıqların dilərində verilə bilər.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımı» haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 16 sentyabr tarixli Fərmanı milli azlıqlar arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və hüquqi dövlətin yaradılmasına onların cəlb olunmasının səviyyəsinin artırılması məqsədini daşıyır.

Daxili qanunvericiliyin bu müddəaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1996-cı il 31 may tarixində qoşulduğu İrqi ayrı-seçkililiyin bütün formalarının aradan qaldırılması, Aparteidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması və Genosidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında BMT Konvensiyaları kimi beynəlxalq sənədlərin müddəaları da tətbiq olunur.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmamışdan çox-çox əvvəl Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdur. Konvensiyanın 25-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan 2002-ci il iyunun 4-də milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyət barədə milli hesabatını təqdim etmişdir. Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitə sözügedən hesabatın baxılması məqsədilə xüsusi işçi qrupu tərtib etmişdi. Bu qrup Dövlət hesabatını yoxlamaq məqsədilə 2003-cü il martın 29-dan aprelin 4-ə qədər Azərbaycana səfər etmişdir. Bu tədbirlər Azərbaycanın milli azlıqlara yönəlmiş siyasətinin beynəlxalq standartlara cavab verməsinin əyani göstəricisidir.

Azərbaycan ATƏT kimi başqa beynəlxalq təşkilatlarla da milli azlıqlar məsələsində əməkdaşlıq edir. ATƏT-in Milli azlıqlar üzrə Ali komissarının siyasi müşaviri milli azlıqların hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyətə müşahidə etmək məqsədilə Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi İnternet saytının materialı əsasında hazırlanmışdır:

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/human/milli_azliqlar.shtml

Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Yardımlı və qismən Masallı bölgələrində - əsasən Lənkəran-Astara iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan bölgələrdə yaşayırlar. Aqrar-sənaye kompleksi rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək üçün burada çox əlverişli təbii-iqtisadi şərait var. Rütubətli subtropik iqlim, məhsuldar torpaqlar, su və kifayət qədər əmək ehtiyatları kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Kənd təsərrüfatının strukturunda fərəş tərəvəzçilik, çayçılıq, üzümçülük, taxılçılıq üstünlük təşkil edir.

TALIŞ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(talışca və azərbaycanca)

“ÇIMI XƏBƏ MƏBƏN BO ÇIMI NƏNƏ”

Kənə vaxtonədə çəmə ve sənətkarən bən ki, əvon tolış mahneon ifa əkən, vəyonədə işlə məhərətə nüməyiş əkən, çı tolış müsiqi inkişaf karde roədə ve zəhmətışon kəşə. Çəvonədə qıləy Liki Jaynəvu dio beşə sənətkor Balabaji Sənhomi kinəyə ki, çı qəzəti imrücənəni nümredə çəyi müsahibə dodəmon. Sıvo çı müsahibə çı Balabaji Sənhomi kinə yodədə mandə mahneon dərj kardəmon.

- Şımə in mahneyon konjo ifo əkəyşon?

- Kinə vəyədə bəvədə aşığ nəbi. İ manq bə kinə vəyə mandə jo diyonkü əvoyn qırdə əbin. Əvindimon devran şədə, əmənan əşimon. Çəğın olətə birinədə, vəyü bardədə mahne əvotin. Kinə vəyədə iqlə merd nəbi, ənjax cenon əbin. Əmma zoə vəyədə aşığ əvəyn. Bəvədə zoə vəyədə cen raxs nəzne kay, əvoni bə merdə vəyə nahaştin.

- Mahne vote çoknə ümütə bedəbe, yəni xüsusi məktəbon hestibin? Məsələn, şımə mahne vote çoknəne ümütə?

- Az mahne vote işlə moə - Soğraküm ümütə. Əv heco vəyonədə dıştə əvesnə Mələki mahne əvoti. İnə kədə voteyədə mı peəqətim. Niznədə xəbə əstənim: «İnə filon mahne çoknəyə?» yəvon əvoti. Dədə haştə nibe şanqone bişəmon. Lovə əkəymon: «şinə pə, bıda bişəmon». Dı hovə əşimon. Gızboji dı Kinəboji əvoti, mı dı Xanımqüli.

- Mahneyon kon formədə əvotışon?

- Mahne, ənjax 4 kəs, dı kəs - dı kəs dı nübə əvotin, oqınədə jo 4 kəs əvoti. İ beyti i kərə əbi vote, dıminji kərə votero bəpe mahne sə dəqiş əkəyş.

- Çə vaxti vəyon həxədə çicon şımə yodo mandən?

- Hələ bə Bokü omənəbim, i kərə çı Təbizlikü bə Jaynəvu,

çəğon bə Kornədi mahne vote-vote dı dastə şemon bə vəyə. Ağaboni vəyədə, Təbizliyədə, Vistəmişon oməbin olətşon vabe. Deği tərəfədə, Yardımliyədə mahne ve zümand əvotin. Əmə dı Xanımqüli dəvon yarış karde. Əvon dəqiş əbin, əmə nəbimon. Əvonmon ekışte, oqinin, niştin bə kəno. Bəvədə vəyə soybon xahiş əkəyn pəkü ki, bıdə Balaboji bə, çəmə vəyədə mahne bivoto. Johiləti be, mahne vote-vote bəyəndi piyəraşimon, əsirimon.

- **Şimə Vizəzəmin Sovetliyədə çan kəs mahne handəkəs əbi?**

- Handəkəs ve be. Mahne əvotin, ənjax dəf nəznin küy. İne, Zərəşon, Xanımqül, Kinonəğə, isənə Ğızıl, mı dəf əküymon. Kornədiyədə Kifoyət, Əxonım hestbe. Bə 4 qlə handə kəsi 1 qlə dəf əküy eqındəbe.

- **Cıqo beştə ki, hiç nibü 30-40 kəs handəkəs hestbe.**

- Bəli, handəkəs ve be.

- **Şimə dəf isət mandə?**

- 1967 sori oməym bə Bokü dı oilə. Dəfım oqətə Təbizliyədə. Nəmimən çay səpe be. Peşe vote pedirniəşonbe.

- **Oxonə vəyə şimə yodoye?**

- 70-ji soronədə çı Bokükü şem bə Təbizli. Bəvədə çı Bajxonimi vəyədə mahnemon vote.

- **Boçi m odət çı yodo beşe?**

- Odət yodoşon bekardeyəni.

Qəpi ənişt: Səlahəddin Səbarz

NƏĞMON

Avəvü ton bımand manqış bıvıdom
Eşdə johiləyü ranqış bıvıdom
Nə manqonom vinde, nəinki soron
İcənən mandim az bə ğofol bıvıdom.

Telə çardə çəvon bandon əşimon
Rüci-rüc mandəbe dıynə beşemən

Xəbə oməy çəmə dışmenon mardən
Əmə bəyəndi həsrət noxəşimon.

Əjəb siyo xole bə dime heste,
Çımı piyə de tı se sore heste.
Se sor se manq bışoş bə sə naviso,
İ kərə yod biyəş minən yo heste.

Xosə zoə tı dil barde nibəneş,
Dılı barde niğə doye nibəneş.
Cı dilon hestin nübəndi şişə,
Şişəli barşeyo baste nibəneş.

Osmoni bə diyəm, osmon ranqine,
Mını damə məkən, dilim ğəmçine.
Bəmi tanə məcən azən bəmərdem,
Rüşinə dınyo botı tanq dəbəvarde.

Bıl-bılı çək-çəke doyi bəşədə,
Arsım rü xün karde mande çəşədə.
Balaliş bimiyoş ay çımı bədxo,
Mını nəyi karde biyəm çəşədə.

Oşımı ponzəme qırde omedə,
Kaşdəlim nabüde hirde omedə.
Çımı xəbə bıbə bo çımı nənə,
Çımı vıl qülə ranq zarde omədə.

Kinəlim-kinəlim, jo-jo niştəbiş,
Honi kəşonədə, sə şiştədəbiş.
Ovaynəş peqətə zılf rıştədəbiş,
Ğələmiş peqətə niştədəbiş.

Həşi şe bəsə küy kamce mandə,
Pələnq şe bəsə ovi səmce mandə.

Çımı xəbə bəbə bə çımı nənə,
Dardi dil kandəbe kamce mandə.

Bəleti pə biryə poyım botiro,
Jonım sanqə pülön beye botiro.
A bəştı ğıbonşom ha dədəm zoə,
Ə vəyə mübarək beye botiro.

Sıpyə pandom bome mini bəkişte,
Dışmenon bəməsen dastəkə bəküyen.
Çımı xəbə məbən bo çımı nənə,
Çımı nənə bəce ıştəni bəkişte.

Ostoro paytaxte miyon dı bandon,
Barzə küye əbim ğələyə sindox.
Ha ki miyon tı dil bə dü bəvotə,
Si sori kindəbüş, çıl sori zindon.

Voyi qini sə sefi bəş lovnişe,
Kəmım saxte ni bənəm kəşi lovne.
Bı dınyo dimisə həzo jivone,
Mınən mardim bo biyə çaş lovne-lovne.

Nənə ğonəğə kinə,
Şəvi şonbəyə kinə.
Sə vil çanqəyə kinə,
Bolo rəvişi ğıbon.
Kəyi qardışı qıbon,
A nənə ğonəğə kinə
İ şəvi lampəyə kinə.

Qələ bə Mığon* ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon** ha düdül ha.
Qələşon barde, ha düdül ha,
Lanqə pəs mande ha düdül ha.

Sa si pəs be, ha düdül ha.
Donzə kəs be, ha düdül ha.
Qərəli bəşt bəsə poysə, ha düdül ha.
Oxonşon barde, ha düdül ha.
Əynəli fəğire, ha düdül ha.
Nəsir səğire ha düdül ha.
Qələ bə Mığon ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon, ha düdül ha.

*Mığon - Müğan

**Şıvon - Şirvan

* * *

Dastədəm dəpe,
Əğəm bə qəpe.
Hələ tam bıcən,
Çokə sehbatə.

Nəqarət:

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı ğıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmrö!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dastədəm tova,
Xanımə hovə.
İləz səb bıka,
Məkə bəy lovə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Az siyo çəşim,
İştı poysə gəşim.
Doktor, bə əğrənami
Az bə şu bəşem.

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Balə moə didə,
Tı ə zoə vində?!
Koədə zərbəçiye,
Dodo, əvım pidə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

TOLIŞA MAHNION
(Müzəffər Nəsirli, Bukü, 1931)

Qıləvo 1
(mahnə)

Ay qıləəvoooo,
Booy, booy, booooy.
Ay qıləəvoooo,
Booy, booy, booooy. - musiqi

Nəqarət:

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıcnən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Xəbəmon ni vətəni marzi çə ton vətənikü,
Pükə im yarə sütəy tovnədə yarəm jonikü.

Bıqın avon dərəmon çı Tolışi osmonikü,
Bıçən avon şülisə tı Tolışi veyzə, ləvo -2 kərə.

Biyə Şandermani, Rizvanşəhəri barzə sədo,
Niye çı Ostoru, çı Nəmini, çı Həştəpəri to.
Bıkə Masülə, Masali, Fuməni tı xəbədo,
Qıləvo, vazilə vo, ay Tolışi xoşqıləvo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Qinedə Xəzri piyo əv pozi varda üçənən,
Tolışi orzü doon zizon ekardə üçənən.
Vətəni osmonı avon siyo kardə üçənən,
Tı nivoş Xəzri bəka bo Tolışi vay, Qıləvo -2 kərə.

Botono ni oxo zındəm bomı bə marzə teğon,
Tini çəş kardə çı yürdi, vətəni havzə toğon.
Sipyərüykü tosə Kura Tolışi vəşdə boğon,
Tı nivoş şor bəka boğon siyo vavaz, telə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Sədo kardəm tini, mandəm bəsə bandon, qıləvo,
Tiniş im yürdi qemıc ğandə vilon dardi dəvo.
Bıçən üçnən bəmənə çı Tolışi i be həvo,
Tosə i be vətəni boy mədə tı fasilə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy..

KƏJƏLƏ, KƏJƏLƏ

Kəjələ, kəjələ,
Bə çımı do tik məjən,
Çımı do livə bəva,
Livə bədom bəştə ğoçi,
Ğoç bəmi dəmə bədo,
Dəmə bədom bə nənə,
Nənə bəmi kukə bədo,
Kukə bədom bə məlo,
Məlo bəmi dərs bədo,
Dərsi bədom bə Xıdo,
Xıdo bəmi umr bədo.
Bə piəjenon maq bədo,
Bə nöəjenon kaq bədo.

TALIŞ NAĞILLARI VƏ ƏFSANƏLƏRİ

(*Talışca*)

ÇI MAVLƏ SIRR

Qıləy hestbe, qıləy nibe, ğərəyz Xıdo hiçki nibe. Qıləy məholədə qıləy podşo hestbe. Çı podşo ah-imon i qılə kinəş hestbe.

Ruji bə podşo məhol qıləy dəvuş omeydə. Dəvuş har tərəfədə codi kardeydə, rəml ğandeydə, bə cəmati tale diyə kardeyro fol okardeydə...

Podşo imi məseydə, dəvuşi doydə vanq karde ıstə tonə. Bəy voteydə ki, bomınən qıləy fol okə, hələ bünüm az çoknə bəmərdem.

Dəvuş fol okardeydə, voteydə:

-Vaxt bome bərəse, ıstə kinə bə şu bədoş, əçəy səkəs ıstı vırədə bə taxt bebəşe, əmr bədo, tını çı cəmati çəşi vədə məydonədə bədo ehaştə.

Podşo im sıxanon məseydə, əhvolış xəyli bevəc beydə; ğəm-ğussə peqəteydə əy...

...Sorən dəvardeydən, podşo kinə pərəseydə, şuşənin beydə. Əçəy reçinəti sorəx məholbəməhol şeydə rəseydə. Çı har tərəfo bo kinə mıştəriyon pəydo beydən.

Podşo bə yod vardeydə çı dəvuşi sıxanon. Car doydə jəy ki, çımı kinə ki bıpiyo səy, əv bəçımı i qılə şərti bəpe əməl bıkə. Çımı qıləy mavləm heste, əçəy dilədə qıləy sipiyə, qıləyən siyo sığ heste. Ə odəm ıstə dasti bəpe dəğando bə mavlə dilə, çə sığonədə qıləy bekə. Ehanə sipiyə sığ beko, kinən, ıstə podşoətiyən bədom bəy. Ne, ehanə siyo sığ beko, bəvədə bəpe əy bıdəm quli karde çı haliku.

Əncəx podşo bə niyoni bə mavlə dilə hejo dı qılə siyo sığ eğandeydə, sipiyə sığ eğandeydəni.

Çı dınyo har tərəfikü omeydən nuperəsə cıvonon, şahzodon, dasti dənoydən bə mavlə, həmməyən siyo sığ bekardeydən. Podşoən qılə-qılə əvoni doydə quli karde çı haliku.

Jıqo beydə ki, çı podşo kinə çə mavlə sırrı omuteydə. Əncəx

çı tarsiku hiçi karde zıneydəni.

İ kərən podşo kinə çı kuləfirənqiku diyə kardeyədə, vindeyde ki, elçiyə sığisə qıləy piyəmerd nıştə, xəyli həftəği bardeydə. Vığandeydə ıstə kənizonədə i kəsi, doydə vanq karde im merdi ıstə tonə. Qordıneydə ıstə peşti bə piyəmerdi, xəbə səydə de riki:

-Bəti çiç lozime, mamu?

Piyəmerd voteydə:

-Az oməm, ıstı pıə mavləku sipiyə sığ bekəm, tıniyən, ıstı pıə taxt-tociyən bıstənom boştəno.

Kinə hejo jəqo nıştə vəzyətədə voteydə:

-Çand soronin cıvon-cıvonə iqidon, çand qılə ağılmandə şahzodon bekarde zınəni sipiyə sığ, ıstənşon ğıbon doə. Tı qıləy piyəmerd, nohəx eqıniyəş bı savdo. Çənə səlomətiş, beşi bışi bəştə kə.

Bımədə çı podşo kinə qardeydə bə peşo, vindeyde ki, piyəmerd bəke, ladiku demi qəp jəkəs qıləy cıvonə, reçinə zoəy, ıstənış dəğandə bə piyəmerdi libos. Dılış band beydə bı zoə, kardeydə bəy lovə ki, bəs hol-ğəziyə jıqoy... Tı bekarde əzınış sipiyə sığı, çımı beinsofə pıən bədo kışte tını. Tı beşi bışi bəştə kə.

Rozi beydəni zoə, voteydə:

-Ne, az sipiyə sığı bebəkam çı mavlə diləku!

Xəbə rəseydə bə podşo ki, omə qıləy tojə elçi. Car kəşeydən bə şəhri cəmati, vəzir-vəkil, sipirişon-siyorişon qırdə beydən bə məydon. Vardeydən çı podşo mavlən noydən duz çı məydoni miyonədə. Podşo kinən ıstə çəşi arson ru karde-karde, deştə həmroə kinon bə ivrə çı podşo səray kuləfirənqiku mandə bə təmşo...

Vanq kardeydən zoə. Omeydə əv bə mavlə nezi. Məxləx de intizori çəş kardeydə əy. Yolu-ruk həmməy bəmə-şivən kardeydən ki, hiçki bekarde zıneydəni sipiyə sığı çı mavləku, ıstəni nohəxədə doydən kışte. In pırcəmolə zoən nohəx ğədəmiş noə bı roy.

Zoə dasti dənoydə bə mavlə, ıstə mıştı pıur bekardeydə bə beton. Məxləxi dil de tıp-tıpi jəydə. Podşo kinən şivən kardeydə çə tərəfo.

Podşo jəydə zikkə ki, dasti okə, hələ bünüm, kon sığı bekarde.

Zoə ənəxəbədə iştə dasti qordıneydə osmonədə, çənə zuş heste, kirtəğə doydə sıği. Sığ şeydə qın beydə çı çəşiku.

Podşo rəyrə əmr doydə, epuşteydən çı zoə kəş-poçon. İştə odəmonən vığandeydə çı sıği dumo. Əncəx pəydo karde zıneydənin sıği. Mandeydən mətəl, zıneydənin çiç bıkən. Zoə bı vaxtı damə beydə:

-Ay cəmat, bıməsən, az sipiyə sığım bekarde, şoy-şoyku əvim şodoy. Podşo votəy rostebu, bəvədə az çı podşo kinən, əçəy taxtociyən soybim.

Har tərəfikü cəmat xəbə səydə:

-Oxo, əmə çoknə bovə bıkəmon ki, tı sipiyə sıği bekarde?

Zoə voteydə:

-Im vey hostonə koy! Şımə diyə bıkənən bə mavlə dilədə mandə sıği. Ehanə siyo sığ mandəbu, bızın, az sipiyə sığım bekarde.

Odəmon qıneydən bəyəndi. Rəyrə diyə kardeydən bə mavlə dilə. Vindeydən ki, qıləy siyo sığ mandə əçəy dilədə. Sıği vardən nişo doydən bə podşo. Podşo suteydə-evəşeydə, hiçi vote zıneydəni.

Zoə çı podşo kinə səydə, nişteydə bə taxt. Çı kanə podşo kardə hilə bə cəmati voteydə. Peşon əmr doydə ki, in zolimə podşo çı cəmati çəşi vədə çı daro ehaştən möydonədə.

Osmonədə se qılə sef eqıniye: qıləy çımı, qıləy çı nəğılbivoti, qıləyən əçəy bınıvışti.

Səvon: Dolçə sırr.

MUSA PEYĞƏMBƏR

(Rəvayət)

İ şəv bə İsmoyil peyğəmbəri (s) xəbə doydən hanədə ki, bə dınyo qıləy tojə peyğəmbər bome. Çəy nom Musa bəbe. Çə rujnəku hejo çı İsmoyil peyğəmbəri (s) çəş bə ro be.

İsmoyil peyğəmbəriyən (s) dı qılə kinə sonij hestbe, zoə fərzəndış nibe.

Ruji in kinon pəson danə kardeydən, bardeydən bə honi bo ov doy. Vindeydən, bə honi qəv qıləy çənə yoli sığ pırtiyə, honi qəvij

qətə. Ha zu jəydən, sıği çı honi qəvikü bə kəno doy zıneydənin. Vindeydən ki, de roy qıləy zoə dəvardeydə. Bımi voteydən:

-Çəmə boə, bəmə koməq bıkə, in sıği peqətəmon çı honi qəvikü. Bıdə pəson ov peşomon.

Zoə voteydə:

-Dəvardən, az sıği pebəqətem, rəd bəkam.

Kinon voteydən:

-Nə, ıştı coylinə zu əvişkını. Əmənən koməq bıkəmon.

Zoə bı kinon votəy quş doydəni. Xəyli qoni bə in sıği çı honi qəvikü rost kardeydə, şodoydə bə kəno.

Pəson ov peşome bəpeştə kinon omeydən bə kə. In əhvoloti qəp jəydən boştə pıə. İsmoyil peyğəmbər (s) şedə bə fik. Bəştə kinon voteydə, bışən, bınəvən, pəydo bıkən ə zoə, biyən çımı tonə.

Kinon tikəy nəvə bəpeştə in zoə pəydo kardeydən. İştə pıə sifarişi bəy rosneydən. Zoə peqəteydən, vardeydən pıə tonə.

İsmoyil peyğəmbər (s) xəbə səydə zoəku, ıştı nom çiçe?

Zoə voteydə:

-Musa.

Bəçəy dili əyon beydə ki, im bəmi hanədə votə bə peyğəmbərə. Voteydə bə zoə:

-Çımı 50 qılə pəsim heste, zoə fərzəndım ni. Tı bımand çımı tonə, əvoni bıçovın bomı. İmsor çənə moə və bə, həmə ıştine.

Musa rozi beydə.

Sor dəvardeydə. Bı sori pəson həmmə moə və zandeydən.

İsmoyil peyğəmbər (s) voteydə:

-İ sorən bımand. İmsor çənə niyə və be, həmmə ıştı bəben.

Musa ijən rozi beydə. İ sorən pəson çovneydə. Bı sorədən pəson həmməy niyə və zandeydən. İsmoyilən ponə soriyən, ımsorə soriyən vəon həmməy bə şerti hisob doydə bə Musa.

Bı vaxt çı Musa 20 sin təmom beydə. Bəy xəbə rəseydə ki, çəy pıə diyədə Cəbrayil nomədə i kəs ıstənij peyğəmbər elan kardə. Əy çı Musa pəj doə kıştə. Musa İsmoyil peyğəmbərikü (s) icozə səydə ki, bışu bəştə pıə kə. İsmoyil icozə doydə bəy. Ğərəyz imi, ıştə qıləy kinən doydə bə Musa.

Musa peyğəmbərən (s) ıştə jeni peqəteydə, omeydə bəştə pıə

kə. Vindeydə, Cəbrayili divuyədə ıstəni peyğəmbər elan kardə. Diyədə har çiçij piyeydə kardeydə, hiçki bimi hiçi vote zineydəni. Çı tərəfoən xəbə nəveydə ki, Musan ıstəni bənə peyğəmbəri bardeydə.

Diyədə çimon dikəsi toyfə har vırədə bə i yəndi piyarış kardeydə, yəndi qəteydən. İmi vində Musa Cəbrayili vanq kardeydə, voteydə:

–Çəmə kom qılə həyğətən peyğəmbər be sıbut kardeyro boy tınən, azən ıstə toyfə odəmon həmməy sədo bıkəmon bə Nili şam. Əmr bıkəmon. Hələ bunum, bə çiki sıxan Nili ov ru beydəni, mandeydə? Bə çiki sıxan bımando, bızın, həyğətən peyğəmbər əve.

Bo maştənə kəsımot kardeydən, co beydən.

Şanqo Cəbrayil ıstə lınqonku ıstəni epuşteydə bə şalmonı. Kardeydə lovə bə Xıdo ki, tı mını rısvo məkə. Təsə maştə hıteydəni, lovə kardeydə.

Musa (s) isə orxoyin hıteydə, ıstən-bəştə voteydə: -Az peyğəmbərim, Xıdo çımı votəy bəməsə.

Maştənəy dikəsən deştə toyfə omeydən bə Nili şam. Sıftə Musa peyğəmbər əmr kardeydə. Nili ov hiç bəştə nəzən vardeydəni. Çəğın Cəbrayil əmr kardeydə. Nilə ru bə saət mandeydə.

Musa bərk ğıyzın beydə. Cəbrayil bəy rık doyrə voteydə:

–Boy deştə toyfən eşəmon bə ru. Ki deştə odəmon nıtarso, əv coyli bəmande, peyğəmbərəti bəka.

De ğaydə Cəbrayili piyedəşe Musa (s) çı arəku peqəto.

Musa (s) rıkso beydə, ıstən-bəştə voteydə: -Hələ diyə bıkəy, Xıdo, az ıstə peyğəmbər be-be, Tı mını iyo rısvo kardeydəş. Bıdə hejo bıardom.

Dıynənən deştə toyfən i vırədə eşeydən bə ru. Cəbrayil deştə toyfəumjən Nilədə təseydən. Musa (s) isə deştə toyfə səğ-sələmət mandeydə. Musa (s) ıstə peyğəmbərəti kardeydə.

Əve voteydən: -Xıdoən zəhlə barde əbini!

*Bə ğələm səkəs: Nazim Hacıyev,
Lik, Nodə di*

KOSİBƏ ZOƏ NƏĞİL

Qıləy hestbe, qıləy nıbe, ğərəyz Xıdo hiçki nıbe. Qıləy məmləkətədə qıləy kosibə zoə hestbe. İn zoə çəş dameydə bə podşo kinə. Podşo kinən əvıj piyeydə. Əncəx podşo voteydə: -Az ıstə kinə bə kosibi ədənim.

Vey voteydən, podşo kam məseydə. Oxoyədə kinə bə zoə umjən qıneydə, viteydən şeydən bə co məhol.

Bı məholədə boştə qıləy kumə duteydən, jiyedən iyo.

Ruji zoə şeydə bə vıjor. İ kilo əno səydə vardə bə kə. Jeni-şu niştəydən bə əno harde. Kinə qıləy əno poə kardeydə, əno diləku i mışt ğızıl emeydə eposə. İmon xəyli şoyşo kardeydən. Zoə ğızılön qırdə kardeydə, bardeydə bə vıjor, həvateydə.

Boştə de ğızılı qıləy çəkə, səhmoninə boğ soxtəydən.

Kinə pıə-podşo vey nəveydə boəvon, pəydo karde nızne bəpeştə, rıkış emeydə. Bino kardeydə bə sorəx karde ki, çımı kinə pəydo bıkən, az deəy dust beydəm.

Podşo əvoni sorəx kardeydə bıbu, boşmə qəp bıjənom çı kosibə zoə iyən podşo kinəku...

Bı vaxt çəvon jiyə məmləkəti podşo eqıneydə mardeydə. Vəzir, vəkil qırdə beydən ki, çiç bıkəmon? Voteydən, kafe bıpornəmon, çiki amisə nişte, əy podşo bəviñnəmon. Rozi beydən.

Kafe vardeydən, porneydən. Kafe pəreydə niştə çı kosibə zoə amisə.

Vəziri bimi rık omeydə, voteydə:

-İm hisob ni. İm çoknə bəbe, kosib, həməni qıləy ğəribə bəbe boəmə podşo?

Kafe diminə kərə vadoydən. İjən əv pəreydə, omeydə niştə çı zoə amisə.

Vəzir lap ıstəku beşeydə. Əmr doydə, zoə qəteydən dənoydən bə zindon.

Seminə kərə kafe porneydən. Ha çəş kardeydən, kafe hiçki amisə niştəydəni. Xəyli osmonədə qardə bəpeştə, pəreydə. Eqıneydən bədi əy.

Bı vaxt ıřtobən bo zoə bə zindon nun bardənbən. Zindoni kəybə çoknə obeydə, kafe pəreydə, dəşeydə bə zindon, niřtə ijən çı zoə amisə.

Imi bə vəziri rosneydən. Vəzir məcbür mandeydə, çı kosibə zoə podşo mande rozi beydə.

Kosibə zoə iyo ıřtə podşoəti kardeyədə bibu, bəşmə xəbə bıdəm çı kinə pıəku.

Kinə pıə xəbə qəteydə ki, çəy kinə de yeznə bı məmləkətədə jıyeydən, əncəx, zıneydəni ki, yeznə podşoy. Bəştə vəziri əmr doydə ki, bə da qılə dəvə var-davlət, ğızıl bo bijəno, bibə bo yeznəro.

Vəzir çəy votəy kardeydə. Dəvon de boy vardeydə bə yeznə bə məmləkət. Zoə xəbə səydə. Voteydən bəs əv çəmə podşoy.

Vəziri de dəvə boon vardeydən çı zoə tonə. Zoə əhvolotiku xəbədo beydə. ıřtə var-davlətikuyən da dəvə bo doydə hozı karde, oqordıneydə bə həsuyə kə.

Vəzir oqardeydə de vist dəvə boy bə podşo səray, xəbə doydə ki, ıřtı yeznə isə ıřtısen ərbobə podşoy.

Podşo bəştə kardə koon pəşimon beydə. İjən baxşə peqəteydə, bə podşo layiq de hurməti omeydə bə yeznə məmləkət. Bə yeznə - potşo xəbə doydən ki, ıřtı həsuyə omeydə. Əvən bo həsuyə exroc nıbero ıřtə vəzir - vəkili peqəteydə, de hurməti beşeydə bəçəy nav. Demiyən dust beydən.

Əve, voteydən ki, hiçki oxoy əbını zıne. Imrujnə kosib maşta ən yolə ərbob bəzne be.

Həməkəsi tale Xıdo nıvıřteydə.

Osmonədə se qılə sef eqıniye. Qıləy çı nəğil votəkəsi, qıləy əy bə ğələm səkəsi, qıləyən əçəy handəkəsi.

*Bə ğələm səkəson: Nəriman Ağazadə,
Aytəkin Zeynalova, Nazqul Məmmədova,
Seyfəddin Əliyev, Lik, Nodə di*

TALIŞ DİLİNƏ POETİK TƏRCÜMƏLƏR

BƏ TOLIŞI ZIVON POETİK TƏRCÜMON

Talışçaya tərcümə edəni: Rza Musayev

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar

BƏ HEYDƏRBOBO SƏLOM

(poemakü i poə)

Heydərbobo, qınıyədə avəvu,
Ovəyz de ğıyzi omedə, jəydə zu,
De dastə diyə kardə kinə, vəyu
Vığandedəm bə el-obə az səlom,
Bəşmə zıvon ikərə bo çımı nom.

Heydərbobo, de həşi peşt bısuton,
Dim bısıro, honiyon ekon ason,
Əğılonı i dastə vıl dəvason
Biyo bı tərəf, əy bıdə bə vavazi,
Bəlkə bəyşdı çı hitə bəxti yazı.

İd oməbe, şəbpərə handedəbe,
Pəvəndiyə zoə roy səpe mandedəbe,
Har kəs bə i kə kışdı ğandedəbe.
Ah, çı xosə ğaydəbe kışdı ğande,
Bə dasmoli idə baxşə dəğande.

Vərzəğandə ambu bəhvət omədə.
Əğlon sədo eqındəbe dəbədə.
Əmə əçəy omə xəbə məsədə

Əvitimon, eğandimon vanqi-vu,
Qandım ədəymon, əstənimon ambu.

Heydərbobo, avə eqətə osmon,
Çı yəndisə yavə bə rujonimon,
Çı yəndiku əmone, co məbəmon!
Çəkətişon çəmə dasdə səşone,
Əcəb bəmə bevəcə ruj doəşone.

Çı fələkiku bıqətənən xəbə,
Bədə bivoto: boçi dəmə dəbə?
Astovon bə parcin jəy yağın səbə.
Bədə əvon həmmə bə zəmin emon,
Məfbo dişdə duz kardə tələ şeyton.

Keş pərəbəym az de qınyə vavazi,
Umuj bəbəym bando omə ovəyzi,
Diyəro eqıniyə eli bəbəym az i!
Nıznəmə in coəti ki eğande,
Bə tərəfədə ki marde, ki mande.

Heydərbobo, mərədə zoon peroson.
Nomerdon tı bəçəy cəzo bıroson,
Kıl-kimotdə neçiyon bıqət, bitoson,
Bədə pəson aləfi bəhən rohət,
Neçi əvoni nıkə hiç norohət.

Heydərbobo, iştı dil hey şo bıbo.
Çıçı harde, təmin bıbo, ho bıbo,
Detı dəvardə kəson həmrə bıbo!
Bıvot çımı Şəhriyar, şairə zoəm,
Əçəy umur nıbe heç be dard, be gəm.

Ramiz Rovşən

HƏ

Çəşon asin, oqınyə hə,
Həmuş ıştə şələ bıbə.
In roy i ruj bəjəş bə sə.
Oqıne botı bəmande.

Şələ jiton fəğır beyədə,
Tam-tami bəştə ro şeyədə,
Şələ iştı peşti jəyədə
Umu bə cılı dəmande.

Palan zolime, doydə doj,
Hələ jidəş, çəşonı oj.
Tını dəro bəka i ruj:
Əv boştı balə bəmande.

TALIŞ ŞAİRLƏRİN DOĞMA DİLLƏRİNDƏ ŞEİRLƏRİ

TOLIŞƏ ŞAİRON MOƏ ZIVINƏDƏ ŞERON

Zulfuqar Əmədzadə

TÜKƏ MAHNE

Rüji-bə toja obedə,
Sibi kijön cə-cə jedə,
Kə xızon həmə pebedə
Xosə moəm bə tük şedə.

Takardə tükə oləton,
Tünükə de dasə vünon.
Peşo qofe bəsə nodə.
Şinə moəm bə tük şedə.

Damedə bəy tüki olət,
Dasonədəş çökə ğıvət,
Bə pəhlivoni oşedə.
Şirə moəm bə tük şedə.

Jenon həmə dasə-dasə,
Har rüj beşdən bə lekəsə
Məzə bənəy vəyə bedə;
Xosə moəm bə tük şedə.

Həmə taka i ranq olət,
Lekonədə vıtdən sıbət,
Qılə-qılə donə jedə,
Şinə moəm bə tük şedə.

DAVARDƏ RÜJON

(*poemakü i poə*)

İ tonı bande, i tonı diyoy,
Vəyşt ki votedən, əv ənə iyoy.
Maştə çe diyoy pemedə həşi,
Dəvətdə bə vilon, bə doon bəşi.

Tolişi məhol, ha xosə vətən!
İştı umriku vey soron şedən.
Ocnən zındənin vey kəson tını,
İştı dovləti, ıştı heste-ni...

Şəkər Aslan

LANKON

Toja şəhər, kanə şəhər,ğ
Tı dəqiş bəş çanə şəhər.

Çı ğəşənqin vılə boğon,
Bılində doon, qədə toğon.

Ah, çı xəşe, xəşe həvo,
Dardi dəvo, doji dəvo.

Avlodonı zəhmətkəşin.
İştı dilin, ıştı çəşin.

Zındəş çiçe ıştı sinə?
Xəzinəye, əv xəzinə!

Moye hıse, mıvı hıse
Ambür, üləs, kıvı hıse.

Ətrinə çay nişə əvəz,
Sofe həvo, sofe nəfəs.

Tı lıǵmoniş, conə Lankon,
Çəmə Lankon, Çəmə Lankon.

Əhəd Müxtar

İŞTI HƏŞİ TOJƏ PEMƏ

(poeməkü i poə)

Ki bəne vote Toliş qədəye?
Toliş bəmənə qıləy nənəye,

Şinə boliye, xose inəye,
Qədə nəvəye, yolə dədəye...

Tolişi fəxr Əhmədi zoəye –
Zülfüǵar Pencəj Əhmədzodəye!

Məəqr Pensəje? Əncəx Pensəje?
Ki dü bivoto, Xıdo əy bəje!

Zülfüǵar Pensəj tolışın dıle,
Dı əǵlı əǵıl, dı yoli yole.

Əv çı məholi sementə parde,
Fələki peşti arıştə merde!..

OZORBOYCON

Ozorboycon – obə iyo har curə vilon,
İyo ocey keynə pidə bo dusti dilon.
Çıvrəy tulən, çıvrəy ovən dəvoye, dəvo.
Çıqın bə kə səröst bəşe şıkəston, şilon.

Ozorbocon, Ozorbocon, tı çəmə moə!
Ləzqi, toliš, tırk iyən kurd - i dədə zoə!
Çan sa sore i vırədə cidəmon əmə,
Bə iyəndi koməqimon, nunimon doə.

In zəmini məhbub bəkarde Kaspi dıyo,
Qasbu bəhişt ıstənəbu in vişon iyo.
Ozorboycon – çı sə-bə sə İlahi şere,
Hiçki çəşon si əbini, əşini çıyo.

Ozorboycon – xosə məhol, çəmə Vətəne,
De banıd-kuy, de kəşənon, dəmə Vətəne.
Az dcoylinə, tı dcoylinə, oxo çiçimon?
Çiç vindəmon i vırədə həmməy Vətəne.

CON, TOLIŞƏ BANDON

Dıldəm botı olivə
Xun, Tolişə bandon..
Omim dəşim bəşdi və
Con, Tolişə bandon.

Havze əmə bandi-ku,
Kaspi, Viləş, Vazə ru

Sedə hoco ırdıku
Con, Tolışə bandon.

Dılım bo tı larzedə,
Çoko bəbeş – tarsedəm.
Vilonədə parzedə
Şon, Tolışə bandon.

Əməni şo kardedəş,
Dardı-səron bardedəş.
Bo tolışon vardedəş
Nun, Tolışə bandon.

Məsud

Az tolışim, bandi zoəm,
Məhəmmədi handi zoəm.
Rosto votedəm, az qolışim,
Çe Kadusi qəndi zoəm.

Az tolışim, dıyo çəşim,
Biyo honi çəşmə təşim.
Şodon mını bə bul qıyə,
Oviku az ələtəşim.

Az tolışim, bərəkəşim,
Təvəmən hest, ərəkəşim.
İ ruc bome, bəvındeyon
Vulkan obə, az bebəşem,
Az tolışim, az tolışim!

Yadulla Sayad

Tı, ha çımı xoşə zıvon,
tolışə zıvon,
Tı, ha çımı moə zıvon,
hovə zıvon, boə zıvon!
Tı, çımı kəy,
çımı xəlqi, çımı eli
suniş, bızın,
bo dco kəsi telən bıboş,
bomı ha vaxt şiniş, bızın.

Tı ni boboş,
ni bəbem az,
ci qarəzon vi bəbem az.
Tı qin bıboş,
bı dınyoədə du bəbem az,
ımı bızın, əndəx dıtı
bə zəmini, osmoniyən
zu bəbem az!

Nəriman Əğzodə

Ha dustım, boy bə səyr beşi,
Bı Tolışə bandonədə.
Vəyşti bıvınd deştə çəşi,
Bı Tolışə bandonədə.

Honi ovon bənə biyəy,
Ki peşoməy, sa sor ciyəy.
Pəydo bəkaş, çiçi piyəy,
Bı Tolışə bandonədə.

Dimbədimin çəmə bandon,
Im Kəmərku, əv Səvalon.
İye vişə, ruy, kuy zıvon,
Bı Tolışə bandonədə.

Har halədə tarix hıtdə,
Okə, diyəkə, çiçon votdə.
Bızəyədə, Biləbandədə,
Bı Tolışə bandonədə.

Im Xəlifon, im Osnəqon,
Imən çəmə Canqəmiyon.
Çe Boboki rizon iyon,
Bı Tolışə bandonədə.

Qəssəm bıbu bə həşi çaş,
Veye çəmə tarixi yaş.
Sıron niyon, tı obikoş,
Bı Tolışə bandonədə.

Rza Musayev

BƏ İNSOF BOY, A BILBİL

Çəmə boğdə bı pozi
Səvili okardəşe.
Bilbıl, tıku norozi
Sinəş poə kardəşe.

Bə insof boy, a bilbıl,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

Pozadə beşdəş şədəş,
Nomı mandə bebəfo.
Çoknəy çəyku co bedəş?
In vil kəşədə cəfo.

Çokə zoəş, bəhə tov,
Zomsoni voə-voşi.
Bə vili məkə zulım,
Mətars, beməşi məşi.

Bə insof boy, a bilbıl,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

ĞƏZƏL

Boy bovə bıka, bəti çəşədəm məhol bevəcə,
İ ruj nıvındım tını, dardon bedən bol, bevəcə.

Çı dınyoku bexəbəy ıştı reçi nıvındəkəs,
Qəv lol bıbo voteyədə «dimədəki xol bevəcə».

Bəştı həvo pəreydəm, marışt çımı kəşi-pori,
Bə çəşim han əşini, bıməsom əhvol bevəcə.

Qıləy sıyo çəş-bəvi, sipyə dimi noxəşinim,
Noşi xəbə qəteydə: boçi ıştı hol bevəcə?

Dil pure de sıxani, voteydəm: vindıme az tı,
Şin-şini qəp bəjemon, vindəm, bedəm lol, bevəcə.

Iştə dili sıxanım votəmbe az boştə dodo,
Məsəme ki, bəyi votə: çı Rza xəyol bevəcə.

BOYATİYON

Kinə, mənəv marzisë,
Darzi bənon darzisë.
Mardənəbəym, i ruj az
In səm noəbəy barzisë.

Kinə, bomı noz bıka,
In nozi dıroz bıka.
«İşti pəvəndi bəbem»
Tı in xəbə rost bıka.

Kinə, vişədə mənəv,
Bətarsəş dəşoş bə şəv.
Sa sor şini əhənim:
Lıbut dəşo bəçmı qəv.

Ha kinə, qədə-qədə,
Boy, bə xəlxı sır mədə.
Az bıbum, ijənən tı,
Qıləy xəlvətə kədə.

Ha kinə, vəse, vəse,
Eşğən qıləy həvəse.
Çımıku qiy məqordın,
Dışmen imi bəməse.

Kinə, vil vanqo-vanqo,
Az bədom bəti şanqo.
Bəmı çoko hitedaş?
Mor dəno ıştı yonqo.

Ha kinə, məşi, məşi,
Tı çımı ovşum, həşi.
İ rujım nıvinde tı,
Qətəme botı pəşi.

Joğə məzın xəşim az,
Çı sutə doy bəşim az.
Çımı dard zıney pidə?
Botino noxəşim az.

Allaverdi Bayramı

JƏĞOY IM, YA JƏĞO Nİ?

Conımon xəy beydəni,
Dıləvaqi beydə ni,
Dard pıxniedə əməni,
Hay qləy bandi qoni –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Boğədə dı nıdılı,
Qardəmon qırdo vili,
Həx bəmon bə bılbili,
Pi bəmon, hol ni həni,
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Bəsə i linqə, rəyrə,
Vaşdəbiş sa i kərə.
Əyşdəsəy – jedəş nırə,
Dəmon novniədə tını –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Sio muəxolon dəjəniş,
Bə ro lənqər əjəniş,
Isət pi bəş, piəjəniş,
Si beydəniş çı hani –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Umrımon qınyə bə sə,
Xəməni oxo rəsə,
Əzrayil mandə poysə,
Bo nəho bəstey conı –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

BO RƏHMONİ

Ha maştoni şim,
Bəşmə ro beşim,
Tının nıvindey.

Bəney ço vəşim,
Sutim evəşim,
Tının nıvindey.

Qardışı rəsim,
Bə həycon dəşim,
Mandim - edəsim:

Bunum omeydəş?
Bəmi xoş beydəş?
Bə məktəb şeydəş?

Bənem roədə niş,
Bə çəş ziedəniş,
Həjin doedəniş.

Mimi əvindiş,
Kəşon oəşandiş
- Məşiş - əvotiş,
Bənəy hırdəni
Bə ro əvitiş.

Isət tıbədə,
Cənnət məkonış,
Cismo ğəbədə,
Ruho dəməniş.
Zəmə ğəlbədə -
Həmon Rəmoniş.

Əli Nasir

NIQINO ÇƏŞ BƏVON

(mahne)

Nəğərot

Niqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Micə ros kardedəş, tı bəmi noz kardedəəş,
Ə nozi vey bikə, tı nozi xos kardedəş.
Mını ka ov bə şom, bəştı vilə dil dəşom.
Ki ğibon votlandə və, az ğibonim bə çəşon.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Tı bəmi noz bikə, az botı nozə bikəm,
Çı vilə bəştı qıy vilə qıyozə takəm.
Şo bibü çoknə dil, dardi əviş ka be hol,
Bihito çoknə çəş, mandəbü bilbil be vil.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Dı micon ox cedəş, bə dilisə doğ cedəş,
Mını kışdəş, peşo səy enovindəş şedəş.
Kinəlim boy məşi, avə dəbaste həşi,
Çımı dınyo bızın dıştı çəşon bə rüşin.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

HA BİBƏFO, HA BİBƏFO

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

Umri zımiston dabame,
Bə sə sipyə və ebəme.
Dil bəvotə, çəş bəbəme,
Daston bənəven bo ləvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Dimə kükon kütə bəbe,
Avşümədim sütə bəbe.
Astovəçəş mütə bəbe,
Çal bəbe siyo çəş-bəvon,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Bilbili hande bo vili,
Vili doğ cəy bəçey dili.
Vindışe bilbili holi,
Vılışən sütə telə vo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ecə bə dil eşği teği,
Ümür kardəm az də doği.
Tınən i rüc eşği boği-
Be atrə vil bəbeş oxo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Tı nı kay bə dardi dəvo,
Həni ə Leyli niş, məvo.
Xıdo zınə coğnə rəvo,
Nasir bısütə, bitəvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

VİY NƏNƏLE

Nəğərot

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdiməzo.

Coqo zikkəş ce piyo əv co bızın doydə əzon,
Bibünom heç nıciyo, hardeədə nün bitəso.

Dımınış karde ğəzo: Ay balə, çiç dızdəş hiyo?
Oxo cəğonə nənəkü az tını çoknə bıpiyom?

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Votıme, ay xaləle, ıstə vılım vındə iyo,
Dızd çiçe, bilbilim az, boştə vili handəm iyo.
Bıməso qasbü beşü az diyəkəm bəştə vili,
Pidəme ıstı kinə, boy tı məqın bəçmı dili.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Bımədə jindo be lap, soy sığonış ğande bəmi.
Votışe dızdi dəkə həpli-həpo handə bomı,
Sığ oməy ay kinəle, lap çı dili səysə qıne,
Dı zü az ıstə jonım çəy dasədə roxne zine.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Eqıno sığ bə rüci ıstı nənəm vinde əyo.
Be dılım az çə rüci, eqne dılım mande əyo,
Əçey qızqon dı şonə çanə bərəndəş ha kinə?
Po bıqət boy çəmə kəy, kəykü bəmandəş də nənə.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

TI QILƏY VİLİŞ

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Tı qıley viliş honiyəçəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə.

Şəv-rüc botino, botino handəm,
Boy bınışd qüş bıdə çımı kəşonsə,
Boy bınışd qüş bıdə çımı kəşonsə.

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Həsərətən sütde, cığə yələv nii,
Han-hıtım qın bə çəşədəm ov ni.
Həsərətən sütde, cığə yələv nii,
Han-hıtım qın bə çəşədəm ov ni.

Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.
Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Çı vili qılış bomo, tı qıley viliş bomo,
Tı qıley viliş bomo, çı vili qılış bomo.

Baladdin Veşo

PI NIBU

Qıryətmand avlodon, çı xəlxi roədə
Bıdənən dastbədəst, zəhmət pi nibu!
Ki conı dəvardə çı həxi roədə,
Xəlxo bəpe əçəy ğıymət pi nibu.

Bə jiye bəqıne, ar be dimono,
Navəjən şəx nəvəy xəy mərəkono.
Nuperəson mərdiy niğodən xuno
Merdyəti pi nibu, ğıryət pi nibu.

Umi məbır dılo bə şəkon qorış
Rujçari səfo hest bə pəkon qorış
Im dınyo jiyədə bə çəkon qorış
Bo çəkonro omə rəhmət pi nibu.

Mərd əve ehtiram bo dustı qətdə
Həm həxi zınədə, həm rosti qətdə
Nəhlət bəy ki, dınyo dıdasti qətdə
Bə hərəkəte ki, qıybət pi nibu...

Vində bəd zəmonə sitəmi, Veşo
Dəvnənə xoş rujon xoş təmi, Veşo
İştən pi bibujən, çı ğəmi, Veşo,
Xəlkyı dılo bə hurmət pi nibu.

XIDO

Jimoni sırij ve, ni bızınə kəs,
Okarde piyəyon rə kıştə xıdo.
Doydə xoş rujqari bə komi, çə bəs,
Nimədə çəy kiyə okıştə xıdo?

Bə iy dəvlət doydə, çəy ağıl səydə
Bə qıləy ağıl doy, çəy bəxti jəydə,
Har şeyij bibi ni, jiqoye ğaydə,
Hay ğisməti i cur nıvıştə xıdo.

İy şəni, hurməti soybe kardədə
İy şəron dılədə qij-qij çardədə

İy şoyku məste, ləzət bardədə
Çı iy çəşe arso dənıştə xıdo

Ki zındə bıvoto imi, isə, çə
Nohəx zutnin beşdə çı həxisə çə?
Nomerdi vadoydə iştən bəsə, çə.
Çı mərdi dı aspin səniştə xıdo?

Həromxur azadə hərdə, nəvdə şık
Hələli zəhmət ğon, ğəzənçij sıvık
Çəy ruji dəndə bə siyo pəlu tık
Kasibi bo conı pekiştə xıdo

Bo sırron okay ro-sıvoldaj bə ki,
Mudrik bə fik bəşe, nodon bə həki
Veşo, rosti bıvot bəni hələki
Çə dı bədi çəkon ekiştə xıdo?..

ÇƏMƏ LANKON

Vəyşti oxşe, xoş diləkəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.
Jı şəhərə, şəhəron çaş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çı ğiryəto bərkone ım,
Çı iqidon arkone ım,
Tarixədə Hirkone ım,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Bo vətəni con noy komi,
Qətdə çəvon ehtirami.
Fəxr kardə di Həzi nomi,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

İştə ğudrət Xıdo viyo,
Nuşo doəje Mehro, xəyo,
Havı-boy di Kaspi diyo,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Reçinəti qıləy cəlol,
Eşğ yo dilo haştəni hol.
Siyo çaşə kinon məhol,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Tamşokə bə çayə kulon,
Butə-butə obə vilon.
Ivrəy vətən çı bilbilon –
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Ço aləme feyxə viğon,
Çaş randedən lima toğon,

Portəğali, əno bağon
Çəmə Lankon, çəmə Lankon

Barzə bolo çinarə don,
Oxşər bəştı iqidə zon.
Varde Veşo həvəs bə con,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon!

DİNYO

Mərdon, fəron jiço jəysə,
Çəxi bino bevo, dınyo.
Şedəş sə qij, bə nıvəysə
Ro qin kardə qabu, dınyo?

Çokı baste çı kəşəno,
Bədij, çidəş çı nişono
Lap eqinəj çı çaşono
Bənə tırşə əvu dınyo.

Nahaştəki, sədoj beşo,
Ekışte tı həxi hejo,
Məxloğ votdə bida eşo
Felin didim, dıvu dınyo.

Dı sırə, di bəmə bə dast,
Dəndə i cur həmə bə dast.
Boki, zolim, ğəmə bə dast,
Boki nozəyn vəvu dınyo.

Qa sırdəş, qa bəmedəş tı,
Bə sa cur dim damedəş tı,
Xəzon bedəş, emedəş tı
Bedəj ijən kavu dınyo.

Veşo fikij kay niğilo
Səj benişe çı dəğilo
Zono bə pe ğəmi dilo
Kardəş ijnən şoyvo, dınyo.

BANDON BOY, BOY VOTDON

Dili pidə bə seyr beşum,
Bə vənəşə həvəs bışum.
Tusbin zoni bə şığ də şum –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Beşi bə rəğ, eşi bə dul,
Çəkut akkə manqul-manqul.
Vonəye ov – kijə-kəvul –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Bandon çımı rastə kəşim,
Qədimiku barzə bəşim!
Bızəy halon, Divəğəşim –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Mistonisə, Həzovisə,
Honyon ov şin vinovisə.
Umri bībən say bovisə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı tarixe kitob – Coni,
Boboy haştə boştə soni.
Bə şer eğand tı imoni –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı içidon inə – bande
Boboki poy çinə bande
Im orande, Şinəbande –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Suvar bibi, bırom aspi,
Bə Kəmərkuy başi rostbi,
Çıyo çidə diyo Kaspi –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Əvəsori hır be perand
İştı məydon Canqyəsəy band
Bə Həmati yon fik eğand –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Zındəm çımı roy bə çəşe,
Piran, Zuyən ğəyd bıqəşe,
Maştə-maştə həşi beşe
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Değə nəvdəm rızə-rızə,
İlhami lap oka zizə.
Həvəs omdə həvəsisə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Şonəysıği həvoj çiçe?
Çı Poçkoni ətri kuçe.
Barzəvu band bandon reçe –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Vilvo bandon naxşe-mandə!
Vilin, vəyşti oxşe-mandə!
Vənəşədə baxşı mandə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən!

Liki bandon vılistonin,
Bə ha tərəf Veşo yonin,
Səvoəloni qədə boonin –
Bandon bəmi boy, boy votland!

Zahir Əzəmət

TOLİŞƏ MƏHOL

Kəfşənış behište, vişonış nəğil,
Osmoni-rismoni ranq bandonədəy.
Astovon har şanqo mahne handedən,
Ovşumi rüşinə çanq bandonədəy.

Diyo həzo sore sə jəyde iyo,
həşi çı bandonkü bə ro dəqında.
Roon- çı zəmini boftə tımonin,
nə odəm oqında, nə ro oqında.

har vıjə çı qıləy hoi çəşməye,
Qıləy ruf hitedə har sığı jədə.
Diəkə çəşi püri bə ambürə do,
Çımı tarix hitə çəy rəği jədə.

COYLİ VAMƏDƏ

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşonədə bəmərdem, dili.
Az ıştı ğıbonim, az ıştı baxşim,
Bətım dim okardə bəbol-bəboli.

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşə qile - Tolışi nəğil.
Tı ıştən i vıjəş, cıvoni mardəy,
İ bandı dardı doy, vəşı doy, dəğil.

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
Lap joğə zındəmən, çəş ni, otəşe.
Bəştı sə bıqardom, məvit bə diəro,
Im çımı orzüye- tınədə vəşe!

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştənım pəydo ka ıştı nomədə.
Ay bəştı sardonə insofi ğıbon,
Boy, mını ənədə coyli vamədə!

İŞTI QƏDƏ DİLİ

İştı qədə dili bədizem i şəv,
İştı qədə dili baham şin-şini.
Tı çımı i vənqo onibə sırış,
Tı çımı i çanqə şinə rüşini.

Az bənə voşədə mandə vənəşə,
İştı məhəbbətdə lisqə bəm, dili.
Bənə papürüzi orəxəm, sütəm,
İsət i mütə bəm, lisqə bəm, dili.

Az bənə yətimə astovə rüşnə
İştı çəşonədə pepüşəm, kinə.
Tı joğə məzin li, əğilim hələ,
Tıkü ıştə həyfi bebəşəm, kinə.

İştı qədə dili bədizem i şəv,
İştı qədə dili baham şin-şini.

ABSÜRD

Qıləğ vəyə yığnəği
Bənə ən kosibə ğonəği
Bənə ən şinə tikə -
Çı rıxə dandonon mionədə
İştə ümüri ən oxonə rüji jiə odəm
Be xəbəy marde omekü.

Soədə dərivə sıpə nom Bime –
əçəyən vəşişə.
İyən vindəş ki,
tovış ni...

Bə osmon fişənq ğandedən:
Sı,
Zard,
Kavü...

Səmayə Güləliqızı

BAYATION

Mı aşığ bə sıə vili
Sutdə nodə bilbili.
Əmonətım oqətə
İştı doə piyə dili

Mı aşığ bəti oxşəş
Bəmi oxşəş, bəti oxşəş.
Çanna məholi nəvim
Hejoy ni bəti oxşəş.

Mı aşığ bə Bolədi
Moy, mivədə bolə di.
Əve zuənocon vıtə
Boşamon bə Bolədi.

Bolədi taje sədəm
Ənə əyo moədə bəm.
Ki bə yod dənədəni
Ha ruc bə yod dənədəm.

XƏBƏ HİSE?

İştı eşğə mınış şair kardəşe
Heç ıştı xəbə hise?
Ovəyz omə həməş şirtə bardəşe,
Heç ıştı xəbə hise?

Əvəsore çı ruy kənoədə mandəm,
İştı vtə sıxanıku damandəm,
Bənə aspi bə rucino samandəm,
Heç ıştı xəbə hise?

Tı Samaya bə bəlon vey eğande,
Bəçe nomi annə namə voğande,
İruc əvni bəştı nomi bağande,
Heç ıştı xəbə hise?

MINİ POŞ MƏKƏ

Annə mını poş məkə
Bə otəşi tovom ni.
Moyon beşən ovi dimi
Çəpım hise domon ni.

Mı vey sutəm otəşədə,
Ğismət mibim iştə diədə,
Nişon ome joqlə diədə,
Ğərəz bimi jo rom ni.

Tale mınış bə həmoə ro niğande,
Heco mınış bə sığə ro dağande,
Pime çı bəxti dumo bo ğande,
Vındime ki, dasım təylie sığım ni.

Çimi əsil çe Bolədi xokədə,
Xıdo bəmi səbirış doə anədə,
Osmoni dim avə omə çanədə,
Pərem pidə kəşım hıse həvəm ni.

AZƏRBAYCANCA YAZAN TALİŞ ŞAİRLƏRİ

Camal Yusifzadə

HAMININ KÖLGƏSİ QARADI..

Kimə üz tutum, kimə?
Həyat faniymiş demə,
Kim öləcək yerimə?
Bənzər ölüm ölümə!?
Nə qalıb ki, dünyada?
Boşdur daha dünya da!
Mən nə isə apardım?
Nəsə qaldı dünyada?

Oğlum, qızım, ay nəvəm! -
Dərdi verməyin yada!
Arxamca boylanmayın:
Dərd yaşamır dünyada!

Upuzun sevda yolu
Dirənibdi gözümə,
Mən gedirəm özümə -
Qayıdıram özümə.

VAXTA YAĞAN GÖZ YAŞI

Bu payız da eləcə
Ağlayacaq bu gecə
Dərd göyərdi içimdə -
Qəhərləndim gör necə?
Ölən ümidlərə vay,

Sevdalı günlərə vay!
Kölgə düşən bəxtimə,
Kimsəsiz evimə vay -
Ağla, ağla ki, ağla!
İtən gününə ağla,
Bitən ününə ağla,
Ölənün ölübdü ta!
Qalan dirinə ağla!
Bu dərd saralan deyil,
Kiməsə qalan deyil.
Boylan əngin göylərə,
Yalın dizinə ağla:
Kimdi sənə ağlayan? -
Sağsan, özünə ağla!
Vaxta yağın göz yaşı
Sel olacaq yaz başı!
Daman payıza ağla -
Qoy göyərsin baş daşı! -
Ağla, ağla ki ağla!
Tutub deyəsən səni
Ötən payızın ahı?
Axı bu gün bilirsən
Necə xoşbəxtsənmiş dünən, İLAHI!

Tərhan

* * *

Pəncərəm önündə lampa işığı
Söykənib qulağın qapı səsinə.
Sükuta sallanan kimsəsiz evim,
Bənzəyir boş qalan pul kisəsinə.

Yenə ağcaqanad pozan sükutun
Kölgəsi çırpılır saat səsinə.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Sobada üşüyən küllün qoxusu
Qənim kəsilməkdə öz nəfəsinə.

Bürünüb gecəyə uyuyur şəhər,
Yaman kimsəsizəm, kimsəsiz bu gün.
Sabah oyanmağa bir bəhanə var,
Yenə gün çıxacaq təsəlli üçün.

* * *

Mən hörümçəyəm -
ölümün toz basmış küncünə sallanmış
hörümçək.
- Vətən deyilən labirintdə
qürurludur
tükdən asılı həyatım.
Toxunacaq, oxunacaq
çox şeylər var dövrəmdə,
dövrəm tərədən dırnağa tor.
Yoxdur məni isidəcək özgə qor.
Baxın mənə,
baxın və görün
qurduğum həyat xəritəsini.
Sevin, əziz tutun ölüm yiyəsini.
Niyəsini soruşsanız da
deyəcəyim, söyləyəcəyim yasaq,
Lap elə bir yerdə olsaq da,
bir yerdə gülüb,
bir yerdə ağlasaq da
heç nə dəyişmir,
dəyişmir heç nə bu dünyada.
Balıqlardan və quşlardan fərqli
yalnız bir şey üzür məni,

Bir xalçanın rəngləriyik...

yalnız bir şey -
özümlə üz-üzə gəlmək.

Mən hörümçəyəm,
Ölümümə atdığım imzadı
Toxuduğum tor.

Balayar Sadiq

DƏRD SİMFONİYASI (sonetlər çələngi, ixtisarla)

I

Bu çöllər uzanan sükut dənizi,
Səssizlik uçuşur qağayıltək.
Torpağın ovcuna göylərdən düşən,
Ünvan yazılmamış məktubdur külək.

Aç oxu, gözlərin qoy çiçəkləsin,
Tənhalıq buludu dağıldı bəlkə.
Yerlə göy arası ilişib qalan
Üfüqlər bir əlçim nağıldı bəlkə.

Ağrı sularında bir haray çimir,
Fələk də bir qoca əkinçi kimi,
Addım səslərini yollara səpir.

Taledən, qismətdən, əcəldən uzaq,
Torpağın qoynunda yırğalanır, bax, -
Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir.

II

Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir,
Üzür qəmli-qəmli xatirələrdə.
Uçuq bir daxmanın divarlarıtək,
Ovulub tökülür xatirələr də.

Bir parça bulud tək alınma qonub,
Bu andıra qalmış alın yazısı.
Günahsız günahın baxışı altda,
Udur sarısını tövbə qapısı.

Çırpı tək ocağa atdım illəri,
Doğma ölü kimi xatirələri,
Basdırdım alınımın qırıqlarında.

O kimdir şəkildə gözünü qırpır,
Ayaq izlərini toz kimi çırpır, -
Bir yol avar çəkir göz yaşlarımda.

Nurəddin Mirzəxanlı

Vətən dağı,
Yurd yeri, Vətən dağı.
Dağ qədər ağır imiş
El dərdi, Vətən dağı!

Vətən dərdi,
El qəmi, Vətən dərdi.
Xoşbəxtəm — söz bağımın
Barını Vətən dərdi!

Ağ dərəni,
Qar edib ağ dərəni.
El qalxar — yad əllərdə
Saxlamaz Ağdərəni!

Ya da üzüm,
Ya kəsim, ya da üzüm.
Həzinin varisiyəm —
Tanışdı yada üzüm!

Xaldan deyil,
Qax deyil, Xaldan deyil.
Ürəyi incidən xal
Yzdəki xaldan deyil!

Kəs dilimi,
Sən bir də kəs dilimi.
Dədə Qorqud sazıyam —
Bilməz hər kəs dilimi!

Azərbaycan Respublikasında ləzgilərin yaşadığı ərazilər

Ləzgilər Azərbaycanda əsasən Qusar, Quba, Xaçmaz, qismən isə Qax və Zaqatala rayonları ərazisində yaşayırlar. Bu rayonların ərazisində ləzgilər üçün məktəblər açılmış və onlar öz ana dilində dərslər keçirlər. 1993-cü ildən başlayaraq ləzgi dilində dərslilər çap edilməyə başlanmışdır. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun sənayesinin əsasını yüngül və yeyinti sənayesi təşkil edir. Başlıca olaraq meyvə-tərəvəz, şarab və süd məhsulları emal edilir. Rayonun kənd yerlərində xalçaçılıq ənənvi sənətkarlıq növü kimi inkişaf etməkdədir. Ləzgilər bu bölgənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayırlar.

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(ləzgicə və azərbaycanca)

LƏZGİ ŞAİRLƏRİ

Müşkür İbrahim (XVI əsr)

XVI əsrdə Müşkürün ləzgicə, azərbaycanca, ərəbcə və farsca yazıb-yaratmış sənətkarları arasında Müşkür Əkbər, Müşkür Məhəmməd və Müşkür İbrahim xüsusilə seçilmişlər. Müşkür İbrahim həm də Dağıstanda və Şirvanda məşhur idi. Onun Müşkür şəhərində təşkil etdiyi şeir məclislərinə qonşu ölkələrdən də şairlər gəlirdi.

ЗАКАЙ

Зи рикI завай кьакьуднавай кIаниди,
Хажалат вакай я, алапат закай.
Заманади кукIварна зи хиялар,
Хиянат вакай я, алапат закай.

Зи накъвари фур атIузва чилера,
АлакьатIа, сагъара и гьилера.
АкIизва зун кьер авачир гьуълера,
Акурла катзава кьурамат закай.

Ибрагьимал гьалтай тават я залум,
Вучиз лагъ и фелек хъана заз кьалум.
Дуьньяд крар кьилий-кьилди я зулум,
Алахъна ийизва ягъанат закай.

MƏNDƏN

Başına döndüğüm a nazlı dilbər,
Gələrmİ guşinə sədalar məndən.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Gərđişi-zəmanə, hiyləyi-əğyar,
Demədimmi səni yad elər məndən.

Sənsiz bu aşıqın bir mədarı yox,
Can çıxdı cəsəddən, ixtiyarı yox.
Qərq oldum dəryaya, bir kənarı yox,
Görəndə xof eylər adalar məndən.

İbrahim der: tərsa sevdim zalımı,
Fələk əydi mənim qəddi-dalımı.
Mən kimə söyləyim ərzi-halımı,
Küsü saxlar mələkzadələr məndən.

Ləzgi Saleh (XVII əsr)

XVII əsrin məşhur ləzgi şairlərindən olan Ləzgi Saleh dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaratmışdır. Bütün Qafqazda tanınan Yaraq mədrəsəsinə rəhbərlik etmiş şair hələ XVII əsrdə ana dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmış, başqa dillərdə şeir yazmağa meyl edən, lakin o qədər də uğur qazana bilməyən şairləri əvvəlcə ana dilində yaratmağa səsləmişdi.

Ləzgi ədəbiyyatı ilə yanaşı klassik Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə də yaxından tanış olan Saleh Azərbaycan dilində qoşma, gəraylı, bayatı, müxəmməs, təcnis, qəzəl janrlarında gözəl əsərlər yazmışdır.

ЧИР ЖЕНИ?

Варз я вун, Рагъ я вун лугъузвай ашукь,
Лезги чIал течирдаз, лагъ, фарс чир жени?
КIел тавур са касдиз элифни, бейни,
Эдеблу са кIвалах, я тарс чир жени?

Bir xalçanın rəngləriyik...

Масад гьикI чир хьурай, вич тийижирдаз?
Гьахъ вуч я, экв вуч я, мичI тийижирдаз?
Я Аллагъ, гьакъикъат, кичI тийижирдаз,
Аванд кар кваз такъаз, лагъ, терс чир жени?

Асул сиясатда аби течирдаз,
Мисалра тIвар авай Неби течирдаз,
Я вич, я вичин гаф, дебни течирдаз
Марифат, я акьул, я нефс чир жени?

Гьахъ рикIел тагъана, ийизвайдаз негъ,
Гьикъван авуртIани на телегъ-белегъ,
Кябедиз, Багъдатдиз тефейдаз, Салигъ,
Я Шам, я Эрзурум, я Къарс чир жени?!

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta söyləyən aşiq,
Ləzgiyə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, ərkanı, dərsi nə bilsin?!

Özgəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Danışanda doğru sözün bilməyən
İşin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətdə abi bilməyən,
Məsəllərdə neçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, nəfsi nə bilsin?!

Bu sində haqq gülə vüsal etməyən,
Canım, haqq yoluna səfa qatmayan,

Kəbəyə, Bağdada, Saleh getməyən
Şamı, Ərzurumu, Qarsı nə bilsin?!

Əmirəli Tihirjalvi (1790-1846)

XIX əsr ləzgi ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əmirəli 1790-cı ildə Azərbaycanın indiki Qusar rayonunun Tihirjal kəndində anadan olub. Şeyx Şamillə bir mədrəsədə təhsil alan Əmirəli onunla çiyin-çiyinə rus işğalçılara qarşı döyüşmüş, 1837-ci il Quba üsyanının rəhbərlərindən biri olmuşdur.

Əmirəli həm də tanınmış alim idi. O, Abbasqulu ağa Bakıxanovla dostluq edirdi. Hər ikisi 1846-cı ildə birlikdə Məkkəyə getmişdir. Şair Məkkədən qayıdanda vəfat etmişdir.

Əmirəli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır.

ЖЕДАЧ

Дуьньядикай ханвай, куьценвай гуьгьуьл,
Лугьумир ваз я багъ жедач, тар жедач.
Пехърен мука пехъ я чIехи жедайди,
Лекърен мука алапехърен кар жедач.

Садлагъана кар атайтIа кьилел ви,
Гьамлувилин накъвар тахъуй вилел ви.
На жуван мукъвабур, стха яхъ кIеви,
Патандакай ваз дуст жедач, яр жедач.

Гьар са касди вичин касвал хуьз ятIа,
Яб акалрай, несигъатар гузватIа.
ЦIвелиндаз вуна дуст, кьуллугъ авуртIа,
Адал я жум жедач, я анар жедач.

Дуьньяд крар даим жуваз пар жеда,
Шумуд касдив шумуд касдин кар жеда.
Халис касдал инсанвилин твар жеда.,
Асулсуздахь я твар жедач, ар жедач.

Зун Эмир я, гьахь кевидиз кьунавай,
Дуст паталди жуван чанни ганавай.
Яб акала зи гафарихь лагьанвай –
Намерддидай я риклин дуст, яр жедач.

OLMAZ

Zimistan elində bənd olan könül,
Demə daha bağça olmaz, bar olmaz.
Qarğa yuvasında qarğa bəslənər,
Tərlan yuvasında əsla sar olmaz.

Əgər haqdan bir iş gəlsə başına,
Məzəmmət eyləmə sən yoldaşına.
Arxalan qohuma, həm qardaşına,
Yaddan sənə yaxın vəfadar olmaz.

Hər kim istər insanlığın yeridə,
Qulaq versin nəsihətə, öyüdə.
Nə qədər də qulluq etsən söyüdə,
Ondan sənə heyva olmaz, nar olmaz.

Səyyah tək dolanıb gəzdim dünyanı,
Təcrübə eyelədim neçə insanı,
Əsillidən gözlə ədəb, ərkənı,
Bədəsildə həya olmaz, ar olmaz.

Mən Əmirəm, haq bədəsin içmişəm,
Dost yolunda canı-başdan keçmişəm.

Çoxlarının halın ölçüb-biçmişəm,
Hər namərddən sirdaş olmaz, yar olmaz.

Mazalı Əli (1850-1890)

1850-ci ildə Dağıstanın Axtı rayonunun Maza kəndində anadan olmuş Əli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır. O, hər iki xalqın şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bilirdi. Şair həyatın haqsızlıqlarını qələmə almışdır. Gözəl çüngür (ləzgilərin saz oxşayan musiqi aləti) və kəpül (tütək) çaltın Əli həm də məlahətli səsə malik idi. Şair 1890-cı ildə Malkamut dağında çovğuna düşüb ölmüşdür. Onun iki dildə çap olunmuş şerlərindən biri "Namərdin" adlanır.

НАМЕРДДИЗ

Зи кІаниди, за квез лугьун авайвал,
Гьиллени таб я гьар са кар намерддин.
Жагъич адан кІваляй са кІус фу гьалал,
Гьарамди я кІулавай пар намерддин.

Зимбил кІатІ я, незвайд мухан лаваш я,
Аллагъдиз негь, шейтІандин ам юлдаш я.
ЯкІуз кьимиш текъвез, кІараб кармаш я,
Терг хьуй сивяй вири сарар намерддин.

Намерддиз гьич куьмек ийиз кІан жемир,
Гьикьван ада гьарайяйтІан, ван жемир.
Ахьтиндакай дуст кьадай инсан жемир,
Кьезил тахьуй рикІин азар намерддин.

Гатуз яйлах, хьуьтІуьз хьишлах кьаз макан,
Алахьда ам хуьз анжах са вичин чан.

Кар я, кІваліз атун хъайитІа са мугъман,
Вилерилай фида накъвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гъахъ рахада,
Фу балкандал хъурай, намерд – пияда.
Са ягъсузни тамукърай и дубъняда,
Квахъдайвал чи нугъатдай тІвар намерддин.

NAMƏRDİN

Sizə qurban olum, kamal əhlilər,
Daim yalan vurur döşü namərdin.
Evində tapılmaz bir loxma halal,
Haramdan asılır aşı namərdin.

Sabahdan-axşama dilində yalan,
Yeddi qapısında gəzib dolanan.
Atı körpü olsun, qamçısı ilan,
Ala qarğa olsun quşu namərdin.

Yayda yaylaqlarda, qışda aranda,
Sevinər həmişə yalqız olanda.
Yüz ah çəkər evə qonaq gələndə,
Gözündən tökülər yaşı namərdin.

İnsan nişanəsi yox züriyyətdə,
Zənəndən əksikdir namus-qeyrətdə.
Xalq üçün yaramaz toyda, xeyratda,
Daş üstə qalmasın daşı namərdin.

Mazalı Əli deyər: həq etsin xuda,
Bir gündə eyləməz beş fərzi əda.
Çörəyi atlı olsun, özü piyada,
Heç yerə batmasın xışı namərdin!

Süleyman Stalski (1869-1937)

XX əsr ləzgi ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, Dağıstan sovet poeziyasının banisi, 1934-cü ildə Ümumittifaq sovet yazıçılarının I qurultayında "XX əsrin Homeri" adlandırılmış Dağıstanın xalq şairi Süleyman Stalski 1869-cu ildə Cənubi Dağıstanın Aşağı Stal kəndində anadan olmuşdur. Şair həm ləzgi, həm də Azərbaycan dilində yazıb yaratmışdır. SSRİ yazıçılarının I qurultayında şeirlə Azərbaycan dilində çıxış etmişdir.

Süleyman Stalskinin şeirləri ilk dəfə 1927-ci ildə Moskvada çap olunmuş "Ləzgi şairlərinin poeziyası" məcmuəsində nəşr edilmişdir. Onun ilk "Seçilmiş əsərləri" 1934-cü ildə çap olunub. Həmin il ona Dağıstanın xalq şairi adı verilmişdir. Lenin ordeninə layiq görülmüş S.Stalskinin əsərləri Çində, Çexoslovakiyada, Ukraynada, Almaniyada, Fransada, Avstriyada, İspaniyada daha çox nəşr edilmişdir. Onun şeirləri SSRİ xalqlarının bütün dillərinə, ümumilikdə isə dünyanın 270-dən çox dilinə tərcümə olunmuşdur.

КЪАФКЪАЗ

Икьван эллер ийиз на кІватІ,
Им вучтин ягънагъ я, Къафкъаз?
Вахъ галаз на чунни барбатІ
Авун вуч кІвалах я, Къафкъаз?

Им мусибат хъана еке,
ЧІур мийир тІун на чи уьлкве.
Гъар атайда вичиз гуьлге –
Ацукъдай чардах я, Къафкъаз.

Гагъ хузар гъиз, гагъ на чІижер,
Гуж мийир чаз эхи тежер,
Гъар атайда вичиз ичер
АтІуз недай багъ я, Къафкъаз

Шумуд кас ваз жеда шерик,
Шумудаз на гуда шилик,
Сан кыле вун ийиз терик,
Шумуд ваз уртах я, Къафкъаз!

Мад авачни вилаятар,
Куыз акъатна икъван ви тIвар?
Гафар гуърчег, амал-мурдар,
Вун гыкъван алчах я, Къафкъаз!

Шумудав вун къугъвад къумар,
Шумудаз на гуда румар.
Серф гъатайла яхун ламар
Къвез недай яйлах я, Къафкъаз!

Ява паб хъиз арадаллай,
Даима вил чарадаллай,
Им вуч яргъи «Яхул даллай»
АкълалтI тийир мах я, Къафкъаз!

Къуна гъиле еке куъни,
Къил кукIварин даклана ви!
Гъар атайда вичиз тини
Ишиндай чанах я, Къафкъаз.

Гъар атайда гъализ чэфте,
Вигъида ви кылел фите.
Гъяд, саласа юкъуз гъафте
Хъунухъ вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Душманариз дерди кIелиз,
Дустарикай вуна хъелиз,
Сан кыле финиф са гъульуыз
Бес им вуч саягъ я, Къафкъаз?

Сулейманан веревирдер
Лугъунар я ихътин бейтер.
Гъар атайда ягъиз метIер
Яд хъвадай булах я, Къафкъаз.

QAFQAZ

Hər gələni bərabəri
Olurmuş qardaşın, Qafqaz.
Kimi gəlib dönər geri,
Tökdürüb göz yaşın, Qafqaz.

A bimürvət, gəl insafa,
Bəgəm yoxdur səndə vəfa?
Gəlib neçə-neçə tayfa,
Qoyub burda leşin, Qafqaz.

Ay insafsız, gəl bir inan,
Sərraf olmaz kömür satan.
Kimisinə səndən vətən
Olubən əyləşən, Qafqaz.

Gah dönüb olursan ağa,
Gah edirsən qeyri qovğa.
Gah gedirsən yeyin, yorğa,
Gah himar yerişin, Qafqaz.

Gah dönüb olursan səfil,
Gah ağıldan belə qafil,
Gah olursan xırda tifil,
Bilinməz heç işin, Qafqaz.

Kimi küsər, kimi umar,
Kimisi gözlərin yumar,

Gah açıban sinə mərmər,
Gah göstərər döşün, Qafqaz.

Gah düşər dərdi dərinə,
Gah uyar düşmən felinə,
Gah tülək, tər lan yerinə
Olar qarğa quşun, Qafqaz.

Gah Denikin olar yaxın,
Gah aşnası Beçeruxin,
Gah gələcək molla axın,
Gah istər keşişin, Qafqaz.

Hər gələnə vermə yeri,
Sərt üz göstər, olsun dəli.
Sığallanmaz yadın teli,
Iti olsun dişin, Qafqaz.

Ey Süleyman, sən də indi,
İtirmə bu olan zəndi,
Gah deyir: "buyur, əfəndi..."
Gah da "tovarişi", Qafqaz.

Müzəffər Məlikməmmədov

Müasir ləzgi ədəbiyyatının tanınmış yazarlarından olan Müzəffər Məlikməmmədov 1948-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Quba rayonunun Digah kəndində anadan olub.

1975-ci ildə ADU-nun jurnalistika fakültəsini fərqlənmiş diplomu ilə bitirmiş Müzəffər Məlikməmmədov həmin dövrdən Azərbaycan KP MK-nın "Sovet kəndi" qəzetində müxbir, baş müxbir və şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda "Samur" qəzeti baş redaktorunun müavini.

Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə 2 medala və "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüşdür. Şair-jurnalistin əsərləri ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində çap olunur. M.Məlikməmmədovu xüsusilə şöhrətləndirən onun ləzgicə nəşr edilmiş "Adın ləzgidirsə..." kitabı olmuşdur. Bu əsəri ilə o, ləzgi ədəbiyyatında esse janrının əsasını qoyub.

M.Məlikməmmədov ləzgi və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış 10 kitabın müəllifidir. Onun azərbaycanca işiq üzü görmüş "Gecə işığı", "Xaçmaz zəfər gözləyir", "Polkovnikin andı" kitabları və Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş "Döyüş balladası" poeması oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. Şair "Araz" ali ədəbi mükafatına layiq görülmüşdür.

КІУКІ Я ВУН

Седакъет Керимовадиз

Лезгийри дидедиз хъайила аял,
Адаз тІвар таганмаз лугьуда «кьегьал».
Килигдач руш яни, гада яни ам,
Руш ятІа садрани чІугвадач хьи гьам.

Хуьр кІвачел кьарагьна кІватІ жедә магьле,
ТуькІуьрда межлисар руш авай кІвале.
Лугуьда датІана дидед аялдиз:
- Барабар хьурай вун ирид кьегьалдиз.

Ирид тост лугуьда рушан бубади,
Ирид кьилих хьурай лугуьз куьрпедихь:
Инсанвал, кьегьалвал, дуьзвал, такабур,
Ватандиз муьгьуьббат, намусни абур.

Ирид макьам ягьиз «Лезгинкадалди»
Шадвалда, кьуьлерда вири магьалди.
Са виляй аквада велед михьидиз,
Рушарин кьадир хупІ чида лезгидиз.

A ирид кьилихди гана ваз илгьам,
A ирид кьакьан кьукь авунва на рам.
Седакьет! Элди вал ийизва дамах,
Чи кьакьан дагь я вун, кьукь я вун, зи вах!

ZİRVƏ TƏK QALASAN

Sədaqət Kərimovaya

Ləzgi ellərində adətdir çoxdan,
Uşaq doğuldumu, deyərlər igid.
Baxmazlar doğulan qızıdır, ya oğlan,
Qızıdırsa heç zaman verməzlər öyüd.

Yığılar məclisə bütün kənd, oba,
Toy, büsat qurular qız olan evdə.
Körpəni qaldırıb söyləyər ana:
- Bərabər olasan yeddi igidə.

Yeddi tost söyləyər qızın atası,
Görməkçün uşaqda yeddi əlamət:
Məğrurluq, igidlik, elə məhəbbət.
Ar-namus, insanlıq, düzlük, sədaqət.

Yeddi hava çalıb "Ləzginka" üstə,
Rəqs edər ləzgilər, gülər ləzgilər.
Qız ilə oğlana fərq qoymaz heç vaxt,
Qızların qədrini bilər ləzgilər.

Sən yeddi zirvəni fəth eləmişən,
Sədaqət – şöhrətim, Sədaqət – tacım.
İstərəm xalqımın ürəyində sən,
Özün də zirvə tək qalasan, bacım!

Sədaqət Kərimova

Yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova 1953-cü ildə Qusarda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmiş, "Sovet kəndi", "Həyat", "Azərbaycan" və "Günay" qəzetlərində müxbir, şöbə müdiri, baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-ci ildən "Samur" qəzetinin baş redaktorudur.

Jurnalistika sahəsindəki uğurlarına görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm", Həsənbəy Zərdabi adına və KİV Hİ-nin Məhsəti Gəncəvi adına və Xan qızı Natəvan adına mükafatları ilə təltif olunmuşdur. 2006-cı ildə S.Kərimovaya "Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir.

S.Kərimova Azərbaycan, rus və ləzgi dillərində çap olunmuş 14 kitabın müəllifidir. Onun Azərbaycan dilində çap olunmuş "Səssiz haray", "Bir yaz gecəsi", "Hal", "Qərrib quşun nəğməsi", "Qürub", "Qəlbinə boylan, insan" və sair kitabları oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır.

«LEZGİNKA» ÇAL, QARDAŞIM!

Bir hava çal, bir hava çal, qardaşım,
Bu havanın ruhunu al, qardaşım.
Qanadlansın «Lezginka»nın avazı,
Unutdursun dərdi, qəmi, ayazı.
Qol götürüb qoca, cavan oynasın,
Cuşa gəlib damarda qan oynasın.

Çal qardaşım, bir şıdırğı hava çal,
Yallı getsin dərə, tərə, qaya, yal.
Çapım, çapım onun kəhər atında,
Yer titrəsin ayağımın altında.
Zurna-qaval dilə gəlsin zil ilə,
Sevincimi bölüşdürüm el ilə.

«ЛЕЗГИНКАДАЛ» ИЛИГА

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
И макъамдин алааматдиз килига.
Далдамдинни зурнедин ван атайла,
Адан аваз зи дамарра гъатайла,
Чил зурзада, зи квачериз звер къведа,
Шад жеда зун, зи вилериз хъвер къвнда.

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
Ви ялавдик куькуьра зун, алуга.
Элкьюьра зун, гелкьюьра зун, галуда,
Вири дердер зи рикелай алуда.
Ягъ «Лезгинка», чи фикирар зурзурай,
Чи рикерин живер, муркар цурурай.
Хура рикI ваъ, къван авайбур жагъура,
Япа кичIе ван авайбур юзура.

LƏZGI XALQ ŞEİRİ

ЛЕЗГИЯР!

Чал хуьх, лезгияр, Чил хуьх, лезгияр!
Зи чIал захъ авай девлет, цав-чил я,
Зи чIал заз якьут, мержан, къизил я,
Зи чIал зи чина авай къве вил я.
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Халкъ терг тахъана амуькун патал,
Герек я рахун чун лезги чIалал,
АкI хъайила, жед чаз дидед мам гьалал,

Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Куьн садра маса миллетриз килиг,
ГьикI абурун чпин чIалахъ кузватIа аку рикI?!
Чун вучиз хьурай абурулай эксик?
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал девлет я чаз тунвай бубайри,
Женгера хвенвай къегьал рухвайри,
Им эмир я квез извай архайри,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Гъажи-Давуданни Шарвилидин,
Эминан, Саидан, Сулейман - заридин,
Арбен Къардашан - халис лезгидин
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чира жуваз чIал Хуьруьг Тагъиран,
КIела гевгъерар на Шагъ-Эмиран,
Булахдай яд хьухъ на Шихнесиран,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Ваз чидач, белки, Алирзадин рикI? lezgi, лезги, lezgi
Забитаз лезги халкъ кландайтIа гьикI?
Абурун чIал течир лезги жед гъарикI,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал амачирла, амуькдач миллет,
Ватандикайни жеда ваз хелвет,
Несилрини ваз ийида лянет,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал гадар авун - диде гадарун,
Са гафар я, квез чидачтIа, лугьун,
Заз кланзава куьн гъавурда акьун,

Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгияр!
Шаирди лагъайвал, къул хуьх, лезгияр,
Жуван дагъ, тар-там, кул хуьх, лезгияр,
Чилин гъар са чуьк, зул хуьх, лезгияр!
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгияр!

LƏZGİ XALQ NAĞİLLARI

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МАХ

ТАПАН КЪИН КЪУР ЖАНАВУР

Чубанди хипер калай дагъдиз хутахдайла, бици хеб Келишни къуьзуь кици Ругъва кала ятахдал тада къван. Ялгъуз кала амукъай Келишни Ругъва кIеви дустар жада.

Ругъва ятахрал мукъаят жадай. Келиш, пакамахъ физ, чIура векъ нез, яд хъваз, няниз Ругъвадин патав къаткиз хъана. Са юкъуз Келиша векъ незвайла, са сикIре, атана, лугъуда къван:

- Агъу, хийир хъуй, вуч жуьрэт авуна зи чIур незва, ахмакъ?
- Им зи чубандин чIур я, - лагъана Келиша.

- Пака за зи шагъид Жанавур гъида. Эгер и чIур куьди я лугъудай шагъид квехъ аватIа, куьнени гъваш.

Жанавур лагъай ван хъайи Келиш михъиз къурана, сугъулхъана, Ругъвадин патав хтана. Ругъвади хабар къуна: “Вун вуч сефил хъанва, дуст, ваз чин чIурайди авани, тахъайтIа ви кефи хайи кас-мас авани?”

Келиша СикIре вичиз тади гайидакай, пака чIур къакъудиз вичин шагъид Жанавурни галаз къведайдакай лагъана.

- Ваз кичIе жемир, - лагъана Ругъвади. - Абурун дуван за аквада.

Абур къведни ксуда.

Пака экв хъанмазни, Ругъва Келишни галаз, гъамиша чпин чубанди цIай хъийидай къулан патав фида. Къула авай руьхъвер инихъ-анихъ авуна, са легъв туькIуьрда. И лекъве Ругъва гъахъда. “Тила зи винел векъ-къал эцига, гъич тахъайтIа, атанмазни абуруз зун такурай, - лагъана Ругъвади Келишаз. - Жув чIуруз векъ нез алад. Абур атайла, лагъ хъи, зи шагъидар дагъдиз хъфенва. Захъ авайди чубандин пIир я. За гъа пIирел къин къада. СикIре къин къуртIа, чIур гъаданди жада”.

Келиша Ругъвадин винел кьуру векьер-къалар вегьена, таквадайвал авуна, вич ятахдин вилик векь нез экъечна. Са вахт хъана-тахъана, СикӀни Жанавур атана акъатда.

- Я ахмакъ, - лагъана Жанавурди Келишаз. – Вуна и СикӀрен чил вучиз къакъудзава? Гъинва и чил вид тирвилдин гъакъиндай вахъ авай шагъид?

- Захъ шагъид авач, зи шагъидар вири дагълариз хъфенва, Жанавур агъа, - лугъуда Келиша, - захъ халис чубанрин пӀир ава. Чун фида а пӀирел. Эгер СикӀре кьин кьуртӀа, и чил гъа СикӀренди жеда. ТуштӀа, за кьин къада, чил зи чубандинди тирди.

- ЭкъечӀ вилик! – буйругъна Жанавурди. – Чаз гъа ви пӀир къалура къван.

Келиша СикӀни Жанавур пӀирен патав тухуда ва СикӀрез кьин кьун теклифда.

СикӀ гзаф дикъетдивди пӀирез килигна. Адак хата квайди къатӀана.

- Завай Сулейман-Небидин и мулк зиди я лагъана, кьин къаз жедач. – СикӀ пӀиревай кьерех жеда.

СикӀре кьин кьун тавурла, хъел атана, Жанавур вилик жеда: - За къада сикӀрен паталай кьин, - лагъана, Жанавур пӀирел гьалтда. – Зи вилер ахъай авурдалай инихъ и чӀур гъа и СикӀрен бубайрин мулк я, - лагъана, Келишаз вилер экъисизни агакънавачир, садлагъана Ругъва Жанавурдин туьтуьник кӀида. Жанавурди гъикъван къатаднатӀани Ругъвади ам мад ахъайнач. Жанавурдин нефес дар хъана, ада эхиримжи сефер кӀвачер гвягъиз башламишна.

- Тапан кьин кьурдан кьилел къведайди гъа им я ман, - лагъана, СикӀре вичин кьил баштанна.

И дуьшуьш хъайидалай къулухъ, Келишанни Ругъвадин патав къведай я амалдар сикӀер, я къаних жанавурар амач лугъуда.

КЪВЕ МИРГ

Хъана къван, хъанач къван къве мирг. Уьленар квай тама гъуьрчехъанрин юкъва гъатай ибуруз фир-тефир чка чизмачир. Гъуьрчехъанар абур чан аламаз къаз алахънавай. Ингъе, цайлапан хъиз катзавай миргер уьлендал гьалтна. Сифте хкадарай мирг уьлендиз аватна. Ам дерин уьленди микънатӀисди хъиз, агъуз чӀугвазвай. Муькуьда а патаз хкадарна.

- Азиз дуст, вакай са чара. Уьлендай экъечӀиз куьмек це. Ви хъсанвал за рекъидалди рикӀелай алуддач, - лагъана гъеле юкъвал къван уьленда акӀана экъечӀиз тежезвай мирги.

- Башуьсте, вуна талгъайтӀани, зун куьмекдиз гъазур жезвай, - лагъана муькуь мирги, ахпа вичин гужлу, вагуьзел крчар юлдашдин крчарихъ галкӀурна чӀугуна. Мирг уьленда батмиш хъуникай къутармишна.

Гила абур къведни санал катзавай, амма вичин юлдаш къутармишай мирг са къадар вилик квай. Са тӀимил мензилдиз катӀайла, ибурал мад са уьлен гьалтна. И сеферда юлдаш къарадай акъуддайла, гужа гъатай миргивай уьлендилай хкадариз хъанач, ам, аватна, уьленда акӀана. Гъа и арада муькуь мирги уьленда акӀанвай юлдашдин далудал кӀвачер эцигна а патаз хкадарна.

- Я дуст, я дуст, вун гъиниз катзава, - куьмек це, - гъарайна акӀанвай мирги. - Алат зи чандилай, куьмек гуз я зун ви арха туш, я мирес-вирес. Са карни алакъ тийидай келлегуьз вун патал за ... Яргъай зверзавай гъуьрчехъанар акур миргивай вичин гаф тамамариз хъанач: ам тадиз катна. Вичиз далда къазвай къвалан кӀаниз агакъиз мукъва хъайила, къулухъ элкъвена кӀлигайла, адаз вичин юлдаш гъуьре гъанри кьунваз агуаа! Ам аеуру хуьз кьурди тир.

- Ихътин баладкай кьил къакъудиз алакъай амалдар ва акъулу зун дуьньяда виридалайни эхирдал къван амуькъда. Кеф заз ихътин бахтар авай, - вичи-вичикди фикирна мирги.

Гъуьрчехъанривай мад вичиз фенд кьурмишиз тежедайдак умудквай ам къвалан кӀаняй кьил хкажна гзаф такабурдиз килигзавай.

Мирг чпин хурукай хкатзавайди якъин чир хъайила, гъурчехъанди тфенгдин яргъи луьле туьклуьрна. Тфенг акъатна. Вили гуьлледи рикI кайи лавгъа мирг кьилинпацар хъана, къараткенриз ярх хъана.

КЪУЪРНИ АСЛАН

Индистан уьлкведа хъсан векъ авай, инсанрикай хевлет са там авай къван. Ничхирри, кIватI хъана, и тама чпин къил хуьзвай. Са аслан абурун пачагъ тир, и асланди гъар са чIавуз, вичиз кIан хъайила, и ничхиррикай вичин хурук акаатайдал гъурч ийиз, недай къван. Амма гъар гъурч ийидайла, и асланди гъайбатрикай кичIела, гъар садан рикI аватиз, ибуруз гъич секинвал жезвачир. Са юкъуз ибур вири санал кIватI хъана, меслят авуна, сада-садаз лагъана: “Я стхаяр! И аслан чи пачагъ я къван адаз чакай вичиз кIаниди нез ихтияр ава. АкI хъайила чаз хъсан кар ам я хъи чна чи арада чип вегъез, гъар гъидан чип акъатайтIа, гъам чна нубатдалди асландиз хуьрек яз ракъурда; амайбуру асланди гъайбатдикай, кичIевилин хажалатдикай архайин яз, секинвилелди чпин кесибвалда”. И меслятдал ибур вири рази хъана; чпин къарар арзадалди кхъена, асландиз тамам гъурметдалди малумарна. Аслан и меслятдал гзаф рази хъана. Абуруз жаваб гана: “Зи метлеб анжах заз хуьрек хъун я, тахъайтIа куьн зи кесиб раятар вучиз инжитмишда”. Идалай гуьгъуьниз и ничхирри чпин арада чип вегъез хъана ва нин чип акъатайтIа, гъам асландиз хуьрек яз фидай къван.

Са хейлин вахт алатайла, къуьрен тIвар авай чип акъатна. И къуьре ничхирриз лагъана: “Я стхаяр, им чиди вуч алчахвал я, жува-жув жуван ихтIярдалди асланди сиве тун. Ша чна и асландиз са амал къан, ам чна чи винелай алудин”. Къуьре икI лагъайла, садбур идал хуьрена, садбуру лагъана: “Я къей хва, вун акъван рикI авай кас яни, вавай а куц гваз аслан хътин зурба пачагъдиз амал жедани?”. Ида лагъана: “Куьн тамаша, за асландиз вуч амал ийидатIа”. Пака юкъуз частунин хуьрекдиз къуьр фена

кIанзавай, и къуьр вахтунда фенач. И кардикай асландиз гзаф хъел атана, са тIимил амай ида чпин арада авай икърар чIуриз, амма ида фикир авуна, лагъана хъи, “икI тадивилелди са икърар чIур авурдакай маса пачагъриз ван хъайитIа, абуру зун айибда”; асланди сабур авуна.

Са вахтунда нисини жез-тежез къуьр асланди кьилив атана, гъилер хурал ецигна, асландиз адетдалди салам гана, пачагъдиз икрам авуна. Асланди идавай ничхиррин гъал жузуна. Ада лагъана: “Пачагъ вун сагърай, ничхиррин гъамиша хиз адетдалди захъ галаз ви частунин хуьрекдиз са маса къуьрни ракъурнай, амма са аслан дуьшуьш хъана чал, ада чавай жузуна: “Куьн гъиниз физвайбур я?”. “Чун пачагъдиз хуьрек яз физвайбур я”. Ада лагъана: “Вагъ, инал залай гъейри маса пачагъни авани. И мулк зиди я, гъич садахъни жуьрет жеч зи мулкуналлай раятриз къгъиз”. Ахпа сахъ галай къуьр къуна, вичиз тухвана, амма ада ваз лагъай пис гафар вахъай кичIевилияни регъуьвиляй завай ваз лугъуз жезвач”.

Къуьре икI лагъайла асланди чанди цIай къуна. Ида къуьрез лагъана: “Вавай ам заз къалуриз жедани?”. Къуьре жеда лагъана. И къуьре, вилик акатна, и аслан са яд авай дерин фура тухвана, ада асландиз лагъана: дехънен заз а асландихъай гзаф кичIе хана, завай на зун ви хуьчIуьк къун тавуртIа, и фурун сивел къвез жедач. ИкI лагъайла, асланди им вичин хуьчIуьк къуна, фурун сивел тухвана. Им хуьчIуьк кваз аслан фуруз килигайтIа, фура цикай идаз къуьр хуьчIуьк кваз вичин суьрет акуна. Ида хиял авуна хъи, анай аквазвайди вичиз хуьрек яз къвезвай къуьр къачуна тухвай, къуьре лагъай аслан я. Ида вичин хуьчIуьк квай къуьр са къерехдиз гадарна, вичи-вич и фуруз вегъена. Вегъейла, ам фура цик акатна, къена. Аслан къейила, тама авай гъайванриз азадвал хъанай.

КУТКУНДА ГЪАТАЙ ЖАНАВУР

Хъана къван, хъанач къван са сикI. И сикрехъ пуд бала авай. Писид кулар хътин тумар галай, гъвечIи вилер авай абур чпин дидедиз гзаф кIандай. СикIре, йиф-югъ тамарани дагълара къекъез, гъурч ийиз, вичин балайриз тIуьн гъидай; балайрини, дидеди гъайи верч, фере нез, магъарада ацукъна, чпиз къугъунар ийидай. СикIрен магъара са вичелай гъейри маса садазни чидачир. Гъар сеферда сикI гъурчез фидайла, ада вичин балайриз, - “Къецихъ экъечIмир, жанавурдин гъиле гъатайтIа, ада куь тефте цавуз акъудда”, - лугъудай.

Йикъарикай са юкъуз сикI гъурчез экъечIна. Дидеди накъ гъайи къве фере тIуьна, кефиар къумбар хъайи шарагри дуьнья гъихътин затI ятIа килигун къетI авуна – магъарадин сивел экъечIна. Къуд патаз килигайдалай гуьгъуьниз, абуру магъарадин вилик къугъунар ийиз эгечIна. Чими гъавади кефиар ахъа авур балайрин рикIелай дидедин тапшуругъ алатна – абуруз дуьньяда жанавур авайдакай хабарни амачир. Гъа и вахтунда валарин къьлухъ гишин жанавур чуьнуьх хъанвай къван. СикIрен балаяр акурла, жанавурдин кефиар куьк хъана. Ада мад фикирар- хиялар хъувунач: вил-вилик хIадалди, сикIрен пуд баладинни тифтиф цавуз акъудна.

Югъ няни жедайла хъиз, сикI хтана ахкъатна. Адав хъипи цIакулар алай пуд верч гвай. Магъарадин сивел вичин балайрин тумун къатIар, кIвачин тапасар акурла, адан рикI аватна. Яраб зи балайрин къилел мусибат атана жал? – лагъана, ада тадиз магъарадиз чукурна. КилигайтIа, магъарада балаяр амач. Гзаф шехъна сикI вичин балайрихъ. Эхирдай ада вичиз ихътин мусибат авурди вуж ятIа чирун ва адалай къисас къахчун къетI авуна.

Магъарадай экъечIай сикIре къуд патахъ ни акалзавай – адаз жанавурдин ни къезвай. Ахпа адаз жанавурдин кIвачин гелер акуна: ибур сикIрез вичиз чидай са тапас квачир жанавурдин кIвачин гелер тир. И гелер акурла, сикI мадни кIевиз шехъна. Гила адаз вичин балаяр жанавурди тIуьрди якъин хъанвай.

Ажугъламиш хъанвай сикI са шумуд юкъуз жанавурдин магъарадихъ къекъвена, эхирдай адаз и магъара жагъана. Им къакъан са дагъардин мукъув гвай.

Жанавурдин магъарадин патав гвай къакъан са къаядал акъвазна, сикIре цIвелин тIваларикай куткун храз эгечIна. Яргъай хъиз жанавур пайда хъайила, сикIре вичиз ам акван тийизвайдай къуна:

- ХупI четин заманаяр хъанвачни, я верч жагъизмач, я кIек. Виридалайни хъсанди куткунар храз, абур маса гуз, а пулдихъ жуваз верчер къачун я, - лагъана сикIре. И гафар ван хъайи жанавур сикIрен патав атана. Салам- каламдилай къьлухъ, жанавурди: “ГъикI хъана, къунши, вуч кар-кеспидик ква, хийир хъуй!” – лагъана, хабар къуна. СикIрез гзаф хъел авай, эгер къуват акакънайтIа, ада жанавур патар-патар ийидай, амма вилер экъисна килигзавай жанавур акурла, кичIевилияй сикIревай сивяй артухан са гафни акъудиз хъанач.

- Авач, къунши, - лагъана сикIре, жуваз куткунар хразва. Гзаф хъсан пеше я. Маса гана, пулдихъ верчер къачуртIани жеда: кIандатIа хуьруьз фена ферейрихъ галаз дегишара, лагъана, валарин кIаник эцигнавай верч жанавурдин вилик гъана эцигна: “Заз, къунши, ихътин затIарикай дарвал авач, ацукъна неь. Гъилевай куткун куьтягъна, чна имни верчерихъ дегишарда”, - лагъана.

- Дуьз лагъ, гъинай атайди я? – хабар къуна жанавурди.

- Зи уьмуьрда за таб авурди туш. Гила, къунши, ваз таб-гъиле авун заз гъич кутугнавач. Верч куткун гана къачурди я.

- УстIар я вун, гъиллебаз, тапарар ийидай.

- За ваз лагъана хъи, са мискъални таб квач. За куткунар хразва. Лежберри абур верчерихъ, кIекерихъ, ферейрихъ маса къачузва. Сеняткардин кIвале ихътин затIар гъич са вахтундани кими жедач. Ваз и кеспи чидайтIа, са рахунни алачиз, вавайни ви куткунар гъерерихъ, лапагрихъ дегишариз жедай.

- Къунши, ваз минет хъуй, зазни и кеспи чира. Гъикъван гишилани мекъила, дагъларани тамара гъатда зун. Гила къуьзуьни хъанва. КIвале ацукъна, жуван зегъметдал дуланмиш хъайитIа,

гьелбетда, хъсан я, лагъана, жанавурди сикIревай вичиз куткунар храз чирун тавакьу авуна.

- Башуьсте, къунши, - лагъана сикIре рикIе кичIевал аваз. Ваз гьер гьатайтIа, зални адан кIвач-къил гьалт тавуна тач. Са гьал дуланмиш жеда чун. Эгер рази ятIа, мад акъвазун герек туш. Ша, тамуз фин, тIвалар гьазурна кIанда.

СикIрени жанавурди куткунар хуруникай, и кеспидикай авай хийирдикай суьгьбетар ийиз-ийиз, тамуз фена, тIвалар атIана хкана. Ахпа сикIре са чIехи куткун храз башламишна. Хейлин вахтунда храна ада, амма гьамиша, далу элкьуьриз, вичи гьикI хразватIа, ам жанавурдиз къалур тийиз хъана. Эхир жанавурдай агь акъатна.

- Я къунши, вуна, эхир, заз са затIни къалурзавач. Мад икI устIарвал чириз жедач гьа! – лагъана.

- Заз, къунши, вун икъван къатIунар авачир гьайван тирди чизвачир. Эгер хъсандиз акуна кIандатIа, куткундиз гьахь. Гьанай ваз вири аквада лагъана, сикIре адаз меслят къалурна.

Жанавурди къуншидин меслят хъсанди яз гьисабна. Ам, гьасятда хкадарна, куткундиз эвичIна ва гьанай сикIре гьикI куткун хразватIа, гьадаз килигиз хъана. Куткун къвердавай хкаж жезвай, сивни шуькIуь хъанвай. И гьал акур жанавурдик къалабулук акатна.

- Къунши, зун инай экъечI гьикI хьийида, - лагъана, хабар къуна.

- КичIе жемир, къунши, куткундин вини къил за гьикI хразватIа, гьадаз килиг; им виридалайни четин кIвалах я. Вун экъечIун патал за раклар ахъайда, лагъана, сикIре тадиз куткундин сив къун хъувуна. Жанавур ина вилер экъисна сикIрез килигиз ацукънавай.

- Тадиз рак акъая! – гьарайна жанавурди, вичин кар клеве гьатнавайди акурла. Заз

лап хъсандиз куткунар храз чир хъанва.

Жанавурдивай мад куткундай экъечIиз тежедайди чир хъайила, сикIре вичин вилик къве кIвач хкажна, къуьлна. Ахпа ада: “Гьа рехи вак, ракъара гьатнани! Зи балаяр недайла гьикI тир!

Гила заз къейитIани къайгьу авач. За валай зи къисас къахчуна! Заз вуч кIандатIа, гьа жаза гуда за ваз. Жуван эхиримжи гаф хълагь, залум”, - лагъана.

- СикI стха, азад хъия зун. Вак къ тавун за вири жанавуррал тапшурмишда, чан сикI стха, регьим ая! – минетна ада язукъ къведай ванцелди.

- Ваь, рехи залум, мад ваз экуь дуьня ахквадач. Вун къаних залум я. Куткундай эхкъечIайла, ви рикIелай вири алатда. Мадни вакай хъжедайди жанавур я. За вун чубанрин гьиле твада, чпиз вуч кIандатIа, гьам авурай лагъана, сикI чубанрин патав фена ва ада куткунда гьатнавай жанавурдикай абуруз хабар гана. Ажугьлу чубанри къене жанавур авай куткун рагалай агьуз гадарна.

Вахт тахъанмаз сив хкудай сикI

Лезги Халкъдин Мах

Хъана къван, хъанач къван са сикI. Вичиз недай са затI жагьуриз, сикI гзаф къекъвена. Эхирни адаз гьуьрчехъанди ракъарал эцигнавай са тике як аквада. Гишин сикIрез як нез кIан жеда, ам як эцигнавай ракъарив мукъва жеда, амма амалдар сикIре ина гьуьрчехъандин амал авайди гьисс ийида. Ам хиялар ийиз акъвазнавай арада, иниз атана са жанавур акъатда. Ада сикIревай жузада: “ГьикI хъана, къунши, вуч хиялдик ква?” Ахмакъ жанавурдин ван галукайла, хвеша хъайи сикIре адаз лугьуда: “И мусурманвални са пеше туш, пакамалай гишин ацукънава, гьанал алай як нез жезвач”.

- Гьинава як, я къунши, вун ахварай рахазваз тахъуй гьа, лугьуда жанавурди сикIрез.

- Ангъе як, вавни сив гваз тахъуй гьа, жанавур стха, - лагъана, сикIре жанавурдиз ракъарал гьуьрчехъанди эцигнавай як къалурда.

Гишин жанавур, къулукъ элкъез сикIрез килигиз, як нез фида. Ада и арада: “Вун сив къуна ацукъ, псидкул хътин тум галай сикI стха, чун сив гвайбур туш, чна чи гьиле гьатайди къутармишдач”, - лугьуз, вичи-вичик фикирзавай.

Хкадарна вичи-вич яклал вегьей жанавур гьасятда ракъара

гъатда; якун тике лагъайтла, къудгъунна са патахъ аватда. Гишин сиклрез гъасятда як нез клан хана, амма адан риклел жанавурдиз вичив сив гва лагъайди хтана, ам са тимил вахтунда акъвазна. Къакъан дагъдикай нур гузвай варз пайда хъана. Дуъаяр авурдалай къулухъ, сиклре як нез башламишна ва ада жанавурдиз: “Гила сувар югъ атана мукъув хъанва, сив хкудайтани жеда”, - лугъуда.

И гафар ван хъайила, ракъара гъатнавай жанавурди сиклревай жузада: “Бес чи сувар мус жеда, сикл стха?”

Куъ сувар, - лугъуда сиклре, - ракъарин иеси атайла, жеда. Вуна и кардал гъич шак гъимир!

ШИЧАН БИКЕ

Хъана къван, хъанач къван са къиф. Идахъ Шичан бике лугъудай са руш авай. Къуъзуъ къифре гъамиша вичин рушаз: “Чан руш, клвалей экъечмир, Мастанан гъиле гъатайтла, ада ви тефте цавуз акъудда, чан аламаз туъкъунда”, - лугъуз хъана. Рушаз дидеди и гафар вич къуъзуъ хъанвайвилай лугъузвай гафар хъиз авай. Гъа ик хейлин вахтар алатна. Шичан бикедикай тум яргъи, клвачерал къакъан бегъем къиф хана. Анжах адаз гъеле дуънядикай хабар авачир. Дидедихъай кичела адавай гъеле тлуъквендай экъечлиз хъанвачир.

Йикъарикай са юкъуз диде герек тир зун-вун къачуз базардиз фена. Диде алатайла, Шичан бидеклиз гзаф шад хъана: “Диде хкведалди фена дуъньяда вил элкъурда, жуваз са гъуъл аквада,” - лагъана, ам туъквендай екъечлна. Шичан бике дугъриданни агакънавай, гъуълуъз фидай вахтнихъанвай, амма адаз низ финиф лазим ятла, гъеле чизвачир.

Теквендай экъечлнамазди адаз тум хкажна акъвазнавай Алабаш акуна. Хаздин клурт алай Шичан бике акурла, Алабаш вилер атумна адаз килигна.

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана хабар къуна ада.
- Зун жуваз гъуъл акваз.
- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес аваз хъайитла, къведа. Кици вичин тлиш цавуз хкажна, ахпа атлуз-атлуз гъарайна:

- Ам! Ам! Ам! Ам!

- Вув-в, вуч риклиз къайи сес авай гъайван я вун. Завай вун хътинбуруз гъуълуъз физ жедач, - лагъана Шичан бикедиз элячлна физ кланзавайла, кицлиз мад са вуч ятла лугъуз кланзавай.

Амма Шичан бикеди адан гаф атлана:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайи месни! – лагъана.

Шичан бике къекъез ратларал акъатна. Ина жавгъа яру газар хъиз хъанвай клек акъвазнавай. Шичан бике акурла, ада “Къу-къу-къу! авуна, вич алайдакай хабар гана. Ахпа чулав хаздин клурт алай бикедивай ада: “Шичан бике, вун гъиниз физва?” – лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз са гъуъл акваз физва, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес хъайитла, къведа.

Клекре вичин лувар юзурна, ахпа гардан хкажна, авайкъуват эцигна, гъарайна:

- Уъ-уъ-уъ-уъуъуъ!

Уъ-уъ ягъайдалай къулухъ ам чилиз килигна. Клекрез, вичин сес галукъайла, чил хъиткъиндай хъиз хъанай.

Шичан бикедиз клекрен ван бегенмиш хъанач. Адаз чуъкьни тавуна хъфиз клан хъайила, “гъикл хъана, бегенмиш хъанани, хъсан сес авани зах!” - лагъана, клекре хабар къуна.

Шичан бикедиз клекрехъ галаз рахазни клан хъанач. Ада:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайи месни! – лагъана.

Шичан бике гила вичин къил алатай патахъ физвай. Садлагъана адаз къарада ацукънавай эйбежер са гъайван акуна. Им гамиш тир. Чулав хаздин клурт алай къиф акунмазди, гамишди вичи-вичин къил хкажна:

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз гъуъл акваз, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

Шичан бикеди адаз гъич жавабни ганач. Михъиз къарадай ктад хъанвай адаз вуч жаваб гуда къван! Идалай алава екъисай еке

вилерни, чарх янавай зурба крчарни адаз хуш хъанвачир.

“Идани, вичивай хъайитІа, исятда вичиз атун теклиф ийизва. Вунни кый ви сесни, вун квай къацІай месни!” – гафар вичи-вичик тикрар авуна хъфидайла, адан рикел гъамиша вичин дидеди лугъудай “жува-жув вагыши Мастанакай хуьх, ам къифериз инсаф ийидайди туш!” – гафар хтана. Шичан бикедиз гамиш гъа и вагыши гъайван тир Мастан хъиз хъана. Ам тадиз адахъай катна.

Са къадар мензилдиз фейидлай гуьгъуьниз Шичан бикедал руквада къатадзавай лам гьалтна. Ам михъиз руквадай хъанвай. Гъар са кам къачурла, адакай са рипе руг кІвахъзавай. Хаздин кІурт алай Шичан бике акурла, ам вичикай руг кІвадар тийиз алахъна. Ахпа ада:

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана, адавай хабар къуна.

- Зун жуваз гъуьл акваз физва.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес аваз хъайитІа, къведа.

Ламра къулухъ кІвачер кІевиз руквада акурна, япар хкажна, гъарайна:

- И-а! И-а! И-а!

Ламран эйбежер сес галукъайла, Шичан бикедиз кичІе хъана. Тади кваз:

- Вунни кый, ви сесни, вун квай чиркин месни! – лагъана, ам вичин тІеквен галай патахъ катна.

ТІеквендиз мукъва хъайила, Шичан бикедал Мастан гьалтна. Ам къуд кІвачни цавуз хкажна, ракъиник ксанвай. ЦаругъвергъветІ къифрен ван галукъайла, тадиз уях хъана. Гила ам, вилер экъисна, Шичан бикедиз килигзавай. Шичан бикедизни ЦаругъвергъветІ бегенмиш хъана. Адал зулар- зулар хъанвай хаздин кІурт алай.

- Гъуьлуьз фейитІа, - лагъана Шичан бикеди вичи-вичик, зун гъа ихътиндаз фида. Аквар гъаларай девлетлу, тІвар- ван авай беглерикай я. Къиф гъа и хиялрик кумаз, Мастана адавай хабар къуна:

- Шичан бике, вун гъиниз физва?

- Зун жуваз гъуьл акваз.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер сес ширинди хъайитІа, къведа.

Мастана эвел вичин пІузаррилай мез элягъна, ахпа яваш сесиналди: “Мяу! Мяу! Мяу!” – авуна.

- Пагъ, - лагъана Шичан бикеди, - вуч ширин сес авай гъайван я. Ваз тефейла, зун низ фида къван! Зунни вун юлдашар, гъамишалиг сирдашар!” – лагъана, къифрез Мастанан патав физ кІанзавай арада адан япухъ къуьзуь къифрен гъалаба квай ван галукъна.

- Гъиниз физва, ахмакъ. Тадиз тІеквендиз кат! Ам Мастан я. Ада ви тефте цавуз акъудда.

Дидедин гъалаба квай ван галукъайла, Шичан бике тадиз тІеквендиз гъахъ хъувуна.

- Гъайиф, - лагъана вичи-вичик Мастана, Шичан бике тІеквендиз гъахъ хъувурла, - манияр лугъуз адахъ галаз уюнар акъудун зи квез герек тир! Халкъариз ван хъайитІа, вирида зал хъуьруьнар ийида: заз Шичан бикеди алдатмишай Мастан лугъуда, акІ хъайила, жуван сир жуван рикле хвейитІа, хъсан я.

Гъа икІ, Шичан бике Мастанан саракай хкатна.

LƏZGİ ZƏRB-MƏSƏLLƏRİ

(Ləzgicə və ingiliscə)

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МИСАЛАР

- ◆ Угъридиз вири угърияр хъиз жеда
To a thief everyone seems like a thief.
- ◆ Тур види, гардан зиди
The sword is yours, but the neck mine.
- ◆ Вун сикl ятlа, зун сикlрен тум я
If you're a fox, I am the fox's tail
(i.e. no matter what you do I can still outsmart you).
- ◆ Ахмакъдиз гъар са югъ сувар я
To a fool every day is a holiday.
- ◆ Гзаф къин къадайда гзаф табни ийида
Who vows a lot, lies a lot, too.
- ◆ Лезги намусди рекъида, цегъ – чумахди
A Lezgi can be killed by his honor; a goat - by a staff.
- ◆ Иеси галай кици хъсан къада
A dog bites well, if its owner is near.
- ◆ Кициз япар атлайдахъай кичле жеда
A dog fears the one who has cut its ears.
- ◆ Къегъалар халкъдин лувар я
The braves are the wings of a nation.
- ◆ Кали яд хъвада - нек жеда; гъуэлягъи яд хъвада -
зегъер жеда

If a cow drinks water - it turns into milk;
if an asp drinks water - it turns into venom.

- ◆ Хъсан дуст пис юкъуз герек къведа
A good friend will come in handy on a bad day.
- ◆ Къариблухда авайдаз ватан ширин жеда
Homeland becomes sweeter when you are abroad.
- ◆ Къаргъадизни вичин балаяр гуърчег аквада
Even to a crow her own children seem pretty.
- ◆ Чарадан балкандилай жуван лам хъсан я
A donkey of your own is better than an other's horse.
- ◆ Душмандин иви вичин гъаятда экъична клан я
Enemy's blood needs to be spilt in his own yard.
- ◆ Вацl гъикъван яргъи хъайитани, а къил гуэя
No matter how long a river might be,
there is always a sea at its end.
- ◆ Гъина гъахъ аватlа, гъана бахтни ава
The happiness is where the justice is.
- ◆ Клел тавурдан акъул цун тавур ник я
An uneducated mind is an uncultivated field.
- ◆ Гъи тlуб атлайтlани - тlал сад я
No matter which finger is cut - the pain is the same.
- ◆ Акъул маса къачуз жедай затl туш
Buying mind for money is not possible.
- ◆ Балклан къейила пурар амукъда, итим къейила - тlвар

When a horse dies, its saddle remains;
when a man dies - his name.

◆ Ахпани кый, пакани, кар гъиле-гъилди хъана клан я
Let "later" and "tomorrow" die, job needs to be done at once.

◆ Гъулягъди ягъайдаз епиникай кичле жеда
Bitten by a snake, fears even the rope.

◆ Ахмакь алачир мехъер жедач
There's no wedding without an idiot attending.

◆ Руфуниз такланди тек са чуклул я
Stomach doesn't like only a knife.

◆ Сивяй акъудай гаф жакъвана акъуд
Chew a word first, before it leaves your mouth.

◆ Кици кицин як недач
Dog doesn't eat dog meat.

◆ Гъар са гафунихъ вичин чка ава
Each word has its place.

◆ Вацлув агакь тавунамаз, шалвар хутлунмир
Don't take your pants off until you've reached the river.

◆ Агъдин са кьил лацу, са кьил чулав жедач
There's no linen with one end black and the other white.

◆ Зулумдалди абад хъайи квал агъдалди барбатл жеда
A house made rich by oppression will be ruined by cries.

◆ Ажуж ламрал къвед акъахда
Weak donkey bears the burden of two.

◆ Гъиляй акъатайди элкъвен хъийидач
What you let out of your hand will not come back

◆ Гатфарал акъалтай цегъ рекъидач
A goat which survived until spring will not die.

◆ Балкландиз дуст хъиз килиг, адал душман хъиз акъах
Look at horse like a friend, mount it like an enemy.

◆ Багъа хъицикьдикай бармак цваналди акъуллу жедач
Having a cap made of expensive fur won't make you smart.

◆ Акъулсуз дустунилай акъуллу душман хъсан я
Wise enemy is better than a mindless friend.

◆ Атласни хун са къиметда жедач
Velvet and linen don't cost the same.

◆ Гишин вечрез ахварай цуькл аквада
Hungry hen sees millet in its dreams.

◆ Ахмакь ахмакьдал дубъуш жеда
An idiot will meet an idiot.

◆ Члехидаз яб тагайди члехи баладик акатда
One who doesn't obey his elders
(lit. great ones) will fall in great trouble.

◆ Чарадан балкландал алайди къарада жеда
It's easy to fall from an other's horse.

◆ Агакбай бегъер гарув вугумир
Don't leave grown crops to the wind

◆ Тум зулуз цада, бегьер гатуз вахчуда
They plant seeds in autumn and collect crops in summer.

◆ Чехиди авачир ківале берекат жедач
A house with no elder will not be blessed.

◆ Клевe гьатайла, ваказ 'буба' лугьуда
If you fall in trouble, you'll call 'father' even a swine.

◆ Бурж кьачун регьят я, вахкун четин я
Borrowing is easy, giving back is difficult.

◆ Буьркьуьда буьркьуьдаз рехь кьалурда
A blind shows the road to a blind.

◆ Вак акваз гел члугвазва
Sees a pig, but searches for its trace.
(of someone ignoring obvious evidence)

◆ Валарай экьечлна, рекьел алайдан кьил хун
Hitting a mere passerby in the head after having jumped
out of the bushes.

Azərbaycan Respublikasında avarların yaşadığı ərazilər

Avarlar Azərbaycanın şimal bölgəsində, əsasən Balakən, qismən də Qax və Zaqatala rayonlarında yaşayırlar. Avar yazırları Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dilində ədəbiyyat yaradırlar. Əhali tərəvəzçilik və meyvəçiliklə məşğul olur. Avarlar doğma dillərində dərs keçir; avarca kitab və dərsliklər çıxır.

AVAR ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(*avarca və azərbaycanca*)

Asiyyat Tinayeva
(*filolgiya elmləri namizədi*)

ЦІОРАЛЬУЛ МАГІАРУЛАЗУЛ МАГІИШАТИЯБ ЛИРИКА

МагІарул фольклориял асараз хІайран гьаруна гьєб рагІарал. Гьельие хасаб кьимат кьуна машгьурал хьвадарухьабаз. "ХІикматаб кочІол хазина. Хасго дие асар гьабуна цо магІарул сариналь. РагІаби гьельуль дагьал рукІана, амма кинабго гьельуль берцингьи букІана пашманго такрар гьабулеб: Ай! Дай! Далалаяльуль" (Л.Толстой)

"МагІарулазул кучІдул ... жибго Пушкиница гьазда гьоркь гьулбасилаан" (Белинский)

МагІарул фольклоральул цо тІеллун букІараб ЦІоральул фольклориял асаразда гьоркьоб хасаб бакІ ккола магІишатиал кучІдуз. Гьел кучІдузда нилъеда ратула цІакь гьайбатал рагІудалун рахьарал, гьєб пикру ритІухь гьабулел суратал. Сордо бачІун, моцІ баккун, цІваби кунчІун, бакь шун хисардилеб бугеб дунялалъул хІакьикьат ЦІоральул магІарулаз цІакь камилаб сурат бахьун цебе чІезабулеб буго.

Умумуз аллагьасдаса цІад, бакь гьарулеб мехаль ахІана батІи – батІиял кучІдул.

Дагьистанальул магІарулазухь "ЦІадал хІама" гІадин, ЦІоральул магІарулазухь дандельана гьельда рельеьараб вариант. Гьениб гьедин ахІана:

ГІисин бади, шурун бади,

Шуго кьояль чвахун бади.

Амин, я аллагь.

Гьєб кьояль рукьзабазда гьабуна бурджахІал абураб квен.

(Гьєб гьабуна буцараб гІатІидаса гьитІинал тІеренал кескал кьотІун я лъимгун, яльунун рахьгун бельун)

Бакь гьарулеб мехаль гьедин ахІана:

Горде – горди, гордина,

Горди салам вардина

Жакьа мужой бакь швайги

Метер нижей нахІ – магаш

НахІ кьурасе вас вейги,

Магаш кьурасе яс ейги.

Бакь гьарулеб мехаль гьабуна махара абураб квен (махара – рахьгун гІатІ жубан гьабуна). ЦІияб моцІ бакки некІсиял умумуз празник хІисаб гьабуна. Гьєз ахІана:

ЦІияб моцІ, цІияб моцІ

Вихьхьине цІонеб

Зоде канльнеб

Дур нуральє

НухІ битІаги.

ЦІоральул фольклоралда жанир ниж дандельула лъималазе эбелаль ахІулел кочІоцІаги. Гьєздаса цояльгун ккола эбелаль лъимер – ясе йэдун ахІулеб кечІ:

Игьли цІотун чал ругези кьезина

Чувал цІотун роль бугесе кьезина

Чоли цІотун гІи бугези кьезина

ЧІипи цІотун гІарац бугесе кьезина

Ункьго туман тункарасе кьезина

Тункун гІарац бехрасе кьезина.

Жиндир тематика ва сипатазул гІуцІияльул рахьальан хасаб бакІ ккола рокьул кучІдуз. Рокьул кучІдузда ниж дандельула рокьарал батІалъизарурал мацІихьаби васаз гуккарал хІалихьатал ясал какулил кучІдуздаги.

Якьалаги йоа

Ячзилаги йоа

Кьороб мацІ барасул

МацІ борхьид кІайги

Эбелалъ чудухъин
 Чакар къо хъихъарай
 Чадал васас йэтларай
 Цлуяй, хлалихлат.
 Глемерцинал рокьул кучлудза къуна ясазул цларалги.
 Гьедин кучлудзаса цояблъун ккола "Аминат" абураб кечл:
 Бехе клолеб глор буго,
 Гларба цлотун хер буго,
 Ячзи шарав дун вуго,
 Клинзи шарай мун йуго.
 Цогидаб кочлолъ яс релъгъинизаюна ралъдал ччуглида:
 Бехе клолаб хегаб глор,
 Хехго шайги ралъадухъ,
 Ралъдахъ* бугеб ччуглида,
 Дица салам бицун.
 * (ралъад гъениб клудияб глоралда абула)

Цо чанго рокьул кечлалда чияр баклазда росасе аразул
 пашманлъи загъирлъана:
 Чидал баклазул рокьи,
 Рукъбузда унти,
 Рокьица йохличлей дун,
 Цлудуд йохлинуру.

Дидаса аманат,
 Убалзул ясал,
 Убаса къатлиб бекъехъ,
 Рокьи гъабуге.
 Маглишатияб лирикаялда гьоркъоб хасаб бакл ккола
 берталь ахлулел кучлудз.
 Бахларай ячизе араб мехалъ васасул яцаль гьелзул мугъалда
 бекана чед ва ахлана:
 Квер нухлулай, бох кусулай,
 Рикъий къурай, къатли бергъарай,
 Клудав васи тлинай нусай.

Нусай ячлулел гладамазул гъаракъ васасул рукъоб раглулеб
 мехалъ ахлана:
 Дайалай йелъена,
 Музум къоухъ щала,
 Гьедул хлапи – хлупи буго,
 Чодул дампи – думпи буго.

(Къабахъчоли)

Цлоральул магларулазул кицаби ва абиял.

1. Глодоб члорораб лъим нахъе бакларклангуро.
2. Гье чларас бехна.
3. Тупанкиса данкраб гулла нахъе бэнгуро.
4. Цлогъорасда хъана рацлал цлогъорал руго.
5. Гланкл бехърасул гуро, члварасул буго.
6. Хлерай йехъальги яс лъикл, халаб бехъальги
 нух лъикл.
7. Баглар глака багларго хлана.
8. Нусго гьунараса цо башарлъи цебе хъала.
9. Рикъиб хлелеко, къатлиб гланклу.
10. Лъим бакун букъальнуру.
11. Клухлалаб бац бакълад хлала.
12. Цеве гладалав, нахъа бецав.
13. Халаб бейги, нухл бейги.
14. Гьубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахл.
15. Клудияб гладамасул хабар – рагл цлураб месед.
16. Цла хехго бакарлан рохъо глемер бэна.
17. Магларда чан, глорда хъаг.
18. Хлабану иман гъэугун кларавги, гларац гъэугун
 базарну кларавги цо вуго.
19. Гланкл къижалъе богорго бохъана.
20. Гланклал гьотлори, лъимал боклнори.
21. Къад вугосе лъим, глотов вугесе цим.
22. Нусго рокъальул бетлерган – сабру буго.
23. Рикъиб бацл, къатлиб нацл.

24. Бикъара къо хъараб мехаль къоркъоцаги юргъа
бахъила.
25. Бетлерада къо хъиндал къоркъоса бацI бэна.
26. ГIодоб лъезе микги буго, къад базе куртIаги буго.
27. ЛъикIаб хабараль мегIер бигIана.
28. Мискинчи гъед кана, жандаг ницIид.

БицанкIаби

1. МахIла къорой йиццай абай. (Тундур) (Чед
бежулеб магIаб ракъудаса гIуцIараб жо)
2. Кодоб бокIраб мехаль гIаннаб, гIодоб лъураб
мехаль бальнаб. (Зинжир) (Рахас)
3. ГъотIоса вортараб мехаль къачи гъотIол
гIончIлода хотIана. (Михъ)
4. КIиго бетIер, ункъго гIин, цIо кIал. (Жом) (Нах
бахъулеб жо)
5. ГIодол къарщал, къад машаял, къад къали, къад
къабахи. (ГIадан)

MƏRASİM NƏGMƏLƏRİ

Qədim avarlar yağışın yğmasını, günün çıxmasını istəyərkən müəyyən mərasimlər keçirir və bu zaman nəgmələr oxunur. Bu mərasimlərdən biri də yağışın yağması istəyi ilə bağlıdır. Mərasim səhər başlanır. Kənd qadınları bir ev ya bir neçə evə toplaşır, əriştəyə oxşar yemək bişirirlər (burjaxIal). Gələn-gedən həmin yeməkdən yeməlidir.

Kənddə 12-15 yaşlarında oğlan uşaqları yaşıl otlarla, ağac budaqları ilə bəzənir və kənd boyu olar nəgmə oxuyaraq gəzirlər. Bu cür geyimli uşağı (цIадал хIама) “yağış eşşəyi” adlandırılar. Onlar bu nəgməni oxuyurlar:

Narın yağsın, tez-tez yağsın
Beş gün dayanmadan yağsın
Yetim uşaqlar üçün yağsın
Qaranlıq gecədə şiddətli yağsın
Yaşlı qadınlar üçün yağsın

Günəşin çıxmasını istəyən insanlar da mərasim keçirirlər. Bu mərasimi keçirərkən yenə də müəyyən evlərdə xüsusə yemək- sac üstündə “maxara” bişirirlər. (Maxara hind dilində “günəş” deməkdir). BU yemək undan və süddən hazırlanır, sacın üstündə bişirilir və mütləq saçaqlı olmalıdır. Bu mərasim də belə nəgmə oxuyurlar:

Qordi-qordi, qordina
Qordi salam vardina
Bu gün sizinçün gün çıxsın
Sabah bizimçün yağ, maqaş (şor) olsun
Yağ verənin oğlu olsun
Maqaş verənin qızı olsun

AVARCA MƏRASİM NƏGMƏLƏRİ

Ва цIилици, цIилици, аминь!
ЦIалицида хъубухъун, аминь!
Хъабахъида шулалъун, аминь!
Нужер гIиял гIемерлъаги, аминь!
ГIияль куйдул чIахIалъаги, аминь!
ЧIалда мохмох бицалъаги, аминь!
ГIартидаса таругеги, аминь!
Тобтидаса хъуштIугеги, аминь!
Васал бахIарзал лъугъайги, аминь!
Ясал мусудул лъугъайги, аминь!

Тор натиде бахараб,
Бицалги гьотлол бугеб
Гьоркьоб бугеб члах-хер
Цакъго загиплъун ккараб
Анкьил цо-киго кьояль
Цадал ралел ратаги.
Бакъул гванги цикклаги,
Торшалие кеп швезе.
Унтаби рикклагани,
Сахаватли цикклаги
Рольул чадалги кванан
Гугарухъаби глеги.

Васал, рахъа къватире,
Босун пуруцгун.
Буртинаги бахъун,
Бекъея цо ракъ.
Пад гьерекъги реччун,
Оц турклизабе.
Бачин лъиклаб швела,
Цад гьемер бала.
Васал, рача къватире,
Их бачун буго.
Босе кодоб пуруц,
Баче цо наку.

Баги, Бечед, чваххун цад,
Чабхиль иццал раккезе.
Чваххайги Аллагъ, гонгал
Гторал-лъарал цикккине
Байги, Бечед, чваххун цад,
Чахъабазул хал хъезе,
Чваххайги, Аллагъ, гонгал
Ццаназул мугъ беккизе

Гьаршун байги, шушан байги,
Шуго кьояль тиадчун байги.
Гячи чвахун, чуял риччун,
Байги, Аллагъ, чвахун цад.
Байги, Аллагъ, чвахун цад.
Чваххукъе лъим баккиган.
Лъейги, Аллагъ, Горта накк,
Гпял глухъби гадинан.

Зодисан рахмат кье, Аллагъ!
Ракъудасан баркат кье Аллагъ!
Баркат бугеб цад кье, Аллагъ!
Цоб бугеб рахмат кье, Аллагъ!
Бекъараб хур цун бачлаги, Аллагъ!
Хваразе алжан кьеги, Аллагъ!
Чагоял балагъздаса цунаги, Аллагъ!
Халал рикъзи даимлъаги, Аллагъ!

Чваххе, чваххе, цадал къатраби,
Пагараб ракъалъул къеч хъезабизе.
Чваххе, чваххе, баркаталъул цад,
Гъайбатал, кьер-кьерал тугъдул рижизе.
Гурччинал рохъазе, гатиракъазе
Лъимадул эбелган, мун хлажатаб буго.

1. Пџодоб чџобораб лџим нахџе бакџаркангуру – Yeri dađılan suyu geri uđımaq olmaz.
2. Гџе чџарас бехна – İti öldürən atar.
3. Тупанкиса данкараб гула нахџа бџнгуру – Tüfəngdən atılan güllə geri qayıtmaz.
4. Цоѓьорасда хџана рацџал цоѓьорал руго – Ođru elə bilər, hamı ođrudur.
5. Планкџ бехџрасул гуруц, чџарасул буго – Dovşan görənin yox, vuranındır.
6. Хџерай йџехџальгиги яс лџикџ, халаб бехџальгиги нух – Yaşlı olsa da qız yaxşıdır, uzun olsa da yol.
7. Нусго гџунараса цо башарлџи цебе лџала – Yüz hünərdənsə, bir fərəsət irəlidir.
8. Баџлан тарасул талихџ бегџуларо – Vətəni atanın bəxti gətirməz.
9. Лџим бакун букџальнуру – Suyu döyməklə qurutmaq olmaz.
10. Кџухџалаб бац бакџлад хџала – Tənbəl canavar acından ölər.
11. Гџубузи лџарасе кас, кинзи лџарасе нахџ – Əyirməyi basarana uun, yeməyi basarana yağ.
12. Кџудияв гџадамасул хабар – рагџ цџураб месед – Yaşlı adamın sözü – cam dolu qızıl.
13. Цџа хехго бакарџан рохџо гџемер бџна – Osađı tezdən qalasan, külü çox olar.
14. Лџикџаб хабараль мегџер бигџана – Yaxşı söz dađı əridər.
15. Хџабану иман гџэугун кџаравги, гџарац гџэугун базарну кџарав цо вуго – Qəbrə imansız gedənlə, bazara pulsuz gedən birdir.
16. Планкџал гџотџнори, лџимал бокџнори – Toyuqlar ağacda, uşaqlar yataqda.
17. Нусго рокџальул бетџергџан – сабру буго – Yüz evin başçısı- səbrdir.
18. Рокџоб бац, кџатиб нац – Evdə canavar, çöldə bit.

КВАНАЙ ГЪОБОЛ, ГЪА ЛЪИМАЛ

(маргџа)

YE QONAQ, UŞAQLAR SİZ DƏ...

(nađıl)

Biri var idi, biri yox idi. Uzaq kənddə bir ana və onun beş ođlu yaşayırdı. Çox kasıb yaşasalar da həyatlarından çox razı idilər. Ođlanlar gündülər həyət-bacada işləyər, ana isə ev işləri ilə məşğul olardı. Axsamlar süfrə başına yığışar, ananın hazırladıđı təamdan dadardılar. Yeyib-içdikdən sonra ođlanlardan biri zurna, biri nağara çalar, digərləri isə oxuyar, oynayırdılar. Günürlər beləcə keçərdi, ana öz balalarından çox razı idi.

Günlərin bir günündə ođlanların çalıb oxuduđu bir vaxtda onlara bir atlı qonaq gəlir və deyir:

- Asallamu-əleyküm, çağrılmamış qonaq qəbul edirsiniz?

- Qonaq Allahın qonađıdır, gözümüz üstə yeriniz var - deyər, ana qonađı evə dəvət edir. Ođlanlardan biri tez onun atının qabađına ot tökür, o birilər evdə ona oturmađa yer göstərilər. Ana tez lavaş salır, yemək hazırlayır. Yoldan yorğun gələn qonaq ləzzətlə yeyir, içir. Sonra qonađı əyləndirmək üçün ođlanlardan biri nağara çalır, o biri zurna çalır, o birilər oxuyur və oynayırlar. Çox razı qalan qonaq yola düşür.

Bir neçə gündən sonra həmin qonaq yenə qayıdır. Yenə həmin qaydada qonađa ana və onun beş ođlu ona hörmət edir və yola salır.

Aradan bir gün keçməmiş həmin qonaq çağrılmamış tatar kimi yenə gəlir. Çərəsi kəsilmiş ana balalarının qismətini onun qabađına düzür, özləri isə ac qalır. Qonaq yeyib-içdikdən sonra ođlanlara:

- İndi çalın, oynayın görək,-deyir.

Çərəsi kəsilmiş ođlanlar acılıqdan bir təhər ola - ola çalıb oynayırlar. Razı qalan qonaq biğlarını buraraq gülümsünür və onları tərک edir. Ana və uşaqlar isə həmin gecə ac – acına yatırırlar. Sonrakı günün axşamı yenə qarı döyülür və çöldən səs gəlir:

- Qonaq istəmirsiniz?

Çarəsi kəsilən ana:

- Oh, yenə bu, aman nə edək? – deyə, balalarına səslənir və hiylə qurur. Qonaq gəlib öz yerini tutur, ana isə sarımsaqlı – xəngəl hazırlayır. Yemək hazır olanda ana onu ortaya qoyur və balalarına işarə edərək deyir:

- Ye qonaq, gəlin uşaqlar siz də.

Yeməyin ətrindən iştaha gələn qonaq “bismillah” deyərkən, uşaqların beşi də irəli gəlib yeməyə başlayır və yeməyi bir andaca qurtarırlar. Qazanda yeməyə bir qalmadığından pərt olan qonaq səsizcə oturur, ana və balaları isə dövrə vuraraq çalib – oynayır, əylənirlər. Peşman halda yola düşən qonaq bir də o evə qayıtmır. Burda deyiblər ki, qonaq allah qonağıdır, çağırılmış və çağırılmamış olsa da, lakin üzlü qonaqdan allah qorusun.

Рамазан Хутраев

КВАНАЙ ГЪОБОЛ, ГЪА ЛЪИМАЛ

(маргъа)

Руклун руго цо росулъ
Цо эбелгун шуго вас-
Жиндер мискинлъиялда
Рекъон глумру гъабулел.
Жиб - жиб сордо саг лал ран,
Чухлун ражиги реххун,
Кутакаб тлагламалда,
Кванала гъал гъуинго.

Кванан - гъекъон хадуб цин,
Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги къурдана
Гъез ахлана: гъей-гъей-гъей,
Гъел къурдана: гъас-гъас-гъас.

* *
Гъединаб лъиклаб хлалалъ,
Аваданго рукладго,
Клутлун нуцла: клутл-клутл-клутл,
Вакун швана цо чолав:
- Асаламуг лалейкум!
Гъобол вокъулищ нужой?
Нужоцайищ ахлилев,
Дунгуйищ цин вачлинев?

Ракл глатлидал гъал чаглаз
Гъобол жанив вачана,
Чода цебе хер бана,
Гъесие бусин лъуна.
Эбелалъ саглал тламун
Тлаглам хладур гъабуна.
Нух тарав свакарав гъобол
Лаззаталда кванана.
Хадув цин гъоболасе
Кеп – ихтилат гъабизе

Нахъаб сордо швелалде
Гъесул «гъейилан» гъаракъ
Нуцлил клалтла речлана
- Огъ- вай, щиб чара- дарман...
Къо бохларай эбелалъ
Гъесие сихлру къачлана.-
Хъинклал тламун, ражи бан
Кваназе гъоркъоб лъуна.
Васазе ишан гъабун
Эбел цин гаргардана:
«Кванай гъобол, гъа лъимал!»
Тлаглам ккарав гъоболас
«Бисмиллагъ» - абилалде
Гъурмаде балагъун чларал

Лъмал тладе канцлана
Хъинклазул хъазаналухъ
Щуго квер цадахъ цвана
Бисмиллагъ абилалде
Кваналеп жо тлаглана.
Щибниги щвечлев гьобол
Гьадин гуккун хутлана.
Пашманав гьоболасда
Сверухъго тирун - сверун,
Эбелалъги – васазги,
Цакъаб шугълат гьабун:
Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кепалда
Кьуркьурун расандана.
Цин ахлана: гьей-гьей-гьей,
Цин кьурдана: гьас-гьас-гьас
«Гьуингу шварав гьобол
Раццлазе вокьулаан.
Вореха гладамазул
Гемемер лаззат бахъунге!»

Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Цойгидалги кьурдана.
Гьез ахлана: гьей-гьей-гьей
Гьел кьурдана: гьас-гьас-гьас
* * *

Рази хутларав гьобол
Гьоркъоб къоял иналде
Нуцла клутлун: клутл-клутл-клутл
Сверун жанив ваккана.
Добго хлалалъ гьесие
Гладатаб хлурмат цвана.

Гьесие нух битлана.
Гьоркъоб сордо бахъинчло
Нуцил кутл-клутл раглана,
Ахличев татар гладин
Гьобол жанив канцлана.
Рес къотларал гьаримаз
Ахираб жиндер къисмат
Гьесдае себе лъуна,
Жилги ракъун хутлана.
Гьобол кванан, кеп гьабун:
- Гьанже пуйилан,- члана
Чара тлагларал лъимаз
Ракъун жанир гьуъралгун
Гьесие сухлбат гьабун:
Цояс къали клутлана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кьурдана -
Цин ахлана: гьей-гьей-гьей
Цин кьурдана: гьас-гьас-гьас
Рази хлутларав гьобол
Кьурун михьалгун ана.

* *

Гьаб эбелалъ гьбураб
Магнаяб кочлодаса,
Диего дарсги босун
Гьаниб лъуглизе тана.
Гьуинго шварав гьобол
Киназего вокьула
Вореха гладамазул
Гемемер лаззат бахъунге!

Rəsul Həmzətov

DÖRDLÜKLƏR

Къо- лъикI, гъитIнаб мехдир комедия,
 Къо- лъикI, гIолохъанлъигIищкъул драма,
 Дихъе щвана херлъи – трагедия,
 Гъаб театр рокъул лъугIулѐб буго.

Əlvida, uşaqıq – mənim komedyam,
 Əlvida cavanlıq – sevgi dramam,
 Yetişdi qocalıq – mənim faciəm,
 Bu sevgi teatrı bax, sona çatdı.

* * * *

Гъикъула: киса мун, аварав, - абун
 Азиялъул чийищ, Европальулиц?
 Дица лъаларилан жаваб гъабула:
 Рокъи киб гъалдолеб,гъениса вугин.

Soruşurlar: avar, haralısan sən?
 Asiyalısan, ya Avropalı?
 Mənsə düşünmədən cavab verirəm:
 Sevgi bulağının daşdığı yerdən.

* * * *

Нилъер гIайибазул хабал гъаруни
 Хур бекъизе кинго ракъ хутIиларо.
 Гуккарал къасдазул къанал гъаруни,
 Къадалъ лъезе гамачI батилароан.

Eyiblərimizdən əgər qəbir qazılsa,
 Əkinçin tarlada yer də tapılmaz.
 Aldanmış niyyətlər daş tək düzülse
 Divar hörmək üçün daş da tapılmaz.

* * * *

Дунял байбихъула киниялдасан,
 КочIолги байбихъи гъенисан буго
 Киябго – рокъул ицц. Биццѐ, ракъалде
 Мун киса бачIараб, бичIчи гъечIѐб ццин?

Bu dünya beşikdən başlayır, inan
 Nəğmələr beşikdən, bil, pərvazlanır.
 Sevgi bulağıdır – hər ikisi. Bəs hardan?
 Söylə, yer üzünü bürümüş bu kin?

Tərcümə edən: A. Tinayeva

QORXURAM

Şam yanır...
 Külək də məni qorxudur;
 Qorxuram söndürər bu son şöləni.
 Səni düşünmək də məni qorxudur,
 Səni unutmaq da qorxudur məni.

Sinəmdə həsrətlə çırpınır ürək,
 Gah da ürək boğur özü dəyəni.
 Qorxuram heç zaman biz görüşməyə
 Fəqət görüşmək də qorxudur məni.

Bəzən yaxın gəlib əl uzadırsan,
Qorxuram əlini ovcuma alım.
Qorxuram yorulub dərdən-əzabdan
Əllərim boşalsın, mən əlsiz qalım.

Elə bil tutmuşam sınıq körpüdən
Üstümə sel gəlir hey qucaq-qucaq.
Qorxuram gözünü ağlar görüm mən
Gülən gözündən də qorxuram ancaq.

Qorxuram təkləyib boğar qəm seni
Arabir özünü çəksən xəlvətə.
Qorxuram özgəylə görərəm səni,
Dönər şübhələrim bir həqiqətə.

Qorxuram görməzsən qəlbimdəkini,
Qorxuram görməyə bir şey qalmasın.
Qorxuram əlimdən alalar səni.
Qorxuram ömürlük heç kəs almasın.

Qorxuram aləmə səs düşə birdən,
Qorxuram alova döndərim közü.
Sənin taleyinçin çox qorxuram mən,
Elə özümçün də qorxuram düzü...

Asiyyat Tinayeva

ДИР НАДАР РОСУ

Рорхатал мугIрузда нахь хутIараб
Дида бихьичIего рикIклад хутIараб
Анишалда бугеб Iагараб росу
Дир хирияб росу дир Надар росу.

Bir xalcanın rəngləriyik...

Дудаса талихIаль ратIа гьарурал
Дудаса заманаль рикIклад гьарурал
«Росу» абун холел нильер умумал
Холел руго дур хIасраталь, дир росу.

Жакьа дир гьаракь духь швараб мехаль
Дур гIишкьуяль шигIру хьвараб мехаль
Дуда лъай дида гьеб кIочон толареб
Мун дир умумузул ВагIан бугельул.

Ramazan Xutrayev

KÖVRƏLDİM

Bulaq üstə qız dindirən oğlanı,
Əcəb həya edən gördüm, kövrəldim.
Könlüm incə mətləbləri duyandı:
Baxışıyla dinən gördüm kövrəldim.

Xatirələr köks ötürdü, inlədi,
Yenə İslam: "Vaxt keçir evlən"- dedi.
Teleekranda cavanlaşan Şövkəti
"Ağ çiçəyi" dərən gördüm, kövrəldim

Kövrək qəlbim ha alışıdı, ha yandı,
"Sevib- sevlmək həvəsi" oyandı.
Sultan gənclik – ömrə bahar mehmandı-
Yol üstüydü, gedən gördüm, kövrəldim.

Təbiətin vurğunuyam həmişə:
Qismətimə çiçək düşə, gül düşə.
İlk baharın həsrətilə, bənövşə,
Səni boynu əyən gördüm, kövrəldim.

Bir xalcanın rəngləriyik...

Bilirəm ki, cavan olmam innən mən,
Ürək qoymaz qocalam mən, öləm mən!
Payız çağı al günəşi məğribdən
Yorğun- yorğun enən gördüm, kövrəldim.

KÖNLÜM BAHAR İSTƏYİR

Qış yuxusuna dalmış
xatirələr oyandı,
Ömrümün bulağından
yarpaq düşdü usandı,
Həvəs doğdu ay kimi
arzularla calandı:-
Könlüm bahar istəyir.

Yayın qızmar çağında
göz açmışam dünyaya,
İçimin yangısını
kim soyuda, kim duya?
Bənövşəli günlərin
şəhvətindən kim doyar?-
Könlüm bahar istəyir.

Göydə şimşək oynasın,
yerdə bulaq ağlasın.
Təbiət gəlsin cuşa
çaylar sellər çağlasın.
Sevənlər söyüd altda
əhd- peyman bağlasın,
Könlüm bahar istəyir.

Yubandı, harda qaldı
Ürəyim çəkir yenə.
Qurban olum qar üstən
nazənin yerişinə.
İçim çiçək ətrini
ülviyyətin eşqinə!
Könlüm bahar istəyir.

Şeyda bülbül yenə də
gül üstə çəksin nalə.
Çiçəklərin gözündən
şeh gəlsin gilə-gilə.
Kövrəltsin ürəyimi
bir vüsal həsrətilə,
Könlüm bahar istəyir.

Ayaq açım çəmənə
şeh üstə izim qalsın.

Xəfif- xəfif yaz mehi
saçlarımı darasın.
Qədirbilənlər mənə
baharımda arasın,
Könlüm bahar istəyir.

Vurğunuyam baharın
dəli coşğunluğuna
Lal sükutu sevmərəm
ətəlat yaddır mənə!
Qışım, yayım, payızım,
olmam sizə biganə.
Könlüm bahar istəyir.

ЗАРЯДКА – КЕЧ!

Цо абидал эхеде
 Порхе кверал киназго!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гъай лазат!
 Свак чучизе, черх битИзе,
 Чундул гадин, сах рукИне!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гъай лазат!
 Свак чучана, черх
 битІана,
 Чундул гадин,
 сах рукИна!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гъай лазат!

КУМЕКЧІУЖУ

Эбелалъе кидаго
 КумекчІужу йиго дун:
 Кванил цІарагІ чурула,
 Чедги босун, юссун;
 Дица чурпа гъабула,
 Чакаргун чай къачІала.
 Рукъ бацІцун, азбар лъухъун,
 Эбел йохизаюла.

ИХ

Хасалил хъачІал малъаз
 Паркъалаби гьурарал
 ГъутІбузда тІамах балеб
 ТІабигІат берцинаб их.

ХъахІал буртабазда гьоркъ
 Къижарал авлахъазда
 Къер-къераб тІегь бижараб
 ТІабигІат берцинаб их.

(Щадаса ХІамзат)

ДИР ЧУ

Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго берцинаб чу,
 Чакарги къун, хъихъараб;
 Хъолбода тІанкІал ругеб,
 ТІад рекІиндал къурдулеб;
 Къолокъ жиб басандулеб,
 Жалги рачІги меседил.
 Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго берцинаб чу!

ДИР ГІАНКІИЛ

Азалидул зангал ругел дир гІанкІил,
 Заит кунал къунщби ругел дир гІанкІил,
 МегІер цІурал гІиял ругел дир гІанкІил,
 Палах цІурал чуял ругел дир гІанкІил,
 ЧотІа цІакъал васал ругел дир гІанкІил,
 Росуль цІакъал, ясал ругел дир гІанкІил,

АРГЪАНЧИ

– Аргъанчи, баче наку!
Кинаб наку бачинеб?
– Бече кърдулеб наку,
Кьегер кIанцIолеб наку,
КIерт басандулеб наку,
Расул вохулеб наку!

ЩИБАЛИ ЛЪАЙ!

КIал гьечIеб, мацIги гьечIеб,
Малъизе гъунар бугеб;
Бер гьечIеб, кверги гьечIеб,
Кинабго жо бицунеб;
Гъаб щиб жо кколеб, лъимал?

УНГО-УНГОЯВ ГЪУДУЛ

Жалалил кIиги гъудул вуго. Цоясда цар ХIамид буго, цогиясда СагIид буго. Гьел лъабалго цохIо классалда цIалулеб руго.

Учителас гьезда рокъоб хабар цIализеги математикаял-тул мисал гъабизеги тIадкъан букIана.

Жалалица, хабарги цIалун мисал гъабичIого тана.

Нахъисеб кьоялъ школалде вачIаравго, Жалал жиндирго гъудулзабазда кумек гъаризе лъугъана. ХIамидица, бахъун жиндирго тетрадьги кун, абун: «Гъанисан хъвай, дица битIун гъабун буго».

СагIидица абун: «Чияр тетрадалдасан хъваге. Дица гъабизе кколеб куц бицина, мисал дуцаго гъабе».

Дуца дурго гъалмагъасе кин кумек гъабулеб?

Зодихъе паркюлел
Гъайбатал цIваби
ЦIале,
цIале,
цIале,
цIале, дир тIанчи.

ЦIияб гIумруялде
ГIун бачIунеб тIел,
Тегъазабе улка,
Эркенал хIанчи.

(ЦIадаса ХIамзат)

ХЪАЗГИ ЦЕРГИ

Хъазицаги царацаги тIанчи дандран рукIанила. Цин цер чанабе ун, тIанчи хъазица хъинхъун, цинги хъаз ун, тIанчи цараца хъихъун, гьезул гезегIан мех анила.

Цо кьоялъ, кунеб жоялда хадуб хъазги ун, цер тIанчIазул милаталда рокъоб букIанила. Хехго кIудиялги гIун, гъайбатго ругел хъазил тIанчIазде царал цIакъ хиял кканила. Дагъаб мехаль ияхI гъабун букIанила, ахирги, чIезе кIвечиIила: сахаб гIадаб цо тIинчи букъа-буцIанила. КIал-берги бацIцIун, хIулимилъирги бахчун, пашманаб ххвелги гъабун, цер тIепун чIун букIанила.

РакIалда хъублъи гьечIеб хъаз, тIанчIазе кваназе жоги балагъун, рокъобе бачIунеб букIанила. Хъаравултъи ккун чIараб цер хъазида данде бортанила ва нильер цо тIинчи камун батанилан бицанила.

– Дурищ, дирищ? – абун гьикъанила хъазица.

– Дур, дир щиб букIунеб дандбараб-магIишататъул? Габур-халатазул цояб камун буго, ян цараца хъазил рагIи гIад гъабунила.

РОРЖИНАЛДЕ ЦЕБЕ

Хасалихълѣи шварабго пѣмерисел хІанчІи рохъорги авлахъалдаги квине жо балагъулел рукІуна. Къокъа – къокъакун роржун ине хІадурлѣи гъабулелги рихъула гъел. Гъезда гъорлѣ плезегІан руго исанасел тІанчІиги. Гъел пІолохъанал хІанчІи пѣмер ругогІан цІикІкІуна хІанчІазул къокъа. Къокъа кІодолбанатІан лъикІ буго гъезие. Нусго бер букІуна тушман бачІунѣб бугищали балагъизе. Нусго гозо букІуна гъелда данде багъизе. Пѣцебе тушман бихъараб хІинчІалѣи пиштІун гъаракъ гъабула. Киналго цІодорлъизарула. Цоялде балагъ бачІани, киналго тІадельула.

ХинчІазул къокъаялѣул гъадианаб пІадлу буго: «Киналго цоялѣе пІоло, цояб – киназего пІоло».

(Б.Бианки)

ТІАСАН ЛЪИЕ, ГЪОРКЪАН ЛЪИЕ?

Цидулги векъарухъанасулги гъудуллѣи кканила ва гъел кІиялго цадахъ талган бекъизе ургъанила.

Векъарухъанас циялда абунила:

– Дие гъоркъан, дие тІасан, – абун.

ЦІакъго пѣмераб талган бижанила.

Векъарухъанас, жиндиего гъоркъанги босун, тІад бижараб цидуе къунила.

Ци гъулгъудизе лъугъанила, гъабун бажарулеб жогі букІинчІила.

Нахъисѣб соналѣи векъарухъанас абунила:

– РачІа гъаб нухалдаги хур цадахъ бекъизе, – ян.

– ЛъикІ буго. Амма гъанжесала дие тІасан, дие гъоркъан букІине ккела, – ян лъугъанцІа ци.

Векъарухъанас инкар гъабичІила. «Дие бокъухъе букІа абе, разияв вуго», – ян тІад рекъанила гъев.

Гъаб нухалѣ гъез бекъанила роль. Пѣмер лъикІаб рольги бижанила.

Цинги векъарухъанас жиндиего тІасанги босун, гъоркъан цидуе танила.

Гъелдаса нахъе векъарухъанасулгун цидул гъудуллѣи хванила.

(К.Ушинский)

ХАСЛИХЪЛЪИ

Рортулел руго тІанхал,
ТІеренлъулеб буго лъар,
Пашманлъулеб буго кечІ,
БачІун буго хаслихълѣи.

Ахирал бакънал руго
Къо лъикІилан
хІанчІазул,
РечІалел руго
тІугъдул
БачІун буго
хаслихълѣи.

МугІрул хадур ралагъун
ХутІун руго пІиязда,
ПІидра тІогъиллѣун буго,
БачІун буго хаслихълѣи.

БачІун буго гъарзаяб,
БачІун буго гъайбатаб,
БачІун буго пашманаб,
БачІун буго хаслихълъи.

(Расул ХІамзатов)

КВЕНГИ РАТІИДАГО РЕЛЪЛЪАРАБ БУКІУН БАТИЛА

Цебе заманаялъ цо гъитІинав вас вукІун вуго бечедав
чиясул оцазул рохъдода. Гъесда тІад цохІо гъоркъан ретІел гурони
букІун гъечІо. Гъебги бихъбихъараб, рукъалабазул цураб букІун
буго. Гъесда аскІосан цо нухлулав унев вукІун вуго. Чезеги чІун,
гъес гъев васасда гъикъун буго:

- Гъал оцал дурищ кколел?
- Дуца бицунеб шиб? Гъал руго ханасул оцал.
- Мун щивха гъесул кколев?
- Дун гъесул цеветел ккола.
- КигІанха дие гъес кьолеб?

– Дос дие щибниги кьоларо. ЦохІо ретІелги квенги буго
дие гъес кьолеб жо, – ян жаваб къун буго васас.

Нухлуласда вельize бачІун буго.

– РетІелги дур «лъикІаб» бихъула, бахІарчи, квенги ратІ-
лида релълъараб батилаха! – янги абун ун вуго нухлулав.

ХЪАЗ ВА КЪВЕРКЪ

Цо нухаль хъаз хІорихъе бачІун буго. Хъаз бачІин кър-
кое рекІее гІун гъечІо. КІиялго бицардизе ккун руго.

Хъаз чІухІун кІалъан буго:

– Мун рогъо базе нечоларищ? Дун лъаларищ дуда! Мун
шиб жо, лъадаль гурони гъунар гъечІеб? Дида лъадаль лъедезеги

лъала, ракъадасан билълъенегі лъала, гъаваялдасан боржине-
ги лъала!

Къркъоца абун буго гъелда:

– Дуда чан жо лъаниги, цоцин тІубанго лъикІ лъаларо.
Гемеараб жо квешго лъазегІан, цо жо лъикІ лъани, лъикІаб
букІинаан дие!

ТІАХЪАЛ

Дие нуж рокъула, хириял тІахъал,
Пелмуги гІумруги дида малъулел.
Дир бидул къабилъун руго нуж рекІель,
БералгІан хІажатал руго нуж дие.

(ХІасан ХІабибов)

ИХ БАЧІАНА

Их бачІана. Гъеб бачІана рохелгун. Гъеб бачІана кочІ-
охъаби-хІанчІазул тІелги цадахъ бачун. Гъель мугІруздеги бахун,
рагъун хулжалгун, сайгъаталье бикъана хурдузе гІурччинлъиги
тІугъдузе азарго батІияб кьерги. Сайгъаталье бикъана гъель цІа
гІадаб бакъги, цІик-цІикарал цІвабиги. «Ма! – ян ахІдана их,
жиндирго бечельиги ракъалье кьолаго. – Гъабе нужеего ретІел!».
МугІруз гІурччинчараб къатІипадул лъугІана жидеего партал.
ГъутІбуз гІадатІа тІугъдузул шалал чІвана.

(Фазу ГІалиева)

ЗАРУЛ БАГЪА

Малла Насрудинидаги цогиясади гъркъоб дагІба кканила.
Ахирги дандияс Насрудинида зар къабунила. Гъркъор чагІиги

лъугъун, гъасие гъеб зар беџизе щ вечџила.

Жинда къабураб зарги захџмалъун, Малла Насрудиница гъов дандияв судалде къунила.

Судалда Малла Насрудиница абунила:

– Гъас дир маџарзулъ зар бана. Гъесие кколеб тамихџ гъабе, – ян.

Зар къабурав судиясул гъудул вукџанила. Гъединлъџидал судиясе бокъанила тамихџалдаса гъев ворџизавизе. Гъес абунила цо къабураб заруда тџаса лъугъун тезе беџуларџищан. Малла Насрудин разилъџиџила. Гъебмехалъ судияс гъадианаб хџукму къотџанила.

– Цо зар къабуралъухъ гъас дие цо гџабаси къезе ккола, – ян.

Пакџа къотџарас жиндихъ кодоб гџарац гъечџин, гъеб босизе рокъове виччаян абунила.

Судиясги гъев рокъове виччанила ва тџокџав гъаниве вачџунгеян бичџиџизабунила.

Парацгун гъев вачџинегџан, Малла Насрудин валагъун чџанила кџиго саџаталъ. Ахиралда гъесда бичџиџанила, дов чигун рекъон, судияс жив гуккулев вукџин. Гъес судиясда гъикъанила:

– Бегџер чџахъаяв судияв, законалъул нухалда, маџарзулъ зар къабуров чиясдаса цо гџабасийищха кколеб? – абун.

– У, – ян жаваб къунила судияс.

Лъџикџ сверизеги гъабун, судиясул маџарзулъ зар банила Малла Насрудиница, цинги гъесда абунила:

– Дов гџакџа къотџарав чи вачџараб мехалъ, доб дие кколеб гџабаси дуго босе. Дир заман гъечџо валагъун чџезе, – ян.

ЦАРАЛ ДИВАН

Рохъосан вачџунев вукџанила цо херав чи. Гъесда нухда батанила гудраца ккураб залимаб борохъ. Гъель нухлуласда гъаранила жиб гудракъа борџизабеян. Херасги гъеб тархъан гъабунила. Гъебсаџат борохъ гъесул горбода жеманила, бадибегџи

къулун, гъанкъилищан кџал гъикъанила. Жинца дие лъџикџиџиџи гъабунин, жив чџаго тейилан гъаранила херас. Амма борхъица толев вукџинџила. Ахирги херас гъаранила, диван гъабизе цогидаб рухџиџаголъџи бачџинегџан, чџавачџого теян. Борохъџи гъелда разилъџанила.

Кватџичџого гъезда тџаде щванила цер. Херас гъелда гъаранила жиде диван гъабейилан, ккураб жоги гъелда бицанила. Гъес бицараб жо уяб бугищан цараца борхъидаги гъикъанила. Уяб жо бугилан гъельџи абунила. Цинги цараца абунила гудраца борохъ кквеялда жиб божуларин, херасда гудурги гъезабун, гъелда тџасан билъџъун бихъеян.

Унеб букџанила борохъ. Бакъулъе щварабго, гудур чвархъанила ва къахџан борохъџи ккунила. Цинги цараца хе-расда цџеханила гудур дурищилан. Херас гурилан жаваб къунила. Гъедин батани, рокъове айилан нахъе витџанила. Тџокџаб чияца гъураб гудракъа чанги биччаге, цогиязул ишалъул ургъелги гъабугеян малъанила. Борхъидаги абунила, гудрал бетџергъанчи вачџараб мехалъ, гъес гъабилџин дие битџараб тамихџилан. Гъедин борохъџи тун, цараца нух босанила.

ГУККИ

Хасав вехъџи гъечџого, индусазул цо росулъ, ирга гъабун, хъихъулаанила жамаџаталъул боџџи. Жидерго ирга борхизе боџџуде вахъанила гџолохъанчи гџолев вас. Жамаџатчагџаз гъесдаги малъанила росдадаса гџемер рикџџадеги унгеџин, боџџи беџџаб рохъобегџи биччагеџин, цџиркъалги раккарулел ругин, гъездаса цџодорлъџиџи гъабейилан. Нагагъ цџиркъ баккани, росулъе ахџиџи байин, хџалае рачџине чанахъаби хџадурлъџун руџинилан тџадкъанила.

Цо гъотџодеги вахун, паракъат кваналџе боџџухъџи валагъун вукџарав васасда раџџалде кканила росдал гџадамал гуккизе ва гъес ахџи банила цџиркъ бачџунеб бугилан. Ярагъун чанахъабигџи, ахџуд бахъун росугџи цо лахџизаталда тџаде щванила.

Бихъанила гъезда жал гуккун рукIин. Жинца цIакъаб жо гъабураб гIадин, васги вельанхъанила. Намуслъун, бетIерги кIибикIун, бихъинал росулъе нахъ руссанила.

Гемемер кватIичIого бачIанила цIиркъ. Банила васас ахIи.

– Щив дов ахIи балеви чи? – ян гъикъанила цоцазда росдал гIадамаз. Довго вас вугин гъанжеги ахIделеван бицанила чанахъабаз. Гъанжеги гуккулел ратилилан, росулъа къватIиве чи вахъинчIила.

Циркъаль боцIиги гъурашила, васги тIутIун ванила. ТIаде шварал гIадамазда нахъе босизе жо батичIила.

ВАТIАН

Воре, гъалмагъ,
 мун вижараб
 ракъ цIуне,
ВатIаналъе
 мустахIикъаб
 къимат къе.
Къадал хIинчIаль
 жиндир бусен
 цIунула,
Кету босе
 мисалатъе,
 дир лачен,
Чияр кутул
 дур къавулъа
 хъамула.
Жиндир кIалтIа
 бугеб гъотIол
 тIогъоде
БатIияб хIинчI
 тIаде къазе
 гъукъула.

Дурго хIелкил
 хIисаб гъабе
 гъель хIелкал,
Кавудахъе
 раккаралго,
 рухула.
ТIалил наялъ
 батIияб на
 гъукъула.
Инсанасул
 намусалда
 рекъелищ,
Рукъ тун, тушман
 жанив ваччан
 бегъилищ?

(Щадаса ХIамзат)

ВАТIАНАЛЪУЛ ЭРКЕНЛЪЯЛЪЕ ГIОЛО

Варисил гъал къоюзда тIубан букIана анцIила кIиги сон. Инсуца васасе гъабуна гIадатаб гуреп сайигъат. Варис живгун цадахъ вачун ана Бакуялде шагъар бихъизе. Хадусеб къолялъ гъел рахъана шагъаралда аскIоб бугеб цо борхальуде. Варисица абуна:

– Дада, ва дада! Дида гъеб бакI лъалеп буго, бихъун буго, бихъун буго телевизоралда, суратазда.

– У, дир вас, гъенир руго ВатIаналъул эркенлъиялъе гIоло рухI къурал шагъидзабазул хабал. Рихъулищ, ругелщинал цIиял тIугъдул. Кидаго гъанире гIадамал рачIуна кIудияб адаб-хIурматгун.

Варис Илгарил ва Ларисал хабазда аскIоб халат бахун эхетана. Кодосел тIугъдулги гъенир лъуна. Къваридго ургъана: «Балагъея, гъезул кидаго букIине буго гIицIго анцIила кIиги сонк»

ДИР РАКЪАЛДА

Дир ракъалда къалда гадан холаро, –
Хваразул цар лъола цигъаруразда.
Ва рижула васал меседил гадал,
Инсул жигар цварал, жеги шулиял.
Дир ракъалда цаялъ ригъ бухуларо, –
Ца гласа иналде, циял гъарула,
Ва гюла щагъарал гугъар чинидал,
Басрияб цар лъурал, дагъалги цакъал.

(Расул Хамзатов)

МИЛЪИРШО

Роол авалалдаго, цудунго рахъун, цо сверухъе ралагъе.
Дуниялго цун роржанхъулел хланчи рихъизе руго нужеда. ЛъикI
ралагъани гъезул гемемерисел милъиришаби ратизе руго.

Милъиришаби свак тун, гъаваялда роржанхъулел руклуна.
Гъез батIи-батIиял заралиял хIутIал ккола. Гъел къоялъго нилъее
хайиратъе хIалтулел гъудулзаби ккола. Милъиришабазул
чIирчIидиялъги гъезул тирхариб роржанхъиялъги батизе ккола
гадамазул ракъал рохизарулелги.

Исана чIиричIо чIухIаб милъиришо,

ЧIалукъ бусен базе ресдай рекъечIо, – абун ахIула халкъияб
кочIоль.

Нужецаги гъезда гамачI речIчIуге, гъезул тIанчи рахъуге,
бусаб хвезаруге!

ГЪАЛЕ ИХ БАЧIУН БУГО

МугIрул гIодулел руго
Пазу биун, магу тIун
Порал, лъарал–киналго
Кеп щун релъулел руго.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Гургинал къаги руго
Гурдада расандулел.
Гисинал бачал руго
Рехъен гъабун кваналел.

Рагъида милъиришабаз
Щушунеб буго бусен,
Их бачIингун тIабиIат
Тубан чIаголъун буго.

(Г.Хачалов)

КЪО-МЕХ ЛЪИКИ ДУЕ, ХИРИЯБ БУКВАРЬ

Цар хъвазе лъаларел
Лъимал рукIана,
Лъай къуралтухъ, букварь,
Баркала дуе.
Жеги ниж гъитIинал
ТIанчи рукIана.
ТIехIатъулгун лъикIаб
Гъудуллъи ккана.
КIудияв вацасул
БачIараб кагъат
КIодое дицаго
ЦIалила гъанже.
РатIалъун унеб къо
БачIананиги,
Букварь, мун кидаго
КIочене гъечIо.

(Т.Таймасханов)

Bir xalçanın rəngləriyik...

РИИ

Гьале рии. Бакъ багларана. Киналго ральдахъе, хЛорихъе, гурул рагIалде гIедегIула. Пазизгун Пумарги жакъа ральдахъе ана. РикIкIад бихъулеб букIана кIудияб гама.

Гьенир хIухъбахъулел гIадамал гIемерал рукIана.

Лъималаз торгIо хIазе байбихъана. Тирияб Горочги гьелгун бачIун букIана. Свакан боркъараб салуда гIад регана. Ральдал цIамхIалаб лъелъе лъугъун чвердана, ПумарицIа гьитIинав Пазиз цIодорлъи гьабизе ахIана:

Azərbaycan Respublikasında tatlarnın yaşadığı ərazilər

Tatlar Qubanın Qonaqkənd kəndində, Dəvəçinin Zarlı, Pirəbədil və b. kəndlərində, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Tatların yaşadığı ərazi əsasən Quba-Xaçmaz iqtisadi-cəğrafi rayonuna daxildir. Burada xalça fabrikləri və yerli əhəmiyyətli kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Gözəl çeşidli Quba xalçaları dünyada şöhrət qazanmışdır. Yerli xalqla qohumluq əlaqələri quran tatlar bölgənin inkişaf etməsində mühüm rol oynayırlar.

TAT ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(tat dilində və azərbaycanca)

Maqsud Hacıyev

professor

BİZİM BİR VƏTƏNİMİZ VAR: AZƏRBAYCAN!

(ixtisarla)

Azərbaycan hamımızın sevimli və əziz vətənimizdir. Bu torpaq, bu diyar hər cəhətdən zəngin və varlıdır: təbiəti də misilsizdir, qonaqpərvərliyi də başqa xalqların dilinin əzbəridir, dünyanın heç yerində onun gözəl qızları kimi nazlı sənəmlər də tapmaq olmaz. Bu diyarın hərəsi bir dildə danışan xalqları da müxtəlifdir, şeiri-ədəbiyyatı da, nəsihətəməz kəlamları da, zərbül-məsəlləri də... Səbəbi də çox sadədir: ona görə ki, Azərbaycan torpağında — bu qədim diyarda ayrı-ayrı azsaylı xalqların, kiçik etnik qrupların, əqəliyyədə qalan millətlərin nümayəndələri yaşayırlar ki, hamısı da bir sözlə — bir etnik adla bir-birinə bağlanıblar: azərbaycanlıdırlar. Türkcə danışan azərbaycanlı da, bu ölkənin talışı da, tatı da, kürdü də, ləzgisi də, xınalıqlısı da, udini də... azərbaycanlıdırlar, hamısı bu vətənin bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdırlar, bir ananın övladlarıdırlar. Bu xalqlar barmaqları müxtəlif olan bir ələ bənzəyirlər, lakin hamısı birlikdə yumulanda bir vahid və bütöv yumruğa çevrilirlər ki, onun da bir iftixarlı-şöhrətli adı var: Azərbaycan xalqı!

Bu şöhrətli torpaqda yaşayan kiçik — azsaylı xalqlardan biri də tatlardır. Təbiidir ki, tatlarda da ara-sıra doğma dilləri olan tat dilində öz mənəvi sərvətlərinin nümunələrini yaratmış, bu sərvətin nümunələrini nəsil-dən-nəsilə ötürərək öz dillərini yaşatmış, onu məhv olmaqdan qorumuşlar. Hələ XI əsrdə Mahmud Qaşqari «Divan-i lüğəti ət-türk» əsərində tatlarda haqqında yazmışdır. «Tatsız türk bulmas, başsız - bök»: yəni, necə ki, baş papaqsız olmaz, türk və tatsız

deyil — onlar ayrılmaz qardaşlarıdırlar. Bir qədim Azərbaycan mahnısında deyilir:

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşdım...
Gümüşi verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandım uçağa,
Haqq qapısını açmağa.

Göründüyü kimi bu qədim Azərbaycan mahnısında «tat» sözü işlənmişdir.

Məşhur Azərbaycan dastanı olan «Dədə Qorqud»da «tat kişisi» mənasında «Tat əri» kimi qiymətli bir ifadəyə rast gəlirik.

Tatların yüz illərdən bəri öz ədəbi dili olmuşdur. Fars dilinə yaxın qohum dillərdən sayılan bu ədəbi dil kimi formalaşma bilməmişdir. Buna ehtiyac olmayıb. Bu torpağın, bu vətənin başqa xalqların nümayəndələri kimi tatlarda da ədəbi-yazı dili kimi Azərbaycan (türk) dili, ya da fars dili hesab olunur. Başqa müsəlman xalqları kimi orta əsrlərdən bu tərəfə tatlarda üçün də elm-din dili ərəb dili olmuşdur ki, o da bu xalqın şifahi ədəbiyyatı, folklor nümunələri, zərbül-məsəlləri, tapmacaları, toylarda oxunan mahnıları, yaslarda deyilən ağılardır. Xalqın könül arzularını, şadlığını-sevincini, dərd-qəmmini ifadə edən bu folklor nümunələri dildən-dilə, nəsil-dən-nəsilə ötürülmüşlər ki, onların da bəziləri bugünkü günlərimizə qədər gəlib çatmışdır.

Tat dilində olan ədəbiyyat nümunələri ki, əsasən şeir və az-çox da hekayə və nağıllardan ibarətdir, indiyədək az çap olunmamışdır.

Bu kitabın tərtibi zamanı bu da nəzərə alınmışdır ki, tat dili ədəbi dil deyil — yəni bu dil ədəbi formaya, bir ədəbi qəlibə düşməyib, bir müstəqil ədəbi dil kimi formalaşmamışdır. Bu dilin müxtəlif ləhcələri vardır ki, onların arasında həm fonetik, həm qrammatik, həm də leksik fərqlər mövcuddur. Məsələn, tat dilinin

Şamaxı ləhcəsində çox vaxt «ə», ya «o» ilə ifadə olunur. Məsələn, müvafiq olaraq «vokardən» - «vakərdən» (Azərbaycan dilində — «açmaq»), «xudo» - «xudo» (Allah), «Ruxsorə» - «Rüxsarə» (xüsusi isim), «kəşirəgor» - «kəşirəgor» (çəkən), «karvon» - «karvan», «soxtən» - «saxtən» (etmək) və sair. Bir ləhcədə «u» ilə deyilən söz başqa ləhcədə «ü» ilə deyilir: «kuh» - «küh» (dağ), «zuhun» — «zühün» (dil), «duraz» - «dürəz» (uzun) və s. Əgər bir ləhcədə işarə əvəzliyi «in»dirsə, başqa ləhcədə həmin funksiyanı «i», yaxud «ı» fonemləri daşıyır. Birinci şəxs əvəzliyi əgər bir ləhcədə «tı» ilə ifadə olunursa, başqa ləhcədə bu özünü «tü» şəklində büruzə verir. Bir ləhcədə sözün əvvəlində gələn «h» başqa ləhcədə düşür. Məsələn, «havaz» (Xızı ləhcəsində) — «avaz» (Quba ləhcəsində, Azərbaycan dilində «yenə», «yenə də»). Əgər istiqamət bildirən qrammatik qoşma bir ləhcədə bu özünü qoşma kimi deyil, «ə» sonluğu şəklində biruzə verir. Məsələn, «tin bə mən» (tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsində) — «tin mənə» (Xızı ləhcəsində; azərbaycanca: mənə ver). Tat dilinin bir ləhcəsində əgər inkar şəkilçisi «na»dırsa, bu dilin başqa ləhcəsində bu şəkilçi «nə» kimidir: «nangu» - «nəgun» (dəmə).

Tat dili ləhcələri arasında leksik fərqlər də vardır. Məsələn, Azərbaycan dilindəki «qız» ismi bir tat dili ləhcəsində «duxtər» kimidirsə, başqa ləhcədə (kilə) şəklindədir. «Mərəgo» - «go» (inək), «gələci» - «ösinə» (nağıl) və s. sözlər də bu qəbildəndir.

Bu kitabdakı şeirlərin birində bu torpağın övladlarının dostluq və qardaşlığı haqqında belə deyilir:

Bu diyarda doğulmuş ata-analarımız,
 Bu torpaqda gah tikan, gah da gül dəriblər.
 Hər kimik: ya kürd, ya tat, ya da talış,
 Vətənin ayaqları altında nazbalış olmalıyıq.
 Biz hamımız bir xalqıq: ləzgi, türk, udin...
 Gəl, qardaş, əllərini mənə ver.
 Bir olmuşuq, bir əhd-peymanə bağlıyıq;
 Hamımız Azərbaycan övladıyıq.

(sətri tərcümə)

Bəli, şair tamamilə haqlıdır: biz hamımız bu vətənin övladlarıyıq. Hamımız bir torpağın üstündə tərbiyə almışıq, bir havadan sinəmizə çəkmişik, bir duz-çörək yemiş, bir sudan içmiş, bir qan, bir canla bir-birinə bağlanmışıq. Bu bizim taleyimizdir, bu bizim baxtımızdır. Bu Vətən hamımızın Anamızdır. Azərbaycanımızın hər bir fərdinin, o cümlədən hər bir tatının da arzudur ki, öz anası olan bu vətəni, atalarının, ulu babalarının basdırıldığı bu torpağı, dünyaya göz açdığı bu diyarı bəxtəvər, başı uca, vüqarlı və xoşbəxt görsün. Hər bir ananın övladı üçün bundan əziz arzu, istək və niyyət ola bilməz. Ürəklərimizin bir arzu, diləyi var: Azərbaycanımızın xoşbəxtliyi! Mənim də bu kitabdakı şeirlərdən məqsədim də elə budur: bu torpağı bu əziz diyarı bəxtəvər görmək!

Maqsud Hacıyev

AZƏRBAYCANAM MƏN

Qədir-qiymət bilənəm,
Kədərdə də gülənəm,
Qəlblərdən dərd silənəm,
Özüm bir cahanam mən,
Azərbaycanam mən.

Yorğun gözə yuxuyam,
Damaqda xoş qoxuyam,
İstərim hey oxuyam:
Cahanda qalanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əzəllərə əzələm,
Gözəllərə gözələm,
Xoş söhbət, xoş qəzələm,
Əbədi zamanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əyilməz başım vardır,
Tarixcən yaşım vardır,
Pis başa daşım vardır,
Qocalmaz cavanam mən,
Azərbaycanam mən.

AYDIN SƏHƏRLİ YURDUM

Adın Azərbaycan, özün od-azər,
Nəsibin olmuşdur daima zəfər,
Sərvətin qədərsiz, ürəyin dərya,
Şadlıqsan, xoşluqsan, dostluqsan, hünər.

Başında zülmətə döndü asiman,
Bir an qorxuzmadı səni min tufan,
Səni diz çökdürmək deyildir asan,
Ürəyin saf bulaq, günün bəxtəvər.

Ürəklər qanısan, hamıya cansan,
Görüşsən, şadlıqsan, nurlu zamansan,
Doğma anamızsən, Azərbaycanısan,
Doğacaq bəxtinə min qızıl səhər.

VƏTƏN

Vətən baldır, vətən şəkər,
Vətən şadlıq, vətən zəfər,
Vətən günəş, vətən səhər,
Vətənimə qurban olum.

Qızları hər biri nazdır,
Əllərində qaval, sazdır,
Dillərində xoş avazdır,
Nazlarına heyran olum.

Vətənçün can verməliyəm,
Daşından gül dərməliyəm,
Yuxuda da bilməliyəm,
Vətənə qurban can olum.

Vətənimşən Azərbaycan,
Min yol sənə vererəm can,
Sənə alqış deyir cahən,
Göylərində tərən olum.

AY QUBA

Anasan, körpələr qucağısan sən,
Azad arzuların ocağısan sən,
Bu yurdun gözəl bir bucağısan sən,
Sevilir hər oban, elin, ay Quba.

Qışda ağ örpəklə örtülür başın,
Yayda top buludlar olur sirdaşın,
Cənnəti andırır torpağın, daşın,
Yazda can dərmanı gülün, ay Quba.

Harda olsam daim sadıqəm sənə,
Qürbətde dostlarım deyəndə mənə,
Sevdiyən şey nədir, - deyərdim yenə,
Sənin yağışınla, selin, ay Quba.

Sinəmdə dilləndi azad arzular,
Həm azad diləklər, azad duyğular,
Maqsudun dünyada bir istəyi var,
Azad ötsün hər an dilin, ay Quba.

ŞAHDAĞI

Başın göyə dəyir, sinən lələzar,
Könlündə min əsrin sözü, sazı var,
Sənin tamaşandan doymağımı olar?
Sən özün tarixsən qocaman Şahdağ,
Uca dağlardan da ucaman Şahdağ.

Gecələr başında ulduz sayrışar,
Baharda döşündə lələlər açar,
Düzündə cüyürlər, ceyranlar qaçar,
Sinəsi kəpənək nişanlı Şahdağ,
Qubalı, Xaçmazlı, Nabranlı Şahdağ.

Nazlı gözəllərin bərli-bəzəkli,
İgid oğulların qollu-biləkli,
Şıltaq nəvələrin azad diləkli,
Qoşa sevgililər nəğməsi Şahdağ,
Azəri yurdunun şən səsi Şahdağ.

SAHİL DÜŞÜNCƏLƏRİ

Xəzər dalğasının nəvazişi var,
Min bir gözəlliyi vardır Xəzərin.
Hərdən kükrəyəndə sinəsi dağtək,
Bilin ki, sahili dardır Xəzərin.

Dönməsəm Xəzərdən aqlama, gülüm,
Zümrüd ləpələrdə gözlerəm səni.
Sanma ki, sən mənsiz mənsizləşəsən,
Dalğalar dalından izlərəm səni.

Mavi sular bizim saf eşqimizi,
Qoruyub qoynunda bəsləyəcəkdir.
Gecə-gündüz ruhum mələr quzutək,
Səni dalğalara səsləyəcəkdir.

Bəlkə də ən xoşbəxt olacağam mən,
Xəzər evim olub, sən də sahilde.
Əbədi bir görüş yerimiz olar,
Bax, həmin bu gündə burda hər ildə.

Biri vərəqlərə yazar eşqini,
Biri sevgisini gora aparar.
Mənim bir eşqimin min dastanını
Xəzər qoynundakı daşlara yazar.

Xəzərin əlçatmaz dərinliyində,
Soyuq məzarımı isidər günəş,
Hər səhər dənizdə üfüqə baxsan,
Bil ki, mənəm sudan qalxan o atəş.

Günəşə qarışıb göyə yüksələr,
Nurtək otağına dolaram, gülüm.
Gecələr Ay olub bulud dalından,
Gizlicə seyrinə dalaram, gülüm.

BAKI

Ürəklərin sevincidir baharın, ey Bakı!
Dost ellərin vüqarıdır vüqarın, ey Bakı!
Neçə dildə, neçə-neçə ölkədə
Əzbər olub, həkk olunub əbədi
Düz sözünlə ilqarın, ey Bakı!
Sahilində şən-şən gülür qız-oğlan, ey Bakı!
Səndə dostluq əllərilə polad kimi birləşir.
Günbatanla gündoğan, ey Bakı!
Göylərinin zinyətidir ağ göyərçin,
Güllərinin bəzəyidir qara xallı kəpənək,
Ətək-ətək səpələnir ayağına gül-çiçək,
İgidlərə qüvvə verir, qızlarına gözəllik
Yaz yağışın, xəzan yelin, ilk qarın.
Əli qabar, alını açıq oğlunun
Vüqarıdır vüqarın.
Dostlara hər zaman qardaş şəhərsən, Bakı!
Sidq ürəklə gələnlərə sirdaş şəhərsən, Bakı!
Qoca Şərqə nur çiləyən bir parlaq ülkər,

Aydın şəhərsən, Bakı!
Xoşbəxt övladlarıntək
Sədaqətin özüsən, Bakı!
Azərbaycan elinin
Ürəysən, gözüsen, Bakı!
O gün olsun, səmalardan ulduzları üzəsən, Bakı!
Ayı, günü min diləklə gen sinənə düzəsən, Bakı!
Sabahlara nəğmə qoşan min diləkli
gəlin kimi süzəsən, Bakı!

DÜNYAM MƏNİM

Bu tufanlar dənizində,
Gözəllərin gül üzündə,
Ayüzlülər bənizində,
İtib-batan, bəxti yatan
Dünyam mənim.
Nağıllar diyarımdır,
Həm lalim, həm karımdır,
Bermud üçbucağımdır,
Əfsanə ocağımdır
Gözlərinin bicliyi,
Zəmanənin gicliyi,
Əsrin hərc-mərcliyi,
Dünyam mənim.
Gah dibsiz dəniz dibində,
Gah gözünün bəbəyində,
Gah min arzu diləyində
Çapalayan
Dünyam mənim.
Gözümü hələ açmamış
Gözlərimi qapalayan
Dünyam mənim.
Gah bir sevgi kədərində,
Gah bir ömrün hədərinə,

Yüyənini qırıb qaçmış
Yeddi göyün yolun tutan
Kəhərlərin belindəki
Xəyalların yəhərində
Özün kəsən, özün asan,
Dünənləri, bugünləri, sabahları
Fitə basan
Dünyam mənim.
Azad fikir padşahıyam,
Mən azadlıqlar şahıyam,
Hər nəyim var alıb gedin,
Siz fikrimi azad edin,
Fikirləri azad edin!
Tənhalıqdır, azadlıqdır
Dünyam mənim!

OD VERİN

Bu vətən dünyaya gözün açandan
Günəş öz nurunu bura saçandan.
Bu gül-çiçək, bu çöl-çəmən, bu bağlar,
Bu yaz-bahar, bu düz-təpə, bu dağlar,
Yaşıl orman, bu gədəklər, bu dərə,
Qarlı dağda qürub çağı, mənzerə,
Yanmış ağac, məcnun söyüd, quru daş,
Xumar gözlər, titrək dodaq, ayıq baş,
İnsanı gəl-gəl çağırən göy meşə,
Kol dibində boynun bükmüş bənövşə,
Döşdə qoyun-quzu, güldə kəpənək,
Qız döşündə xumarlanan bir çiçək,
Şadlıq, sevinc, xoşluq, toylar, səhərlər,
Kənd-obalar, yurd-yuvalar, şəhərlər,
Gümüş yaylaq, yaşıl qışlaq, ovalıq,
Örüş düzü, yulqunluqda yuvalıq,

Bu ellərin ocaq yeri - yatağı,
Bəy gözləyən təzə gəlin otağı,
Oğulların ata olmaq sayğısı,
Gözəllərin ana olmaq qayğısı,
Bir maralın həzin-həzin baxmağı,
Bir şimşəyin gurultuyla çaxmağı...
Bu diyarda daha nələr və nələr,
Od seviblər, Odpərəstlik ediblər.

Od yeyiblər, Od içiblər əzəldən,
Kirpiyində tonqal çatıb bu vətən.
Od nəğməsi qanıma südlə keçib,
Od toxuyub anam, Oda and içib.
Oda bürün Od yurduna baxanda,
Od-alovu çiçək eylə yaxanda.
Alov dolu Od verin bu torpağa,
Odlar yurdu Odlar qalxar ayağa!

SAHİL QAYALARINDA DÜŞÜNCƏLƏR

Dalğalarla ötüşən fikirlər karvanımın
Ovsarını dənizin sarbanına verirəm.
Pərdə kimi qatlayıb buludu başım üstədən
Qızarmış üfüqlərin ayağına sərirəm.

Ağ qağayı səmədan qartal kimi şütüyür,
Özünü çırpır suya, çıxıb balıq ovuna.
Yekə su ilanına daşların arasında
Bir iri qurbağanı güclə təpir orduna.

Dəniz dalğalarında arzudan ev qururam,
Bir başqası tor qurub balıq tutur özüyçün.
Balıqçı yoldaşım əgileylənir arvadından,
Ölürəm, deyirdi o, bir kəlmə «can» sözüyçün.

Sevdiyin gözəl olsun gərək, gözəl sevmişəm,
Xoşbəxtlikdən bu yolda oxum dəyməyib daşa.
Qarğa kimi leş söküüb yüz il yaşamaqdansa,
Bülbültək bir gülü sev, təkçə bir bahar yaşa.

Fikirlər arzularla qol-boyundur başımda,
Çin olmayan diləklər çin-çin düzülür yenə.
Üzümə damcı dəyib xəyaldan ayıranda
Qocalıq kamanından bir sim üzülür yenə.

Tilovu tullamışam, üzgəcinə baxmıram,
Batan günəşdən kəsib udmaq istəyirəm mən.
Kaş yenidən doğulub bu dünyaya gələydim,
Yenə zəhərin baltək dadmaq istəyirəm mən.

İllər yetmişə çatır, ömür dala qayıtmaz,
Gündəngünə əl əssir, göz işığım qocalır.
Qayadan üfüqlərdə ömrü varaqlayıram,
Gurlayan dalğalardan qocalığım ucalır.

QOY MƏNİM OLSUN

Dostum, kaman sənin, min tarı götür,
Simin bircə zili qoy mənim olsun.
Yamacı gülüylə dəstə tut gətir,
Yarın bircə teli qoy mənim olsun.

Nə qədər gözəllər var, gəl, seç apar,
Bir ürkək, bir dəli qoy mənim olsun.
Sənin olsun eldə çəmən, laləzar,
Sonalı bir gölü qoy mənim olsun.

Düzləri dərəyə qatıb dəstələ,
Elin incəbeli qoy mənim olsun.

Qarı dağa çıxart, qışı məst elə,
Yazın bircə gülü qoy mənim olsun.

Gəl sənə nabatdan min şərbət verim,
Yurdun şirindili qoy mənim olsun.
Neçə ölkə verim, min şöhrət verim,
Təkçə Azər eli qoy mənim olsun.

MƏNİM

Bir qolum Altaylarda, bir qolum Alban qolu,
Sönməz odam, Hürmüzlə nəslim uludur, ulu,
Midiyadır, Arrandır yurdumun şərəf yolu,
Tufanda da əsməyib başımda telim mənim.

Şirvanla fəxr eyləyib Təbriz əzəldən bəri,
Gəncə tarın kökləyib Ərdəbil gözəlləri,
Zamanın köksün dəlib Füzuli qəzəlləri,
Şəkəri heyran qoyub Şəhriyar dilim mənim.

İftixarlı olmuşam, üzüağ yaşamışam,
Namərdlik kök atmamış dibindən qaşımışam,
Mərdliyin bayrağını şərəflə daşımışam,
Tarix özü baş əyib keçəndə elim mənim.

Vətən torpağın tutya kimi gözə bağlaram,
Dağ mil olub xainin küreyini dağlaram,
Mən yerə qoymamışam, hələ bəldə saxlaram,
Misri qılıncdan ayrı düşməyib belim mənim.

Yamaclar yaşllaşar, sinələr fərəhlənər,
Diləklər bəyazlaşar, bulaqlar qədəhlənər,
Dağ-düz, dərə, çöl-çəmən min bahara bələnər
Bir ləçəyindən ətir səpsə bir gülüm mənim.

Kəpəz başımın tacı, Savalan qeyrət qolum,
Araz Kürə qovuşan dalğada sal daş olum,
Bir ota həsrət qalsın qoy Bakı-Təbriz yolum,
Urmiyamla öpüşsün zümrüd Göygölüm mənim.

Maqsud Hacıyev

MƏN ƏSKƏRÜM

Mən səkərüm, mən əskər,
Həzürüm bə sad zəfər!
Zür dəre vətən bə mən,
Kuk bətən vətən bə mən.
Vətən bə mən nun dəre,
Bə raghaymə xun dəre.
Şö-ruz mən bistən gunüm,
Be vətən məni xunüm:
Canməni tü can vətən,
Can Azərbaycan — vətən!

AZƏRBAYCANÜM MƏN

Həmişə xəndə misan,
Nəqməha zündə miasam,
Zulumə kəndə misam,
Xiştənmə cahanüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Be təşnə dülha-ouyüm,
Be bəstə çümha-xouyüm,
Be qərib-gərmə touyüm,

Be cahan yə canüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Mən şabazüm, gözəlüm,
Mən əzələ əzəlüm,
Şirin gaf, xuş qəzəlüm,
Dünya heyranüm bə mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

AZƏRBAYCANI

Numti Azərbaycan, atəşi-azər,
Dusttü, hamratürü həmişə zəfər,
Sərvəttü qədərsiz, dültü yə dərya,
Şariyu, xuşiyu, dustiyu, hünər.

Türə hiç nə tərsund nə varış, tufan,
Tarik bü bə sərtü həmsə asiman,
Zonu za bə piştü zalumə düşman,
Əməlhaytü safü, ruztü bəxtəvər.

Be düsta həmişə kümək, hərayi,
Be çənta millətha xuari, mayi,
Nistü tü vatane bə dünya tayi,
Türi subrə bəxtmu, tü qəndi, şəkər.

Tü be nər öladtü nəfəsi, cani,
Xəndəyi, şariyi, xuşə zamani,
Əzizə vatanmu Azərbaycani,
Daima qisməttü bil başü zəfər!

BƏ LƏNKƏRAN SALAM!

Amarüm bə paytü, ey numlü diyar!
Ə dünya qucəyi, ə dövran cavan.
Tü Azərbaycan vəfa rəmziyi,
Sədaqəttürə saxt zaman imtahan.

Çən qədə xuşbəxtüm qismətmə bire,
Bə paytü aftanüm, xaktürə maç sam.
Seyr sam bə cənnət baqçeytü, baqtü,
Ə şabaz güzəlha astunum ilham.

Ə şirvan avardan ataş pur və dül,
Maç birar qəbul san, əziz Lənkəran!
Lənkəranə xanü avaz dəs tünü,
Bə kühnə dust xıştən-bə Fətəli xan!

Lənkəran təzadha... Bin qədim diyar
Çərşölüyiş dürüm, gudə domuniş.
Bə yə ruz zumustun, pariziş ama,
Yə ruz vasaliş bü, gərmə haminiş.

Çüraq yə dünyayə suzund bə dülmə,
Lənkəranmu bə mən balaymə gufti.
Ü mənə qucaq za, həç dan ki, in vəxt
Kəlme «can»-ə bə mən üz maymə gufti.

Sərmə bə asiman tik bü ə şari,
Ürə buyi bemə buy gugut Gümür.
Dəstə gül fürsərə Astarə bemə,
Mən bə in məhəbbət mütüm sad ümür!

Rəhilə Maqsudqızı

MƏN İBADƏT EDİRƏM

Sənə layiq olduğuncün,
Mən ibadət edirəm.
Dərgahına qovuşmağa
Uzun bir yol gedirəm.
Varlığımın ölkəsini
Bir düz yolda bilirəm,
Əbədi səadətə qovuşdur
məni, Allah!

Qürbi — İlahidədir
Bəndənin səadəti
Düz yolunu azmaqdır
Bizlərin qəbahəti
Bəndeyi-aləmdədir
Allahın kəraməti
Qürbi-İplahiyyə çatdır
əbədi məni, Allah!

Gəl ki, nəzərindən,
əgər ki, düşsəm,
Dünyadan əl çəkib,
hər kəsdən küssəm,
Acı göz yaşımı
camlara süzsəm
Bağışla sən məni,
ey Böyük Allah!

İnsanam nüftədən,
Qandan yoğruldu,
İzin ver bir az da,
özüm doğruldum.

Bu yalan dünyada
qəmdən boğuldum,
Bu qəm dənizindən,
Gəl qurtar, Allah!

Gəl ki, gözüm görməz,
dilim lal olsa.
Əlim, ayağımı bir
İflic çalsa.
Bütün arzularım
dünyada qalsa
Yenə də əl çəkməm
mən Səndən, Allah!

Butün gün qəlbimdə,
Beynimdəsən Sən,
Bütün vücudumda
dlimdəsən Sən.
Balaca varlığam,
lap məndəsən Sən,
Böyük kainata sığışmaz Allah!

RUHUN NURA BOYANAR

Dünyada ilk möcüzə
Məhəbbətdir, sevgidir.
Gözəl şeirlər demək,
Allahdan bir vergidir.
Hər bir insan min sirli,
Min bir gizli dünyadır,
Bəşərin min-min sirri
Bir Allaha əyandır.

Heç kimsə bilməyir ki,
Başına nə gələcək.
Keçdiyi ömür yolu
Bəxti üzə güləcəkdir.
Bu enişli-yoxuşlu
Uzun həyat yolunda
Qəzəvü-qədərin də, sənin
alın yazın da.

Əcazkar sözün nuru
İlahi nura bənzər.
Ürəyi pak bəndənin
Ruhi göylərdə gəizər.
Qəlbimiz Yaradana
İlham mənbəyi olsun.
Gələcək xoş günlərə
Sevinc,məhəbbət olsun.

Mənəvi qida nədir?
Təmizliyə qovuşmaq,
Göylər nurunda üzüb
Nur içində alışmaq.
Bəşər övladı, dayan!
Zatına nur dayanıb
Əbədi dünyamızda
Ruhuna nur boyanıb.

BELƏ İNSAN MÜTLƏQ MƏLƏK OLMALI

İnsan insan deyil,
ruhu mələkə,
Bütün arzuları,
Yaxşı diləksə,
Yaxına, uzağa

Hər vaxt gərəksə,
Belə insan mütləq
Mələk olmalı!

Ürək var min gizli
Sirr yatır orda,
Ürək var şeytanlar
Şər yaxır orda,
Ürək var Allaha
Qul olur orda,
Təmiz bir ürəkdə
Dilək olmalı!

Yaz qələmim, şeirə
Alov ələnsin,
Bütün bəşəriyyət
Nura bələnsin,
Allahın nurulə
Aləm bəzənsin,
Mələklər diyara
Bəzək olmalı!

Gözlər var baxdıqca,
Qəm yağır ordan,
Gözlər var baxdıqca,
Gün çıxar ordan,
Belə gözəl üzlər
Çiçək olmalı!

İnsan ehtirasın
Cilovlamırsa,
Qəlbində pis işi
Girovlamırsa,
Sevdiyi insanı
Ofsunlamırsa,

Belə insan hər vaxt
Gərək olmalı!

Rəhilə, ömrünü
Sevgilə yaşa,
Ömrü Rəbb eşqilə
Vur hər gün başa,
Ömrün arzuları
Dəyməsin daşa,
Yeləllər başın üstə
Külək olmalı!

YORULMAZ DİLİM

Allah, Allah deməkdən
Yorulmaz dilim
Mən onu ürəkdən
Sevirəm, bilin.
Allahımla birgə
Olarsa elim,
Qiyamət günündə
Bükülməz belim.

Aləmlərin Rəbbi,
Sənsiz neyləyim?
Sənindir döyünən
Böyük ürəyim,
Gecə-gündüz Sənsən,
Mənim diləyim,
Sənsiz olsam, bunu
Kimə söyləyim.

Hər açılan günüm,
Hər keçən ilim,

Yaşımın üstünə
Yaş gəlir, bilin.

Ağzımdan çıxınca
Bu son nəfəsim,
Əbədi dünyaya köçüb
Tələsim.
Sağımda məleykəm,
Solda məleykəm.
Bu dünya sirrini
Bir əgər bilsəm,
Yaxşılıq etməkçün
Hər gün tələssən,
Axirət evində
Daim gülərsən.

DOYUNCA SÜZƏK

(Oğlum Sənanın iyirmi yaşı münasibətilə)

İyirmi yaşın sənin
Olsun mübarək,
Bu sevinci birgə
Hamımız bölək.
Səninlə birlikdə
Biz daim gülək,
Baxıb qamətinə
Hər an sevinək.

Oğlum ümidimdir,
Oğlum istəyim:
İstərəm sinəmdə
Onu bəsləyim.
Tək balam dünyada
Mənim hər şeyim.

Çətinə düşərsən
Odur köməyim.

Ağlı, namuslu,
Qeyrətli balam.
Tikəsinə qatmaz
Heç zaman haram.
Gələcək günündən
Çox ümidvaram.
Belə bir oğulla
Zhər zaman varam.
Sənan balam mənim
Başımın tacı,
Oğulsuz günlərim
Olardı acı,
Atası-anası hər an
Möhtacı.
Oğuldur hər zaman
Ana əlacı.

Gün o gün olsun ki,
Toyunu görək.
Toy günü gəlinin
Üzündən öpək,
Sevinc ümmanında
Cöylərdə üzək.
Bir axşam toyunda
Doyunca süzək.

MƏNİM YUXULARIM

Röyalarımnda uçdum
Arzular qanadında,
Yuxularımlla bağlı

Ömrümün mənası da.
Pak namaza çağrıldım
Röyalar aləmində.
Ülvi bir hissə çatdım
Ürəyimin səsində.
Yuxular aləmində
Mən səyahət etdim.
Cənnətin gül qoxulu,
Güllərini iylədim.

Nəin cənnətlərində
Özgə bir aləm vardı,
Vədn cənnətlərində
hamı sağ-salamatdı.

Nur tökülür hər yandan
Ora haradan baxsan,
Aclıq, susuzluq nədir?
Hər zaman, hər vaxt toxsan.

Möminlərə bəxş olar
Belə bir gözəl həyat,
Əməli-salehlərə
Qurulub belə büsat.

DÜNYANIN ƏSRƏFİ

Dünyanın əsrəfi,
Nədir istəyin?
Söylə görüm sənin
Nədir diləyin?
Yerləri, göyləri
Tutub tamahın,
Axirət evində

Çoxdur günahın.
Dünya axirətin
Matəm sarayı,
Bəqa aləminə
Çatar harayı,
Cənnət, cəhənnəmin
Deyildir tayı,
Axirət evində
Hamının payı.

Qan tutub gözünü
Niyə, ey insan?
Varından kasıba
Vermirsən ehsan?
Ruhun varlığına
Əgər insansan,
Əbədi dünyada rahat olarsan.

Allah nazı-nemət
Bəxş etdi sənə,
Yerləri, göyləri
Ram etdi sənə,
Ahu tək bir gözəl
Tay etdi sənə,
Həm oğul, həm qız da
Pay etdi sənə.

Bu pis işlərdən
Əl çək amandır.
Bu dünya pislkdir,
Pislik yamandır!
Yaxşılıq dünyada
Daim qalandır,
Hər an köməyimiz
Rəsul Allahdır!

ANAMA

Anam mənim,
Canım mənim,
Doğma ocağım
Mənim.
Bütün varlığimdakı,
Bir tək həyatım mənim.
Bütün kainatdakı
Yeganə tək varlıqsan,
Balan üçün ölməyə
Sən hər zaman hazırsan.

Sinəmdə döyünən
Ürəyimsən, ana.
Süfrəmdəki halal, pak
Çörəyimsən, ana.
Sən hər bir zaman mənim
Böyüyümsən, ana,
Bütün bir vücudumla
Min yol qurbanam sana.

BAKI

Sən anam Xəzərin
Göy qucağında,
Əsrlər boyudur
Yatırsan Bakı!
Həm isti, həm soyuq
Öz ocağında,
Gecədən sübhədək
Baxırsan Bakı!

Bir xalcanın rəngləriyik...

Həzin-həzin laylalar
Deyər ləpələr
Limanında neçə
Gəmi gecələr.
Sevgilər sahilində
Gəzişər.
Heç zaman yatmazsan,
Oyaqsan Bakı!
Uşaqlığım keçib
Sənin qoynunda.
Doğulduğum gözəl
Şəhərsən Bakı!
Səndə olub, nişanım da,
toyum da.
Bütün həyatıma
dayaşsan Bakı!

Mənimlə birlikdə
Boy atmısan sən.
Həmişə cavansan
Qocaman Bakım.
Bütün həyatımın
mənasısan sən.
Sevimli, istəkli
Anamsan Bakım!

DÜNYA DÜZƏLMİR

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
İnsanlar nəfəsindən
Keçənmir, baba
Allahı, Quranı

Bir xalcanın rəngləriyik...

Unudub daha.
Batıblar, ay baba
Böyük günaha.
Ümidimiz heç
qalmayıb sabaha.
Bunların işləri
Qalıb Allaha

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Şeytanlar insandan
Seçənmir daha.
Şeytanlar meydanda
Atın suvarır,
İnsanlar bir-birin
Qırıb qurtarır.
Yalanlar doğrunun
Köksün qoparır,
Dünyasa karvanın
Sürüb aparır.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Varlılar kasıbı
Bəyənmiş daha.
Azğınlıq baş alıb
Tutub hər yanı,
Neynirsən, ey insan,
Bu qədər varı.
Yetimə, yoxsula
Kömək et bari.
Bəlkə yaxınlaşıb
Allah əzabı.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Ürəyim bu dərde
Dözənmir daha.
İnsanlıq naminə
Dayanın, bəsdir!
Yalançı dünyada
bu nə həvədir!?
Ruhumuz bir quşdur
Dünya qəfəsdir.
Yığdığın var-dövlət
Hamısı əbəsdir!

QADIN BƏŞƏR YARADIR

Allahın əmri ilə
Qadın bəşər yaradır.
Yaratdığı bəşərlə
Dünyadan kamın alır.

Qadın özü Allahın
Yerdəki bir nurudur,
Qadınlar yer üzündə
Analıq qürurudur.

Yaradanla birlikdə
O da insan yaradır,
Yaratdığı balasın
Öz qanından yaradır.

Hər bir bəşər övladın,
Analar doğub törər.
Böyütdükcə balasın
Özü qocalıb ölər.

Qadına hörmət lazım,
Qadın, ana deməkdir.
İnsana da hər zaman
Ana Vətən gərəkdir.

İnsanın ilk vətəni
Ananın qucağıdır,
İnsanın qəbir evi
Vətənin torpağıdır.

Torpaqdan yaranmışıq,
Torpağa dönəcəyik.
Dünyadan kam almamış
Dünyadan gedəcəyik.

TAT DİLİNDƏ NAĞILLAR

İşləyəni: M.Hacıyev

BƏ PƏLƏNGAZ ƏS

Yə ouçi bə zirü əs raft be öüşə.
Bəginar öüşə firma əəs, daraft bəöüşə, əsə raha da. Əs ye kəm
çarist, in vəxt yə pələng di ürə, küfti bə əs: -

Mən türə bisten xarüm.

Əs böü cavab da: - Nəən, süftə biya zürmunə sinəmiş sanim,
məne bər, bədə xan.

Pələnc bətən: - Başkün, zürmunə peymunim. Süftə pəs ə çü
başləmiş sanim?

- Tü mdani, ə çü kəftürü əzü, - kufti bə pələng əs.

Pələng bətən : - Biya əsər arakərə lup şunim.

Əs lup bəşundə, bəmingə arkərə baftarən bədərün ou, üzgüm
zərə-zərə bədürməren bə kinar.

Pələng, bədoystən, əzin dəş arakərə bun dəşü lup şund, giraşt.
Ama bətən əs, güfti:

- Mən türə üzüm bisten xarüm.

Əs gufti:

- Pay üzüm mən bətü yə kar qədəqə tünüm.

Pələng xəbər asta:

- Çü kar?

-Biya lüngaymunə bizənim bə sənq, yərə vinim ki bistan ə sənq
atəş könü:

- Başkun, - bətən pələng.

Əs payist bətən yə kələ sənq, tik bü bəsər dəş, yə likət kəşi bə
sənq.

Ə sənq çini atəş dürma ki, çüma pələng ə hədəqə, xiştən dürma.

- Hə, üzüm biya tü bə sənq likət bizən, - bətən bə pələng əs.

Pələng yə likət bəzərən bə sənq lüng xitştəniş xürd bəstən,
atəşiş nə bastan kəndən.

Pələng ə əs in zü3rə ki, nədi, ə tərsi andümü lərzi virixt raft daraft bə cike xıştən.

İn vəxt yə bure gürg ama rast bü bə pələng.

Di ki, pələng, ax-uf bəstən, xəbər asta:

- Beçü ax-uf bəstəni? Lüng türə ki xürd saxte?

Pələng gufti:

- Əs

Bədə ə gürg xəbər asta:

- Yaragun ki, ha tü əs direyi, nə? Əzü tü nəbətərsirəni?

Gürg xəndist, gufti: Tü mənə çü hesab saxtəyi?

Mən əzü bətərsirənüm? Mən ürə xardamış.

Pələng gufti:

- Tü bə mən inanmış nəbəbirəni, ürə bəmən nuşun tin, mən ürə xarüm.

Pələng bə əsə bə gürg uşun dərən vəgəft ürə bə araydüta pəncə xıştən bəhava ki, əsə vinü.

Pələngə pəncəhayü gürgə çini bəqoqundən ki, canü bədürmarən, inə pələng nə bastan ki, gürg mürde.

Pələng xəbər bastarən:

- Əsə bədirəni?

Ə gürg cavab nəbamarən, yə rayış xəbər bastarən:

- Çübü? Əsə bədirəni?

Ə gürg yərayış əzga cavab nəbəmarən.

Pələng hürsin bəbirən, bəzərən gürgə bəxari, bədirən ki, de zu can gürg dürmare.

Bəxəndistan bətən:

- Aşnə, pəs tü bətənbiri ki, mən əs xardam, hə ədur əsə bəyə ra dirənaz ə tərsi ki, cantü dürma; hələ həlalü bəmən ki, mən bəhürəz gafış saxtam, nəmürdam.

MUJNƏ MAYƏ Ə BİYAR ƏYƏL ÇƏNƏM DÜRARD

Ye duxdərle bəbirən bəyə di. İn duxdərleyə hiç kəsü nəbəbirən, yə əziz-xələfə mayü bəbirən. Nəbastənüm ə qəzyəyü, ə pirü, ya bəlkə bəxt in duxdərleyü, yə ruz in mayürş bun dünya raftəni

bəbirən. Gal bəzərən duxdər xıştənə maç-quç bəstən zənlə, çumay xıştənə həmsəluqbəbəstən. İn duxdərle əzin bədə ha ruz bərtən bəsər qəbür mayxıştən, yə səhət, sə səhət bəgirəstən, ərs çüm xıştənə nund in duxdərle sal vasal-zumusdun bərtən-bəmarən bəsər qəbür may xıştən. İn xəbər bərtən bəyə qucayə mərd əni di barəsirən in qucə bətirən ki, in duxdər in karə diyə ədat saxte. Ürə tərg saxtən hə çatüntə bisten başü.

Xəbər astarund mərdun əzin qucə: axir imu çü sanim ki, sanim, həmişə ki, əzin haruz uncə raftən, ə bəsəhətəyaz girəstən ürəxulas sanim?

Qucə gufti:

- Bərind bə sərra əni əyəl yə kure mujnə raha tinind, diyə bəsər qəbür may xıştən bisən nə buray. Çənəm ki, in qucayə mərd guftire bü hə unteriş saxtund. Duxdər səbəhin ama ki, buray bətn qəbür may xıştəni, di ki, yə kure mujnə ə dərü rayü kar bəstən.

Nışt bə tamaşə, bəin mujnəkürə, yə vəxət di ki, bürun şangum bire. Vəxt raft bəxunə. Səbəhin vəxişt raft yərayış bəqal qəbür may xıştən, di in mujnəkürəyə, nişt bə tamaşə saxtən. Yə çən ruz vəxişt ki, buray bətn qəbür may xıştəni, ama bənd bü bə in mujnəkürə ama. Raftund mərdun bətn əni qucayə mərd ki, vay kələ mərd-e, in əyəl diyə bəsər qəbür may xıştəni nəbartən, ancaq haruz bətn əni mujnəkürə bərtən.

Kələ mərd gufti:

- Başgün, ü hasandü, burayind mujnə kurayə varzunind, mujnəha bə üzgə cigə burand, duxdərş diyə uncə nəmuray. Hintəriş saxtund, kureyşunə varzundə bədə mujnəha bə üzgə cigə raftund. Duxdər yə ruz, dü ruz, raft uncə nişt di ki, hiçiz pist. Vəxişt ama bəxunə, diyə bəsər qəbür may xıştən nə raft, nəgirəst.

SƏ KƏLƏƏMLƏ

Sə kələəmlə ə Ləhic bə zuhun türki vaxuxtən bə Şamaxi bartanund. Yə müddət bə Şamaxi bəmundənund, bədrirənund ki, zuhun türkiyə vaxuxtən qəy səxtü, bəgaştənund bə di xıştəniha.

Məlum bəbirən ki, in kələmləha bə in müddət sətə kəlmə ə zuhun türki vamuxtrand: yəki vamuxtek kəlmə «biz», un yəki «borc alıb», un yekiyiş «bir abbası». İnhə bə ra baftaranund, əzin qal, əzun qal gaf-ixtilət bəsaxtənund. Ki çü dire, çü şünöre. Yə vəxt bədirənund ki, bə dərü ra yə ədəmi mürdə. Bə kündi bamaranund, mətəl bəmündənund ki, çü sanund. Ə qəzyə əzincə yəki ə ədəmiyah xan bə sər əs əbgiraştən. Bədirə ki, yə ədəmi mürdə, sətə ta kələmləyiş payıstand bə sərü Künd bəmarən əzşun xəbər bastarən bə zuhun türki:

- Bu adamı kim öldürüb?

Kələmlə ki, ancaq yə kəlməyə — «biz» bə türki vamuxtebu bədən:

- Biz.

- Niyə? O, sizə nə eləyib ki? — Xəbər bastarən in ədəmi xan.

- Borclu idi — cavab bəderən un yəki kələmlə.

Ədəmi xan lap təəccüb bəmündən, xəbər bastarən:

- Nə qədər borclu idi?

Üçüminci kələmlə zu cavab bəderən:

- Bir abbası.

Bəd əz in sual-cavab ədəmi xan lap məhtəl bəmündən, dəşhay kələmlə bə rasanaxz bəbəstən, bə qənşəl xıştən bəngəstən, bə tən xan bavardən. Ü hal-qəzyərə bə xan ixtilat bəsaxtən. Xan xıştəni əzin sətə kələmlə xəbər bastarən ki, un bəderü ra aftarə ədəminə beçü küştənd. Yarayış inha həmin sxənə bəzərənund ki, bə dəmi xan guftire büründ. Xan əmr bəderən in sətə mərdə bə zindan bəngəstənund.

Yə müddət bədə in sətə ləhicə mərd bə biyar xan baftarən. Xan bə sər baftarən ki, in sətə mərd in ədəminə nə güştənd, ə gici xıştəni bə dustaq aftarənd. Uşunə bədən xıştən baxastən. Əmr bəderən düta mişqab bavardənund: bə dərün yə mişqab siyə kişmiş bəbirən, bə dərün ən un yəki mişqab siyə puskuri. Bənarənund mişqabunə bə qənşəl kələmləha ki, xarind. Hintə ki, kələmləhun dəs duraz bəsaxtənund ki, ə bə mişqab birə çizha xarund, siyə puskiruha hər yeki bə yə taraf berixtənund. Hər sətəyşun ki, inə bədirənund, cıra bəzərənund ki, biyəyind əvvəl uşunə xarim ki, berixtənund.

Xan ki, inə bəşünörən uşunə azad bəsaxtən. İn sətə ləhicə kələmləyiş bə xunə xıştəniha bartanund.

AZƏRBAYCAN ŞAİRLƏRİNİN TATCA ÇEVİRİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

Poetik tərcümə: *M.Hacıyev*

Məhəmməd Füzuli

QƏZƏL

Ğəd ənarəl-eşqə lil-üşşaqi mənəhacül-hüda
Saliki-rahi həqiqət ki, bə eşq saxt iqtida.

Eşqü un nəşəyi-kamil ki, maşü əz ü müdam
Bə mey təşviri — hərərət, bə ney təsiri — səda

Vadiyi-vəhdət bə əsli yək məqami — eşqi ki,
Nəmmaşü bun vadi aşkar gistü sultan, ki gəda.

Nəmsanü xəlvətsərayi — sirri vəhdət məhrəmə
Aşiqə ə məşuqə, məşuqə ə aşiq cüda.

Ey ki, tü bə əhli — eşq töhmət sani ki, eşqə şun!
Gun vünüm mümkünümü hiç təgyiri-təqdiri xuda?

Ey Füzuli ki, tü qəy-qəy zövqəha bərdi ə eşq,
Hintərü hər kar, əgər giri bə num həqq ibtida.

VƏTƏN

Dülmə, canmə, sögülü məhbubmə
 Vətənmənü, vətənmənü, vətənmə...
 Vətənə nun-nümükürə müxarüm,
 Çənəm maşü ürə ə yar dürerüm?
 Hər mərdə vətənü bəriyü mayü,
 Şir dəre ü bə ü, nist ürə tayü.
 Şir mayü ki, bə canhaymu xun bire,
 Ürə məhəbbətü bə dül cun bire.
 Midarüm bə sər düta çüm ürə mən,
 Mümürüm ə dəş əgər buray vətən.
 Vətənə nemətü nisyan nistü,
 Naxələfha bə ü qurban nistü.
 Vətən — əcdadmünə mədfənürü.
 Vətən — öladmunə məskənürü.
 Vətənə dus nədaştə insan nist,
 Əgər histü, bə ü hiç vicdan nist.

Mirzə Ələkbər Sabir

VASALƏ RUZHA

Ey vasalə ruzhayü,
 Salə əziz ruzhayü.
 O san vərfe bə dahar,
 Şar başü dül ə bahar.
 Arkəraha sel başü,
 Təxüla tel-tel başü.
 Dara vakarund çiçək,
 Vəlghyaşun ləçək-ləçək.

AZAD QUŞ BÜRÜM

Azad quş bürüm,
 Bürün dürmarum,
 Bəyə baq niştanüm
 Bin cavanə sal.

Ovçi di mənə,
 Za sinemənə,
 Xak vəgüft mənə
 Bin cavanə sal.

Maqsud Hacıyev

ƏMİR TEYMUR VƏ ÇOBAN OĞLU

Ölkələr fəth etmiş, neçə-neçə xalqların, tayfaların dizini yerə çökdürmüş böyük hökmdar Teymurləng saysız-hesabsız qoşunu ilə neçə vaxt idi ki, Araz çayının axarlı-baxarlı sahilində çadır qurub məclis düzəltmiş, eys-ışrət dəstgahı açmışdır. Yanar qumlu, yumurta bişirən qızmar torpaqlı yollardan sonra el içində Topal Teymur adı ilə tanınan Temurləng Azərbaycanın bu dilbər guşəsini görəndə əvvəl elə bildi ki, cənnətə düşüb. Dünyada belə gözəl, könül açan, hər kolunda bir bülbül cəh-cəh vuran, bəyaz gecələrində qatar-qatar durnalar qaqqıldayan, hər bağı-bağçası min dərindən dərmanı olan barlı-bəhrəli, bağlı-meyvəli bir diyarın bu dünyada olduğuna, onun mövcudluğuna belə inanmaq istəmirdi. Lakin bu, Xəzərin o tayında, Orta Asiyanın Qızılqum və Qaraqumunda günəşin yandırıcı hərarətinin təsiri ilə qazan kimi qaynayan beyinlərdə yaranıb bir ağac kölgəsinin həsrəti ilə yanıb-yaxılan nisgilli, həsrətli başlarda aramsız olaraq fırfıra kimi fir-lanan bir xəyal deyil, doğrudan-doğruya bir həqiqət idi. O, Azərbaycan adlanan bir əvəzsiz, qənirsiz diyarda, onun həyat bəxş edən, hər damla suyu bu torpağın igid, laçın oğullarının, həyə və ismət heykəli olan nazlı gözəl qızlarının damarındakı qanı qaynadan durna gözlü Arazının kənarında idi. Baş kəsməkdən zövq alan, dili dibindən çıxarmaqdan nəşələnən, qəssabxana testi kimi həmişə gözləri qanla dolu olan dağ ürəkli, polad biləkli Topal Teymur bu ilahi gözəllikdən kövrəlmiş, min təlxəyin min bir oyunundan dodaqları zərrə qədər də olsa qaçmadığı halda hər iki tərəfdən əyilərək Arazı öz doğma anaları kimi qucmağa çalışan sevgililər təkin baş-başa verib çaya əyilən məcnun söyüdlərin pıçılısından elə məst olmuşdu ki, aramsız olaraq qəhqəhə çəkib gülürdü. Gözəl diyarın dərdlərə məlhəm olan eczakar təbiəti ölkələr fatehi, dünyalar cahanagiri Teymuru ovsunlamış, ömründə

badənin dadını bilməyən bu ifrat dərəcədə mömin müsəlmanı min tuluğun şərabını bir nəfəsə içmiş sərxoşlar kimi məxmur-məftun etmişdir. Teymur bu gözəllikdən ayrıla bilmirdi. Odur ki, neçə-neçə ölkələrin şah saraylarının başı üzərində ulduzsuz gecələrdə lacivərd göylərin sinəsinə sancılan zəfər bayrağını qatladıb ləşkərgahın ortasında parlaqlığı göz qamaşdıran qızıl-qırmızı çadırının bir küncünə qoydurmuş, şərbət dolu sultanlıq piyaləsini qaldırmışdı.

1399-cu ilin gözəl bahar günlərindən biri idi. Aprel ayının doqquzu. Bu gün odlar yurdunun təbiəti də özünün al-əlvən libasını geyinib minlərlə insan kəlləsi üzərində özünə amansızcasına saraylar quran, əzəmətli Teymurlər imperiyasını yaradan bu qansız-imansız əmirin çay daşı kimi yumşalmaq bilməyən ürəyinə bir yumşaqlıq, bir sərnlilik doldurmaq istəyirdi. Bu gün əmirin ən xoş günlərindən biri idi. Onun altmış üç yaşı tamam olurdu. Sağ dizindən və çiyindən Səmərqənd və Bəlx vuruşlarındakı döyüşlərdə yaralandığından ayağı qatlanmadığı üçün xalqın «Topal» ləqəbi verdiyi əmir Teymur fəth elədiyi ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan torpağında da çox qanlar tökmüş, çox evləri tüstüsüz qoymuşdur. Orta Asiyanın Qaşqaderya vilayətinin Xoca İlqar kəndində dünyaya gəlmiş bu sadə kəndli balası türkləşmiş Barlas tayfasından idi. İyirmi beş yaşında Orta Asiya əmiri Toğluq Teymurun yanında xidmətə girmiş, az müddətdə vuruş meydanlarındakı şücaətinə görə əmirin rəğbətini qazanaraq Qaşqaderya vilayətinə hakim təyin olunmuşdur. Bu hiyləgər və siyasətçi adam bir neçə il sonra Səmərqənd və Bəlx hakimi Hüseynlə ittifaq bağlayaraq, əvvəl Toğluq Teymura, sonra isə onun oğlu İlyas Xocaya qarşı müharibələr edir, mübarizə aparır. Zahirən Hüseynlə dostluğa içdiyi anda sadıq qaldığını hər vasitə ilə bürüzə verməyə çalışan bu hiylə və məkr tuluğu Hüseynə köməyə gəlir, Səmərqənddə ona qarşı baş qaldırmış sərbədarilər üsyanını yatırmaqda, qanda boğmaqda kömək edir. Bu qələbəni Hüseynlə bölüşmək istəməyən Teymurləng xeyli ölçüb-biçəndən sonra hiylə quraraq Hüseyni məhv edir, Səmərqənd vilayətini də Qaşqaderya vilayətinə qatır və 1370-ci ildə Əmir titulu qəbul edərək özünü Çingiz xanın nəslindən olan qanuni vəliəhd kimi qələmə verir və böyük bir ərazini özündə birləşdirən Mavəraünnəhrin Xəzərdən şərqdə yerləşən bütün

ölkələrin yeganə əmiri elan edir. Topal Teymurun yeni torpaqlar fəth etmək iştahı daha da artır. 1386-cı ildə Sultaniyyəni tutaraq Təbrizə, Naxçıvana, Qarsa, Tiflisə, Şəkiyə, Qəbələyə, Qarabağa hücum etmiş, bir il sonra Salmas, Urmiyə, Marağanı, daha sonra Xəzərin cənub vilayətlərindən olan Gilan və Mazandarani özünə təslim edərək işğal etdiyi ölkələrin əhalisinə olmazın zülm etmiş, dəhşətli divan tutmuşdur. O, təsvir etdiyimiz aprel baharından dörd il sonra İsfahanda bir gecədə yetmiş min adam öldürəcək, daha bir neçə il sonra Bağdadda bir gündə doxsan min adam qılıncdan keçirəcək, türk Sivasını, ərəb Dəməşqini diz çökdürəcək, Hindistanın ürəyi olan Dehlidə eys-işrət quracaq, Anqara vuruşunda Türkiyə sultanı İldırım Bayazidə qalib gələcək, böyük Çin ölkəsinə qanlı yürüşə hazırlaşacaq. Azərbaycan torpağının füsunkar təbiəti fatehlər fatehi Əmir Teymurun o qədər xoşuna gəlmişdi ki, bu diyara üç dəfə səfər etmişdi. Builki səfəri onun odlar yurduna, Ulu Babək və Cavanşir diyarına sonuncu səfəri idi. Teymurləng bu üçüncü səfərində Azərbaycanın ruha qanad, könüllərə şadlıq verən bir guşəsi Əlincədə bir il qalmaq, burada geninə-boluna kef etmək, dünyanın fatehlik qayğılarından uzaq-laşmaq üçün yaylayıb-qışlamaq, burada tam gümrahlıq və şadyanalıqla Türkiyə, İraq, Əcəm, Hindistan yürüşlərinə başlamaq istəyirdi. Naxçıvanın bu dilbər və həmişəbahar torpağı başının qarısı o biri qara qalan Dəmirli dağın yamacından, Zəngəzurun turaclı-kəklilikli dərələrindən axıb gələn və xan Arazın sol qolunu yaradan Zəngəzur çayının tükənməz gur suyu ilə sulanır. Şərqdə ad çıxarmış şöhrətli bərinə-nemətini bitirirdi. Əlincə çayına qovuşan Xəznədərə və Ləkətəksu adlanan kiçik çaylar da Əlincə ilə əl-ələ verib gözəl Arazın bərəkətli qoynunu daha da varlı-barlı eləyir, yanındakı Vulkan dağından başı aşağı dağıdılmış kül tabağını andıran laləli güneyinə həyat əlaməti olan su, rütubət verir, boynunu qucaqlayıb laylay oxuyurdu. Bu diyarda yerləşən, adı uzaq-uzaq ölkələrdə tanınan, öz əzəməti və bərəkəti ilə düşmənlərinin gözündə ox olan Əlincə qalası igid vüqarı və gəlin isməti nişanəsi idi. Buna xalq arasında, yazılı mənbələrdə Alancik, Alıncaqala da deyirlər. Qədim türk dillərində «alan», ya «ələn», «meydança», «düzənlik» mənalarında işlənmişdir və deyilənə görə qalanın adı həmin sözdəndir, çay da, dağ da öz adını

elə bu sözdən almışdır. Qalanın özü də sıldırım qayanın üstündəki kiçik meydançada, balaca düzənlikdə tikilmişdir. Azərbaycan torpağının ərlik-ərənlik rəmzlərindən biri olan Əlincə qalası hələ erkən əsrlərdən düşmən gözündə bir mil idi. Azərbaycanın minillik qocamanı, başı qarlı, sinəsi tarlı-qavallı Dədə Qorqudu hələ o vaxtlar Əlincənin alınmazlıq vüqarını vəsf etmiş, ona qopuz tutaraq boy-boy nəğmə demişdir. Sıldırım qaya boyu yuxarı qalxan neçə-neçə pilləli müdafiə divarları, qala yolundakı keçilməz keşikçi məntəqələri, dörd tərəfdən göz işlədikcə dörd cəhətə göz qoyan müşahidə bürcləri, ucaboylu oğullarına boy verməyən enli, dərin səngərləri Əlincəni qalaların tacı etmiş, ona dünya şöhrəti qazandırmışdı. Əlincənin bu əzəməti onu orta əsrlərin görkəmli Şərq tarixçisi və səyyahlarından olan Asoğikin, Orbelianın, Nəsəvinin, Şərəfəddin Əli Yəzdinin, böyük ispan səyyahı və səfəri Klavixonun, ölkələr gəzib, şəhərlər görmüş məşhur Övliya Çələbinin və başqalarının heyranlıq məbədinə, cəngavərlik rəmzinə çevirmişdi. Axı bu qalanın bismiş kərpicdən tikilmiş saysız-hesabsız evlərinin hər biri özlüyündə bir alınmaz kiçik qala idi. Şahtaxtı adlanan tək bir binasının qarşısındakı meydanda altı yüz atlı səf çəkib cövlan vura bilirdi. Qayalarda qazılmış arxlar — sırımlarla qalaya axan yağış suyu ilə qalanın hər qarışı gül-çiçəyə qərq olmuşdu. İçində zərif tükü sonalar və mərmər kimi ağ bədənli gözəllər qaqqıldaşır üzən yeddi böyük hovuzun hər biri qədim Naxçıvan diyarının bir Baği-irəmi, bir behişt-rizvan gülüstanı idi. Naxçıvanın adlı-sanlı hökmdarları olan Eldəgizlərin ailələri burada, bu cənnət bucağında gün keçirər, eys-işrət qurar, lazım olanda düşmən təhlükəsindən öz namus və ismətlərini qorumaq üçün burada gizlənər, yağlı çəkilib gedənə qədər bu əlçatmaz, ünyetməz qalada, Azərbaycan elinin bu basılmaz bucağında əmin-amanlıq tapardılar. Naxçıvan hakimi Zahidə xatının iqamətgahı və Eldəgizlərin şah xəzinəsi də Əlincədə yerləşirdi. On ikinci əsrin əvvəlində, 1125-ci ildə Xarəzmşah Cəlaləddinin Azərbaycana basqını zamanı Eldəgiz hökmdarı Özbək bu qalada nicat tapmışdı. Bu yurdun əzəmət və vüqar rəmzi olan Əlincə qalası on üçüncü əsrdə Elxanilərin, daha sonra isə Cəlairilərin iştah təamına, yağlı tikəsinə çevrilmişdir. Teymurləngin bundan əvvəlki iki hücumu da basılmaz Əlincəyə kar eləməmiş,

zərbinin qabağında dəmirin muma döndüyü Əmir Teymur buranı fəth edə bilməyib suyu süzülə-süzülə çəkilib getmişdi. İndi isə...

Teymurləng bu dəfə necə olursa-olsun bu mərdlər yuvasını ələ keçirməyi, Əlincənin füsunkar hovuzlarında çimərək Naxçıvan hökmdarlarının dünya şöhrətli zəngin otlaqlarında eyş-işrət qurmağı, qalanı müdafiə edənlərin başlarını onu dörd tərəfdən qucaqlamış quşuçmaz sıldırım qayalardan asmağı, onların qanı ilə xan Arazın büllur sularını lələ dənizinə döndərməyi qət etmişdi. Teymurun sevimli oğlu Miranşahi böyük sınaq gözləyirdi. Əmir atasının ad günündən sonra bu mərdlər yuvasını, qartallar oylağını dağıtmaq, Əlincəni diz çökdürmək ona tapşırılmışdı. Miranşah qalaya hücum haqqında atasının məsləhətlərinə əli sinəsində qulaq asır, gözünü bir an da olsa əmirin tunc kimi qaralmış, ovurdları batmış uzunsov sifətindən, bir-birini sıxan alın qırıxıqlarına tərəf boylanan qalın qaşları altındakı zəhmi ilə qarşısındakını ovsunlayan iri, domba gözlərindən çəkmir, bir dəfə də olsa namazından, dəstəmazından qalmadığına görə həmişə tumarlandığından par-par parıldayan ucu şiş şəvə saqqalından və dartılmış yay kimi hər iki tərəfdən saqqalına doğru əyilən uzun bığlarının kiçik tərپəşməsindən belə nəzərini yayındırmırdı. Bu döyüşün qələbəsinin şöhrəti Əmir Teymurdan daha çox Miranşaha lazım idi. Bu döyüşdən o zəfərlə qayıtsaydı, onu atasının taxt-tacına apararı əyri, dolanbaçlı yol xeyli qısalardı. İndi isə aprelin doqquzu, əmirin ad günü idi. Əmir Teymur öz ad günü münasibəti ilə yaxşı bir ov dəsgahı təşkil etmək, baharın bu füsunkar aləmində ürəyi istəyincə istirahət etmək istə-yirdi. Sonra isə ağır gün başlayacaqdı. Qabaqda Əmirin bir an da olsa yadından çıxartmadığı Əlincə fəthi dururdu. Əmir Teymur hətta belə fikirləşirdi ki, əsgərlərinin Əlincənin fəthindən sonrakı yüksək qələbə ruhu hələ azalmamış, onların bu zəfər əhval-ruhiyyəsinin odu hələ sönməmiş Azərbaycandan Türkiyəyə olan tarixi yürüşünü başlasın. Bunların — bu qanlı-qadalı fəthlərin bəzisi hələ sonra olacaq. İndi isə odlar yurdu oğullarının nahaq qanının axmaması üçün ana təbiət də əyninə alxara, zər-ziba geyinmiş, yuxudan yenicə oyanmış əmirin daş qəlbində rəhm odu alovlandırmaq üçün öz gözəlliyini birə min artırmışdı. Görünür, baharın cilvəsi əbəs deyilmiş. Füsunkar bahar səhəri əmirin kefini

açmışdı. Yatanda da qılıncını qırağa qoymayan Əmir Teymur əlini böyründən sallanmış qılıncının dəstəsinə qoyaraq mirzəsi Xacə Nədimin ad günü münasibətilə mübarəkini dinlədi. Kənarda səf durub əmrə müntəzər dayanmış sərkərdələr də bu xoş gün üçün bir ağızdan əmirə «Mübarəkdir» dedilər, əyilərək torpağı öpdülər, alınlarını yerə sürtdülər.

— Hə, belə, — deyərək əmir xeyli o yan-bu yana var-gəl etdi, sonra ayaq saxladı. Quranı nəinki düzünə, həm də əvvəldən axıra qədər tərsinə əzbər deyə bildiyindən ən çox sevdiyi «Ər-rəhman» surəsini dodaqaltı söyləyərək salavat çevirdi. Xacə Nədimin bərkdən Əmirə səs verən «amin» sözünü cıncırını çıxartmadan astadan nəfəs alan sərkərdələrin ucadan təkrar etməsi Teymurləngi özünə qaytardı.

— Hə, mənim basılmaz fəthlərim, ceyran ovu ilə necəsiz?

Sonra üzünü Xacə Nədimə tutub şən və xürrəm bir hərəktlə əlini yellədi:

— Qoy mənim rəşadətli döyüşçülərim istirahət edib Allaha ibadətlə məşğul olsunlar. Yemək-içməklərini bol eyləyin, qoy mənim bu mübarək gündə ürəklərində heç bir nisgil qalmasın. Biz isə günümüzü ovda keçiririk. Ancaq bir şərtim var, — Əmir sərkərdələr sözünü yaxşı eşitsinlər deyə bir neçə addım qabağa irəlilədi. Böyük fəthə nə deyəcəyini diqqətlə dinləməyə qulaq kəsilmiş cərgənin ortasına yaxın ayaq saxladı, sonra sözünə davam etdi:

— Hər kimin yanından ov sivişib keçsə həmin şəxs öz ovunu tək izləməli, onu öz qisməti etməlidir. Hər kim gedib öz buraxdığı ovunu vurub gətirməsə, başı meydanın ortasındakı payadan asılacaqdır.

Əmirin kəhər atını yəhərləyib yüyənləmiş nöqərlərdən biri kənarda müntəzir dayanmışdı. Əmirin çuxasının ətəyini yığaraq nöqərin ona uzatdığı ox-kamanı aldığı və atına tərəf yeridiyini gören sərkərdələr canavar görmüş sürü kimi dağılışaraq hərə öz atına atlandı.

... Yaşılığa qər q olmuş Şahbuz dərəsini, bahar sularını qoynuna alaraq baş götürüb gedən Üçdaş vadisini ovçular bir götürümə keçdilər. Bu varlı-bərəkətli vadidən axan göz yaşı kimi dupduru arxlar, dərədən baş aşağı köpüklənə-köpüklənə axan və uzaqdan qanad çalan ağ göyərçinlər dəstəsinə bənzəyən şırıltılı

bulaqlar al-əlvan kəpənəkləri andıran bahar çiçəkləri ilə tabaqlanmış irili-xırdalı təpələrin yanından şırıltı ilə süzülərək Xan Araza qovuşur, anasından uzağa getmiş şiltaq uşaqlar kimi onun isti qucağına tullanırdılar. Köpüklənmiş yel qanadlı atların belində qırğı kimi oturmuş ovçular dərə-təpəyə baxmadan yaydan qopan ox kimi qabaqda şütüyən Əmirə çatmağa çalışır, hay-harayla atlarını mahmızlayırdılar. Əmiri bu ovda müşayiət edən hər bir sərkərdə ölkələr fəth edən cəsur cəngavər, nərəsi ilə bir qoşunun canına vəlvələ salan pəhləvanlar idilər. Əmir Teymurun bu fərəhli ad günündə onun ov mərasimində iştirak etmək şərəfinə nail olmuş ovçulardan hər biri bu gün daha diqqətli olmağa, hər an bir hökmü ilə min baş kəsilən ağıllı və qəddar əmirin qəzəbinə düşər olmamağa çalışırdılar. Ona görə də onların hər biri kəhər atların daşdan od qoparan nallarının qopardığı tozanaqda belə diqqətli olmağa, toztorpaq pərdəsi dalından belə xeyli qabaqda gedən Əmirin xəlifə bahar küləyində yellənən çuxasının qaraltısını gözdən qoymamağa çalışırdılar. Birdən onların hamısı elə bil eyni vaxtda verilmiş komanda ilə od-alova dönmüş atlarının cilovunu çəkildilər. Əmir atının yüyənini dartıb kəhərini şahə qaldırdı; at iki dal ayaqları üstə qalxaraq belində arxayın oturmuş süvarini yerə çirpəməyə hazırmış kimi dartındı, lakin əmirin möhkəm tutmuş əllərinin hökmünə tabe olaraq yerə mıxlandı. Əmirin arxaya baxmadan əli ilə verdiyi işarədən başa düşdülər ki, Əmir Teymur qarşıdakı talada ceyran sürüsü görüb. Qəbul olunmuş qadya üzrə atlarını asta sürərək Əmirə yaxınlaşdılar və talanın kənarındakı kiçik kolluğun dalında hökmdarın sağında, solunda qərar tutdular. Heç kəs dinib-danışmır, ağzını açmağa cürət etmirdi. Hamının gözü talada arxayın-arxayın ilk bahar çiçəklərini zərif ağızları ilə dərib çeynəyən, hərdən də başlarını qaldıraraq ürkək-ürkek ətrafa boylanan ceyranlarda və bir də Əmirin əlində idi. Hamı bilirdi ki, indicə Əmir Teymur sağ əlini atın tərkinə atıb ox-kamanı götürəcək, elə həmin anda da sol əlini qaldıraraq qabağa uzadacaq və bu, onun başlanmasına işarə olacaqdı. Əmir isə nəinki dala, heç yan-yönünə də baxmırdı. Sağ əlini uzadıb ov yarağını atın tərkindəki xurcundan götürəndə də, sol əlini qaldıraraq qabağa uzadanda o, onunun üstünə tullanmağa hazırlaşan pələng kimi gözünü qırpmadan

ceyranlara baxırdı. Əmirin atının götürülməsi ilə onun ov yoldaşlarının hay-haray nərəsi talanı lərzəyə saldı. Ovçular bir anda pəren-pəren olub hərəsi bir tərəfə çapdılar. Ceyranları araya alıb bir dairədə sıxmalı, o zaman deyildi ki, cərgəyə almalı idilər. Teymurləngin azərbaycanlıların birgə, dəstə halında ov üçün düşünüb tapdıqları bu «cərgə» sözündən xoşu gəlirdi. Bu söz buradan bir sıra Şərq ölkələrinə yayılaraq bu və ya başqa mühüm məsələ barəsində xalqın müxtəlif tayfalarından seçilmiş nümayəndələrinin qərar çıxartdıqları və Ali şura mənasını verən «cərgə» (bu nümayəndələr dövrə vurub üz-üzə oturur, bir cərgə yaradırlar) kimi işlənməyə başlanmışdı. Ovçuların cərgəsi Əmirə tərəf daralır, hay-haraydan başını itirmiş ceyranlar hərə bir tərəfə qaçır. Ovçulardan bir neçəsinin qovduğu ceyran düz Əmirin üstünə gəlirdi. Ovu vurmağın vaxtı idi. Lakin Əmir yayı dartıb oxu buraxanda ceyran onun lap yanından sivişib qaçdı. Ceyranı Əmirin üstünə qovan sərkərdələr Əmirin indi qəzəb tuluğuna dönəcəyindən qorxaraq atlarını yerə mıxlayıb tərpenməz dayandılar. Tufan qopa bilər, başlar kəsilə bilərdi.

Bir anlıq heyrətdən donub qalmış Əmir Teymur bilmədi ki, neyləsin. «Bu nədir?» — o, dərhal beynindən keçirdi. «Ovu gözümdən vuran mən, az qala özü qucağıma gələn ovu buraxdım. Yox! Şerti özüm qoymuşam. Mən öz ovuma çatıb onu vurmalyam. Yoxsa, sərkərdələrimin gözündə gülüş hədəfinə çevrilərəm. Buna əsla yol vermək olmaz. Mən onlara yenə sübut etməliyəm ki, hələ gözlərim iti, əllərim isə polad kimidir» — Əmir qəti qərarını qəbul elədi.

Əmir Teymur sərkərdələrinin heyrət dolu baxışlarını ani olaraq nəzərdən keçirib atını cəld geri döndərdi, tək-tənha indicə burada Əmir oxundan canını xilas edərək qaçıb uzaqlaşan ceyranın dalınca səyirdi. Yel kimi uçmağa adət etmiş kəhər böyrünə sancılmış mahmızın ağrısını unutmaq üçün ildirima dönüb şimşək kimi çaxmağa hazır idi. Bir az keçməmişdi ki, Əmirin gözü dərə boyu üzə aşağı daşdan-daşa, gədikdən təpəyə tullanən tənha ceyranı aldı. Teymurləng ovunu qarşıda görüb atın cilovunu buraxdı. Damarlarındakı həvəs qanı qaynamağa başlamışdı. Lap döyüşdə olduğu kimi. Gözləri hərifini aldı, Teymurləngi daha geri çəkməyə heç nə vadar edə bilməzdi. Əmir Teymur ki qızıqdı gözünə başqa şey görünməzdi. O, düşmənin

qılınc zərbəsinin qabağını almaq üçün iki yandan və alın tərəfdən şiş buynuzlara bənzəyən zərbəötürücülər olan dəmir dəbilqəsini başına daha da bərk basaraq ancaq gözü görən hədəfə cumar, bir göz qırpımında qırğı kimi onun başının üstünü kəsdirərdi. Bu zaman ovda ov, döyüşdə isə düşmənin başı onun ayaqları altında olmalı idi. Ceyran qabaqda qaçır, Əmir isə onun dalınca səmum küləyi kimi əsirdi. Ceyranı haqlamağa az qalmışdı. Qarşısındakı güllü-çiçəkli təpəni aşan ceyran birdən duruxub dayandı: yaşıl təpənin o tərəfi bir şam ağacı boyu sıldırım qaya idi. gədiyin bir tərəfi çaya aşan bu uçurumda bağlanırdı. Zamanla sel-su tədricən onun bir tərəfini yuyub aparmış, təpənin bağrını yararaq sıldırım yarıqan əmələ gətirmişdir.

Az qala ürəyi sinəsindən çıxacaqdı ceyranın. O, bir anlıq duruxub ayaq saxladı. Qanlıb arxadan onu az qala haqlayacaq zalım ovçuya, bir də qarşısındakı sıldırım qayalığa baxdı. Geriyə yol yox idi. İrəlində isə ölüm, fəlakət. Yazıq heyvan axırıncı dəfə çönüb arxaya baxanda atın yalmanına qısılmış ovçunun onu indicə yaxalayacağını hiss elədi... və əsir olmaqdan əzadlığı seçdi. Öləndə də azad öləsən. Can şirindir, əzadlıqsa ondan da şirin. Teymur oxu hələ oxdanından çıxarmamışdı. Heyvanın tamam yorulub heydən düşdüyü üçün dayandığını güman edən Əmir onu diri tutmaq qərarına gəldi. Əlini atın sağ tərəfində, oxdanın böyründə sallanmış kəməndə atdı. Əmir arxayın idi ki, ov indicə onun olacaqdı. O hamıya sübut edəcəkdə ki, Əmir hələ həmin o cəsur və çevik Əmirdir. Yaşı altmışı ötsə də hələ ovunu əlindən verənə oxşamır, ovu gözündən vurur, lap istəsə boynuna kəndir keçirib diri tutur. Onun qabağından sivişib çıxmağa çalışan, canını götürüb nicat tapmaq istəyən heç kəsə o hələ aman vermək niyyətində deyil. Qoy bunu sərkərdələri də, bütün qoşun əhli də, onun artıq yaşlaşdığını zənn edən rəqibləri də bilsinlər. Bunu hamıdan çox indi Əlincəyə hücum üçün düşərgədə bərk hazırlıq görən oğlu Miranşaha sübut eləmək istəyirdi. İstəyirdi ona dəlil-sübutla göstərsin ki, hələ bu qoşunun canı suludur. Qabaqda onu hələ çox işlər gözləyirdi. Teymurləng hələ məşhur «yeddillik yürüşlərini» başa vuracaq, Anqara, Bağdad, Dəməşq qanlı vuruşlarında qalib gələcək, ucsuz-bucaqsız rus çöllərinə, şəhər və kəndlərinə qan uddurmuş Qızıl Orda xanı Toxtamışa divan tutacaq, bu «basılmaz xanlığın» nəinki

təkcə Yaxın, Orta və Uzaq Şərqi, həm də Avropaya, Balkanlara lərzə salan əzəmətli paytaxtı Saray Bərkəni tar-mar edəcək, Səmərqəndi Teymurlər imperiyasının paytaxtı elan edəcək, dünyanın hər yerindən bura gətirdiyi mahir ustaların əli ilə hələ diri ikən indi də Şərqi möcüzələrindən biri sayılan tovuz bəzəkli məşhur Əmir Teymur məqbərəsini tikdirəcək, 1404-cü ildə Səmərqəndə qayıdan Əmir azca istirahətdən sonra böyük Çin səddinə hücum hazırlayacaq, lakin əl onə bu imkanı verməyəcək. O, ağır xəstələnib yorğan-döşəyə düşəcək və paytaxta gəlişindən bir il sonra fevral ayının on səkkizində yetmişinə bir il qalmış vəfat edəcək, hələ sağlığında iftixar etdiyi, əldə «Guri Əmir» deyilən sevimli Əmir Teymur məqbərəsində basdırılacaqdı.

Bunlar hələ sonra baş verəcəkdə. Bunlar hələ qabaqda idi. İndi isə onun qabaq-qəşərində yorulub heydən düşmüş ceyran, arxasında isə sabah fəth olunacağına qətiyyətlə şübhə etmədiyi Əlincə qalası idi.

Əmir bir anlıq duruxub qırğı gözlərini ətrafa gəzdirdi. O yan- bu yana baxdı. Elə bildi ki, onu qara basır. Dəbilqəsinin altından alınma süzülən və gözlərini acıqsızan duzlu təri zərbə endirən zaman əli əsməsin deyər sağ qolunu möhkəm sıxmaq üçün dirşeyinə bağlanmış altına dəri vurulmuş qalın məxmər biləzəklə silərək qabağa bir də diqqətlə baxdı. İndicə bir kəməndlik məsafədə qarşısında dayanıb məlul-məchul gözlərini imdad dolu baxışlarla ona dikmiş ceyran yoxa çıxmışdı. Yazıq heyvan özünü qayadan aşağı tullamışdı. Heyvanda olan əsl insan ləyaqəti ilə. Təslim olmamaq, düşmən əlinə keçməmək üçün. Ölümü əzadlıqdan məhrum olmaqdan üstün tutmuşdu, Azərbaycan çöllərinin qənirsiz gözəli, şairlərin ilham mənbəyi, gözəllərimizin ovuclarında kişmiş, noğul-nabat yedizdirdikləri bu incə məxluq.

Əmir cəld atını irəli səyirtirdi, qarşıda sıldırım qaya olduğunu indi gördü. Atı qayanın lap kənarına sürüb aşağı boylandı. Öz canına qəsd etmiş ceyranın qabaq dizləri bükülmüş, başı çayın kənarındakı tənha yulğun koluna girmişdi. Təsədüfə bir bax, teleyinmi, qismətini hökmü idi ki, hər tərəfi daş-kəsək olan dərədə tək bir cə yulğun kolu bitmişdi. O da qoynunu düşmən əlindən qaçan tənha ceyrana açmış, onu öz yumşaq, nəmin süpürgəyə bənzər, salxım yarpaqları arasına

almış, yerə dəyib parçalanmaqdan qorumuşdur. Doğma yurdun qayası da, dağ-dərəsi də bu cəllərin incəlik rəmzi olan zərif balası, gözüyaşlı ceyranını qorumaq üçün yastığa, pambığa dönmüş. Ceyran dizlərini düzəldib başını qaldırdı. Ətrafa boylanıb sonra əl-ayağına baxdı, nazik-incə boynunu silkələdi. Sanki bədənində, boyun-başında əzilən yerin, qırılan sümüyün olub-olmadığını yoxlayırdı. Hər şeyin yaxşı qurtardığına yəqinlik hasil edəndən sonra bir-iki addım dal-dala gedib başını xırda, uzun yarpaqları sumax kimi qızarmış yulğun kolundan çıxardı. Dayanıb yenə də ürək baxışlarla ətrafa göz gəzdirdi. Daşlı-cıqıllı dərə və onun ortasında ilan kimi sivrilərək şırıltı ilə axıb gedən kiçik dağ çayının könül açan həzin pıçılısı ona bir arxayınçılıq, təskinlik gətirdi. Qarşı tərəfdə, yaşıl döşdə tənha keçə çadır qaralırdı. Çadırın dövr-bərindən həyat əlaməti görünmürdü. Nə ətrafda bir sürü, nə qapıda bir it-pişik vardı. Ceyran gözünü çadırdan çəkib tullandığı qayanın hündürlüyünü ölçmək istəyirmiş kimi aşağıdan yuxarı onu süzməyə başladı. Nəzərləri qayanın başında at belində dayanıb onun heç bir hərəkətini gözdən qoymayan zalım ovçuya dirəndi. Nazik bədənindən bir gizilti, bir titrətmə keçdi, körpə fidana bənzər ayaqlarını əsməcə tutdu. Xatanın hələ sovuşmadığı məfhumu beynində bir ildırım kimi çaxdı: qaçmalı, ovçunun onun qanına həris olan fəlakət oxundan canını salamat qurtarmalıdır. Lakin hara? Dərə cıqıllıq, daşlıq, bir tərəf qayalıq, qarşıdakı döşdə isə bir dənə olsun daldalanma yeri yox idi. Göz işlədikcə təkə bahar otları və çiçəklərinin rəngarəng xalı kimi örtüyü güney döşü də onu gizlədə bilməzdi. Yerindən tərpenib irəli atıldı. Elə bu zaman sağ ayağının ağrıdığını hiss elədi. Lakin ağrıya-acıya baxmadan canını xilas etməli idi. Bir neçə sıçrayışdan sonra ağaca dəyərək yüngül zədə almış ayağı da açıldı. Deyəsən, bu təqib qurtarana oxşamırdı. Ceyran dala baxmadan tənha çadıra tərəf götürüldü. Çadıra çatıb bir az duruxdu, çönüb arxada qaya üstündə heykəl kimi dayanmış ovçuya baxdı... və tərəddüd etmədən çadırın balaca açıq qapısından içəri girdi. Bayaقدan ceyranın bir hərəkətini də gözdən qoymayan Əmir Teymur onun çadıra girdiyini görüb atını tərpedi. Atını qaya boyu bir xeyli sürəndən sonra çaya əyilən cığıra çıxdı.

İnsan və heyvan ayağının təzə, göy otlarını hələ tamam

tapdaqlamadığı cığırın çaya tərəf enməsilə Əmirin artıq təri xeyli soyumuş atını mahmızlaması bir oldu. Özünü sahibinə sevdirmək üçün meydan və fürsət axtaran kəhər bir göz qırpımında alağığın qabağında dayandı.

Bu zaman çadırdə biğ yeri təzəcə tərlemiş on beş-on altı yaşlı bir cavan sinəsi körük kimi enib-qalxan, payız yarpağı, bənövşə budağı kimi əsim-əsim əsən bala ceyranın başını tumarlayır, ayağına məlhəm qoyurdu. Cavan bu məlul və məzlum heyvanın ovçu əlindən qaçıb ona pənah gətirdiyini duymuşdu. İnsandan insana pənah gətirmişdi bu heyvan. Canını qurtarmaq üçün insan yurduna, insan qucağına sığınmışdı bu zərif və incə məxluq. Bu heyvancığaz insana nə qədər inanmalı, etibar etməli idi ki, özü öz ayağı ilə insan yaşayan məkana qaçıb gizlənsin. Cavan bunu xoş bir məramın müjdəsi hesab elədi, ürəyi kimi büllur təbəssümü ilə ceyranın başını sıgallayıb nazladı.

Elə bu zaman çadırın qabağında tappılı və at kişnərtisi eşitməyi ilə zəhmli bir səsin yüksəlməsi bir oldu:

— Burada kim var, ey adam. Bayıra çıx!

Oğlanın ayağına söykərib əlini yalayan ceyran bu vahiməli səsdən diksinib çadırın dal küncünə qısıldı. Cavan kətilin üstündəki qara motal papağını başına keçirdi, dizinə qədər sarınmış ağ şaldan sallanan çarıq bağını bağladı, ağ uzun köynəyi üstündən taxdığı qurşağı yorğan-döşək yükünün üstündən götürüb belinə bağlaya-bağlaya başını əyərək çadırdan çıxdı. Qarşısında cilovunu gəmirən kəhər Qarabağ atının üstündə başı dəbilqəli, əli nizəli şah vüqarlı, zabitəli bir adam görüb ədəblə təzim elədi, salam verib «xoş gəldiniz» dedi. Əmir oğlanın salamına cavab verməyib qəzəblə soruşdu:

— Sən kimsən, cavan?

— Mən bu yaylağın çobanının oğluyam. Atam indi yalın o tərəfində otlayan sürünün sahibidir. Özü də orada, sürünün yanındadır. Mən də ona kömək edirəm.

Oğlanın onun zəhmindən qorxmadan, hələ qırılmamış, qız üzünə oxşayan zərif sifətinin bir əzələsi də tərpenmədən verdiyi sərrast cavabı Əmiri daha da hövsələdən çıxartdı.

— İndicə bura bir ceyran girdi. Mən onu bura qədər izləmişəm.

O mənim ovumdur. Tez ol ceyranı bayıra çıxar.

Oğlan məsələnin nə yerdə olduğunu indi anladı. Ceyran bu atlıdan qaçıb gizlənmişdi. Gözlərindən qan daman bu adam ona sığınmış bir vücudu əlindən almaq, qanına bulamaq istəyir. Buna yol vermək olmazdı, bu, insafsızlıq olardı. Allah ona bu günahı bağışlamazdı. Qəti qərara gəldiyindən gözəl üzünə bir xəcalət qızartası çökdü: axı o indi bu qarşısında olan, atasından da yaşlı adamın sözünə etiraz etməli, rədd cavabı verməli idi. İndiyə qədər onun böyüklərin əmrindən çıxdığı olmamışdı. Böyüyün hər sözünə ancaq «baş üstə» cavabı vermək bu ellərdə ana südü ilə təlqin olunur, ata məhəbbəti ilə aşılardı. Cavan oğlan elə buna görə də azca qızardığından bir anlıq duruxdu, sonra başını dik tutaraq düz atlının gözlərinin içinə baxıb dedi:

— Bu ceyran düşmən əlindən nicat tapmaq, can qurtarmaq üçün bizim çadıra girib. O mənə pənah gətirib. Mən onu sizə verə bilmərəm.

— Necə yəni verə bilmərəm? — Əmir Teymur qəzəblə bağırdı. — Heç bilirsən mən kiməm? Dünyalar fəth edən Əmir Teymuram mən, oğlan. İndi bildinmi ki, kiminlə danışsən? Qabağındakının kim olduğunu anladınmı, cavan?

Cavan hər iki əlini sinəsinə çarpazlayıb Əmirə təzim etdi, başını qaldıraraq onun şax gözlərinə baxdı, gözünü qırpmadan ədəblə dedi:

— Bildim, qibleyi-aləm, dünyaları fəth edən Əmir Temurun kim olduğunu bilməyən tapırlarmı? Xoş gəlib, səfa gətirmisiniz. Mən indi gedib atamı çağıraram. Qoy gəlib sizin kimi hörmətli bir qonağın qulluğunda olsun. Bu diyarda qonağı sevməyən tapılmaz, qibleyi-aləm.

— Mən indi getməliyəm. Məni sərkərdələrim Şahbuz düzündə gözləyirlər. Atanın qonağı ola bilməyəcəm. Bu qədər yolu məni ardınca gətirən bu inadkar ceyran olub. İndi onu çadırdan çıxar, əl-ayağını bağla, atımın tərkinə qoy, — Əmir əvvəlki qəzəbli tonundan bir az yumşaq səsle yenə göstəriş verdi. Oğlan özünü Əmirin köhləninin sinəsinə verib yerindən tərpənmədi. Eləcə mat-məbhut, lakin ciddi bir qətiyyətlə yerindəcə mıxlanıb Əmirin altı tuluqlanmış domba gözlərinə baxırdı.

Əmir cavanın onu başa düşmədiyini zənn etdiyindən sözünü təkrar etdi:

— Sənə dedim ki, içəridəki ovumu çölə çıxar. Di tərpən!

— Qibleyi-aləm sağ olsun. Mən bu əmrinizi yerinə yetirə bilmərəm. Başqa nə əmr etsəniz can-başla görməyə hazırım. Ancaq ceyranı sizə verə bilmərəm.

— Niyə? — Əmir heyrət dolu bir səsle soruşdu. O, qulaqlarına inanmaq belə istəmirdi ki, kimsə onun bir sözünü iki eləyə bilər.

— Qibleyi-aləm! Bu elin, bu obanın babalarımızdan qalmış qədim bir qanunu var: kim düşmən təqibindən qaçıb evimizə pənah gətirsə, öz qanımız, canımız, malımızla biz onu müdafiə etməli, düşmənin əlinə verməməliyik. Bu sizin indi qonağı olduğunuz Azərbaycan torpağının, qədim odlar diyarının elə qanunudur ki, onu indiyə qədər heç kəs pozmamışdır. Tək-tük onu pozan əgər olubsa da xalqımızın, elin-obanın qəzəbinə, nifrətinə bais olmuş, ardınca daş atılaraq elliklə ölkədən qovulmuşdur. Siz ki, böyük hökmdarsınız. El adətinin nə olduğunu məndən yaxşı bilirsiniz. Əgər böyük və əzəmətli Əmirin yerində bir başqası olsaydı təkəcə bu sözü mənə dediyi üçün özümü təhqir olunmuş hesab edərdim. Mənim yerimdə hər bir azərbaycanlı belə edərdi. Mənim bütün nəslim bu xəyanətimi öz qanı ilə də yuya bilməz. Siz sürüdə necə qoyun istəsəniz sizə qurbanıdır. Lap tamam sürünü hara istəsəniz sürüm gətirim. Ceyranı isə... əfv edin. Bizə pənah gətirmiş zəif bir məxluqu müdafiə etmək borcumuzdur. Bu, nəsilərin bizə yadigar qoyub getdiyi bir adətdir. Mən də ona xilaf çıxma bilmərəm. Siz də razı olmazsınız ki, mən elimizin adətini pozum, adım bu yurdda, obada nifrət və hiddətlə çəkilsin, bütün tayfamız mənim bu alçaq hərəkətimə görə nəsilbənəsil xəcalət çəksin, Böyük Əmir! Xahiş edirəm mənə pənah gətirmiş bu yazıq heyvanı əlimdən almayın. Əgər zorla almaq istəsəniz, nə olar, mən onsuz da mərhəmətli Əmirin qabağında gücsüz bir sərçəyəm. Lakin əgər onu zorla tutub aparmaq istəsəniz onda əvvəl mənim boynumu vurun. Qoy heç olmasa bu el-oba adətimizin pozulduğunu görməyim.

Cavan oğlan bunları deyəndən sonra da gözünü Əmirin gözündən yayındırmadı, onun heyrət dolu qanlı baxışlarından qorxub

gözünü də qırpmadı. Eləcə əllərini yanına salaraq sərv qəməti ilə yerində quruyub qalmış, Əmirin nə edəcəyini gözləyirdi.

Cavanın bu mətanətli cavabı az qala Əmirin bədəndəki qanı dondurdu. Bu mətin iradəli, ciddi görkəmli, vur-tut on-on beş bahar görmüş bu sütül oğlanın sözləri Əmirin iliyinə qədər işləyib ona böyük təsir bağışladı. Qarşısında mıxlanıb dayanmış bu cılız bədənlə, hələ bərkdən-boşdan çıxmamış qız ismətli bu cavanın sözləri elə bil ki, Əmir Teymur xəyal aləmindən oyadıb var olan bu dünyaya qayıtdı. Bir anlıq alınıdakı qırıqlar daha da artdı. Yadına səhər tezdən, gün çıxmamış oğlu Miranşahın Əlincə qalasına edəcəyi hücum düşdü. «Bir yaralı ceyranı xilas etmək üçün öz canından keçməyə hazır olan bu uşaqdakı iradəyə, cəsarətə bax! Sabah Əlincəni qorumaq üçün bu cavan dönüb əli qılınclı min igidə çevriləcək. Bütün xalq ayağa qalxacaq. Bu yurdun hər qarış, hər daş parçası bir pəhləvan, bir cəngavərdir» - deyə fikrindən keçirən Əmir Teymur atına gözlənilməz bir qamçı çəkdi. Şahə qalxan at qabaq ayaqlarını tükünü də tərپətmədən qarşısında dayanmış oğlanın düz üstünə tuşlasa da yana sıçradı. Bıçaq vursan qanı çıxmayan Əmir atının başını çaya yönəltdi. Gözləmədiyi qırmançdan səksənən kəhər eniş boyu gəldiyi yolla götürüldü. Çadırın qabağında matı-qutu qurumuş oğlan yel kimi uzaqlaşan atlıdan gözünü çəkmədən, tərپədən aşıb görünməz olana qədər yerindən tərپənmədi.

1989

ƏMİR TEYMUR VƏ KUK ÇUPAN

(Tat dilində)

Numlu, şöhrətli, şanlı-şökətli Əmir Teymurləng çanta ülkəhayə astara bədə, saysız-hesabsüz xalhayə bəsərzanu nişunda bədə bə sayü-hisabü bə kəs məlum nəbirə quşun xıştənaz çən ruz bu ki, Arazə bə kinarü, bə yə güllü-gugutlu düşməyinə sahilü çadur zərə bə kəf-işrət niştə, yə kələ məclis mənirəqs vakarde bü. Bə dörün cəməət aqasde Teymurləng şünaxtə birə Əmir Teymur gərmi pay suzundə, lö-çəqundə atəşinə çüllüçə, muy sərə ciğ saxtə səhrabə bədə ki, incə

ama, dül bura guşəhay, ə xasi, ə buli əqul ədəminə əsər bərdə çül-çəmən, yeylaq-aran Azərbaycanə dirə bədə həçü danist ki, bəcənnəş aftare. Ü əvvəl in güzələ diyarə, in dül ədəminə vakarde güzəliyə, bə hər kuləyə bülbül cəh-cəh zrə, bə bəyaz şöhayü bə safə havayü qatar durnaha qaqqıldamış birə, bə hər darü-güyoyü həzər dərdəzərə davayü birə meyvəhayü, gül-gügütü birə yə ölkəyə bə mövcüd birənü hiç bəxastən bü inanmış başü. Ama in ə bə un taraf dərya Xəzər birə qumlu-səhrälü Qızılqum ki, grmiyü xun ədəminə bə dörün damarü bə düşündən bü, yə həqiqət bü, yə histi, yə asül bü. İn nəqül nəbü, ösinə nəbü. Nəqüllü, ösinəlü, əfsənəlü Azərbaycan bü. Ü bə yə məmləkət aftarə bü ki, ürə güzəliyə manəndü bə in dünya nəbü, cayləyürə mərdiyü, duxtərunrə qəşəngiyü, ərusunürə şabaziyü bə zuhunhay üzgə xalqa əzbər bü. İn Azərbaycan bü. Ü bə kinar bula olüyə Araz niştə bü ki, safi oyü xun duxtərunə bə damar bəcəryundən, abur, ismət, həya heykəli birə ərusun ürə ə bə məhəbbətaz pur birpə çüməşşünə bə atəş sədaqət və vəfayaz pur bəsaxtən, bə aqasde lüve palud dar birə biləgun cavanha zür quvvat bədəren, bə mərdunzənun in diyar namus-qeyrət bəxş bəsaxtənbu. Ə sər buran, çüm kəndən, zündə-zündə ədəmi dopçundən yə dünya ləzzət astara Teymur bə ümid xıştən yə tuq saxır-ərəq nə xarde-bü, ama in güzəli ürə untə məst, sərxuş saxte bü ki, heç dan sad tuluq mey-şərab xarde bü. Ü bəyə dünya ləzzətaz bə korurə lüve kələ sürgütədar ki, aqəsde həsrtilüyə məşuq bə taraf gur-gur əxmış birə safə o Araz bir birə maç-quç bəsaxtən bü tamaşə bəsaxtən, qəh-qəhə kəşirə ə dül bəxəndistan bü. İn güzələ diyar, in xubi-xasi təbiət kəfürə çini vakarde bü ki, dünya hylə güftə in qüdrətlə fateh bəyrəq qələbə xıştənə qəd saxte bə minge saysüz-hisabsüz subrə çadurə əskərəhay xıştənə aqasde qızılə təst bərq zərə gələ qızıl-qırmızı çadur xıştən bə yə günc nare, bə əs xıştənə sultaniyə şərbət riyləyürə vəgüfte bü.

Ye xubə-xasə, dül kakarde vasalə ruz imruz-bə sal 1399. Aprilə nühünminci ruzu bü imruz, ə təbiətış, ə xariyiş, ə havayış yə həlimi, yə mehriban bəruxtənbü. Həç dan ki, dünya imruz ən xasə, tazə alat xıştənə bə tən dəgüfte bü ki, ə kəlləhay insan bə xıştən saraya saxta sənqə dülə əmir Teymurə dülürə xuş sanü, bə qəlbü yə rəhm, aman pur sanü, bü canü yə sərini biyarü. İmruz yəki ə ən xuş ruzay əmir

Teymur bü. Ürə sə bis sə salü tamam bəbirən bü. Bə zaman xünlü dəvahay giraştə, bə vəxt cəngəhay Səmərqənd və Bəlx yaralanmış birə bədə yə payü kurə nə bəbirənbü, qətlənmiş nə bəribənbü, böhö gura bələngistanbü. Hə bə in səbəbiş cəməət bə sərü «ləng» ləqəbiyürə nare-bü, bə ü ləncə Teymur, yayış Teymurləng bətəbüründ. İn zalum bə xak Azərbaycanış qəy xunha fükardə bü, qəy sərə zərə bü, xunəhaye dürəsüz nare bü. Əmir Teymur bə Xacə İlqar ki, bə vilayət Qaşqadərya bü bə Urta Asiya, bə dünya amare bü. Ü bə türk gəştə tayfə Barsa. Bə bisti panc salə brasirəni bə tən Toğluğ Teymur ki, əmir Urta Asiya bü bə qulluq badarəftən. Bə meydanəhay dəva qucağı nüsun bədərən, xubə num bədürardən. Əmir Toğluq ürə bə vilayət Qaşqadərya bəfürsərən, ürə əmir invilayət təyin bəsaxtən. Ya çən sal bədə ü xiştənə əmir elan bəsaxtən, aqasde hakim Mavəraün-nəhr ki, ə dərya Xəzər bə un taraf — bə taraf afta dürməryə birə ölkəha şünaxte bəbirən. Əmir Teymur sə ra bə Azərbaycan hücum saxte büy. İn ürə axirinci səfəri bü bə gül-bülbül diyari. Bə ün yəki səfər xiştəni Əmir Teymur nə daniste bü qalə Əlincəyə ki, bə zühun cəməət qalasi bətən burund, astanü. Nişane mərđi, quçaqi bü in qala bə Azərbaycan. Bəsər yə sıldırma dahar vakardə birə bü in qala. Tarixüriş qəy qədim bü. Sərü aqasde vərfinə kuha subı birə həzar salə Dədə-Qurqud hələ un vaxta nəqmə xunde bü, vəsfürə, trifürə kufire bü Əlincə qalasiyə. İn qalaye astaran hasand nəbü. Qalayə bə sərü çənta duvar saxte birə bü, bə sər bə qala bərdə ra çənta keşikçi məntəqahayü bü. Əzin bülündə nüqtəhay qala lap ə dur amarəgərə dirən hasand bü. Ətraf aqasde dörün müşk dəs ədəmi dirə bəbirən bü. Amarəgarə bastan birund bə qala birəgarund ki, dustü, ya düşməni. Qalə Əlincəyə şan-şöhretü bə dünya yayılmış bir bü. Bə çar taraf qala kəndə birə ərxə o varışə bə hər vije qala bərasündən bü. Böhö gura in qalaya hər parayü, hər qarışü gül-gugut bü. Bə dörü in qala həftə çərəvuz bü ki, beşun subrə-siyə qu quşiha bəgəştən, durnaha üzgüm bəzərən, mərmər bədənə güzələ duxtərun sino bəbirən, qah-qah zərə in qalayə bə sirlü-sihirlü xəndə xiştənhayaz bə lərzə bəvardənburund. Hər yəki əzin çərəvuzay Əlincə qalası bə şanlı-şöhretlü Naxçıvan diyari yə İrəm baqi, yə Gülüstan cənnət bü, Əhl-əyal padşahay, hükmdarəhay İldəgiz bə in baq cənnət ruz bəgırarundən, məclishay eys-ışrət bədəs

bəgyftən, lazim bəbirəni bə ə düşməni xilas saxtən ar-namus xiştəniha bə in qala pana bəbirən, bə in dəs yağı nədirə, mung düşməni nərasirə əmin-amanluq qalasi bəbərdüründ. Təxt-tac şahi Zahidə xatun ki, hakim Naxçıvan bü, həmçinin xəznə padşahay İldəgizə bə Əlincə qalasi güncndə birə bü. Bə dör hücuməhay Xarəzmşah Cəlaləddin bə Azərbaycan padşaha İldəgizə Üzbək bə in qala pənəh avarde bü, can xiştənə varaste bü, nicat afte bü. İn qala həmişə ə iştah İlxaniha, bədə Cəlairiha bəgıraştənbü, ə on üçüncü əsr bə in taraf düşmənhay Azərbaycan qalə Əlincə yə ruqaniyə tikə bü. Düta hücum Teymurlənc ki, əzin pişə bə in qala birə bü yə nəticə nə dərə bü, ü qalayə astara nə daniste bü, oyü ruxtə-ruxtə ə Azərbaycan rafte bü.

Üzümse... bə in səfər xiştən Teymurləng hər çənəm başü in qalaya astaranə bə xiştən yə vəzifə narebü. Ü bəxastən bü ki, in ə güzəli dül ədəminə məftun saxte, əqül ədəminə ə sərü bərdə qalayə zəbt sanü, bə o zindəgiyaz pur birə çərəvuzayü sino başü, şöhretü bə dünya yayılmış birə varlü-sərvətlü, cahlü-cəlalü ütaqəhay padşaha Naxçıvan məclishay eys-ışrət qurmuş sanü. Ürə ə fikirü bəkirəştən bü ki, Ö qalayə bə sər zanü nüşundə bədə qalaya müdafiyyə saxtəcarunə sərşunə bure bədə ə sər buzhay sənqinə daharay qala asmiş sanü, bə xunşünaz safə ohay Arazə bə dərya şaqəqə gərdunu. Miranşahə-in əziz-xələfə kuk Əmir Teymurə bə pişeyü yə çatunə sinaq, yə səxtə imtahan payiste bü. Əmir ruz ə may birən xiştənə bə sər zərə bədə in lüve mərđay, in seyrəngah qartalhayəvarzundənə, Əlincəyə bə sər zanu zərənə bə ü həvalə saxte, bə in kuk xiştən qədəğə dərə bü. Miranşah bə in qalayə astaran bə kafay piyə xiştən dəs bə sinə çarpaz kuş bakardən, çüm xiştənə yə ləhzəyiş başü ə aqasde tunc siyə urdhayü, bə aftarə durazə rüyü nə bəkərsirən, nazar xiştənə ə bəzir bürghayü aqasde çüm pələg par-par parıldamış birə goyə çümhayü dur nə bəsaxtənbü, ə yə başü bə ümür xiştən nimaaz nəmunda və ə tumar dərən bərq zərə rışürə yə cüzü hərəkətüriş ə nzar nəbənərən bü. Şan-şöhret qələbə in qata ə Teymurləng qeytə bə Miranşah lazim bü. Əgər ü danü in qalayə astunu bə bə təxt-tac piyə xiştən rasirən bə pişeyü birə yə xeyli gudə bəribən bü. İmruzə ma aprilə 9-yü bü — ə may birə ruz Teymurləng. Bə in münasibət əmir bəxastənbü ki, yə xubə oçingeri məclisi qurmuş sanü, bə xasə dül vakapdə vasalə ruz xas,

kefû xastencə rəhəti sanü, ə dərđ-qəyqu dūnya dur başü.

İmruz təbiəttiş, xariyiş, havayiş be dül əmirə vakardən ən xasə alat xıştənə dəğüfte, be bə sənqinə dül əmir rəhm əngəstən bə təmam ətraf-gülab ruxte bü. Günəsüzə xun cayılay Azərbaycan be ruzundən həzürлуq dirə amansüzə əmir ə xo tazələ vəxtiştə bü. Lətafət və güzəli təbiət kefürə vakarde bü. Əhvalü xas bü. Əmir ə çadur xıştən dürmarən kimi münasibət ə may birə təbrikhay vəzir Xacə Nədim guş da, bəxirsirəniyiş ə kəmər xıştənə nəvəkərdə qilinc xıştənə dəstəyürə tusmarləmiş saxtə-saxtə bəqəşşəlü bəyə taraf mix payistə dəstə sərkerdəhay quşunürə bə pişeyü ama payist. Bə dəstə birəgarun bə yə duhun bə ü ə may birə ruzürə «Mubarək» kuftüründ, bə qəşşəlü qir birə, xariyə maç saxtund. Əmir Teymur yə mömin musulman bü. Quran həm ə əvvəl tə bə axir, həmiş ə axir tə bə əvvəl əzbər bastanbü. Ü bəqəşşəl dəstə sərkerdəhay quşun xıştəni vərgəl saxtə-saxtə bə fikir-xəyalaz ə quran sürə «Ərrəhman»ə bəzir löxundə salavat kəşi. Vəzir Xacə Nədim salavat Əmir varastən kimi ə bülündi yə «amin» kufti, həmələ sərkerdəhayış in gafə təkrar saxtund. Ə dəstə bülüynd birə «amin» ürə ə fikir-xəyal cürə saxt, bəxıştən vagarund. Ü ru xıştənə bə vəzir-vəkil, bə kələhay quşun guft, gufti:

— Hə, mənə quçaqə sərkerdəhaymə, bə yə ov ceyranaz çənəmindü?

Bədə ru xıştənə bə Xacə Nədim küft, gufti:

— Bil mənə quçaqə əskəraymə rəhət başund, istirahət sanund, bə ibadət xudayaz məşqul başund, bə pərvərdigar daa sanund. İmruz ki, mənə ə may birə ruzmənü uşunə dulşunə qəytə xuş sanind. Xardən-çaristəşunə gən-bul tinind. İmusə beşmunaz bistən bə ov ceyran. Əncaq yə şartmən hist. — Ü bə taraf dəstə sərkerdəha bə yə diqqətəz tij-tölü dənişi, kufti: Ə tən hər ki, ovu girarü, ürə nə danü zərə, gərək ürə tə bə axir izləmiş sanu, ov xıştənə nə güştə nə vagardü. Əgər qismət xıştənə raha dərəgar ov xıştənə nə zərə dəsbəti vaagardü ürə sərü bistən başü, bə dörün meydun sərü bəçu girarundə başü.

Bə işarə dəs Əmir Teymur ovsar kəhər əmirə bəkinar həzür küfte nayistə nukər yəhərlü-yaraqılı əsə bə pişə padşa kəşi, ə yə taraf zanguyürə güft. Hintə ki, sərkerdəha əmirə ə nukər tirkaman xıştənə

vəgyftənürə diründ aqasde gurg dirə suri quspanđ paran-paran büründ, bə taraf əsun xıştəniha doyiştə bə kəməşşun lup şundund.

Ovçiha ə dərə Şahbuz, bə o vasalaz pur düzənlük Üçdaş bə yə nəfəs girəştund. Ə kəmər in güllü-gugutlu dərəha-təpəha safə olüyə düşmənhə əxmiş bəbirən, bə gugərçin vaşirə subrə küpüginə ohay xan Araz quşulmuş bəbirən, xıştənihayə aqasde ə may dur aftare bala bə gərmə qulac may şundə rəhət bəbirən büründ. Ovçin bə qəşşəl aaqasde yə xəyal ətək çuxayü ə var zərən par-par saxtə əmir Teymur ə çüm nə bənərən, əsun xıştənə qırmacləmiş bəsaxtən ki, bə döldül əmir rasund. İn bə qəşşəl quşuşun ülkəha zanu bə xari zərə sərkerdəha nə bəxastən büründ ki, ə Əmir xıştəniha pusa munund, təhnə və qəzəb əmirə qazanmış sanund. Umuş xub bastan büründ ki, əgər in əqüllüyə Əmirşunə hürsü gürü sərşun ə bədən gərək cürə başü. Ə zir əsunşun ataş dürmarə sərkerdəha bə bəhs yəki yə tuz-tuzanaq əngəstə büründ ki, ə dur dənişirəgah hisab misaxt ki, yə qiyamət-məşşər aftare bə in dərəha.

Bə qəşşəl raftə əmir Teymurə əsü lokumi mix za payist: səhəbü ovsarürə kəşirə bü. Əmir dəs xıştənə zərə saxt, sərkerdəha bəsər aftarund ki, sər əsunə kəşirin lazimü. Uşun sər güpüğü rutə əsun xıştənə tarum dərund əvvəl payistund, bədə bə vəxt ov əmir qəbul birə qaydəyaz yavaş-yavaş əsun xıştənə gal saxtə amarund bə taraf saq-çəp əmir kəşirund. Hiç kəs həçdan ki, nəfəs nə bəkəşirən bü. Həmələ bə taraf əmir dəs duraz saxtə tala bədənişirən bü. Sərkerdəha durund ki, bə kinar bə qəşşəl birə kora tala yə suri ceyran ərxayin-ərxayin bəçəristən, ara-sırayiş sər bülünd saxtə aqasde varamustə bə ətraf bədənişirən, hiç yə xatta-bəla nişənəsi nədirə yərayiş sər xıştənihayə zirava əngəstə tə bə zanü dürmara kourəyə bə çaristən davam bədəren büründ. Əmir Teymur asta-asta dəs xıştənə bə püşt yəhər əs bərd ki, tir-kamanə vögürü. Ü bə dəs xıştən tir-kamanə vögüftən kimi bə əs ya mahmız za, kəhər Əmir xıştənə atasde bərç bə qəşşəl şund. Hamrahun əmir bə yə çüm bəsmtən-vakardən hər yəki bə yə taoaf dəlal-dəlal ki, ceyranhayə bə virixtən nə bilund, uşunə bə vögürund, bə həlqə ənkənund. Ov başləmiş bü. Ə rahatə çaristən xıştəniha varamustə ceyranha hər yəki bə yə taraf virixt. Əmir di yəki ə ceyranha ki, düzbucaqlı-səta ə sərkerdəha ürə bə tarafü piş bəsaxtən

büründ, bə ü kəm mundə kün6d başü. Zu tirə be bə kaman naran cəhd saxt, ama tə ü kamanə kəşirn ceyran bə sürətaz ə tənü girişt bə dörün küləho ə çüm vir bü. Ceyrana bə taraf bistən hürsin başü, qəzəb xəştəniyə bəsərşun bistən ruzunü. Günsüzə ədəmihayə sərü bistən bura başü.

Əmir Teymur əvvəl lap xıştənə vir saxt, nə danist ki, çü sanü. «İn çüstü bə sərmən ama? Mən ki, ovə həmişə ə çümü bəzərən bürüm, üzüm çü bü ki, lap ə qnşəlmən giraştə ceyranə nə danistüm zənüm. Nə. Şartmu şartü. Mən ceyranə ə dəs dərəm, xıştənməniş gərək bəhü rasüm. Ürə bizənüm. Əgər in karə nə sam sərkərdəhaymə bistən bə jül xıştəniha bə mən xəndund ki, dünyahayə fəth saxtə əmir Teymur qucə bire. Mən gərək beşun sübut sanüm ki, hələ qucə nəbiram, rvməniş o dəsmə nəbəxastənüm. Uşun gərək vinund ki, çümhaymə hələ aqasde qırqı bədirin, dəsəyməniş hələ aqasde puladü, ə zərbmə hələ dünya bistən qəy bə lərzə biyə».

İnhayə ə fikir xıştən girarundə Əmir bə bəü bə təcəübaz matmat dənışirə sərkərdəhay xıştən yə nzar şund, bə cəldiyaz sər əşç xıştənə gərdund, bə ceyran ə çüm pana birə kuləluq daraft, ə nazər sərkərdəzərən həzür bü, mahmız bə şiqəmə varaftaran kimi aqasde vəhşiyə pələng bə qənşəl lup şund, ə zir nəl xıştən ataş dürard. Əmir yə kəm rafte bü ki, ə kuləluq dürma, ama rasi bə kinar üşqin rafte yə dahar. İn kinar yə arakəra bü. Əmir ovsar əsə kəşi, bə çar taraf çüm kərdund. Çümü bə un taraf arakəra bə düş kohurə təpə birə çadur afta. Bədə di ki, ə dəsü can varastə ceyran əakərə giraştə bə taraf un çadur bədöyistən. Ceyran yə kəm rafte bədə payist, sər xıştənə bə pusa gərənd, bə sər dahar bə kəmər əs xıştən aqasde yə çalağan payistə əmirə dirən kimi ə cike xıştən lup şund, bə ra xıştən doyist.

Əmir Teymur sər əsə kərdund, bə dərə ru zirəva raft, bə ye bəstən — vakardən oyü xüşk birə arakərəyə giraşt, bə ruz ceyran afta. Əs əsmir bə ye nəfəs bə arayşun birə məsafəyə guda saxt. Ceyran di ki, əs əmir kəm munde ki, bə ü rasü, ü zu xıştənə bə çadur za, bə dörü çadur darafat. İn vəxt bə çadur yə də panc-də şöş yaşü tazələ tamam birə cayilə əyəl ki, kuk çupan bü bə sər təxt duraz kəşirə rəhəti bələsaxtənbü, ü şö qusband çorunde bü, pirəyü əzunsəri ürə əvəz saxtə bədə bə çodur durazm kəşirə xisire bü. Ceyranə dirən kimi lap

məhtəl mund. Heyvan daraftan kimi bə künc çadur raft, bə ye kinar siğimmiş bü. Yazuqə heyvan ə tərzi aqasde vəlg bə lərzirən bü. Ü çümay xıştənə məlul-məlul, yəzuq-yəzuq bəç in cavan düxdə əzü gümək, imdad bəxastən bü. Cavan bə ihtiyatəz ə sər təxt firma, bə taraf ceyran ama. Ceyran əzü nə virixt. Ü sər ceyranə qucaq za, ruyürə, çümayürə tumar da, ürə nazlənmiş saxt. Ceyran həç dan ki, bəsər aftare bü ki, bə dəs rəhminə ədəmi aftare, ürə bə gudaz təmtünü. Bəü gürayış ü qəşəngə çümay xıştənə ga bəru cavan bəduxdən, gayış ki, aqasadə nümük dəsəyürə bələsiren bü, heyvanlə sakit bire bü, bə canü yə rəhəti amare bü, diyə lərzə ə canü par zərə bü.

Cayil hələ ə ceyranə tumar dərən sir nəbirebü ki. ə bürun çadur yə bəd heybətliyə munk şünəyi. Ə bə qən7şəl çadur payistə əsə tappiltüyü bədə ye ədəmi bə hürsaz gal za:

— Ey, bədərü çadur kistü, bə bürun!

İn munk Əmir bü. Ü ceyranə bə çadur daraftanürə dire bü.

Dəsəy cayilə vələsire cey raniş in mungə şünərə bədə lərzi, bə ye tərs-lərz afta.

Cayil sər ceyranə raha da, çuxay xıştənə bə kəmər xıştən əngəst, ə çadur bə bürun dürma. Di ki, bə qənşəlü bə kəmər dül-düle kəhərə Qarabaq bə sərü dəbilqə birə, bə dəsü nizə daştə ye şahənə ədəmi bə zərxarə libasız payiste. Qizmiş birə əsüriş ovsarə bəncirən bü, ye pay xıştənə bəngüftən, ye pay xıştənə bənərən bü.

Cayil sər qir saxt da, bə in nəşünaxtə nabelədə ədəmi Xaş amari» kufti. Ə çümü munde xun tuq zərə əslü-məlumı kiv əmir Teymur bü, — bə hürsaz xəbər asta:

— Tü kisti, cavan?

Cayilə kuk hiç təmkin xıştənə puzmiş nəsaxt, cavab da:

— Mən kuk çupanüm. Piyəpmə bin səht bə püşt un quzey qusband bəçərundən. İn yeylaq əlmunü, in çadu — riş əlmunkinü.

Sərrastə cavab in kuk çupan, ə zəhm əmir xıştinə vir nəsaxtənü əmir Teymurə hürsürə lap ataş za. ÜY hürs xıştənə tasundə nadanist, bə cırayaz gufti:

— Hə üzüm incə ye ceyran daraft. Mən bə ruzü amaram. İn mənə ovməñü. Zu baş ceyranə bə burun dürar.

Kuk çupan məsələyə üzüm bə sər afta. İn yazuqə, küməksüzə

ceyran əzin mərd virixte, bə çadurü pənah avarde bü. İn ə çümayü xun hürsinə ədəmi bəxastən ki, ürə əzü astunü, bə xunü qəltan se. Bə in kar ra dərən dürüs nist, in insafsüzü mübü. Xuda bə ü in günahürə bəxşlənmiş nəmisaxt. Ü bə qəti qərar amare bü. Ceyranə bə ədəmi nətünü. Əz in fikir xıştən güzələ əyələ yaşlütüyə ədəmi gərək etiraz sanü, ə kafü düre. Əxi tə bə miruz yə payış nə bire ki, ü ə kaf kəlahə düre. Bə kaf kəlahə guş vakardan, bə buyuruq yaşlıha «bəşər çüm» guftirən be cəməət incəha yə nöştə nə birə qanun bü. İn adət bə xun in cəməət ə kürpəyi bə şir mayaz girəşte, bə məhəbbət, istək və mehr piyarəz təlqin birə bü. Hə bə in gürayış cavənə kuk çupanə ruyü ə həya qıpqıpmızı rang astare bü. Ü sər xıştənə şax küft, bə ru ni əslü tik dənışı, hiç cüm qırpmış xəsxatış, gufti:

— İn ceyran ə dəs güşman xıştəni böe can varastən bə çodurmu amare. Ü əzmü xaste, bəmu pənah avarde. Mən ürə beşmu nəmdanüm dərən.

— Çənəm yəni namdanüm dərən? İne guftirə Əmir Teymur cıra kəşi. — Tü hiç bastani ki, mən kistüm? Ey cavan, dan, agah baş, mən dünyahaylə güfte, ülkəhayə fəth saxtə əmir Teymurum. Üzüm tü danisti ki, bə kiyaz kaf bəsaaxtəni? Bəşər əfri ki, in bəqəşəltü payistə ədəmi kistü?

Cavan hər düzbucaqlı dəs xıştənə bə sinə xıştən narə sər qır saxt, bə təzim ama. Amma bədə sər xıştənə tik saxt, dürüs bə dörün çüm əmir Teymur dənışirə bə əbəd-ərkanaz gufti:

— Danistüm, qibleyi-aləm, hiç ya ədəmi, aft maşü ki, ülkəha fəth saxtə əmir Teymurə numurə nə şünörə başü? Xaş amarypid. Mən üzüm muram piyarmənə kal mizənüm. Bil biye bə qulluq aqasde tü yə hürmətliyə qunaq xıştəni payü. Bə in xək, bə in vaxan qunaqə dus nədaştə ədəmi aft nəmmaşü, qibleyi-aləm.

— Mən hə üzüm gərək bə ra aftanüm. Mənə cəngavərhayma bə çül Şahbuz çümbədəştənund. Qunaq piyərtü nəmdanüm başüm. İn qədə rayə bə püşt xıştəni mənə avardeğar hə in tərsə ceyran bü. Üzüm ürə ə çadür kən bə burun biyar, dəs-payürə bənd, bə səqri əsmə bil. — İne əmir üzüm yə kəm amiranə, bə yə nərmə-mungaz gufti, əmr da, hükm saxt. Kuk çupan xıştənə yəkəmiş qəytə bə pişə sine əs əmir Teymur dərə ə cigə xıştən yə zərrəyiş başu nə vacamust. Ü hiçiz nə

guftirə ha intə mat-məhtəl, ama bə qətiyyəz bə zirü aqasde tülut var saxtə gümay Əmir bədənişirən bü. Əmir həçi danist ki, in cayil ürə gafürə bə xubi bəşər nə aftare. Bəhü gura təkrar saxt:

— Bətü guftürüm ki, bura bə dörün birə ovməne dürar bə burun, hə çübü, diyə zu baş, vacum.

— Qibleyi-aləm saq başü, mən in əmrtürənə nəmdanüm bəciğə biyarüm, əməl sanüm. Hər üzgə əmrtü başü bə canaz, bə dülaz həzürüm ki, əməl sanüm, bə cigə rasünüm. Ama ceyranə nəmdanüm bə tü dərən.

— Beçü? — Əmir bə təəccübaz xəbər asta ə gədə. Kuk çupan gufti:

— Qibleyi aləm, in vatana, in xəkə ə dədə-babahaymu mündə yə qanunu, yə ədatü hist: hər ki ə dəs düşman virixtə bə xuneymu pənah biyarü, bə zir pərdümü pana başü ürə imu gərək lap bəcanmunaz, bə malmunaz müdafiyə sanim, ürə bə dş düşman nətinim. İn ədat atəşə çini qanunürü ki ürə tə bə imruz hələ hiç kəs puzmiş nə saxtə. Əgər yə düta nəkəşiş peydə bire ki, bə in qanun əməl nə saxtand, uşuniş bə qəzəb, nifrət in cəməət düçar birand, xəcalət mündad, xacil aftarand. İntəzirin ədəmihayə sənqbaran saxtand, ə di, ə ülgə piş saxtandl. Üzüm mənış in ədatmunə nəmdanüm nuzmiş sanüm. Əgər mən in bə pənah avarde ceyranə bə tü tünüm cəməət mənə numməne, num piyərmənə bə lənəz bəstən gürund. Hər çən qusband xayı bə tü qurbunü, lap həmələ suriyə bər. Ama ceyranə nə. Mən raziyum ki, sərmənə buri, ama mnə bə qanunmunə ə biyar dürardən, ədatmunə pozmiş məcbur nə sani.

İnhayə guftirə bədəyiş kuk çupan pələk nəza, nazar xıştine ə ru əmir nəkəşi.

İn mərdi, in mətanət kuk çupan əmirə lap saxt, gafayü bə ilig üstüqunü daraft. Hərəkət in cavan əmirə ə bə çümaz dirə nəbire yə xəyalı aləm vakardund, qəbəqürə pur saxtə çinha-qirişha diyəyiş qəytə bü. Bə biyarü səbəhin əzunsəri kuku Miranşayə bə qala Əlincə bə nazar küftə birə hücumu afta. Ü fikir saxt: «Bə in cəməət mərdiyə vin tü. İmruz be yə ceyran sər xıştənə be dərən həzur birə in cavan səbəhin be qale xıştənə quruq saxtən bə dəsü qilinc-qalxanlı bə sad cavan bəstə gərdü. Ə kələhə tə küşk əley in xək bəstən bə sərpay

vəxizü. Hər vije in xak, hər sənq in vatan bə y cəngavər, bə yə kəmərü bə xari şişirə nəbirə pəlvan bistä gərdü». İnhayə ə fikir xıştən aqasde bərq girarundə əmir bəhürsaz bə kəhər xıştən yə qırbərq girarundə əmir bəhürsaz bə kəhər xıştən yə qırmac kəşi. Zərb qırmaca hiç çüm nədaştə kəhər əmir bə yə ləhzə ə cige xıştən lup şund, bə sər düta pusayinə pahay xıştən tik bü. Ama bəqəşşəlü mix payistə kuk çupan cige xıştən yə vicəyiş başü nəcumust. Əs bəkinar ceyist. Əmir sər əsə zirova bə taraf arakərə raha da: Ü bə amarə ra xıştənəz bağaştənbü.

Ə heyrət və təəccüb zuhunu — duhunü bəstə birə cavənə kuk çupan bə qəşşəl çadur payistə ə cige xıştən dəbərmiş nə bü. Kuk çupan bə püşt in əslü tə bə ə qəşşəl birə gərdəni tuz payü pana birən çaq nazar xıştənə ə ra nəkəşi.

Azərbaycan Respublikasında udinlərin yaşadığı ərazilər

Udinlər (udi) Qəbələ rayonu ərazisində yaşayırlar. Udinlərin yaşadığı ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgəsinə daxildir. Bölgənin qədim xalqlarından sayılan udinlər yerli əhali ilə qohumluq əlaqələri quraraq onlarla qaynayıb-qarışmışlar. Ərazisinin 27 %-ni meşələr tutan bu bölgə qiymətli ağac, bitki və nadir heyvan növləri ilə zəngindir. Bu zənginliyi qorumaq və artırmaq məqsədilə Zaqatala, İlisu və Qəbələ dövlət qoruqları yaradılmışdır.

UDİN ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Qəbələ, Nic kəndi - Udinlər yurdu

Nic kəndi Qəbələ rayonundan 40 km cənub-qərbdə yerləşir. Kənddə etnik qrup olan udilər (udinlər) yaşayır. Əhalinin sayı 4000 nəfərdir. Udilərə aid ilk məlumat hələ 2500 il bundan əvvəl verilmişdir. Bu etnosun əcdadları olan utilər haqqında e.ə. V əsr yunan müəllifi Herodotun “Tarix” əsərində məlumat var. E.ə. I əsrdə yaşamış Strabonun “Coğrafiya” əsərində Xəzər dənizi və Qafqaz Albaniyası haqqında məlumatında utilərdən danışılır. Udi sözüne termin kimi ilk dəfə Böyük Plininin (I əsr) “Həqiqi tarix” əsərində rast gəlinir. Ptolomeyin (II əsr) “Coğrafiya” əsərində, Xəzər dənizinin ətrafında müxtəlif tayfaların, o cümlədən – udilərin yaşadığı göstərir. Utilər Alban çarlığının yaranmasında mühüm rolü olan 26 alban tayfalarından biridir.

Utilər haqqında daha ətraflı VIII əsrdə yaşamış Moisey Kalankatunun “Alban tarixi” əsərində məlumat verilmişdir. O, özünü uti tayfalarına aid edir. O, Aranda 26 alban tayfalarının olması haqda məlumat verir: “Onun (Aranın) oğlundan Uti, Qardman, Çavdey, Qarqar knyazlıqları yaranmışdır”.

VII əsrdə ərəblərin Azərbaycanı işğal etdikdə və bütün ölkəni ərəb xilafətinə qatanda əhalinin böyük hissəsinə, o cümlədən utilərə islam dinini qəbul etdirirlər. Lakin onların bir hissəsi əvvəlki inamlarını saxlayırlar. Hələ VI əsrdə aftokefal alban kilsəsini güclə öz tabeliyinə cəlb etmək cəhdlərinin olmuş, VII əsrdə ərəb xilafətinin icazəsi ilə erməni – qriqoryan kilsəsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Alban katalikosunun qalmasına baxmayaraq, aktiv olaraq alban – xristianların etnik köklərinin dəyişdirilməsi və erməniləşdirilməsi siyasəti gedirdi. Nəticədə, Dağlıq Qarabağda onlar bütövlükdə öz dil və mədəniyyətlərini itirmiş oldular. Qəbələ və Oğuz ərazisində udilər öz

adət - ənənələrini və dillərini (yazısız) qoruyub saxlaya bilmişlər. 1836-cı ildə rus pravoslav kilsəsi və rusiya idarəçiliyi alban katalikosunun taxtını və dəftərxanasını ləğv etdikdən sonra, udin – xristianlar erməni kilsəsinin tam təsiri altına düşürlər. Azərbaycanda islam dininin yayılması və türk dilinin inkişafı ilə əlaqədar, Azərbaycan xalqının uzunmüddət formalaşması ilə vahid – azərbaycanlı etnosu yaranmışdır. Lakin udi – xristianlar bu günkü günümüzdə qədər etnik qrup kimi öz dillərini, maddi və mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Udi dili qafqaz dil ailəsinə aiddir. Lakin udilər Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri hesab edilir.

Udilər xristian dininə sitayiş edirlər. Oğuz rayonunda yaşayan udilər pravoslavdırlar. Bayram mərasimləri köhnə udi adətləri və xristian dini adətlərinin qarışığını özündə əks etdirir. 1854 – cü ildə Nicdə ilk udi məktəbi açılır. Daha sonra Oğuzda kənd təsərrüfatı məktəbi yaradılır. Burada dərslər rus dilində keçirilirdi. Müəllimlər içərisində yerli sakinlərdən - udilər də var idi. Təhsili davam etdirmək üçün udilər Moskvaya, Kozlova (kommersiya məktəbi), Qoriyə (dini seminariya), Tiflisə (orta kommersiya məktəbi) gedirdilər. 1931 – 1933-cü illərdə udilər təhsili doğma dillərində, 1937 – ci ildən Azərbaycanda azərbaycan və rus dillərində, Gürcüstanda gürcü dilində alırdılar. Ali təhsilləri Bakı, Tiflis və Rusiyanın şəhərlərində alırdılar.

Hətta erməni dilini bilənlər belə Ermənistanın texnikum və ali məktəblərində təhsil almaq arzusunda olmayıblar. 1992 – ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti “Azərbaycan Respublikasında mövcud olan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, onların dil və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı” barədə fərman imzalamışdır. Bu sənəd keçmiş sovet respublikaları içərisində qəbul olunmuş sənəddir.

1989 – cu il göstəricisinə görə dünyada udilərin sayı – 8.652 nəfər təşkil edir ki, bunlardan 6.125 nəfəri Azərbaycanın payına düşür.

Nic kəndinin ərazisi 100 kv/km təşkil edir. Kənd ərazisi becərilmiş torpaq sahələrindən, geniş bağ – bağçalı, yaraşlıqlı evlərdən,

şəxsi həyətlərdən ibarətdir. Kənd fındıq ağacları ilə zəngindir.

Nic kəndi “Cotaari”, “Ağ dəlləkli”, “Qoca bəyim” və s. məhəllələrdən ibarətdir. Hər məhəllənin öz kilsəsi var idi. Hazırda Cotaari məhəlləsində XVII əsrə aid Alban kilsəsi qorunub saxlanılmışdır. İndi kilsə Norveç səfirliyinin maddi yardımı ilə bərpa olunub. Nic kəndində Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzi yaradılıb. Mərkəz udilərin qədim adət-ənənələrinin inkişafı və muhafizəsi ilə məşğuldur. Mərkəzin rəhbəri udi məktəbinin müəllimi, tarixçi Qeorgi Keçaaridir. O, udi dilinə aid dərs vəsaitləri, Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin udi dilinə tərcüməsi ilə məşğuldur. Onun əsas fəaliyyəti qədim udi mədəniyyətini təbliğ etməkdir. Hətta, alban tayfalarından olan etnoslarla maraqlanan məşhur norveç alimi Tur Heyerdal Nic kəndində olmuş, Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur. Norveç hökumətinin dəstəyi ilə Qeorgi Keçaari günümüzə qədər qorunub saxlanılmış udi adət - ənənələrinə həsr olunmuş kitablar yazmışdır. Udilərin qeyd etdiyi əsas bayramlarından biri də “May-ovka” adlanır. Bu bayram may ayının 1-dən başlanır və 2 mayda qeyd olunur. Hər bazar günləri yerli bazarda xalq sənəti nümunələrindən ibarət yarmarka keçirilir. Yarmarkada udi sənətkarlarının hazırladığı suvenirler, metaldan, göndən, yundan, ağacdan hazırlanmış əşyalar və s. satılır. Nic kəndində qədim udi milli mətbəxindən ibarət kafe fəaliyyət göstərir.

Udi mətbəxində – “ət sıyığı” (düyü sıyığı və ət), “fırrama” (təndirdə qızardılmış hinduşka), “şıftılıq” (şabalıd və qozdan hazırlanmış souz), “çilov” (paxla aş), “döşəməli aş” (cücəli plov) və s. göstərmək olar. Udi mətbəxinə əsasən un, süd, ət və bitki növlərindən istifadə olunur. “Xərisə” yeməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Buğda həll olunana qədər bişirilir, sonra kərə yağı ilə yağlanır və ətlə qarışdırılır. Xərisə əkinçilərin ənənəvi xörəkləri sayılır. Yaxın Şərqdə və Suriyada da eyni adlı xörəkdən geniş istifadə olunur. Bayram və yas mərasimlərində süfrəyə özlərinin hazırladığı alça arağı və üzüm çaxırı qoyulur. Kənddə etnoqrafik muzey üçün bina inşa olunur. Kənddə 5 orta məktəb var. Bunlardan 3-ü udi dili və rus məktəbi, 2-si azərbaycan dili mək-

təbidir. Rus məktəblərindən fərqli olaraq azərbaycan məktəblərində udi dilinin öyrənilməsi könüllüdür. Məktəblərdə həmçinin ingilis dili də tədris olunur.

Nic kəndinin yaxınlığında Çuxur-Qəbələ adlanan yerdə Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş “Kabala” (Kabalaka) şəhərinin qalıqlarını görmək olar. Çuxur – Qəbələ kəndi Nicdən 15km aralıda, Qaraçay və Coruluçayın ortasında yerləşir. Ora gedən yol boyu saxsı su borularının qalıqlarını görmək olar. Qəbələ antik dövr müəlliflərinin əsərlərində qeyd olunur. Şəhər şimaldan düşmən üçün maneə olan kəskin yarpaqlardan ibarətdir. Süni xəndək qədim şəhəri iki hissəyə - “Səlbir” və “Govurqala” ya bölür. Qəbələdən qərbdə lap yüksəklikdə V əsr məbədi “Komrat” abidəsi yerləşir. Bu məbəd hal-hazırda həm xristianların, həm də müsəlmanların inanc yerləridir. Qədim Qəbələ şəhərinin yaşı 1800 ildən artıqdır. Şəhər 600 il Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olub. Şəhər daima düşməyə sinə gəlib. İndiki şəhər qalıqları, qədim şəhərin yüksək sivilizasiyasından xəbər verir. Udilər oturaq həyat tərzini keçirərək, əkinçilik, sənətkarlıq, heyvandarlıqla məşğul olmuşlar. Hələ XIX əsrdə əkinçilik, ipəkçilik, bağçılıq və bostançılıq udilərdə geniş yayılmışdır. Buğda, arpa, darı səpini ilə də məşğul olmuşlar.

Udilərin milli geyimləri ümumi qafqaz geyim növü kimi idi. Kişi geyim növü – köynək, uzun şalvar, arxalıq, çarix, papaq sayılır. Qadın geyim növünə - əlvan köynək, uzun tuman, arxalıq, çarix və ya başmaq və bel kəməri. Qadın baş geyimi daqta adlanır.

Udilərin sifət quruluşu dairəvi, saçlarının rəngi açıq və ya şabalıdı olur. Uzunömürlü olurlar. Udilər qonaqpərvər və böyüyə hörmətçidirlər.

• Keçmişdə udilərə ailələrin böyük olması xarakterik idi. Əsasən yaxın qohumları ilə nigaha girirdilər. Lakin XIX əsrdən etibarən ailələr kiçilməyə başlayır.

Udi qadınları keçmişdə üzləri bağlı gəzər, kişilərlə birgə süfrə arxasında oturmaz, söhbətə qarışmaz, icazəsiz evdən bayıra çıxmazdılar. Uşaqlar günün çox hissəsini həyətdə müxtəlif oyunlarla, böyüklər isə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olardı. Uşaqların tərbiyəsi ilə 14-15 yaşa qədər məşğul olunur, sonra onlar sərbəst sayılırlar. Erkən

yaşlarında, oğlanlar 16, qızlar isə 13 yaşında evlənidilər.

Udilər in toy mərasimlərində milli rəqsləri, həmçinin "yallı", "uzundərə" kimi Azərbaycan xalq rəqsləri oynanılır. Cümə günü şad gün sayılırdı. Adətə görə həmin gün başlanılan iş xeyirlə davam edərdi.

Udi folkloru çox rəngarəngdir. Müxtəlif oyunlar, əyləncələr, lirik və qəhrəmanlıq nəğmələri, rəqslər, əfsanə və rəvayətlər sıf məişət həyatı ilə bağlı olub. Bir çoxları bu günümüzdə qədər qorunub saxlanılır. Hətta xristian dinini qəbul etdikdən sonra, digər alban tayfaları kimi udilər də keçmiş məişət həyatlarını və adət-ənənələrini unutmamışlar. Keçmiş inanclarından, aya inam hələ də qalmaqdadır.

SA KALA VƏTƏNZAXBU

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ııi AzɁbecane.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

Sa kala Vətənzaxbu,
Şahdağaxun Araza.
Şoto me belxun tie bel,
Trapsa taşanan za.

Çuruza bez Vətənə,
Buloşi turin taraqaz.
Qazax, Gəncə çiovaki,
Göygölə, Kürə aqaz.

Lənkərana, Şəkinə,
Tarapsunuz çurusa.
Qarabağın har jieɁna,
Bul qoıbsunuz çurusa.

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ııi AzɁbecane.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

AZƏRBƏCAN

(S. Vurğuni urufa)

Yi loxoluz xəyape pula,
Hunun tade piyin ciala,
Buluz qoqbsa vi ocɤala,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakɤan baki elmux kɤurban!

Usenxone xəvunxozu,
Həndurxoxun çiovakezi,
Buruxmuğo tarapezu,
Tarapsunen boşu tezu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakɤan baki elmux kɤurban!

Gele yakɤun çiovakiyo,
Kɤacurxoy boşun bakiyo.
Va sal okɤa tep sakiyo,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakɤan baki elmux kɤurban!

Bul qoqɤbi şium cɤaxqaltıu,
Əyit qoqɤbi şium cɤaxqaltıu,
Vi ocɤala pul bakaltıu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakɤan baki elmux kɤurban!

Nuçarqala bar vastıane,
Bərəkət vi qulastıane,
Şiumastıane, elastıane,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakɤan baki elmux kɤurban!

ŞAHAT ÇII

Təngə, döylət arçı çieme,
Kiyin loxol tene mando.
Xe lafstiunen çioroyeğo,
Arı çipsunal vane mando.

Gele çəngi bakayivax,
Arux bafti boqayivax,
«Zuzu-buzu» uqayivax,
Oşiel məcyicn ğine mando.

Aqayitium va şium tadal,
Bol bakale eğal – tağal,
Sa ği piuri tağatıanal,
Vaxun şahatı çine mando.

XAYİL

Çələye çarıbakaney,
Çingirə çacırxoy boş.
Piye tene lapılupıey,
Kakala xodurxoy boş.

Sa ği hare sa işkar,
Kiyə kereya ecxti.
Diriyin töçğ bikcseynaq,
Te xayıla bonetii.

Boteğatan, bitatan
Xayıil ha fəcl-fəcleçı,
Əyçındəri çəpərin
Maxce loxol əcleçı.

KAPAKAP

(H. Arifa)

Şum ukatıan kapakape,
Taraqatan kapakape.
Kapakapan yakcyan taysa,
Ginur kapakape baysa,
Usen kapakape taysa,
Har sa əşəstia kapaxyan,
Dıynə içal kape meydan.
Sal fikirəl teyan tastia,
Sa çax gərəmzin adebu,
Beşi me kapakapastia.

TARAI

Kuomiğon sa ği,
Əş tene ake.
Kəşəmux unqo
Cıqi pambaqe.

Əşba uqatan
Bacane kcacqo.
Arıqi ukatıan,
Bestiane bako.

O tene ıarqo,
Uşı tene qaııqo.
Yakca çieğatan,
Sal tene kapqo.

Arıqi ganuxum,
Tene hayzo sal.
Tağala gala,
Manedo taral.

AĞALA

Ağala, ay ağala,
Ğin bəçğəğybi eğala?
Ten ave me biyəisin.
Sa gkzaxbu tağala?

Kalnan leveti laxale,
Çıorobi xupi boxale.
Samal çıöyi tağayiz,
Pulmux yakca bakale.

ŞIUM

Şauma ukatıan,
Şotıay sa lokcma
Okcane biti.
Şıume lokcmina,
Okcaxun ecxtii,
Nanan muçepi.

ÇİNDƏK

Beşi qakine
Çıındək əclstıune,
Kalnan zombiyo.
Siftin çıındəkxo,
İz kalnaynaqe,
Şotıin əldiyo.

Tərcümə: Georgi Keçaari

Məmmədhüseyn Şəhriyar

HEYDƏRBABA DİRİSTİLUG

(sa lokma)

Heydərbaba, göynül çəkicən duğatıan,
Oxcuxoxun xe şağaqa tağatıan,
Xıyərmuğon pul çurevki becğatıan
Diristilügkcən baki vəcynaq sa zaxun,
Bezi çiaıyal makcən bitı muzelxun.
Heydərbaba, əclur purpi tağatıan
Çaçe boştıan tıoşan cupı çieğatıan,
Vi əxcınxo çıçıkxo xcayegatıan,
Banksa, yaxal eyex bada, eki hun,
Xcay-xcayğen, sa mıçxc baken çkexun!
Axsıbaye muşen qojur sakatıan
Jcjie çıçık-qorçımorçı çukatıan
Buy asoyxon iz guratıa kcacqatıan,
Yaxal eyex badal diristıkcən baki,
Kac exelçı barta buruxkcən baki!

Bəxtiyar Vahabzadə

AZCRBECAN

Azərbaycan, hunnu bezi
Çuresunal, çalxesunal.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Şua hunnutı za toy tadal
Azərbaycan, Azərbaycan!

Yastıa Sabırxoy, Babəkhoy,
Boqala nəfese mande.
Beş məcburxostıa kalboğoy,
Har sa ləcnə səse mande,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Tarxa kciçieğal teyan,
Nəyni baki, geal buyan.
Dostluğa bacan taradı,
Əyçin gınə tağalxoyan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Azərbaycan bez çurusun,
Ham nana, ham elasnu hun.
Piğöc sa gala sa qulyan,
Sa lokmazu zual vaynq,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Fikrət Qoca

OCCALEN MƏCĞENGEY

Jioğul harı gınurey,
Occalen məcğec burxcey,
Əyitmux iz çıçıkey.
Occalenal məcğecney.

Oye ad, kcuşe çney,
Şağaqlə xeney.
Banek, ağalaney,
Occalenal məcğecney.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Yəşil xcavun ləcpiesay,
Tiupulxo tope baksay,
Çiçikal çiapie baksay,
Occalenal məğecney.

Zamin Mahmudov

ÇƏBƏLƏ

(Sa lokma)

Şəhərtiun lasakı sa təpin kcurel,
Çiyal Qəbələnə laxeçi şotiay.
Xalqen həvəsene bikc, piapiesbi,
Tərif dıynənə tiapeli şotiay.

Kcacaxun, dərdəxun içü efseynaq,
Jecnaxun baritiun zapi kalboğon.
Şəhərin öcyicne kaşipii bistieynaq,
Həndəxun çiiçikitiun zapi kalboğon.

Boy ecxtii şakckcoğoy, ayizmuğoy boş,
Dövçri kala sa şəhərə bakey.
Tie alloy buruxmux dumani, çəne –
Qəbələ çiiçikxoy, vardurxoy boşey.
Buruğoy, xcavçni xora ecstiunen,
Sa kcənədlə kcuşey, buney Qəbələ.
Girbeney sa gala hema obina,
Kala sa mahalli çiney Qəbələ.

Sa tiocğ Kçre oxcey sa töğğ Alazan,
Xəzərəl qopqareyrey becğ çieğalastia.
Alaxun bacane Qafqaze çurpey,
Şotiay çai tiapiesay har sa muzastia.

BAVOQCOY AĞYİTMUX

Sa dji k I ulal Vağtağne.
Amdari toy – şaqğat I ç I ine.
Safsa amdar koğfe boşal qoroqe.
Soqco arux bakat I an, t I e soqco xene bako.
Ş I um tast I unent I un ş I umla baksa.
Sa k I it I im ağş viç I ağıtağxun toyexe.
Kalat I in çipit I u miç I likl t I in qirebo
J I oqcula ağşba, icj I ecna k I ağç I p I a.
Ağfçinen amdara çcomacyicnebo.
Kconşin k I oyaxun qğari xup I en tapan tene boşo.
Xena djiyağrt I unbo, uğk I ağ tet I un djiyağrbo.
Soqco arux bakatlan, t I e soqco xene bako.
Çur çaxecəkcan, lağjağ bacqacneqco.
Qğar xodin xazal izi tumele bist I a.
Taynut I xoden xoji tene sako.
Busa xacyen tene bacpk I o.
K I uğç I ağn bacpk I a xacne bako.
Finoqcoyaxun xozamand tene bako .
Buruqco laqcat I an xcaybaki çiyşunal eyex bada .
Ağyten tapan tene boşo.
Talaş I uş I axune, t I uma ecş I axun.
Ocxaclbala xcoş xcaybakat I an toy tada!
Ağş tağrs eqcat I an, xaşilənal uluqco xoxebo.
Tapan boneşo, pul boteneşo.
Acxiçl baka - muç'a baka!

UDİN DİLİNDƏ NAĞILLAR VƏ ƏFSANƏLƏR

ARUQCOY BEL AĞÇI

Sa işkari ayizexun acxiel xuri erekluqcebuy. Payizin qcinurxoy sunt I uşt I a t I iya tarapsane taçey. Becnecqi erekclukca kala sa eqcelin suğruğnebu. Çobana k I alepi izi t I oqcocl. Pine:

- Metağr ağş tene bako, suğruğnağ usunba ç I evk I a! Eqcelxo saal me pervare makcat I un ak I eşi! İnbaki!

Oşin qci taçı becnecqi suğruğ p I urum erekluqçane. P I urumal çobana izi ağyitağ pine. Şot I in ağyite tadi ki, ene suğruğnağ erekluqca ak I alatenu. Bezi ağyit ağyite.

Sa qğema qci oşa işkaren suğruğnağ p I urun erekluqçin boşe ak I i. Sal çobani pervare tene taçı. Bexe baft I i ki, djoğy sa yakc fikirbsune lazum. Tene, çobanen topoqco lağjağ lavk I ala ç I urevk I ale. Xcaybaki qğare k I oya. Xeylağk fikirebi. Biyağsin k I oyaxun ç I ere. İcş I a dost I urxo qirbi pine:

- Me uğşe bezi çoğlnağ erekluqca taqçalyan. Sa çobanen suğruğnağ t I iyane efsa. Qğart I in sa qaval ecxt I anan. Amdarxo bask I it I uxun oşa yakca baft I alyan. Vacn erekluqci oş I el çurpanan. Zu taçı çobana bacqcacbalzu. Şot I o çcaxk I alzu exlağtağ. Baneko, t I uğt I ağyal farpest I alzu. Bezi sağsağ ibakala k I inağ arxca ç I ovakanan. Suğruğ bask I i bakale. Qğart I in sa eqcel qavala basak I i aranexun ç I ekinan. Makcicbanan, suğruğnağ xac tenebu.

Dost I urux iragzıt I un baki. Djamaqğat I bask I it I uxun oşa ayizexun ç I ert I un. Erekluqca p I ap I at I an dost I urux çurt I unpi. İşkcar taneşi suğruğnağxun samal t I aqcay ak I eqcala aruqcoç. Çoban aruqcoy best I a arçeney. İşkcara ak I i samal içü açcesebi. Şor becnecqi j I amdi duğvağzağrbale. Ama işkaren burexci muç ' a muz çipsa:

- Ay viçi, zu dava sakseynak I tez qğare. Qğik I ağ bakene, ç

I ovakene. Erekluqca ukest I enu dirist I baka. Bezi ağyitmuqco bağrağn ten tade, p I urun dirist I baka. Vaxun sa çuresunzaxbu. Next I un şaqğat I t I uğt I ağyen fare, serine?

Çobanen, bulane qaldi:

- Serine, qcinurxo faremuz bel duqçsa

- Ay dirist I baka. Beşi ayize t I uğt I ağy fark I al tenebu. Zu t I uğt I ağyi faren sa kağrağm boşamun ağçipsunez çuresa. Çuruzsa qğun sa ağçin qğava fark I avax, zual ağçik I azax, baneko?

Çoban exlağti metağr muç ' a qğakcesuna mucxcecy. Kavayi okcaxun t I uğt I ağyağ ç I evek I i. Burexci farpsa. İşkcarenal acmurxo xcaypi burexci ağçipsa. Aruqcoy best I a ağçik I a dost I urxo ost I aqcaraxun me ağyitmuqcone ibakest I ay:

- Ay dirist I bakanan! Ay djan, ay djan!

Şot I ay sağsağ ibakala k I inağ dost I urxon burt I unxci içoqcoy ağşlağ. Qğart I in kiye koft I ala eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axat I unpi, usun aranexun ç I ert I un.

Çobanen xeylağk farepi, işkcarenal «Ay djan» uk I a ağçinepi. Saal kula alabi çurepi, çobana pine:

- Viçi, bağse, fara bot I es banko. Qele dirist I baka. Vaxun iragziz baki. Dirist I oqcon!

Oşaal kul-kiye bikci çobanaxun djoğye baki. Taqcat I anal bask I i eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axanepi. İçu p I ap I esebi dost I urxo. Sa qala qğart I un ayize. P I ap I ala k I inağ eqcelxo ş I ampi djoğy-djoğyt I unbi.

Ağyç I indağri çobanen suğruğnağ bockcacl k I at I an ucxc eqcel kame ç I eri. Şor becnecqi ulurxont I un zapi taşere. T I e qcinaxunal suğruğnağ erekluqca bast I unaxun kule qğakci.

KALNAKCA ÇIUKIUDI

Sa karnu çuqcoy boyaxun qele miçlik sa nağvağnebuy. Tilin kağşinağxun malmul kalane bakoy. Şotlay çli Çlukİudiney. Çlukİudi qğar qci ağyluqco qağrbaki ağçinağne taysay. Şotloqcon ağçitİunney. İçal samal acxiel arçı tamaşane besay.

Sa qei plurumal Çlukludi ağçinane taçey. Samal ağyluqcoy ağçinağ tamaşanebi. Oşaal şotloqcon pitlun:

- Çlağlağye tağrağnqi qirbsa taqcalyan.

Me ağyitmoqco ibakatlan Çlukludi mucxcebaki. Şotlin qğaglğa sal çlağlağy tene akley. Tağrağnqinağ qğetağr qirbsuna tene away. Şotlaynaklal ağyluqco pine:

- Zaal taşanan! Çlağlağy akIsunez çuresa. Qğamal tağrağnqi qirbsun zombakalzu.

Ağylux irağzi tetlun baki. Pitlun:

- Qğun qele miçlikInu, taşes teyan bako. Yakca bakala oxcaxun va şin çlevklale? Oxce xenen va taşayin, çlağlağyee açcayivax, kalnay djoqcaba şin tadale?

Çlukludinen usum içü plaplesebi kalna. — Kalna, pine, aylux çlağlağyetlun taysa. Za taştun tetlun çuresa. Klalna, şotloqco upa, za barti makcatlun taçı.

Kalnan ağyluqco klalpi pine:

- Ağylux, Çlukludina barti matakinan. Vacxun taşanan. Ama oxca baysa mabartanan. Axapi çlevkIanan. Zual buyklal buykIalzu. Xcaybakatlan ekinan, vacx platlar tadalzu.

Ağylux kalnay ağyitağxun tetlun çleri. Çlukludinoxun sa qala baftlundi yakca. Şotlo axapi oxcaxun çlevtlunki. Taçı platlunpli çlağlağye. Burtlunxci tağrağnqi qirbsa. Qirbaltlu baqc-baqc qcaçetlunpi. Çlukludi samal ağyluqcoy pervare tarağnepi. Oşaal xurimuri çlikurxo qirbi içeynakl sa şlalakle duğzbi.

Berezağre içşla ağyluqcon baqcuxo ecxtlundi. Klloya taysuntlun çureçı. Çlukludi izi şlalakli loxol arçeney. Şotlo pitlun:

- Qğayza, vi şlalakla axapa, kloyayan taysa.

Çlukludi izi qanuxun tene qalpi. Ağyluqco pine:

- Zu turin taqcala tezu. Kalnan vacx pine. Çlukludina axapanan. İsağ zaal, bezi tağrağnqin baqcaal axapanan, taqcen klloya.

Ağyluqcon qğekcara pitlun, Çlukludina yakcal eçes tetlun baki. Çlukludinaal, şotlay şlalaklaal axatlunpi. Baftlundi yakca. Qğari platlunpli oxce çlotla. Oxce xe qelebakeney. Ağyluqcon Çlukludina okca çivki pitlun:

- Qğun sa qğoor miya çurpa! Yan beşi şlalaklxo tle ççoyel

çlovakestlen. Xcaybaki eqcen, vaal axapi çlevken.

Çlukludinen turmuqco suna tlaplkla pine:

- Zu tağk miya çurklala tezu. Çurnansa za barti taqcanan? Zaal, bezi şlalaklaal axapanan, sa qala çleqcen tle ççoye.

Ağyluqcon Çlukludina axatlunpi. Tağrağnqin baqce loxol arçevtlunki. Şotloxun sa qala batlunçı xena. Oxce bicyex plaplatlan, Çlukludin pulmuqco xenen taneşeri. Furç I eçı bineti buçlpi taqcala oxce boş.

Ağylux baftlundi suna. Burtlunxci klalpsa, ala-okca tlista. Bacqcağbes tetlun baki. Sa xeylağk oxce çlotlno artlunçı. Çlukludinoxun xavar tene çleri. Umuda botluntli. Şlalaklxo axatlunpi. Qğari çlertlun ayize. Usum içoqco plaplestlunbi kalna:

- Ay kalna, pitlun, Çlukludina oxce xenen taşerene. Qğekcara xacveçeyan, teyan bacqcağbe.

Kalnan pine:

- Efi uğklağ xacxac mapanan. Çlukludina xenen qele acxici tene taşeri bako. Za buyklaleynakl xe lazume. Qğağysağ tazsa. Oxcnuxun sa qamat xe eçalzu. Şotloal xcacveçı bacqcağzbo.

Kalnan qamata eçvedi. Usun kloyaxun çlere. Oxce çlotla planepi. Burexci "Çlukludi qğuy!" ukla izi nağvağ xacvesa. Klalpsun alane taçı, okcane xcaybaki. Sağs tene çleri. Xene tle soqco tağrağfağal çlere. Nağvağ bacqcağbes tene baki. Şotlinal umuda boneti. Qamata xenen buybi kloyane xcaybaki.

Xena banepi buyklala. Arçı burexci buypsa. Mono qğikağ? Kalnan buypsunen buyklali boşlan sağse çleysay: Becşl buyklatlan "Vay bezi bul!", xcoş buyklatlan "Vay bezi baç?an!" Ayitmuxe ucmucqo lafstlay. Buypsuna efatlan sağs botle baksay. Kalnan me sağsağxun qğikal bex tene baftli. Şor becneqci izi ucmucqcone sağsbesa.

Buyklala buypi çareki. Selakla şadebi. Buyklala amçlinebi kala sa levetlin boş. Kula façldi burexci nakce ççoe bakala çlayinağ qirbesa. Saal kiye sa kuğndağne qğari. Şotlo nakce boşlan çlevklatlan sağse çleri:

- Vay, qğe bayinkcuna! Qğik I al akles tene baks.

Kalna qğakceçı manedi:

- Ay aman, mono qğe sağsağ izbaksa?

Kuğndin boştlan plurum sağse çleri:

- Kalna, zuzu! Usumba, bezi çcoya-xojina oçlkl, tağmizba.

Kalnan kuğndinağ kuğvağ xenen oçleki, tağmizebi. Serinağxunal, ÇlukIudiney. Belxun oşlel çlağyinağ bağçluğreçli kuğndin boş arçeneç. Şotlo arçesedi taxtle loxol.

ÇlukIudinen taxtle loxol zixc-zixc tlufluney. Samal qameçitluxun oşa kalnan xavare qğakci:

- ÇlukIudi, saal tağrağnqi qirbseynakI çlağlağye tanqco?

ÇlukIudinen bulane jlickIpli:

- Kalna, zu saal çlağlağye taqcala tezu.

Ağylux qireçli qğartlun. ÇlukIudina akli mucxctIunbaki.

Kalnan şotloqco platlare tadi. Platlara kağyi çartIunçli.

Kalnay ÇlukIudi metağr ÇlukIudiney.

PAÇÇAQCKCA NAXIRÇI

Bakene, tene bake, sa paççaqc. Şotlayal buney sa bilidji. Paççaqcen tle bilidjina pine:

- Qğun sa becqca duğnyağne qğe xavarebu.

Bilidjinen pine paççaqca:

- Tle acxicl oğlkinağ bakala sa naxırçin qcaren vi paççaqclucqa extlale. Paççaqc şiple baki. Sa xaş oşa djoğy sa bilidjine eçeri. Şotlinal siftlin bilidjin ağıytmoqcone pi.

Paççaqc ecka laçi yakcane baftli naxırçi bakala sağqğağre. Biyağşinğ çiraqexo bağçluğkeqcatlan planepIi. Yakca çurepi. İzi becşItlan çlovakala naxırçina anekIi. Şotlin naxırçina pine. «Za me biyağşin kconaçqba».

Oşa paççaqc taneçli duğz naxırçin kIoya. Şotlo qele qğoğrmağttIunbi. Paççaqcen nexce:

- Sa qcar ağyel bacqcacbanan, beşi oğlkinağ yakcabalzu.

Naxırçinen pine:

- Bezi qcara yakcibes banko.

Paççaqcen sa kaqcıze çampi, taneçli naxırçin qcara. Paççaqcen kaqcızı boş çampeney: «Me qcar qğari plaplala k I inağ izi ozana botlanan». Qcaren kaqcıza ecxtli yakcane baftli paççaqci sağqğağre. Taneçli duğz paççaqci baxçina. Baxçin boşal sa qğovuzebuy. Qcar taçi tle qğovuzi bestla bask I i neplaxeçli.

Samal oşa paççaqci xuğyağrağl qğare qğovuzin bel. Şot I izi çcoə oç I k I alaney. Becneqci tle qğovuzin bestla sa qcare baske. İçal tlema yaraşuqclune, becqca nexce qğun maçleki, zu çleqaz. Şotlo samalal içşlane baki. Becneqci şotlay papakcin boş sa kaqcızebu. Kaqcıza çineçeri papakcin boştlan. Şotlo klalepi, kaqcızı boş çamey: «Me qcar qğari plaplala k I inağ izi ozana botlanan». Xuğyağren fikirebi. Kağqcıza taşeri aruqcoy boş basak I i bokIosebi. Djoğy sa kaqcıze çampi. Kaqcızin boş çamepi: «Me qcar qğari plaplala k I inağ bezi xuğyağrağ kotoxun kağbinbanan». Kaqcıza lanexi qcare papakcin boş. Paççaqci amdarxon qcara atIunkIi. TatIunşeri saraya. Kaqcıza klaltIunpi. İzi boş çameçli k I inağ bitIun.

Sa-plac qinağxun oşa paççaqc içal qğari çlere. Becneqci iz xuğyağra tle qcaraxun kağbintIun botle. Paççaqci ağıduqcon qelene bikeci. AnekIi tağ çara tenebu. Xuğyağrağ tle qcare bel qcaççpletIun. İzi tadjac ecxtli lanexi naxırçin qcare bel. Şono baneki paççaqc. Oşa şotlaykca izi xuğyağri laşlkIoyane çlovakeçli. Naxırçin qcar baneki paççaqc, paççaqci xuğyağral şotlay çuqğux. Şorox içay muradakcatIun plapIi, yanal beşi murada.

KULBAKİAXUN KCİZİL

(legenda)

Kağsibluqca baft I i sa ayizlunen pağrağkağl efsune çuresay. Taçi mexca eneçeri. Ama şot I o qğetağr becçesuna tene avay. Ayizlun qele paxıl kconşinebuy. Qğar usen pağrağkağl becçicic kulbak I e toyst I ay. Ayizlunen t I e paxıl kconşinaxun xavare qğakci:

- Ay kconşi, pağrağkağl becqcsunez çuresa. Mexca eçerezu. Şot I oqco qğik I ağ ukest I az.

Paxıl kconşinen mexcurxoy k I aı I esunane çuresay. Şot I aynak I al ayizluna metağre djoqcab tadi:

- Taki, meç I qğacvkca. Eça, xuri k I aı I p I a. Çıpa mexcurxoy loxol, kağyekcat I un.

Ayizlunen şot I ay pit I u bine. Taçı meç I a qğacveckci. Eçeri xuri k I aı I epi. Çınepi mexcurxoy loxol. Ama paxıl kconşinen çureqcala k I inağ tene baki. Mexcurux meç I a kağyi tet I un k I aı I eçı. Burt I unxcı qcinaxun qcina kalabaksa. İzi vaxt I eqcat I an art I unçı, qğayt I unzeri. Burt I unxcı samalal qele meç I ukxa. Sa qci ayizlunen meç I a çık I at I an kcari k I ovalxoy kcate sa qğema kulbak I e ak I eçı. Tene avabaki qğik I ağ bane. P I urum taneçı paxıl kconşin k I oya. Şot I o k I alpi pine:

- Ay kconşi, pağrağkağlxon burxcet I un kulbak I serbsa. İsağ qğik I ağ bsune lazum?

Kconşinen şot I o metağr sa yakce ak I est I i:

- Taki, sa ş I alak I macicn ıaı k I aı I p I a. Eça, pağrağkağlxoy loxol laxa. Çıpurxoy loxol kulbak I kcat I un serbi.

Ayizlu taneçı buruqco. Çııa k I aı I epi. Ş I alak I en zapi eneçeri. Djoğy-djoğybi çınepi zole loxol..

Pağrağkağlxon macicn ıaıurxoy boş nuak I eçı kulbak I t I un serbi. Qğar sa ıaı belxun oş I el bicqcqçaçc kulbak I en buyebaki.

Ayizlunen teneavay qğik I ağbaney. İçu p I urum p I ap I eşi paxıl kconşina:

- Ay kconşi – pine, - pağrağkağlxon kulbak I serbi çark I et I un. Çıpurux belxun oş I el kulbak I e. P I oy isağ qğik I ağ baz?

Paxıl kconşinen ađdjuqcoxun uluxxo k I aramk I a djoqcabe tadi:

- Taki, uş I k I aı I p I a. Mağqğağlne kala sa arux kcopt I a. Kulbak I la ıaıurxo soqco-soqco ç I evk I a t I e aruqco bapa, bok I osb I a.

Ayizlu me sağfağral kconşin ağıyitağxun tene ç I eri. Taçı uş I e k I aı I p I i. Mağqğağlne kala sa aruxe kcopt I i. Kulbak I en buy

ıaıurxo soqco-soqco t I e aruqco bapi bok I osebi.

Ağyç I indağri savayna ayizlu arux bok I i qala eqcat I an, pulmoqcon ak I alt I u vecbakes tene baki: bok I i kulbak I xoy qğar soqco tarapi bakeneş sa kcızıl. Aruqcoş qa buloş I kcızileş.

Serit I un piyo, buxadj I ux amdara koğmağy bakat I an sal sunt I in, lap paxıl kconşinenal şot I o kulamı I i bartes tene bako. İzi beqcic pağrağkağlen serbala kulbak I armuş I umi qala tarapi lap kcızılal baneko.

BATKIİ KIOJURXOY

(legenda)

Buney, teneşuy, ayizin çilin şakckcina p I ac k I oşebuy.

Boxoy usenşoney ortaqt I uniy. Sa qala bit I i, sa qala ext I unşay.

Sa usena exnaxaş burxcat I an ortaşcxoy sunt I ay qcare baki. Şot I ay kcırx ç I erinut I t I e ortaşcial sa xuğyağre nanaxun baki. Amdarxon ortaşcxo pul xaşluqt I un tadi. Mucşcluqc mucşcluqcane qağrbaki.

Ağyluqcoş kcırx ç I erit I uxun samal oşa qcare bavan izi ortaşca pine:

- Buxadj I uşcon za sa qcar, vaal sa qcare tade. Şot I oşcoş kağbin poğynule bot I bake. Dirist I uşc bakayin, vi xuğyağrağ bezi qcareşnak I eçalzu.

Xuğyağri bavan - buxadj I uşconşcan ibaki – pine - kalabakekcat I un, xuğyağr bakeşcan vi bin, qşaral bakeşcan bezi yezna.

T I e qcinaxun ortaşcxon burt I unxcı sun-suna «kçada» k I alpsa. P I ac k I oşin kcate muç'a kcoqğumluşce burşci.

Ağyluşcon qçiba-qci boyt I un ecxt I i. Turint I un taçı. Ağyit pesunt I un zombaki. Nana-bavoşcon saal pulmuşco xcaşpi bect I unşci xuğyağr işkara taşcala, qşaral laş I k I oyşalane. Loroşın belşun. şunay nişş I anlu baksunaal avat I uniy. Xuğyağri k I oya qşara «beşi yezna», qcare k I oya «beşi bin» t I un k I aley. İçal sa

maralane zerst I ay.Becqca nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu, xaşa nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu.Ayizin djağyilxo şot I o ak I at I an xe-xet I un baksay.De eki, sa ağyit pes, xozamand yakcibes tet I un baksay.Avat I uniy-loroçı boş nicş I an tadeçene.Sal şuk I k I alen nicş I anlu xuğyağrı ç I iya zapes tene bako.

Next I un vi çampit I u laxa yannul, becqca sa fağlağyen qğik I ağ çamk I ale.Qğun maupa, şeytan tene bask I e, bayinkcun qala ç I ap I bakene.Me p I ac djağyili baxt I avarluqca çarpseynak I yakce xcacvecsa.

Sa qci pit I un qcare k I oya sa falçi karnune qğare.Moma xebi bapene xenen buy djame boş.Fale xaype.Oşaal nana-bava pene ki, t I e loroçin best I a nicş I an tadeçı xuğyağr kağsib k I oyaxune.Vacynak I şaqğat I qcinurux aqcuzbakala tene.Şot I oxun kul qğakcanan.Efi qcareynak ayizi zağrlağ-zorla amdarxoxun sunt I ay xuğyağrağ eçanan, izi xojina karxanan.

Nana-bava falçin ağyitağxun ç I eyes tet I un baki.Burt I unxi qcareynak I djoğy sa xuğyağr xcacvecsa.Şot I in ocneç-zizine saki.Pine bezi çureqçala zaxun djoğy mabanana.Nana-bava içoqcoy ağyitin loxol çurt I unpi.

Qğik I ağ pese bakoy.Doğoğr djoğy doğoğrey.Nana-bava djağduqğarı, falçin ağyitağxun, ağyluxal nana-bavay ağyitağxun ç I eyes tet I un baksay.Falçi qğarit I uxun sa qğema şamat I ç I ovaki qcareynak I sa doğylağtlun xuğyağrağ nicş I ant I un tadi.

Me xavar ç I eqçala k I inağ xuğyağrı k I ojin qcinurux yasane tarapi.Zarafat tene, kca usena içş I aney sun-suna "kçuda" pit I un çalxsay.Taçı-eyşune baksay.Ayizluqçon nicş I an loroçı best I a bot I baki p I ac djağyili laş I k I oyin yakcat I un becqcsay.İsağağl metağr nuak I eçı sa xavart I un ibaki.

Ağyiti serit I u uk I ayiyan, kala kcaç' faqcır xuğyağrağne laft I ey.Pis xavara ibaki bafedi ocneçni dağrqağnağ.Kulmux ağşlağxun, turmux yakc taysunaxun zap I eçı.Uksunaxun, ucqesunaxunal kule qğakci.Usunluqçen kcolay nubaka sa azare bacqcacbi.Bineti lağyifin okca.

Exlağtağxun sa usene ç I ovaki bakoy.Payizi qcinurxoxun sunt

I ust I a qcare k I oya laş I k I oye burxçeçı faresa.Zurnin,kos-naqcarin sağş şuğne bicqcaç ç I iri tene bot I baki.Ağyç I in dağrı bint I un eçeri.Oşin qci biyağsinal udiqcoy ağdağten şot I o bağyağ tapşurbalat I uniy...

Qcare k I oya bağyağ bine otaqca taşt I uni exlağt taqcat I an t I e baxt I nut I xuğyağrı k I oj djoğy sa qğalnuney.Faqcır xuğyağrı sa nağfağsey, taçı enesay.Nana-baval şot I ay bere best I a pulmuqçoxun neqc çik I a çurpet I uniy.

Saal xuğyağr berane t I ayaqc baki.İçu ecxecdı ala.Çcoya alaarçıt I uçe taradi.Acxiçlaxun ibakes nubakala sa sağsen me ağyitmuqçone pi:

- Buxadj I ux, va kcurban bakaz! Bezi qçe qçina baksun va ayane.Elmuçço qğakca, za me zinzilinağxun çark I est I a.Ama bezi quğnağxağ baçı, za me dağrdağ badit I oqcoal djazanut I mabarta.Şorba, beşi me p I ac k I oçinal qala orayinkcan ç I eri.

Me ağyitmuqço pi bula saneki bere loxol.

Şaqğat I t I un pe, uğk I aç I ar, taxsır nubakala amdarxoy çuresun usune bel p I ap I sa.T I e qçial qğaketağre baki.Xuğyağren ağytağ çark I sunkca t I e p I ac k I oj içoqcoy qanuxun j I ick I esun sane baki.P I urannayal okçaxun oçcal xcicnebaki.İzi qala kala sa bayinkcune ağmağlağ qğari.T I e bayinkcunen pula kciç I p I i xcaykc I amun p I ac k I ojaal zapi taneşeri bulokca.

Oşin qci savayna eqçala amdarxon k I ojuxoy qğar sunt I ay qala xe qğağlağ nuaç I areçı sa orayint I un ak I i.K I ojuxoxun, şot I oqcoy boş bakala amdarxoxun sa nicş I ana tet I un bacqcacbi.

Bavoqcoy exlağten ayize Tambatan k I inağ çalxeqçala p I ac orayin metağre ağmağlağ qğare.Şot I oqcoy xcal next I un izi çuresuna nup I ap I i t I e baxt I nut I xuğyağrı pulmuqçoxun barala neqce.

DADALI EL

(*legenda*)

Duğynağne zuzu-buzu uklala sa tavadebu y . Şotay ¼li Teymurey. Oğmuğrağ davoqcoy boşe çlovakestley. Salsa kağrağnağl tene çcaxeçey. Qğema oğlkin tavadxoy klacklağplağ oçcalane duqcey. Şağqğağrmux bikci , ayizmuxe çarpest I ey. Şot I ay ardovula zerdala ağskağrxo buruxmuqcoxun, xcavunxoxun sa muğfuğrqağ k I inağt I un ç I ovaksay.

Qcinurxoy sunt I ust I a Teymuri kcoşun Kc ağbağlin pervareal qğari ç I ere. Şağqğağrağ qele zinzilinen kiyet I un badi. Usunluqçen şot I ay afata bakala ayizmuqcoal bit I unkci.

Teymuri kiye koft I i ayizmuqcoxun soqcoal Nicj I ey. Şot I o bikcseynek I ost I aqcar davane taçl. Ayizluqcoxun sa pay tle davina k I aç I eçl. Qele pa ya l çareçl ayizi afata bakala ç I ağlağ y muqco , buruxmuqco. Sa pael maçcuk I al t I it I es tene baki. Tuğrqağnağ taqcala yakce loxol bakala alloy qe c ş I luqca ç I ap I t I un baki.

Qe c ş I luqca sa qğema baçc amdare bakoy. Şot I oqcoy boş çupux ağyluxal qeleney. Qcarqçayinxon içoqcoy davın sursatxoal ext I et I uniy. Qcenaxun şuk I al izi qanuxun tene qaley. Axş I uma, exlağtağ bot I unst I ay. Qeş I luqca amdar baksuna avabakest I un tet I un çuresay. Qğikağ ağş bune bayınc baki I uxun oşat I un bikcsay. Çupxon aruxbi y oxat I un bast I ay, xorayt I un boxsay , çağit I un j I alst I ay. Bi ya ğsin ş I uma kağyit I uxun oşa işkarxo ç I ağp I kin yakcurxon k I o j urxot I un taraney. Kiye koft I ala xarinaxun, birin d zaxun et I un şt I ay. Kiye koft I ala arak I a, mozinaal tet I un tağrbsay. Bikci ş I amt I unney. Yekca axapi et I un ş t I ay ç I ap I baki amdarxoynak I .

Sa uğşe ayize taçit I o qcon qavali boş sa qğema k I ok I oç I t I un eçeri. Şot I oqcoy boş sa dadalal buney. Ş I umak I xo p I ap I ala k I inağ ş I ampi ap I est I unbi. Dadala et I unfi oşin şuğneynak I . Şina uk I oy t I e dadalen qe c ş I luqca bakala amdarxoy bel kala sa ağş eçale. Qğikağ besa bakoy. K I odoqco qğikağ çameçene , şonoal bakalaney.

Dadal eçerit I ay ağyç I ind ağ ri berezağrexun samal ç I ovakine bakoy. Teymuri kcoşun yakcen ç I ovaneksay. Be c ş I al Teymur içey , saal izi içş I a amdarxo. Şorox qğari qe c ş I luqci tuğşağ p I at I un p I i. Saal t I e tağrağfağxun dadali ele sağse ç I eri. Sağs ç I eqcala k I inağ Teymuren kula exedi ala:

- Çurpanan!

Kcoşun çurepi. Dadalen qe c ş I luqca saal elepi. Teymuren pine:

- Amdarnut I qala dadalen tene elk I o. Usun bakanan qe c ş I luqca baçl-ç I eqcala irağmoqco bikcanan.

Ağskağrxo sa pul kciç I p I i x c ayk I amun e c kurxoxun, qğaraboqcoxun çirt I un. Qe c ş I luqca bip I t I ocqcağxun bat I undi qğalkcina. Samal ç I ovaki docpqğadocp burexcı. Qğaray-ç I irt I bi ya ğsal ç I iri tene bot I baki. Qe c ş I luqca bakala qcarqçayinxon bi ya lo , yara qğakcala qelene baki. Ama çupxo , ağ y luqco xata la f st I a tet I un barti.

T I e qci Teymuri ağskağrxoxunal bi ya lo , yara qğakciyo mal teney. Tavaden içinal turelxun bicqğic yarane qğakci. Bayınc bitat I an Teymuri amdarxo p I uriqco, yaraluqco, şot I oqcoxun sa qala yaralu tavadaal ecxt I i zap I eçl tat I un ç i.

Teymura usunluqçen k I olayt I unbi. Ama turexun mayif manedi. Duğynağn e Topal Teymur ç I iyene çalxeçl.

Qe c ş I luqci amdarxon içoqcoy p I uriqco qirt I unbi. Uğşe ocneç zizit I un saki. Oşin şuğ tat I unşeri kala yakce t I ocqçoğl bakala xodluqca. Qğart I aynak I sa qağrağmzağ kaş I p I i oçcalaxt I unbi. T I e xodluqç tarapi baneki dadalen k I aç I p I est I i amdarxoy odjaqc.

Me axvalataxun oşa ayizluqcon burt I unxci qğar usen t I e odjaqca kcurban ş I ampsa , ş I am bağç I uğkst I a. Amdarxo k I aç I p I est I i t I e nağkağş dadalaal eyex badi duğvağzağrt I unbsay.

Next I un ayizin bicyecxun Kala Puğruğzağç taqcala yakce loxol bakala To yuk I k I i ran ç I ila odjaqc metağr e ağmağlağ qğare.

AÇCI AĞYEL

(legenda)

Bakene , tene bake , sa ayize Qğağvzağrxo ı I ıla sa azuk I e bake. T I e azuk I i tum me ayizexun teney. Qelet I in tene avay mayint I un. Avabakalt I o qcon next I uniy şot I oqcoy tum qele ağxıclacxune. Mani qanuxun baksuna pes tet I un baksay. Exlağtxoxun ak I esay vucqc burux , vucqc oxc ç I ovakit I un qğari me ayize ç I ere. Samal ç I ovaki şot I oqcoy acmxun metağr sa exlağtağl ç I ereney. Next I uniy Qğağvzağrxoy ulu kalboox amdar uk I alt I un bake, k I ağşağ bot I alxo kinağt I un çalxeqe. Ş orox içanal amdar ukalt I un.

Ayizluqcoy sa pay me exlağtağ vecney. Next I uniy ağfçınağxun ağyit tene ç I eqco. Şot I oqcoxun ağxcil tarapsune lazum. T I e soqco payen nexey ağçine , işkarxoy loxol ç I ovt I un ç I evke. Şot I oqcoxun arıı-qğayst I une lazum.

Şaqğat I t I un pe, amdari loxol pis ı I i ç I eqcamun izi pulmux çeçqayin şaqğat I e. Pis ı I i ç I eysunen Qğağvzağrxo djamağgataxun acxi c lebi. Sa qğema usen sal sunt I ay şot I oqcoxun taysun-eysun tene baki. Şot I oqco xuğ ya ğr tet I un tast I ay. Şot I oqcoy xuğ ya ğrağ tet I un ta ş t I ay. Qğ ağvzağrxo içan içoğqcoynak I kart I unxsay.

Usenxo qğari ç I ovaneki. Qğağvzağrxoy amdaruk I al baksuni exlağt burexcı bisibaksa. Ayizluyox burt I unxcı şot I oqcoxun arıı - qğayst I a. Sa qğema usen oşaal burt I unxcı kcoqğum baksa. Ama şot I oqcoy loxol ç I eri ağyit qelet I ay eyexey. Ağyit bitat I an next I uniy amdar uk I alxot I un. Şot I oqcoxun şuk I ala xeyir tene laft I o.

Ağş metağr e qğari, Qğağvzağrxon içoqcoy qcarmuqcoxun sunt I aynak I Ç I urk I ali şağkckcinaxun xuğ yağ rt I un eçeri. İnsafen uk I ay iya n, şaqğat I al kcoqğumluqct I un bsay. Muç'a next I uniy, muç'a it I unbaksay. Mot I o ak I i next I uniy amdar uksuni a cmxun ç I eri ayitmux serinağxunal ağfçine, çove. Okca exlağteqcala ağş nubakiyiniy, t I e azuk I i loxol ç I eri ı I i banekoy tamam eyexun ç I eqcaney.

Useni qirvağlağ qcinurxoxun soqconey. Qğağvzağrxon eçeri bine miı I ik I viçi dağdağy k I o ya kconaqce qğari. Nanan-bavan şot I o ya kcabat I an pet I uniy bi ya ğsağl ı I iri xunçey k I o ya baka, bi yağ sin k I o ya eki.

Xunçey k I o ya ağylağ şaqğat I qğoğrmağtt I unbi. Şot I aynak I xup I t I un boxı, k I ok I oı I t I un ş I ampi. Bot I unxi, ııvt I un k I i. Ukest I undi, ucqcest I undi.

Bi ya ğ baneki. Bayınc bıneti. Ağylin nana-bavan ya kct I un beqcşay. Şono k I o ya tene qğari. K I ojin amdarxo ç I oğş ç I eri, k I o ya t I un baıı. Sa uğn tene baki, qğa ya kct I un becqci, tene qğari ç I eri. Bask I almuqcol ı I iri sa tağqğagren portt I unbi. Şuğne biycqcağst I a bavan sa puğsuğse bağç I uğkt I i. Taneıı kculoqcoy k I o ya . Basket I uniy. K I alpi muqcurebi. Axvalata exlağtebi. J I ec ecxt I i j I ect I un bosı:

- Ay kcuda, mono qğe ağyitağ i ya nbaksa? Ağyel qğorabako? Becq batk I amun mi ya ne bake. Pi ya n vi xunçey k I o j e. Çurunsamanda. Pine k I o ya pet I un bi ya ğsin eki. Mandes tez bako. Pi ya n koğrpa ğ tene. Ya kca çalexsa. Taysun çuresa, taııekcan. Şonoal dirist I oqcon mandanan pi ç I ere mağqğaglnexun. Baç'anaxun xavar te ya xbu. Baneko, t I e soqco kcoqğumxoxun sunt I ay k I o ya ne.

Kculoqcoy me ağyitmuqco ibakat I an bavay bel u nk I o sa levet I j I alk I a xet I un ııpi. Turmuqcoy okcaxun oçcal posp I i taneıı. İçu tamam açcesebi. Puğsuğsağ ecxt I i mağqğaglnexun ç I ere. Yakce loxol bakala kcandaqcxo, xenurxo, orayınxo, çeyilxo pule çurevki. Qğik I al tene ak I i. Uğk I en p I i ocnek I a qğari p I anepi k I o ya . Bask I i tet I uniy. Axvalata exlağtebi. Xurikala baft I undi suna. Sağsağ kconşiyoxal ecxt I unıı. Sa qğema tana ya kcat I unbi t I e soqco kcoqğumxoy k I ojurxo. Mandit I oqconal kağy bakamun ağyelt I un xacveıı. Bacqç ac besal tet I un baki.

Ağyç I indağri ayizin çamaqğat bafedi suna. Me xena zu becqcaz, t I e kura qğun, me ç I ağlağ ya ğ zu tarak I az, t I e sunt I ual qğun uk I a burt I unxcı xcacvesa. Ayizaal, şot I ay afataal buloş I sunat I un badi. "Ağylağ ak I ezu" u k I al tene baki. Şot I oxun sa iriz, ni c ş I anal tene bacqcacyeıı. Unk I o sal baki teney.

Bakayinal uğşenin bayinkcuna ardivulene taşerey.

Xib qci, xib şuğ dirist I ayizen ağyele xacveçü. Sal sunt I in sa çimir nep I tene ak I i. Nanan popurxone çcupi, bavan ax - vayebi. Viçi-xunçimuqcoy ocneç n i sağs sa qğoor tene bot I baki. Xib qçinağxun oşa amdaxo umuda bot I i zap I t I unçü k I ojuxo.

Ağyel a ş I t I uni şamat I tamam bakala qci şot I ay ç I i ya I ya se sulfat I un xcaypi. Çamaqğata ş I umt I un tadi. Qğağvzağrxoal qireçü qğaret I uniy. Usun-usunal next I uniy:

- Beşi ozankcan xoxbaki. Ağyelağ qğet I aynak I y an tağrbi? Mono qğe aruxa, beşi bel baređi?

Ağylin nana-bavanal şot I oqco uğkt I un tast I ay:

- Ay kcudoox, efi taxsır tenebu. Buxadjuqcoy çame. Fağlağyen badi aruqcoşun t I it I es tene bako.

Ya se merağkağy çareqcat I an Qğağvzağrxoy kala çuqcon izi kcuda me ağyitmuqcone pi:

- Samane ağylin urufa ya nal ş I um tadal y an. Qirekinan, ekinan.

Çupux pi qçina qğari ç I ert I un Qğağvzağrxoy k I o ya. Arçala k I inağ vay-şivana burt I unxcı. Sulfina çağye qğari.

Ocneç-zizinağxun oşa qğart I in sa a ya ke çağy kcoçcxun ç I ovakest I undi. Oşa t I eyin-meyin exlağte burxcı. P I urunal muz çipi ocneç I unpi.

Çağ ya ğ çarkit I uxun oşa kcaynakon binağ qğayzeveki. Şot I ay nanaal qğayezeri. Binen taçü sa lağjağ, sa qğemaal qğağ ç ağlağne eçeri. Lağjağ bastırma yekcen buyey. Nana-bala burt I unxcı xuri k I aç I eçü, el, şik I lam duqçü tikoqco qğağçağloqco lavk I sa. Nanan lağjinağxun yekca ç I evek I say, xuğ ya ğrenal qğağçağlinağne zap I ey. Lağjinağxun sakal yekç I ev kl at I an nanay pulmux tikoqcoy boş bakala amdari kağşinağne lamandi. Ak I alt I u tene vecbaki. İçş Ianaxun pule çürevki. Şot I ay açü qcare kağşağ içey ki buney.

Nanay "Vay, bala!" pesunc a içuxun taçü tağkin loxol bist I un sane baki. Çupux, xuğ yağ rmux baft I undi suna. Mağrağkağy tarapi baneki ya sna qa. Ocneç-şivani sağsen ayiza ecxecđi izi bel. Xuri-kala qireçü qğart I un. Qğağvzağrxoy mağqğağlne. Lağjinxun

k I ağşağ ç I eysuna ibakat I an qğak I eçü mant I undi: Qğun maupa, Qğağvzağrxoy amdax uk I al baksuni acmxun ç I eri exlağt çov teney. Şorox serinaxunal amdax uk I alt I un. Pit I un metağr nuak I eçü sa ağş bik c i azük I eynak I beşi boş qa butene. Xuri-kala ç I erekcat I un ayizexun.

Qğa t I e uğşe xavar p I anep I i ala. Qireçü qğart I un. Qğağvzağrxoy işkcarxo bikci tat I unşeri. Bat I undi kcalina. Mandit I oqcoal dj amağğaten t I api ç I evek I i ayizexun. Şot I oqco çilin buruqco p I ap I amun şap I t I unçü. İçoqcoy baç'anexunal j I ecnur ux t I un bosı. Şot I oqcoy t I eyin t I aqçay maçcu taysuna, qğor baksuna qğağysağt I inağl ç I iri ayize sal şuk I alen tene ava.

LƏTİFƏLƏR

Anekdotxo

TEZ ÇURESA VA PIPIAZ

Sa işkcareni piye çeşmağye laxey. Çalxalxoy suntlin şotfoxun xavare qğakci:

- BipI pulla bakenu. BipI turla qğevaxtI bakalnu?

İşkcareni djoqabe tadi:

- Zu sal tez çuresa va piplazax.

SAMAL YAVAŞ DOCPİA

İşkcareni tuğfağnqağ çoye ecxtli xodal arçü klunkIurina docpstIun çureqcatlan çuqcon pine:

- Samal yavaş docptIa, loroça bask I i ağyelebu. Makcan muqçur baki.

UCMUCQCOY TUM KCAÇ ' KIATIAN

Sa tapaninxor amdaraxun xavartlun qğakci:

- Vi boştluna sal avabakes banksa?

Şotlin djoqçabe tadi:

- Qğetlaynakl tez avabaksa? Ucmucqcoy tum kcaç'kiatlan, avazbaksa boşezu.

BAZARE XCACVEKINAN

Suntlay qele kcoja sa çurebuy. Qğema kağrağm bazare çlevekci, toydes tene baki. Sa qcial çur aneçci. Qğa xcacvtlunçij, bacqçacbes tetlun baki. Biyağsin bavan qçara pine:

- Ay bala, sa taki, tle bazari pervare tarapa. Baneko, çur tlaqçaye taçe.

Oşin qci savayna qçaren taçij becnecqci çur bazari beli toyeqçala paynu jlomo acmbi çurpene.

FAQCIREN QĞİKAĞKCANBİ?

Suntlay «Kağsib» çlila sa xcağnebuy. İçuxun oçxaclacne taştlay. Sa qci oçxaclağxun xçaybakatlan yake qimqinağxune biti. İşkçaren exlağtağne burxci, Kağsibal ojula klacnkluclbi samal tlaqçay baseki. Tle pervari xacöqcon şotlo atlunkli. Saki burtlunxci tola-molabsa.

Amdarxoy şuntlin xacye kcondj I uqco pine:

- Vi Kağsibağ şono qğe qçinağtlun bastla?

Şotlin içü tene xaxacpi. Pine:

- Xcoçlile xozeyin lavabaketlun sa kağsibi loxol. Faqciren qğikağkcanbi?

ZU BEZİ KIOJAZ ÇARE

Viçimoqcoy soqco alin etlajane karxsay, tle soqco okcin etlaja. Ala arçitlin okcintlun pul tanestlay, işiqç tene tastlay. Sa qci

ala arçitlin becnecqci viçen okcin atlaji olurxone duqci çlevkİsa. Şotloxun xavare qğakci:

- Kono qğikağnbsa?

Pine:

- Klojaz çare. Taşeri djoğy sa qala bikcalzu.

Viçey pulmuqcon dampulule qğacvkci:

- Ploy bezi kloj ala çureklo?

Viçen pine:

- Kono zaluqç tene. Zu bezi klojaz çare. Vi klojaxun ağş tezaxbu.

Şİ TAĞNQAĞ QELENE

Plac viçi sa qala qele muç'a kartlunxsay. Ayize şotloqco şaqğatI yakca taqçala viçimux k I inağ k I ağşinentlun akestlay.

Sa uğşe şotloqcoy kloja exlağt ayize tağnqağ qele bakala amdarxoxune biti. Viçimuqcoy şuntlin pine, xozeyin Kçadaşi tağnqağ qelene. Tle şuntlin pine, Mağlik izbaşin tağnqağ şotloxun qelene bako. Ağyit çliritlağ, çliritl jlama, jlamal kçapazane çlovaki. Viçimuqcon sun-suna tlapi çartlunpi.

Ağyçlindağri ayizin izbaşi sa qğema tanaxun sa qala qğari plac viçağ sunaxun djoğytlunbi.

QELE ALAXUNTIUN PE

Sa işkçaren sağdire ağşbsay. Savayna ağşlağ taqçatlan çuqcon alin etlaji seyvanexun şotlo pine:

- Briqadir Evetla qce ağşlağxun çlevkla.

Sağdir ağşlin qala plaplala k I inağ çuqcoy pitlu bsune çureçij. Yoldaşxo nağrağzitlun baki:

- EvetI şaqğatI amdare, qğetlaynaklen ağşlağxun çlevkİsa?

Sağdiren pine:

- ŞaqğatI amdar baksuna şaqğatI amdare. Ama za ağyitağ qele alaxuntlun pe. Tle ağyitağxun çleyes tez bako.

BOÇCU BUTIKIA

Suntlin belinkIojin loxolxun butIkIseynakI şifere qğakcey.
Çalxalxoy suntluxun xavare qğakci:

- Qğetağr baz, barina zapi çağrKlamun şiferxo xarab makcan baki.

Çalxalen pine:

- İzi loxolxun boçcu butIkIa, aqcalinen makcan şağyinbi.

KIALAMÇIA

Soqço uda kIaııIsane taçey. Çağkuğlağ ıinedi. Udina qirebi. ŞlalakIa axapi yakcane baftli kIojaç. Pula xcoş taradatlan becnecqi sa ıampi dizikI izi baç'anexun enesa. ŞlalakIa bosı burexci tlistla. Darvazina plap I atlan çuqco klalepi:

- Usum baka, sa alatla eça, bezi baç'anexun eqcala dizikIa besplen.

Çuğğux usum tlıtleri qğare. İzi kiyeal sa boxoy alatIa, yakce boxoyni pule çurevki, oşaal axşlumkIa pine:

- Ay qğun akcuñci, maya dizikI? Vi platııalın klalamçIa şadbakene, baç'anexun xoresa. Qğarayenne ki, eki dizikIa besplen.

QĞE TAFOTIEBU

Kolxoza kcoyluqcantlan lasaksay. Suntlin klamadjxo bulurux okca, tumurux alane bitley. Aqronomen motlo akli pine:

-Mono qğikIağ, klamadjxo tumurux ala, bulurux okca qğetlaynakIen bitle?

İşkaren metağre djoqab tadi:

- Ay viçi, klamadjkcan bitleııi, buluruxe okca baki, tumurux, qğe tafotiebu.

KEÇITIUN QCAÇCPIE

BanditI bikseynakI qğari plac tan uğşe suntlay kIoya

mandalane baki. Biyağsin baskIsun çureqcatlan pillağkağni tumelxun sağşe qğari. Tuğfağnıxo buybi aynin becşI çurtlunpi. Sağs tene çleri. Taıı bastlunki. Saal çlere. Djupi qğaytlunzeri. Tuğfanıxo buytlunbi. Xeylağk çurtlunpi. Sağs tene çleri. Xcaybaki bastlunki. Sa çimir bamun sağs plurumal çlere. Plurumal djupi qğaytlunzeri. İşkcarxo kağy bakamun baski qğaytlunzeri.

Savayna mağqğağlne ıııqcatlan bectıunqci kIojin kcondj I-ııqcon pillakağni tumel... sa boxoy muckcaclağ keçine qcaçcpe.

AQCALİNEN TENE BARE

KIoya azarru baski bavan qcara pine:

- ÇIoğş çIeki, becqca qğava qğetağre!

Qcar çlere çIoğş. Tleyin qele çlağyine xcaybaki. Bavan xavare qğakci:

- Ay bala, mayan mandi! Avanbaki qğava qğetağre?

Qcaren djoqcabe tadi:

- Aqcala sa çurene, avabakaz qğava qğetağre.

MUŞTIULUQC

Suntluxun sa baçc manat tağnqağtlun çureııi. Pine:

- Tağnqağ tezaxbu. Ama şaqğatı sa yakc akestles bazko. Zu qğar qci kIoyaxun çIeqcatlan çuqcon nexce: «Vi bisuni xavara eçaltlu sa baçc manat muştıuluqc tadalzu». Va plapıespla beşi kIoya. Çuqco upa: «Vi işkcar maşini okca mandi plurene. Muştıuluqca ecxtla taki. Baç ' anaxun ağş tevaxbu.

BULNUTI BAKAYİN TADALE

Amdarxon kala sa qğağndnu oçcaltlan ezbsay. Saal ezbalxoxun suntlay usurux qcaçceııi ockc xoxebaki. Ezbalen izi qcara pine:

- Ay bala, taki tle qğağnde oşIel bakala işkcara upa usurxo şadbekan. Ockcac tadekcan va. Eça, beşi oçcala ezbi çark I en.

Qcaren pine:

- Ay bava, tle işkcaren için ezetsa. Sal izi ağşlağ barti ockcağ yax tanedo?

İşkcaren pine:

- Kalatlay uklala ağyitağ kculp tetlun laxo. Taki, upa. Qğakcullu bakayin, izi ağşlağx bakale. Bulnutl bakayin, ockcağ şadbi tadale. Yan beşi ağşağ çarkestlalyan.

BEZİ QALA BASKIALNAN?

Sa finoqcoy laşlkloyaxun kloya xcaybakatlan turmux fıruçeuçı, xoyidin xacle boş boxoy bineti. Bula bazuki loxol laxi baseki. Çlovakaltloqon çurtlunuçı şotlo xene boşlan çlevki kloya taşatlan. Finoqcoyen pine:

- Feretlles tenan bako. Çurnansa za qğayzevklanan, bezi qala basklanan?

KARoz

Sa işkcari qele çağr sa çurebuy. Beliqcoy boş efes tlene baksay. İçu duneqcsay xoyida, bostlana, djoğy bitlunxo.

Sa biyağsin naxırçinen binekci çure kcondj I uqcoy afata:

- Qğun qğetağr amdarnu? Çura qğetaynakl tene bezi ağyitağ becqcane? Nexzu ay çur, sa çurpa, bezi ağyitağ uklaz, oşa taki. Vi bul axçin, sal xcaybaki xcoş tene becqcasa.

Çure kcondj I uqcon pine:

- Vi ağyitmoqco izbaki. Biyağsin çura karoz tazdo. Ağyçlinağxun vi ağyitağ becnecqco.

ELEM ELEMA TENE TARAKIO

Suntlin ibakeney zokcalna xodalxun bitalo tarapi eleme baksa. Sa qci şono içal zokcalna xodalxun bineti. Ca tağqğağren alane ecxceuçı. Bula oşa çapedi. Usum içu plaplesebi çuqco:

- Şuklala maupa, zokcalna xodalxunez bite. Baneko, tarapi

elem bakazax.

Çuqcon pine:

- Taki, vi ağşlağx baka. Qğik I alaxun makcicba. Elem elema tene tarakio.

ÇIAĞYİNNUTI BARİ

Ustlan qele kçırçı sa amdareynakl barine zapley. Ağşbi çarklamun şotlaynakl çağyinx sa xoray tetlun boxi. Kcari şlumenkca elaxoy şoren kcokca çlekeneç. Ağşağ çarki taqcatlan klojin kcondj I uqcon ustlaxun xavare qğakci:

- Ustla, bari moğkkağme? Çareuçı barala tene?

Ustlan bulane jlicklpli:

- Pes tez bako. Qele çlağyinnutl barine. Baneko, pospli barane.

BULİN ŞAKCKCİNA ŞIKILAM TENE BAKSA

Nextluniy bulin şakckca qele çeyil qane, tliya şikllam tene baksa. Şotloqcoy amdarxoxun suntlin diriya sa qğema xacl şikllame çarpi. Şağatlal becnecqci: ilebi, xene duqci. Xaclurxo bol şikllame ağmağlağ eçeri. Sa qci qimqinağ diriyoxun exlağt bitatlan pine:

- Şina pe bulin şakckcina şikllam tene baksa? Ağfçı ağyite. Vec tenan, takinan bezi xaclurxo becqcanan şikllamen qğetağre bul bikce. Qğar soqco sa puşlin boyda.

Qğa tle uğşe işkcari diriya baçı şikllama buloş I çcupi tatlunşeri. Ağyçlindağri biyağsin şono qimqinağ qğari pine:

- Bavoqcon seritlun pe, beşi şakckcina şikllam tene baksa.

Vİ İŞKCAREYNAKI FARENKIO

Çalxalxoxun suntlay tağzağ laşlkloybaki zurnaçına ağşe bitey. Qğare şotlay kloya. Zurnaçı kloya teney. Binaxun işkcari qanune xavar qğakci. Binen amdarxoxun tene ağyitey. Şotlaynaklal plac kula jlomoy becşl eçeri burexci zurna farpsuni qğağnqağ çlevklsa.

Çalxalen pine:

- Ay xunçi, bexez baftli. Farpsuna efa, işkcar eqcatlan şotlaynakI farenkIo.

UKSUN ÇURUNSA ZAXUN TAQCEN

Ayize sa kconaqce qğarey. Plac tanen şotIo taştIuntIun çuresay. SuntIin pine:

- Taqcen beşi kIoya, va şaqğatI kçulluqcbaz.

TIe suntIin şotlay ağyitağ bonetli:

- Eki, zaxun taqcen. Kotlay sa çuqğuxebu, mağşkağtilağne zerstIa. ŞotIin vaynakI qğik I ağ boxala işIaqcen ukavax.

Ayitağ siftIağ sakitIin içü tene xacxacpi:

- Ay viçi, serine. Kotlay marala zerdala sa çuqğuxebu. Çuqğux tamaşabsun çurunsa, kotlay kIoya taki. Şaqğat ukun çurunsa, zaxun taqcen.

XACYAXUN QELE KCİCBALTIUN

Suntlay kIoya kconaqce qğarey. Şotlay tIocqocI içü akestIeynakI sa qğema kağrağm çuqcoy loxol kcenepi. Çuqğux kciçIeçü çurepi, djoqab tene tadi. İşkcaren kconaqca pine:

- AnkIsa çuqcoy pula qğetağrez qğakce? İzi nağfağsağ tene çIevkIsa.

Kconaqcen pine:

- Zu me çuqcoy azukIa şaqğatIez çalxsa. Xacyaxun. qele kcicbaltIun.

BUŞAL BAKALEY

Suntlay belinkIojin becşI xacyoqcon uğşe burtIunxci bacpIsa. ŞotIin tuğfağnqa ecxtli çire mağqğağIne. Alloy sağsen pine:

- Ucqenağ kIoya şu bune, çirekcan okca! Tene, docpezdi!

Oşaal qğavina sa platIrone tağrbi. Tuğfağnq docpkIala k I inağ sa djağyil qcar belin ucqcuçIun djupi çire okca. İşkcaren şotIoxun

xavare qğakci:

- Bezi belin ucqcuçI qğikağnbsa?

Djağyilen pine:

- Beşi mozine açce, şotIoz xcacvesa.

- Ağ... ağ, ucqcuçI mozine bako? — pine işkcaren.

Djağyilen djoqcab tadi:

- QğetlaynakI tene baksa? Sa kağrağmal docptIynuy, lap buşal bakaley.

UCKCECNİN XAŞIOY

Kalnan boxi xaşIoya tIalik I xo bapi laxatlan, nağvoqco pine:

- Ukanan, qce vacynakI yekce xaşIoyez boxe.

Kala nağvağn malak I ina badi tIalik I a qağrquğrbitIuxun oşa pine:

- Ay kalna, yekce xaşIoy boxi, yaynakI uckcecnin xaşIoy qğetlaynakIen

SA KCAYİNBANE UKSA

Suntlay kIoya kconaqce qğarey. ŞIuma kayitIuxun oşa sulfina sa sini apli kenektIun laxi. Kconaqcen sininağxun sa kenek ecxtli xavare qğakci:

- Efi kIoya kenek qelene?

KIojin binen metağre djoqcab tadi:

- UcqcuçI zibil k I inağ buye. Sa kcayinbane uksa.

ORO KCONŞYOX

Plac kconşi usenxoney orotIunuy. Ağyit tadi, ağyit tetIun qğakcsay. Sa qci sunaxun xavarnutI Şağkinağ bazare taqcalatIun baki. Qğari platIunplI Tuğrqağni çlotIa. BectIunqci oxc tIe bul, me bul xene. Sa xeylağk oxce loxol becqsun çurtIunpi. Oşa soqco muzale baki:

- Ay kconşi, ankIsa, oxc xenen docpene. Tağk baqcaian,

xenen yax taşale. Eki, oroluqca sa qğoor bosen. Sunay kula bikcen, oxca çleqcen. Xenaxun çleritluxun oşa plurum oroyan bako.

Kconşiqcon sunay kula bitlunkci. Xenaxun çlertlun. Plurumal oro amdarxo k I inağ burtlunxci yake taysa.

BALDIZİN XUNÇİ

Sa işkcar çuqcoxun sa qala bazarene taçey. Acxiel çalxalxoy suntlın şotloxun xavare

qğakci:

- Vaxun taraklala çuqğux şua?

İşkcarene pine:

- Bezi baldızın xunçine.

Çalxal mucxce baki:

- Qele şaqğatı. Zu sa usene suğpuğr mandezu. Ke çuqco zaynakı duğzba, kcoqğum baken.

İşkcarene bulane qaldi:

- Sa ağıyit tezaxbu. Zaxun kağbinağ çarpekatlun, qğun qğakca.

Çalxalen şotlay ağıyitağ isağne bex bafıli.

TAVASAREN KIOJA ÇARKIALE

Suntlın bipı ağıyel bakala sa çuqğuxe eçerey. Çuqcon qğar qci xoray boxatlan tavasari boş çlağpıkin çlağyin xebi izi ağıloqco ukesestlay. İşkcarene me ağışlağ avabakatlan çuqco pine:

- Ay çuqğux, eki, me tavasara toyden. Mandayin, beşi kloja çarkıale.

AĞŞURUX MANEDİ BEZİ OZANE

Suntlın izi yoldaşxo qğeyvani çliye laqcabxone klaley. Sa qci becneçci darvazin tle çcoye plac elem çurpene. Çuqco pine:

- Bezi dostlurux qğaretlun, zu tazçı.

Çuqcon klodoqco suruklbi tlotlokla pine:

- Bezi pul xaş. Qğun biyağsağl ü I iri vi dostluruxoxunen bako. Klojin ağışurux plurumal manedi bezi ozane.

ZU QĞAR QCI BOZAKISA

İşkcar kloja samal ucqic eqcatlan, çuqcon tlotlokla nexey:

- Qğun koğfen zaple. Kloj, ağılux eyex tene bafstla.

Sa qci çuqğux qele xenezaney. Kirağfinkinağxun xe avabaki ağırağkcina banepi ayakca. Sa qğema kcuç I ucqcaclac k I inağ şotlay qğarayen kloja ecxecdı izi bel:

- Vay, bonek I i bezi kcoke! Vay, bozki!

İşkcarene axşlumkla pine:

- Zu qğar qci qğaketağr bozakısa. Kloja plaplatlanal bezi çcoya çunksa ki, koğfen zaple.

Çuqcon tle qcinağxun işkcarı çcoye tlotlopsunaxun kule qğakci.

Azərbaycan Respublikasında kürdlərin yaşadıkları ərazilər

Kürdlər vaxtilə Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonuna daxil olan Laçın, Qubadlı ərazisində yaşayırdılar: indi qaçqın şəhərciklərində, qismən də Bakı və Sumqayıtda məskunlaşmışlar. Hazırda Ermənistan Respublikasının işğalı nəticəsində 1 milyona yaxın soydaşımız öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüşdü. O cümlədən minlərlə kürd ailəsi indi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində qaçqınlıq həyatını yaşayır.

KÜRD ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Feqiyê Teyran

DİLBƏR

Ey Dîlbera gerden zerî,
Way nazika dêm qemerî,
Qamet ji mûma fenerî,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden letîf,
Way nazika qamet elîf,
Qamet ji reyhana xeffif,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zuzac,
Way nazika mislî zuzac,
Qamet ji reyhana qirac,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera qamet misal,
Way nazika dilî hejar,
Te ji xandinê kirim betal,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlberê, way Dîlberê,
Firyad ji destê keserê,
Avik ji ava Kewserê,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zirav,
Dêm şûşeye, tijî gulav,
Ey duxtera bejna zirav,
Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltînî bi meste,
Ew çend ya misrî bi deste,
Li kuştina min te bi qeste,
Wêran ezim, malim xirab.

Tu bi qesta min dikujî,
Tu bi k'ifra di nosojî,
Gelek sotim kirim rijî,
Wêran ezim, malim xirab.

Gelek sotim, kirim kşibab,
Kiryê bi min, sed reng xirab,
Ya leytenî kunrû turab,
Wêran ezim, malim xirab.

Ya leytenî kunrû ve xar,
Wey nazika min te ji dûr,
Bêhiş kirim zîlfê di hûr,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reþ,
Biskê siyah, bîhnê di xweş,
Ey duxterê, çapik bi meş,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêk'êf kirim zîlfê du reş,
Biskê siyah, zîlfêd qemer,
Eşq û muhbeta min li ser,
Wêran ezim, malim xirab.

Sotim, biraştim bê hesab,
Lê pirsî bo kirme k'ebab,
Kiryê bi min sed reng ezab,
Wêran ezim, malim xirab.

Sibhan ji şahê bi tenê,
Xalik li xala gerdenê,
Ez dîn kirim berdam dinê,
Wêran ezim, malim xirab.

Eşqa mezac peyda bûye,
Îro li min dijwar bûye,
Hîvî dikim heqîqiye,
Wêran ezim, malim xirab.

EZ

Îro ji dest husna hebîb sergeste û heyran im ez
Min eşq û muhbet bûn nesib sewadê sergerdan imlez

Eşqê gelek sewda kirin bê mal û bê mewda kirin
Nûra çira winda kirin Mûsayê Imran im ez

Mûsa ji dest husna bi nûr &tu şêrîniya xalên di hûr
Secde bire ber Kohê Tûr nêzikî remzê wan im ez

Remzê ku dê dilber bikin carek bi çeşman seyr bikin
Dê kohê Qaf ker ker bikin mecrûhê pir-kovanim ez

Min ah ji dest kovan û qehran min sebr nayêt li sehran
şubhetê mewcên di behran qulzemê umman im ez

Qulzem û behrên di heftê agirê eşqê ku keftê
Dê bisojit subhe neftê min diye, pê zanim ez

Min diye muhbet çi reng e sohtim edoja pir-ye'ke
Min mudam dil jê biheng e bi nalîn û efxan im ez

Nalîna teyr û tuyûran kalîna çeng û bilûran
Xulxulên di qesr û qusûran bulbulê xoşxan im ez

Bulbulim daîm dixwînim ez yeqîn ez te bibînim
Dîn dibim sewda dimînim serxoş û sukran im ez

Serxoş û ebter kirim te ji illeta rengzer kirim
Te sotim û ker ker kirim tu agir î buryan im ez

Agir û pêta di dil da me'neyan daxan ku hilda
Ew kitab naçit du cilda hafizê medhan im ez

Hafizê medh û pesendan rohiya mehbûb û rindan
Bê hesab werbûn di findan satiyê bêcan im ez

Sotî me qet pêt û nar ne kuştîme derb lê diyar ne
Min demek sebr û qerar ne nexweşê pir-jan im ez

Nexweşê reng lê nemayî dest li ser falê nihayî
Wan digot ji çavê giyayî kûştîyê e'ynan im ez

Kuştime herdu 'uyûnan yan kî yêd nisbet ji nûnan
Radikit ew qetl û xûnan girtiyê zindan im ez

Girtî me insaf di mîr ne qazî û muftî ve bîr ne
Qeyd kirim kes bê xebîrne bendeyê hicran im ez

Ma di benda firqeta te canfidayê xidmeta te
Da bibînim rehmeta te nobedarê xanim im ez

Nobedarê qullehê xo dergevanê dergehê xo
Bîne bîr û agahê xo tûleyê asîtan im ez

Tûleyê dergahê yar im şev û rojan nobedar im
Westayê der întizar im çavrêyê Sultan im ez

Çavrêyê sirra li pêş im meqseda ezlê feniş im
Hicreta Yûsuf dikêşim Ye'qûbê Ken'an im ez

Kor e bo Ye'qûb ji dînê j'perdeya daxa evînê
Ger dibên veke birînê hewceyê Lokman im ez

Wan digot Lokman tebib e gote min xef'endelib e
Şafiyê derdan hebîb e pê bawer û îman im ez

Sond dixwim sa'id û destan kevir û seylêd li bestan
Min bi xom li curhan bebestan be rahet û asan im ez

'Aşîqa rahetya kême agir û pêta dilê me
Çend hezar medhan dibême muhitê esman im ez

Xwezî min sed ser hebûna sed hezar dev pê ve bûna
Ew hemûl'medhên te bûna hêj bi wan niqsan im ez

Ez kiz û zer bûm ji qehrê dê devêk çibkit ji behrê
Yan du çav çibkin ji sehrê bê dîtina eynan im ez

Sed hezar çav min divêna bayekî perde hilîna
Xet û xal min têr bidîna eşqe qûtî can im ez

Her kesê eşq tê eser kit sed hezar perdan di ber kit
Hemuyan dê ker be ker kit tazî yû 'uryan im ez

Perde çû ez mame tazî dil sirra mehbûb dixazî
Min ibadet eşq û bazî bê mey û meyxan im ez

Xaniya bade û mey tê mexnî yû hem çeng û ney tê
Min ji ethorn; qan heye-hey tê serxweş û sukran im ez

Serxoşê ava heyatê meclisa reqs û sematê
Dê çî kim bi sewn û selatê b'kûzê û fincan im ez

Ew meyê gerden dirêjan şîşe û wan bade rêjan
Min nema hiş li nivêjan li deftera dînan im ez

"Mim" û "Hê" aqil vederda sicleya eşqê û derda
Lew qelem anî bi ser da me'fuyê Xufran im ez

ÇIVÎK Û GUNDÎ

(Serhatîya gelê kûrd)

Merivekî ji xwera tele dadînîn, çivîk digirtin. Rojê sê hev, pênc hev çivîk diketine tela wî û ew dihanî mal xwe dixwar. Ew rojekê sibê zû çû teselîya tela xwe bike, çika çivîk ketine telê yanî na. Çû dînaxwe daê, wê roje tenê çivîkek ketîye tela wî. Çivîka xwe hilda anî. Nivê rê çivîk pêra zar hat, xeberda got:

- Ey mirovê Xwedê, wekî tu min berdî ezê sê gilîya tera bêjim, wekî tu wan gilîya bikî serê xwe û usa bikî çawaku ez dibêjim heta tu sax bî tu xirabî pêşiyate. Yeke, tu min bivî serjêkî jî ez nabim loqekî, yanî niv loqî.

- Gundî got: "De wekî usane bêje ezê te berdim".

- Çivîkê got: "Na, ez tera gilîya bêjim, paşê tu min bernedî. Pêşîê tu min berde, paşê ezê ji tera bêjim.

Meriv fikirî, di aqilê xwe got: "Çivîkege, wekî ji destê min here jî wê çî bibe?" Ewî çivîk berda, çivîk çû li ser darê danî.

-Xebera ewlîn ewe wekî tiştek ji destê te çû, îdî ax-waxa, teyş-weşa neke. Bikî jî, duyê bona xwe bikîy merez, ew tişt hemin îdî şûnda nayê.

-Ya dûdda ewe wekî merivek ji tera xeberekê dibêje xwe-xwe bide aqilê xwe, çika ev meriv rast dibêje, yan derewa dike, xêra te dixwaze, yan zirara te.

- Çivîkê got: "De binihêre bendê serreş ez çivîkekim, tu mêrekî rû rehman. Li bejnaxwe binihêre lê min çawa ji destê te derxist. Malxirab, wekî te ez bibirama serjêkirama, cewahirek wê ji dilêmin derketa, dihat hoqek, heta-hetayê te bida bista, bixwara têra te û heftê feft bavête hebû".

Piştî gotina çivîkê, mêrik destpêkir herd lepa da serê xwe, çokê xwe û got evê çl yek anî serê min, ez xwapandim, Bi derewekê xwe ji destê min derxist û min çawa cewahira yek hoqe ji destê xwe darxist. Nêçîrvan got: "De bêje-bêje xebera sisîya jî bêje".

-Çivîkê got: "Te ji her du pirsê ewlîn çî serwest buî, wekî ez ya sisîya jî bêjim. Ne axir min ji tera got, tiştek ji destê te çû pey nekeve. Te ez berdî, yeke destê te naghîje min, îdî te çima nav çevê xwe, çokê xwe dixist? Ya dûdda min ji tera got merivek, ku tişteki ji tera dibêje, bide aqilê xwe raste yan derewe. Axir te neda aqilê xwe, bigota çivîk bi xwe çareke hoqe qî tunene, çawa cewahireke yek hoqe dilê wêda cî buye".

- Nêçîrvan got: "Tu bi Xwedê, ya sisîya jî bêje!".

- Çivîkê got: "Ê, min du pirs ji tera gotin, te çî jê fehî kir wekî ez gilîyê sisîya jî ji tera bêjim. Welleh ez nabêjim". Çivîkê fir da xwe û çû. Nêçîrvan por û poşman bi destê vala hate mala xwe.

Pêşmerge

Evê helbestê pêşkêşî hevalê hêja Mehmûdê Keremê Abdûllayêvê (Pêşmerge) bê miraz tikim.

Dijmin xwîn rijand curê wehşîfî,
Nehat pîvandî dil ça şewîfî.
Kulla dilara hene qetilkar,
Kulfetê Mehmûd hiştin melûl jar.

Çar zarê sêwî gazî heware,
 Vir hêsrê xwînê jorda hat xare.
 Li dilda hîştin hesreta welêt,
 Ewan xwînmija xwîna wîya mêt.
 Bê şeref kîne, xaliq divîne,
 Tu xwîna bêwa erdê namîne.
 Ji piştê gel çû mêrekî zane,
 Wan hesav girtin, kaş wî girane.
 Hizkiryê gel bû, çawa pêşmerge,
 Pêş wî tunebûn venebin derge.
 Bona wê qetlê, ew kom bûn hatin,
 Mehmûd ji nav gel qurban bijartin.
 Çil roj û şeva ruhê wî bû dû,
 Wek bavê Hamlêt ew nake efû.
 Hewara me hat ku, wî kir gazî,
 Ruhê wî caw da, em man jê razî.
 Got:- pênc-şeş kesa hevra min xistin,
 Ku hûn bizanvin zor min daxistin.
 Netewyam ber wan şer kir terê şêr,
 Qewat neyekbû qet wê nekir xêr.
 Ezê nav bikim hûn naskin neyar,
 We diparêzim wan nekin îtbar.
 Terê Karpûşev wan ez jî birim,
 Bi destî zorê bûzxane kirim.
 Her ku qerisîm qîrîyam wek Ferhat,
 Kes li wêdemê hewaram nehat.
 Çevê min rê ma hîvya hevala,
 Nefes min çikya jîyan kir vala.
 Ew xof girtî bûn ser cinyazê,
 Ji wir mina bûn, tirsê bûn rêwî.
 Dijminê welêt yê hundur û der,
 Vir Mehmûd kuştin, wir Mûsa Enter.
 Li Bakû Menaf, Îraqê Xoşnav,
 Li Romê Mezlûm, hovîtiya xirav.
 Werên bîr bînin bi pîrsê hêja,

Şehîdê welêt bi şev û roja.
 Gel sejde bike ser megberê wan,
 Bi dilê paqîş, şeref ruh û can.

Rəfayil Mayilov

RABE, RABE!

Laçîn maye li bin destan,
 Birînên dil wek goncale.
 Pir girane va qul, va jan,
 Bûye revoke, gel bê hale.

Rabe, rabe Azərbaycan!
 Hilgir waran, ji dest maran.
 Li ber neyar, bibe beran,
 Bavpîre me Ristem Zale.

Rafayil bê Laçîn maye,
 Va belaye, ax û vaye.
 Va çi bager, va çi baye,
 Gel bê ware, gel bê male.

LAÇÎNÊ MIN TU LI KUYE?

Warê eylo, dîyarê baz,
 Laçînê min tu li kuye?
 Kane govend, kane "Qaz-qaz",
 Laçînê min tu li kuye?

Li dîrok me dît pir-pir gesp,
 Te firotin, dijmin kir qesp.
 Dillerzîne li ser te hesp,
 Laçînê min tu li kuye?

Li te gundan çima revî?
Tu şemal bû, niha şevi.
Mertalê kurd bi çar devî,
Laçînê min tu li kuye?

Bila yekbe Azerbaycan,
Yekdî dibe bi dijmin jan.
Refayil jî bi te qûrban,
Laçînê min tu li kuye?

Egîte Qadirî

DUNYA

Carna minra eşq û kenî,
Tû minra gumanî, dünya.
Carna dilêm vedijenî,
Carna ax-emanî, dünya.

Tu carna hub, carna janî,
Carna feqîr, carna xanîy.
Carna hêlîna derdanî,
Serra ne eyanî, dünya.

Te da serê gelekane tac,
Ji fetêhan te stend xerac.
Paşwextiyê man bê îlac,
Êş, jana dilanî, dünya.

Gelekara hingiv qendî,
Def û dewet, him govendî.
Hinekara kê m firsendîy,
Kana fend-fêlanî, dünya.

Hat û çûn ji te Sulêman,
Rostem Zal, Goderzê eyan.
Te wêran kir text û dîwan.
Hêlîna derdanî, dünya.

Carna fêlê xirab dikî,
Mal û milka pêlav dikî.
Gulistanan sêlav dikî,
Zilma yemanî, dünya.

Bêje kanî Feqîyê Teyran,
Ahmed Xanî dinê eyan.
Beytê wana lel û mercan,
Tu kana ulmanî, dünya.

Tu berêda ha namerdî,
Tir û kevan, him kemendî.
Merez-Xlor, kul û derdî,
Bi ah û emanî, dünya.

Fend û fêlête gellekin,
Emelête tew kelekî.
Kanî bende te fem bikin,
Mereza dilanî, dünya.

Me çêkir pirr şaneşîn,
Te wêranker qrsrê rengîn.
Xerav dikî rewşa zemîn,
Ba, birûsk, tufanî, dünya.

Te rê birî da mêrxasan,
Kê stand millê xas û nasan.
Kalkir Egîd hilda esa,
Bi tîr û kewanî, dünya.

Hüseyn Kürdoğlu

NECƏ SATIM

(Ölüm yatağına düşən şuşalı qarının dərman pulundan ötrü yeganə Qarabağ xalçasını satmaq istəyən gözüyaşlı qızına dediyi son sözləri)

Burda Qarabağı toxumuşam mən,
Bu gül dənizini mən necə satım?
Burda naxış-naxış yanan qəlbimin,
Odunu-közünü mən necə satım?

Xalçadan boylanır xarıbülbülüm,
Yarı qızılgülüm, yarı bülbülüm.
Oxuyur gül üstə sarı bülbülüm,
Şuşamın yazını mən necə satım?

Dedim qoy tanıtсын öz ustadını,
Verdim bu gözələ ömrün dadını.
Kəsdim, "Cıdır düzü" qoydum adını,
Bəs Cıdır düzünü mən necə satım?

Baş-başa dayanıb qartallı dağlar,
Baxan vəcdə gələr, zövqündən ağlar.
Burda Molla Pənah nəğməsi çağlar,
Vaqifin sözünü mən necə satım?!

Ağ bulud altında şahinlər uçar,
Yaşıl talalarda əliklər qaçır.

Yayda yuxusundan təzə göz açır,
Qırxqız nərgizini mən necə satım?!

Dağlar cilvələnir min bir boyada,
Bax çıxan günə də, batan aya da.
Tarix kitabımız bu sal qayada
Nahaq qan izini mən necə satım?

Əksini çəkmişəm Turşsu dağının,
Cabbar oylağının, Xan oylağının.
Kirsin, Ziyarətin gəlin çağının
Gülər bənizini mən necə satım?

Qızım, hər əzaba, hər cəfaya döz,
Qoy bir də dilinə gəlməsin bu söz.
Axır yamacların suları göz-göz,
Bulağın gözünü mən necə satım?

Sənə qurban olum, ümidlə yaşa,
Bir gün diləklərin gələcək başa.
Qarabağ behiştədir, paytaxtı Şuşa,
Behişt mərkəzini mən necə satım?

Baxa bilməmişəm gözüm dolusu,
Nə deyər bu yurdun eli-ulusu?
Mənə yer üzüdür vətən xalısı,
Bütün yer üzünü mən necə satım?!

ÇIXAYDIM LAÇINDA İŞIQLI DAĞA

Çıxaydım Laçında işıqlı dağa,
O güzgü göllərin sonalı vaxtı.
Yığaydım başıma oğul-uşağı,
Quşların analı-balalı vaxtı.

Dağların qoynundan əlim üzülü,
Hər günüm həsrətin neçə yüz ili.
Sürünü görəydim əmlik quzulu,
Naxırı buzovlu-danalı vaxtı.

Qatarla gələydi qızlar bulağa,
Çiçək düzüləydi saça, buxağa.
Həvə tappılısı düşəydi dağa,
Bizim alaçığın hanalı vaxtı.

At minib, doyunca gəzəydim mən də,
Bəzən də azaydım dumanda-çəndə.
Yayın axırında dönəydik kəndə,
Xırmanın xəlbirli-şanalı vaxtı.

Dünyanı duyaydım ömrün barında,
Eşqin ilqarında, etibarında.
Badə qaldıraydım toy mağarında,
Oynayan əllərin xınalı vaxtı.

GÖZÜMDƏN, KÖNLÜMDƏN QARABAĞ KEÇİR

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir!
Ziyarət, Işıqlı, Qırxqız, Mıxtökən,
Gözəl Gəlinqaya, Dəlidağ keçir.

Ahımız göylərə alovdan dirək,
Yerim məhşərinə neyləsin fələk.
Həsərət çırağıdır hər qaçqın ürək,
Hər keçən saatda yüz çırağ keçir.

Həkəri qəzəblə coşub-çağlayır,
Kimsəsiz çeşmələr camaq bağlayır.

Durna qatarı da el soraqlayır,
Qəmli bir avazla axaraq keçir.

Xəyal necə dönsün ötən çağlara,
Al qanlar tökülür ağ bulaqlara.
Qarqarın fəryadı düşür dağlara,
Gör daşdan, qayadan nə sayaq keçir.

Elə bil kor olub bütün yer üzü,
Udur gözgörəsi gecə gündüzü.
Vaqifin harayı çağırır bizi,
Düşmənlə gülləsindən ötüb sağ keçir.

Kimlər ayaqladı namusu, arı,
Dustaqdır Koroğlu, Nəbi diyarı.
Zakir haraylayır mərd oğulları,
Meydana çiyində yar-yaraq keçir.

On il tablamış q böhtana, şərə,
Nə xeyri, xıncıza söz de min kərə.

Qoca Kürdoğlu da qabaq səngərə,
Əlində yenilməz bir bayraq keçir.

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə,
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir.

VƏTƏNDAŞ

Neçə min ildirsə xalqımın yaşı,
O qədər zamanın vətəndaşıyam.
Göy yaylağım oldu dağların başı,
Şirvanın, Muğanın vətəndaşıyam.

Dəyə də, muxru da, saray da qurdum,
Azğın yağılardan ağzından vurdum.
Uca dağlarımla yanaşı durdum,
Yenilməz məkanın vətəndaşiyam.

Xan Arazın oğlu, şah Kürün oğlu,
O Qorqud ozanım, o qoç Koroğlu.
Yerlərə yaraşıq, göylərə bağlı,
Nə qədər dastanın vətəndaşiyam.

Savalan, Dəlidağ, Işıqlı, Qırxqız,
Çiyindənən parlayır günəş, ay, ulduz.
Dənizim, çayım da yaşamaz odsuz,
Mən Azəristanın vətəndaşiyam.

Gərək Nizamiyə dünya baş əyə,
Şeir qürurlandı Füzuli deyə.
Bu yerdə zəkalar ucaldı göyə,
Mən elmin-ürfanın vətəndaşiyam.

Vətəndaş şöhrəti ağırdır, ağır,
Bu yola güllə də, mərmə də yağır.
Dünyaya bir günəş yurdumdan doğur,
Bütün bu dünyanın vətəndaşiyam.

Səsi haqq səsidir qocaman tarın,
Kamanım çağlayır hey narın-narın.
Ədalət sazıyla tufan qoparsın,
Bu sazın, kamanın vətəndaşiyam.

Burda açar gülü min bir diləyin,
Siz də Kürdoğludan şeir diləyin.
Bu suyun, torpağın, odun, küləyin,
Bu göy asimanın vətəndaşiyam.

TORPAĞIMA GÖZ DİKMƏ SƏN

Torpağıma göz dikmə sən,
Gözünə güllə sıxaram.
Çıxardaram ciyərini,
Bağrını şişə taxaram.

Çənlibel soylu dəliyəm,
Savaştan ötrü ləliyəm.
Havalanmış dağ seliyəm,
Qayalar yarıb axaram.

Şirə qalmasın dişində,
Dağam, durmuşam döşündə.
Belə qudurma, başında
İldırım teki çaxaram.

Qalay çəkmə paxırına,
Başını sal axuruna.
Dinc dur, sənin axırına
Çıxaram, vallah çıxaram!

PARASININ PARASI

Əzəldən Araz boyu paralanmış vətənin,
İndi də parasının parası qalmış bizə.

Yeddi rəngin altısı yağmalanıb nə vaxtdan,
Dönüb yas paltarına, qarası qalmış bizə.

Qarabağ cənnətini röyamızda görürük,
O möcüzə dağların harası qalmış bizə.

Dağların ağ suları axır xınzır oğluna,
Lilli aran arxında qara su qalmış bizə.

Ay haray, nə durmuşuq, gör nələr gedib əldən,
Şəhidlər məzarınca yarası qalmış bizə.

Hanı qeyrət qılınıc Koroğlunun, Nəbinin,
Onların korşalmayan mirası qalmış bizə.

Qisasa qisas deyib, qana qan deyib ellər,
Dərdli vətən bizimdir, çarəsi qalmış bizə.

TULUQ AYRANI

*(Qaçqın çadırında can verən 97 yaşlı
laçınlı qoca oğlundan tuluq ayranı istəmişdi)*

Yaşın az qalırdı yetişsin yüzə,
Dözdün müsibətə can üzə-üzə.
Axırı səni də çökdürdü dizə
Yaralı dağların qanlı hicranı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Sürülər bəslədin ağlı-qaralı,
Yurdundan zülm ilə düşdün aralı.
Qaçqın çadırında bağrın yaralı,
Qızılboğaz hanı, Əriməz hanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Oxşardın yaylaqda xana, sultana,
Fələk qul eylədi dönük dövrana.
Davani-dərmanı atdın bir yana,
Düşəndə yadına o can dərmanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Amandır, istəmə sən o neməti,
Bir vaxt Dədə Qorqud içən şərbəti.
Oğlun necə çəkər bu xəcaləti,
Quşdan qanad alıb gəzsə cahanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Dərdin atəşindən ürəyin yanır,
Dağlar qənsərində gəlib dayanır.
Bəyaz alaçıqda tuluq çalxanır,
Yaş olur gözümdə bağrımın qanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Doluxmuş gözlərin həsrətlə baxar,
Yoxsa xəyalından ağ çaylar axar.
Son arzun külfəti yandırıb-yaxar,
Barı son nəfəsdə tanı dünyanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Hayana yetişər hayım-harayım,
Dərd imiş taledən qismətim, payım.
Neyləyim, özümü oğulmu sayım,
O nakam yumulan gözün qurbanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Şamil Dəlidağ

OLMASAYDI

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zər olmasaydı.
Bəşərin qəlbində dərd çağlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasaydı.

Beşi sanamazdıq - dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik - mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq - dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdi - tər olmasaydı.

Dayaz bəlli etdi - dərini bizə,
Acı nişan verdi - şirini bizə.
Pis dedi - yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdi - ər olmasaydı.

Qaranı görəndə - ağı tanıdıq,
Şoranı görəndə - bağı tanıdıq.
Təpəni görəndə - dağı tanıdıq,
Tülkü tanınmazdı - nər olmasaydı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdi,
Heç kimin əməli felə dönməzdi,
Şamilin qəzəbi selə dönməzdi,
Böhtan olmasaydı, şər olmasaydı.

ÇƏTİN

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İçməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanan könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Birətsiz olmayıb əyinin kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdı yükü,
Çəkməmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşlıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

TAPA BİLMƏDİM

Mən sənə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Səninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərvətlərin sığmaz kitaba.
İstədim toplayıb alam hesaba,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

GÖRDÜM

Ələk-vələk etdim mən bu dövrəni,
Astarımı gördüm, üzünü gördüm.
Qənimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarıb tapmadım onu qıranı, -
Zalımin, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidağam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,
Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Rəfayıl Mayılov

LAÇIN

Elə qovrulmuşam çıxıb cızdığım,
Həsretinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Min-min zəhmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanətə qurban etdilər səni,
Düşməne verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəm dəryası, olub vay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına hazırım hər an.

Yaralı ürəyim ayrılığından,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq bələdi,
Başlara töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə çiçəyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gəlib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayılam, sənsiz qalmışam yetim,
Torpağına gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

DEYİL

Min təbib tökülsə, loğman gəlsə də,
Əqidəsi çürük sağalan deyil.
Qurumuş səhraya suyu töksən də,
Dərya ola bilməz çağlayan deyil.

Min nəsihət versən zətı qırığa,
Ədəbdən, ərkindən çıxar qırağa.
Yarandan qan gəlsə, əgər sarığa,
Xəbiş onu görsə, bağlayan deyil.

Aqıl olan dayaq durar elinə,
Uymaz bədzatların fitnə-felinə.
Yuvanı versələr, şərin selinə,
Haqdan tikilibsə, laxlayan deyil.

Rəfayılam, nəzər yetir əslinə,
Səs verəndə səs ver haqqın səsinə.
Bədcins övlad, töhmət olar nəslinə,
Ata, baba yolun saxlayan deyil.

BİZİM ELƏ YAZ GƏLƏNDƏ

Gül ətrini duyar ellər,
Bizim elə yaz gələndə
Gözəlləşir çəmən-çöllər,
Bizim elə yaz gələndə.

Yağış yağır, şimşək çaxır,
Sellər-sular daşır axır.
Göy qurşağı şəfəq taxır,
Bizim elə yaz gələndə.

Buz açılır, əriyir qar,
Könül oxşar güllü bahar.
Nəğmə deyir gözəl quşlar,
Bizim elə yaz gələndə.

Təbiəti etdim seyr,
Rəfayılam, yazdım şeir.
Şair təbim nəğmə deyir,
Bizim elə yaz gələndə

AGLA, TELLİ SAZIM, AGLA

Geri dönməz bu karvanın, yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandı, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sərvətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ağbirçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrəli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ruhlarımız girov qaldı, töhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damğasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Köhlən atlar yəhərlənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pəren düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtımız.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmiş baxtımız,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calıb ağlayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ramiz Qərib

LAÇINIM

Daglar zirvəsində igidlər tacı,
Yağı tapdağına döndü, Laçınım.
Səni unutmağım zəhərdən acı,
Həsərdən ürəyim yandı, Laçınım.

Sərt keçilməz dağlar, bəndlər, bərələr,
Çox ucuz satıldı dərin dərələr.
Qız- gəlinin, qəmin qara hörələr,
Parlayan ulduzun söndü, Laçınım.

Xəritəni cızım baxsın baxarı,
Güləbirdən başlar, üzü yuxarı.
Həkəri çayında sular axarı,
Görənlər cənnət tək sandı, Laçınım.

Uca zirvələrdə Çalbayır dağı,
Minkənddə İstisu, aranı bağı.
Ərinməzdi igidlərin oylağı,
Oylaqların indi qandı, Laçınım.

Qaranlıq dərədən Yeddibölüyə,
Meşələrdə ras gələrdim əliyə.
Qorçu-Dambulaqdan, Şəlvə dərəyə,
Oğaların şöhrət- şandı, Laçınım.

Hamısını sayarsam, yüz otuz kəndi,
Bir dastana sığmaz bərəsi- bəndi.
Satqın fitnəsilə düşmənin fəndi,
Dəyişdi adını, dandı, Laçınım.

"Qara qapı" deyilmişdi adına,
Səndə getdin oyunların oduna.
Mərd igidlər bir gün çatar dadına,
Qərib balam içər andı, Laçınım.

LAÇIN HƏSRƏTİ

Qocalıq olursa, yaşım yaradı,
Qəriblik ömrümdən, günlər daradı.
Bakıda olarkən çatmadı havam,
Buraya gəldim ki, Laçını dadam.
Verərmə torpağı, havasın duyum,
Tökməklə quyudan, alasan suyun?
Laçın havasını, heç bir məkanda,
Nə yerdə taparsan, nə asimanda.
İsmayılı, gözəl meşə torpağın,
Bizim elə verib, meyvəsin bağın.
Gələn köçkünlərə, açıbdı qucaq,
Sayılır hörmətli, iş bilən qoçaq.
Burda nə deyilmir, yerlidi gəlmə,
Qəribə xoş gəlir, xoş gəldin kəlmə.
Sordum bu diyarda, vardılar xeyli,
İgidlər buraya, saltıblar meyli.
Kürdoba yaradıb, saltıblar məkən,
Qollarında qüvvə, damarlarda qan.
Söylədim hardadır, məşhur pəhləvan,
Onun görüşünə, biz olaq rəvan.
Dedilər köç edib, qoca pəhləvan,
Gətirməyib bəxti, dəyişib məkən.
Ona rəqib olub, cavan Miraləm,
Bir əlində balta, bir əldə qələm.
Gör necə fəlakət, qərib bir əldə,
Meydana çıxıblar, əllərdə balta.
Kürdün iki igid, pəhləvan oğlu,

Qəm-qüssə yaratdı, söyləsəm doğru.
Üz-üzə gəlibdir, iki şiri-nər,
Qərrib bir mahalda tapıblar hünər.
Meydan sulayıblar, sağa və sola,
Kiminki dağıla, kiminki dola.
Ucuz qəhrəmanlıq, ucuz ədavət,
Özgələrçün etdik, hər an səxavət.
Qərrib söyləyir ki, gərək pəhləvan,
Girməsin döyüşə, geçərsə zaman.
Əqlin əməyiylə, qazansın hörmət,
Qoysun cavanların, boynuna minnət.
Kürdlərin birliyi, olsaydı yəqin,
Qurardı dövlətin, olardı əmin.

Dərzi Kamran

LAÇIN

Dağların qoynunda yurd-yuva salan
Atadan-babadan vətənim Laçın
Namərdin əliylə köçü başladı,
Arada-bərədə itənim Laçın.

Vallah səngər idi daşı , qayası ,
Bizdən yan keçərdi düşmən gülləsi.
Torpağı verdilər "xalqın cəbhəsi"
Yoxdu harayına çatanım Laçın.

Ayazdan büründüm dumana , qəmə
Nadanlar dağ çəkdi ana vətənə
Əsir düşüb gedən , ölüb-itənə
Olmadı qolundan tutanın Laçın

Oğlun Babək idi , qızın da Həcər
Koroğlu qeyrətli Nəbidən betər.
Düşməni azdırıb qol-qola çatar ,
Çıxaydı böyürdən Sultanım, Laçın.

Ay Kamran, kədərdən ürəyim əsir,
Günlər qovhaqovda , aylar tələsir.
Olaydım vətənə torpağ şələsi ,
Əkəydi sinəmdə kotanım, Laçın.

Validə Arzumanlı

GÖZ YAŞIMDAN SU İÇİB

Boz qayada boy atıbdır bir çiçək,
O çiçək də göz yaşımdan su içib.
Öz tacında saralıbdır al ləçək,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumurcuğu daş bağırını dəlibdi.
Bu gül mənim görüşümə gəlibdi?
Köksü üstə qara xalla gəlibdi,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumu düşsə, torpaq odsuz yanardı,
Validə də el dərini qanardı.
Laçınlı qış fəslə bahar sanardı,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

BU YARA

Uşaqlığın daş izi var dizimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!
Qəhər yağır, qəm cücərir izimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Yaman əsdi cəhənnəmin küləyi,
Parçaladı həyat dolu ürəyi.
Küsgün baxır gəncliyimin diləyi,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Can-qəfəsdən ayrı düşdü hər yana,
Tanrı qulu nədən quldu şeytana?!
Ölkəmizdən qan çiləndi dövrana,
Köz tutmayan nə yaradı bu yar

Validə də qurban olsun qurbana,
Laçın adlı yurdu talan, ay ana.
Göz yaşımız buxarlanır ümmana,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

MÖHTAC EYLƏDİ

Bir od düşdü sinəmizin dağına,
Yağı bizi,dağa möhtac eylədi!
Sar qonubdur Laçımımın bağına,
Kim bülbülü bağa möhtac eylədi!

Eh,bədəndə ruhu belə böldülər,
Qoca-cavan min əzabla öldülər,
Tanrım, vəhşət, dəhşət, zülm gördülər,
Kim sol əli sağa möhtac eylədi!

Validənin kəsilibmi sorağı?
Getdi bada ömrünün hər varağı.
Həkəriyə həsrət,təşnə dodağı,
Libasını ağa möhtac eylədi.

Səbahəddin Eloğlu

RÜBAILƏR

Bənnə gərək daş sındıra, daş yara,
Daş altında daşda dedim Daşyara.
Daşyar dedi: - Daş yarmaqdan Daşyarın,
Qabar əlin daşlar edib daş yara.

Yandım ki, yandıram yana biləni,
Yananda yananla yana biləni.
Yanmayan yandırmaz, yanma yanmaza,
Yanmaza yandırma yana biləni.

Qoymayın almazla yara Almazı,
Onsuz da öldürür yara Almazı.
Almazın yarasın almaz yaranmaz,
Qorxuram sındıra yara Almazı.

Ürək gərək boşala hey, dola hey,
Aç zülfünü, sal boynuma, dola hey.
Qurban olum o yara ki, yar gözü,
Yar yolunu gözləyəndə dola hey.

Görən yar bağına gəldimi Didə,
Yar bağın gülünü dərdimi Didə.
Yar dərdi dərdimə dərd artırıbdır,
Varmı bir dərd əhli dərdimi didə?

Gözələ özünü gözlə demişəm,
Gözün görən qədər gözlə demişəm.
Sözümün sədasi çıxmasın deyə,
Gözələ çox sözü gözlə demişəm.

Azər Güləliyev

ŞEYLANLI ŞEİR BULAĞIYDI

Laçının mərd kəndi idi,
Şeylanlı şeir bulağıydı!
Güney qaya quzey meşə,
"Həkəri çay" qırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Gül qoxusan qana çəkdik,
Dağ havasın cana çəkdik,
Çeşməsindən suyun içdik,
Söz bitirən gül bağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

"Ağ Şələlə" telləri tək,
Tel-tel idi şair ürək,
Dağlarına verdik kürək,
Qaya ilham çırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Dağ zirvəsi yaxın aya,
Zirvəsindən aldıq maya,
Qalxdı ordan qartal qıya,
Zirvə şair dayağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Xatırladım o gülzarı,
Saça yağdı dərdin qarı,
Orda sevdim gözəl yarı,
O vaxt ömrün gənc çağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Azər, girov qaldı Laçın,
Qarabağa yollar açın,
Yurdda görəm elin köçün!
Bu da şair sorağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

ÖLÜM ADLI VERGİSİ VAR DÜNYANIN

İnsanların əli ilə qurulan,
Cah-cəlalı, hörgüsü var dünyanın.
Qəlbi açan, hərdən edən pərişan,
Mənzərəsi, sərgisi var dünyanın.

Bulağı var, meşəsi var, çölü var,
Tikanı var, qanqalı var, gülü var,
Köhnəsi var təzəsi var, tülü var,
İti uclu süngüsü var dünyanın.

Kasıbı var, varlısı var, bəyi var,
Alimi var, aqili var, səyi var,
Gəl-gəli var, get-geti var, həyi var,
Qanlar salan sevgisi var dünyanın.

Bahar-yayla payızı var qışı var,
Aran-dağla qayası var, daşı var,
Gecə gündüz, quru ilə yaşı var,
Gör neçə cür bölgüsü var dünyanın.

Azər niyə hicran sazın çalmasını?!
Haray-həşir yerə-göyə salmasını?!
İnsan ona borclu deyə qalmasını,
Ölüm adlı vergisi var dünyanın.

İSTƏYİR

Hicran qandalında çürüdü canım,
Könlüm öz dağların görmək istəyir!
Çıxıb zirvələrdən dünyaya baxıb,
Cənnət təbiətin süzmək istəyir!

Ağ sürünü gələn kimi sağaydım,
Güneyində çasır gözib yığaydım,
Kaş yağış olaydım, yurda yağaydım,
Əlim bənövşələr üzmək istəyir!

Azərəm, ürəyim şırım-şırımdı!
Laçınsız canım da, qardaş, yarımdı!
Əzab dayağımdı, dərd də barımdı,
Qürbət ürəyimi əzmək istəyir!

KÜRDCƏ ROMAN

Tamara Refo

SERBÊJEK

Xwendevanên hêja! Wextê mirov pirtûkekê hildide destên xwe, ku bixwîne cara ewlîn çavên xwe li ser belgê wê digêrîne, dixwaze bizanibe torîvanê pirtûkê kîye, xwedanê kîjan kariye, ji kîderê û çawa hatîye ketîye nava wêjeya bedewnivîsarê, armanca wî çîye, emir-jiyana wî çawa derbaz bûye?!

Ji ber, ku bersîvê bidine pirsên jorîvîsar, torîvan pîrr-hindikî bi xwendevanan bidine naskirin, pêwîste paşa bizvirin, rûpêlên dîroka emir-jiyana wiye çendî çend salan ser hevda welgerînin.

Mirov zef bi kurtî wê dikare bêje, wekî torîvanê pirtûkê Egîtê Çerkez wedê şer-dewan, birçîbûn, tezîbûn, rev-bezan, sala 1941-êda li gundê Derekendê, nehîya Şerûrê, komara Nexçivana Xwemuxtar li mal-beta kurdan hatîye dunê.

Ne hêjaye, wekî ji rewşa wan salan bîni ser zar-zimanan. Belengazîyê, hejarîyê mînanî hemû malbetan, malbeta Egîtê piçûk ji nava xweda lihev pêçabû. Heft-heşt salîya xweda wî bex çêrand, bi dûşivanî, dîgavanî, gollîkvanîyê mijûl bû. Kete tavî-teyrokan, silî-şilopan, berf-bahozan. Zivistanê sur-seqema sermanda, havîne qije-qija germanda vala nesekinî, kar kir, çerçirî. Piyên bi çarix-gore sol, bejina wî xênî qerpalan kinc nedît.

Bobelat hatîne ser hevdu tèn, gotine. Heşt salîyêda felek dêmên xwene sert nişan dike, tîfalê Egît bi roja reşva rû bi rû dihêle. Bavê wî Çerkezê Oric mînanî girtîyê sîyasî tê girtîne û panzdeh salan ji azadîyê merûm dikin û dişînine girtîgehên Sîbîra bi seqem.

Giranîya malbetê, şeş keçan û sê kurikan dikeve ser millên dayika wî Cemîla Ahmedê Lele. Jiyanê dîrî mirovatîyê çend salan didome. Sêwî mezin dibe, xerabîya felekê hema bi wê xwera dimîne, gotine. Li wan dijwarîyan nenihêre, kulfetê malbetê zozanê bêrîvantîyê dikin, pêz didoşin, gundda pêmbû berav dikin, kolxozêda dixebitin, lê Egîtê piçûk neh salîya xweda bi çarix-goran diçe dibistanê, zîkekî tîr, yekî birçî piştî çend salan koma deha kuta dike.

Sala 1960-a çarenûs wî tîne derdixe serbajarê Ermenîstanê-Yêrêvanê. Evraqên xwe dide zanîngeha pêdagojîyê û wê salêda çawa xwendevan tê pejirandin.

Wan salanda li bajarê Yêrêvanê bona pêştaborîna çandê bi zimanê kurdî çend ocax damezirîbûn. Rojnama "Rya teze" diweşîya, radiokomîteta kurdan pêl dida, ji ber, ku pirtûk bêne çapkirin Sêksîya (para) Nivîskarên Kurdanra mecal hatibûn saz kirin.

Egîte xwendevan hertim, bê navbir bi wan sazîyên jorgotîva têkilîyên xwe çê dike, bi çûyîn-hatina xweva bi xebatkaran, nivîskaran, helbestvananva dibe nas, pirtûkên bi zimanê kurdî dikirre, dixwîne.

Piştî kutakirina zanîngehê wî dişînine nehîya wî bi xwe, ji wur jî çawa mamostê xwedanê xwendina bilind di dibistana gundê Derekendêda mînanî dîrêktorê dibistanê tê kifş kirin.

Raste, zarokên dihatine dibistanê tew zarokên kurdan bûn, lê ders bi zimanê azerîyan di hate derbaz kirin.

Rewşa kurdan, emir-jîyana wane xerab, hinek neheqî û nepakîyên dijî kurdan, ku dihatine qedandin, wedekî kurtda bandora xwe ser mamoste Egîte dihêle. Hema wan salan dest bi nivîsara romana xwene "Mal wêran" dike û wê bi serfirazî digîhîne dawîyê, bona enekirinê radestî sêksîya Nivîskarên Kurdan dike.

Elametîya romanê di rojnama "Rya teze" -da tê dayîn û xwendevan, nivîskar û helbestvanan pê dihesîne, wekî civata enekirinê wê kingê bibe.

Roja enekirinê nivîskar û helbestvanên navûdeng Elîyê Evdil-rehmîn, Erebe Şamo, Hecîyê Cindî, Sehîdê Îbo, Egîte Xudo, Karlênê Çaçanî, Emerîkê Serdar, Barîyê Bala û yê mayîn bi yekdengî nirxeke bilind didine romanê û birîyarê dipejirînin, wekî roman plana sala 1968-ada bê weşandin.

Hema wê salê ji ber, ku xwendina mafzanîyê (huqûqê) bistîne, ser kurdên wê nehîyê starîyê bike, ji bêqanûnîyan, neheqîyan, xerabîyan biparêze ewa dest ji erkdarîya mamostetîyê berdide, diçe Asîya Navîn, li bajarê Oşê, komara Kîrkîzîstanê dikeve rêzên organê û du sala xwendina huqûqê distîne, sala 1970 mînanî zabîte Sovête dadigere nehîya xwe û dest bi karê domedekarîyê dike.

Wê salê diçe Yêrêvanê û seîtîya weşandina pirtûka xwe "Mal wêran" dike.

Lêbelê, cara yekem efrandina karpêkeke mînanî romanê mezin dibe sedema çavnebarîya hinek nivîskarên, ku serhatî, çirok, dilok berav

dikirin, kurmê xîyanetîyê di nava wanda serê xwe bilind dikin û ewana wê yekê nikarin bimehînin. Romana "Mal wêran" di sêksîya Nivîskarên Kurdanda nayê dîtin. Kes nizane, ewa tê dizîn, yanî bi xayînî tê weşartin.

Eva yeka zef xerab hukmî ser Egîte dike, ew bi rewşeke xeyid dadigere û ji wê rojêda ne nivîsarên xwe, yê nûh, ne jî pêgirtina romana "Mal wêran" nade sêksîya Nivîskarên Kurdan.

Nenihêre vê yekê ewa ji efrandarîya xwe paşt namîne, nivîsarên xwe didomîne û beravî ser hev dike.

Ew mijarên, ku Egîte Çerkez dest avîtinê nava wêjeya Nivîskarên Kurdên Sovêta berê, ya bedewnivîsarêda bi gorîya me qet tunene.

Ji ber wê jî, romana wîye "Çima", "Du jîyan" (beşa yekem) ji alîyê xwendevananda bi hewaskarîkê tene xwendin. Ew herdu roman jî cara ewlîn li bajarê Bakûyê, cara duyem li Kurdistana Pîroz, bajarê Hewlêrêda, ji alîyê Wezaretê Rewşenbîrên Kurdistanê hatine weşandin.

Eva romana destên wêda "Tivinga bi xwîn" dawîya romana "Du jîyan", beşa duyeme. Torîvanê pirtûkê Egîte Çerkez vê gavê li bajarê Bakûyê jîyanê dike, du caran çûye Kurdistana pîroz û ser efrandîya xwene nûh karê dike.

Egîte Çerkez Bêken

Tivinga bi xwîn

(Dawîya romana "Du jîyan")

Belê, "Aqil tacê zêrrîne, serê her kesîda tunîne", gõtine. Resûl qet nedianî aqilê xwe, wekî dewleta Sovête kêwrîşkan bi ereban digire. Ewî usa derz dikir, kirinên wî, yê berika wîda bimînin, yê alîkîda heyfa birê xwe hilde, alîkîda jî arode, eware bigere, kirinên xwene gemar bidomîne.

Lê, hemû nêt û armancên wî bero-paşo hatin, tîra wî çû, li kêvir asê bû, felekê çerxa wî çep zivirand, ewa bi xwe kete ewê dawa, ku çekiribû, bîra ku bona cîranên xwe kolabû, bi xwe ketê.

Tûjandina şuxulê cîneyetê perda ser gellek surran vekir. Gava wê lezo-bezêda mala Arşak û Mûsês gerîyanê, bona tûjandinê peyitandîneke balkêş nehatibû destxistin. Lê, van dawîyanda bi tevlêbûna wergeran,

ewana dane xeberdan, pênişandin standin, hê hate zanebûn, wekî her yekî ji wana, ji cînayeta "Înkassator"-ê sêsed hezar manat dirav hildane û ewa dirava di balonên plastîkda hewşa malên xweda veşartine.

Destê emeliyat-tûjandinê Arşak, Mûsês û rûber ji bi xwera dubare birine gundê Xaçîkê, dirav ji cîyê nişandayî derxistin, li şuxulê cînayetê zêde kirin.

Wedê tûjandinê ewa ji hate safî kirin, ku ewê destê hemû "kar" bi rêvebirîya Karova qedandine. Karo bi destê wana êpêce mal-milk berav kirîye, gustîleke zêre mezin daye çêkirin, kirîye tillîya destê xwenî çepê. Ji wê rojê pêş navê Karo peyîva "voskî" (zêr) jî hatîye zêde kirin.

Bersîvên hemû analîzan, usa jî bersîvên analîza trasaløjîyê û balastîkîyê hatibûn, îzorê (nexş) tillîyan berhemberî hev kiribûn. Gunekar ber peyitandinan aciz û bê çareserî man, gunê xwe dane ustûyê xwe.

Tûjandiņa şuxul heta devî-devî dawîya çillê mezin dom kir, hemû dêtalên qetîlê, rê birrînê hatin mak kirin, tawanbarî (gunekarname) hate quncandin. Pirsîyaran ewa gîhandine dawîyê, prokuror Serxan şanena xwe avîtê, mora xwe lêxist û bona nihêrandinê şandine dadgehê.

Cînayet herêma du komaranda û ji alîyê binelîyên wan herdu komaran hatibû bi cî anîn. Ji ber wê jî, endamên mehkemê ji navendê-jî Moskwayê hatibûn. Van rojên nêzikda, dadkirinê dest pêbûya...

Kal-bavan gotine, "Kî ji kêra çi dixwaze, bila Xwedê du caran zêde bide wî kesî." Yanî, kî ji kêra qencîyê dixwaze, bila Xwedê du caran zêde, kî ji kêra xerabîyê dixwaze, dîsa bila Xwedê du caran zêde xerabîyê bide wî mirovî.

Ûsib û Paşê heval û cîranên xwera xût xerabî xwastin, Xwedê du caran zêde da wana. "Boz jî rehet, kumeyt jî rehet", gotine. Hê hatin ber dîwarê xwe rûniştin, nava cimaetêda bûne pînê binê pîyan. Ji şerma, ji tenîya rûyên xwe derneketine nava civakîyê, mînanî keça kor, pîyên xwe bin xweva kirin rûniştin, ji hewşa mala xwe wêda gavek zêde neavîtin. Bi rastî jî, "Hespên qelpan nabezin", gotine.

Bi rastî jî Xwedê hertim alîyê mîzîna heqîyêye. Kirinên xayinan, dexesan, çavnebaran çiqasî dukulîya, ewana ewqasî piçûk û nizm dibûn, piştê wana ditewîya, serê wana dikete nava pîyên wana bi xwe.

Bona mirovan hebûn, mal, milkên here baş rastî û adilîyê. Ewa dewlemendîya hetanî roja mirinê bi mirovra tevayî dimeşe, tu caran kuta nabe, nagîhîje dawîyê. Hela, serbarê serda, roja qîyametê, wedê pirsbersîvên meşerê jî kêrî mirov tê.

Hetebîya Yasîn û Gulbaharê di wê yekêdabû, wekî ewana, herdu jî bi hevra durist, evîntîya wana bi dilekî paqîş, mînanî ava kaniya zelal bû, peywendîyên wana tevî karkeran û cimaetê ser rastîyê, adilîyê û ser

bingeha hezkirinê, rêz û rûmetê hatine çêkirin. Ji ber wê jî, serkeftinê xwe dabû alîyê wana...

Meha sibatê bû. Çillê mezin kuta bibû. Çillê piçûk hê destpê kiribû. (Çillê mezin ji bîst û yekê meha kanûnê destpê dike, sî û yekê meha çile digîhîje dawîyê, çillê piçûk ji yekê meha sibatê destpê dike, bîst û yekê wê mehêda kuta dibe). Her alî bi berfê hatibû peçînîn. Mirov çiqasî çavên xwe li best-beyaran, çîya-banîyan digerland, usa bizanibe, li rûyê erdê desmala qerqas raxistine. Ba-bahozê lêxistibû, berf tîjî neqevên çîyan kiribû.

Karkirina însaatê bi temamî sekinibû. Sovxozêda jî, xênî xwedîkirina pêz û dêwêr, şuxulên dinê nemabûn. Van rojan şivan, gavan cîkî nediedilîn, karên wana pîrr bibû. Alîkîda durunga pêz paqîş dikirin, alîkîda gurzên gîhê vedikirin, li durungê bela dikirin, alîkîda roderên gomê û kullekên wê digirtin, bona sur li pêz nexê, ew beravêji nebin, alîkîda jî afirên dêwêr dixistine rizmê.

Van hemûyanra tevayî şabûna şivanan bê hesab bû. Raste dola pezê avis hê neketibû, lê şevê sê-çar berxikên givrik li goman zêde dibûn. Bi vî sedemî jî, şivanan her şev çend caran serî li goman dixistin, miqatî berxikan dibûn, usa jî pez derdixistine şevînê.

Zevîyên cêh-gênim, kolên tirîya binê berfêda hêmîn-hêmîn ketibûne xewa şîrîn û giran. Ji teyredenana pîrranîyan berê xwê dabûne welatên germ. Tenê, qijikên reş, beytik, reşêlek û kevokên beyanî mabûn. Ji seqem û hişkîyê kevokan û qijikan pîkî xwe hildibirrîn, nava pûrta xweda vedişartin, mirov nihêrînê usa derz dikir, ewana bi lingekîne. Lê reşêlek û beytik ewqasî "tengasîyêda" nemabûn. Ewana rojên xwe seranser li durunga pêz dibuhurandin, sibê hetanî êvarê nava pêzda dilikîjn, debara xwe bi kakil û tovên, ku ji qurzên gîhê hildişîyan dîkîrin.

Şeveke zivistanêye awa sertda xew neketê çavên Bêrîtanê, ji Yasîn dîr neket, tê qey bêjî, ji Yasîn gavekê dîr bikeve, yê kur yanî bidizin, yanî jî, yê ji destên wê derxin, birrevînin.

Piştî bûyerên buhurî, gava dayika Bêrîtan pê hesîya, ku bona kuştina Yasîn daw hatîye çêkirin, pîyên wê ji erdê-esmîn hate birrîn, devlêv lê zîha bûn, usa bizanibe, ewretirîşkê (birûsk) lêxist, ewa ser hevda qutîfî, cilmisî, nava du rojanda êpêcekî pîr bû.

Bêrîtanê cîyê xwe kêleka cîyê Yasîn danî, balgîyê bin serê xwe kuta balgîyê kur. Raste, çavên xwe digirt, lê zû-zû vedicinîqî, hişyar dibû, alîyê Yasîn dinihêrî. Bîna kur, carnar li dêmên dayikê diket, mînanî bayê berbangê hênîkayî dida wê.

Yasîn çiqasî dil dida ber dilê Bêrîtanê, tu çareserî pê nedibû, tirs,

xof ketibû dilê dayikê. Hê sibe ron nebibû. Berbang, şevgur bû. Bêrîtanê sebira xwe neanî, rabû, kincên xwe xwekir, bişkoka wêneguhêzê bada, ewa vekir, bona Yasîn ji xewê raneke, dengê wê daxist, kêleka balgîyê kur rûnişt. Te qey digot çavdêriye, dewriyêda sekinîye.

Yasîn ji ji xewê hişyar bû, nava nivînên razanêda rûnişt, perreki lihêfê avîte navmilla xwe, zûr bû, bi rewşeke ecêb li dîya xwe nihêrî û got:

-Dayê, tu çima hişyarî, çima ranazêyî, hela sibêra êpêcek heye, te xêre?

-Dayê qurban, -Bêrîtanê gazin kir û got, -ez xwe jî nizanîm, sedem çîye, qet xewa min nayê, xew li min herrimîye, hema çavên xwe digirim, birûyên xwe didime ser hevdu, Elka Bejî, Reşê şevê, teyir-teva têne ber çavên min. Usa bizanibe, cî-nivîn bûne gur-agir, ketine dil, hinavên min.

Yasîn zanibû eva tirs, xofa ji ku ketîye bedena dayikê. Ji ber wê, rewşeke bi ken da dêmên xwe, vebişirî û got:

-Dayê can, badilhewa ber xwe dikevî, ez zanîm, tu bona çî nerehetî. Raste, ew pirs tu derbarê wêda difikirî, mitalan dikî, wedê xweda pirseke bi tirs bûye. Lê, şukura Xwedê, her tişt bi saxî-silametî buhurîye, çûye. Xwedê weke dilê her kesî, dayîne dide. Îdî bona tirsê tu sedem nemaye.

Bêrîtanê mînanî mirovên bawerîya xwe undakirî, bersîv da:

-Na, kurê min, hê qeda-bela nebuhurîye. Tu ji ku zanî, diqewime, ji heval-hogirên ewan bênamûsan bimînî. Rehên mirovên usa gellekî kûrda diçin, deremên wana zû-zû, usa hêşiyayî nayê birrîn û hişk nabin.

Yasîn dayikêra dîsa bi dorfire şirovekir û got:

-Dayê can, li vir gunê me tunene. Tu zanî Resûl ji minra bona çî fermana qetilê dabûye?

-Na, ez delîla belengaz, ji ku bizanibim?!

-De nizanî, ezê ji dayika xwera bêjim. Gava beşa mîlisanda bona Resûl dawê çê kirine, wê rojê ewa nêzîkî sûkê ji aliyê mirovne nenas hatîye kutanê. A wê gavê Resûl jî, bavê wî Paşê jî usa fem kirine, guva bona pirsra Gulbaharê ewa min daye kutanê, wedê Resûl tê girtinê, hê serwaxt dibin, wekî van kirinanda destê min û gunê min tune, ez feqîr, qet ha ji tiştêkî nebûme.

Wede gihîştibû, Bêrîtanê dixwast, çend gilî-gazina bike, lê bê hemadê wê, çav tîjî bûn, kel kete qirikê, berê xwe aliyê dinêda zivirand.

Yasîn rewşa dê derz kir, hinekî posîde û xemgîn bû, bi nermayî, dengêkî kewrekva axifi:

-Dayê, ez heyran, gava tu berxwe dikevî, rewşa te hukmî ser min jî dike. Çi bûye? Bi geşbe, bi hewasbe, xelq tew xwezila xwe bi te tîne, şukur, kurê te, bûka te ser karin, erkdariya me heye, her roj bi dehan, bîstan mirov pêşberî me serê xwe ditewînin, şewirê distînin, gilî-gotinên me

diqedînin, lê tu hêşiran dibarîni, kirina te Xwedê jî xwaş naçe. Kal-bavan gotine, "Xwedê şîne ser şînêda, şayîyê ser şayîyêda dibarîne". Rabe ser xwe, şukur, mînanî bûkanî, por-biskên xwe bade, xwarin-xwekirina xwe bixe rizmê, gava bîna te teng bibe, bêje, ez te bibime bal bûka te, dûrbîstik bin destên tedaye, jêra zengilxe, tere-têr pê biaxife.

Tu qey dibêjî, Yasîn bi gilî-gotinên xwe ber dilê Bêrîtanêda hat, aveke hênik ser dilê dayikêda reşand. Ewê berê xwe berbi Yasîn girt û hêdî-hêdî peyivî:

-Kurê min, tu ha ji cegerê tunenî, min gazî li Xwedê kirîye, yeka Merdanê mîlise bibe hezarî, lê, ewa nebûya, wededa Resûl negirta, devê min kevîrê reşkeve, tişte bihata serê te, minê kîjan xwellî li serê xwe elek bikira?!

-Dayê can, warê em ji pirsên buhurî nepeyivin. Ji ber...

-Yasîn, lawo, -Bêrîtanê axaftina Yasîn dêvda nivci birrî û dew lê kir, got, -îdî sebira min nemaye, nikarim tenê bijîm...

Bêrîtanê axaftina Yasîn çawa nivci birrîbû, Yasîn ji usa gotina wê nivci hîşt, bi dê laqirdiyên xwe kir, ji dil kenîya û got:

-De, sivenda usa bêje da. Dilê te mêr kirinê dixwaze, loma nikarî tenê bijî? Gava usane, ez te bidime mêr, çima mitala dikî?

Bêrîtan bi "pêşniyara" Yasîn kenîya, bi destê xweyî rastê ser pillê Yasîn xist û got:

-Weylê tu kunî-kunî bûyî, rûdana te sipibe, sera-pîra wedê minî mêrane, tu vê şevê bi min henekan dikî? Daxwaza xwe ji tera dibêjim, wekî karûbarê me amadeye, dewata xwe bike, bûka min bîne ber destên min, bila bîna min bi wê derkeve. Ji wê wêda tu zanî. Yanî na...

Bêrîtanê dawî li axaftina xwe neanî, rawestîya, xwe ker kir, li Yasîn nihêrî.

Yasîn dîsa kenîya û pirsî:

-Yanî çî? Tuyê çî bikî? Nebî, tuyê min bihêlî, herî bal bûka xwe, li gund bimînî?!

Bêrîtan xwe jî bi gef-gurrê hatî kenîya û nêta xwene bingehîn anî ser zimanê xwe, got:

-Armanca xwe ji tera dibêjim, îda sibe ron dibe, here sûka heywîn pezeke nêr bikirre, bîne, îro emê bibin ji te û bûkêra qurbanekê serjêkin, goştê wê parevekin, hinek dirav jî ji boy tesequtê, di rêya Xwedêda bidine sêwî-belengazan, ji ber wê, ku eva qezîya ser wera bê xeta buhurîye. Ya duyemîn, ezê "ebûr"-a xinamîyê xwe hilşînim, bibime qîr-benîşt, pêşîrêva bizelliqim, bila destûra bûka min bide, ezê destbi dewatêkim. Elîxan camêrekî başe, rêzane, qet nana nake. Hetanî kîngê bûkê mala bavêda bimîne?

Eva dewa bi dilê Yasîn jî bû. Lê, derbarê sur-sermêda mitale kir û got:

-Dayê can, hetanî naha me ber xwe daye, mehekê, duda jî çavrake, bila bahar bê, hewa, erd, esman zîhabin, paşê...

Bêrîtanê mecal neda Yasîn axaftina xwe bigîhîne dawîyê, zû got:

-Kurê min, em şivanîyê, gavanîyê nakin, ku ji sur-sermê bitirsîn. Şukur, naha her tişt heye, emê çadîra xwe vegirin, xwarin-vexwarin jî, Xwedê şênke, bolle. Tenê, bila germayî dilê mirovanda bibe. Tu gurra min bike, mirov hêsin germî-germî dukute û şuxulê xêrê derengî naxe. Tu qayîlbî, qayîl nebî, emê îro herin û ya xwe bikin.

Yasîn destê xwe danî ser çavê xwe, -A, ser evî çavê min, -got û destê xwe avîte destika dûrbîstîkê, hejmara mala Elîxan beravkir. Ji Xwedêda, Gulbaharê bi xwe bersîv da:

-Alo, dibihîzim.

Yasîn kenîya, destika dûrbîstîkêda got:

-Gulê, siba tê xêr, netirse, tişteki tirsê tune, bibuhurîne, evê berbangê xesîya te xew li min hêrimandîye, min jî heyfa wê ji te hilda.

Gulbaharê pirs pey hev rêz kirin:

-Çima? Çi bûye? Xesîya min ji çi gazîne?

Yasîn dîsa bi coşeke mezin, bi dilxwaşî hine gilî jî li gotina dîya xwe zêdekir ragîhande Gulbaharê:

-Xesîya te, çawa dibêjin, zînê xwe li bizîne kirîye, dewa dewatê û te dike. Bi gotina wê, îdî bê te nikare bijî. Xwe jî, karê xwe bike, îro yê bibe mêvana te.

-Pêparê xesîya min, ser serê min û ser çavê min. Ezê hîvîya wêbim...

Rojeke hişkî bû. Mirov tu dikir, ewa li hewa diqerîsî. Yasîn û dayika wî Bêrîtan hatine mala Elîxan. Ber derbaze Elîxan, Fatmê û Setterxan mêvan pêşwazî kirin, rê nişandan, Bêrîtan birine mal. Lê, bi alîkarîya Setterxan Yasîn ji pişt "Taksî"-yê, ji cîyê bara pezeke nêre serberanî peya kir. Setterxan kêr û qawre anî, berê pezê berbi qiblê kir. Kêr bi qawrê tûj kir. Setterxan,

-bisimillahi, Xwedê qurbana we bipejirîne, -got û kêr kişande ustûyê pezê. Hema vê demê Bêrîtanê destê Gulbaharêva girt, berbi qurbanê anî, tillîya xwe, ya nişandekê xwîna wêda kir, li enîya Gulbaharê, Yasîn û Setterxan xist. Gava destê xwe ji enîya Setterxan daxist, nişkêva derîyê derbaze vebû, Sosin bi hêl-hêwirze kete hundur. Sosin nehat, agir-alav, qitîttek, bizotek hat, tillîya xwe ser Gulbaharê û Yasînda hejand û got:

-Gune weda nabînim, şuxulê dunê awane. Şukur, hûn bi mirazê xwe şa bûn, îdî Sosin çikî wera pêwîste? Hûnê Sosinê çi bikin? Qe îtbara

we tunebûye, we çima awa zû ez ji bîra xwe derxistîye?

Gulbahar kenîya û elbêra bersîv da Sosinê:

-Îla min xêr ji te nedîtê, tu bibelqîtî, ne berî tewa vê sibê min ji tera gotîye. Çima nebendîya dikî, gune davêjî ustûyê me? Yê bihîstî, dîtîyê usa bizanibe, bi rastî jî, ha ji tişteki tunenî. Îdî nizanin, ku aşê, Sosin li wur başê.

Dîsa cîwan bi hevdu kenîyan. Sosinê dest ustûyê Gulbaharêra bir, çend caran ewa ramûsa, paşê hate destê Bêrîtanê, bi neferê malêva hevdu silav kir û berê xwe berbi dirêktora xwe girt, got:

-Ez henekê xwe dikim, xûşka mine delal, bila Xwedê qurbana we ser xêrê binîvise.

Bêrîtanê bi xwîna qurbanê deqek jî danî ser enîya Sosinê, navbera herdu bijangan.

Vê carê Yasîn bi ken got:

-Xûşkê can, wekî kincê "sarî" (kincê keçên Hînda) te li xwekîra, minê usa bizanibûya, hema vî lezî bagera zivistanê tu ji Hîndîstanê avitîyî vira.

Dîsa bi hevdu kenîyan. Hatina Sosinê alozî, coşeke bê hesab pêsta anî û ji hemûyan pirrtir Setterxan şa kir. Goştê qurbanê heft cîyanda parevekirin, dane cîranan.

Piştî xwarinê Bêrîtan bi Sosinêva tevayî hate ser destexana çayê, oda ku mêr lê rûniştibûn, li alîkî rûnişt, bi rewşeke şermî berê xwe da Elîxan, bi kêlimeke dirêj pêsta hat û got:

-Xinamîyê Elîxan, bêguman, hûn ha ji bûyerên van dawîyan hene. Şukur vê rojêra mixnennet ser bela xweva hatin, pêşîra me jî, ya we jî bi rûkî sipî ji wana xelaz bû. We nizanin, lê, ya rastîyê binihêrî, ez zef nerehetim, sebira min nemaye. Bona herdu cîwanan mînanî civîka wît-wîto bûme. We bi xwe dunê verêkirîye. Mirov şuxulê xêrê derengî naxe. Hivî dikim, dest-piyên bûka min bidine hev, destûrê bidin, ez destbi dewatêkim, bûka xwe bibim. Bûk mala bavêda gellekî destgirtî bimîne ne başê. Xebata Yasîn jî, ya bûkê jî hê ku sivik bûye. Cimaet jî bêkare. Dîsa diwekilînim, şukur ew şepûk bê dew-doş ser mera buhurîye. Hema, bona wê dewatek li me û we dikeve. Wedekî zef başê. Çend rojan şûnda him şuxulên Yasîn, him jî şuxulên sovxoze yê derkeve. Dîsa, yê pêwîstbe, wekî em salekê jî çavrakîn. Raste, parîkî sare, lê wedê herî qenc nahaye. Alîkîda jî cîwan weke xwe tijî emir bûne, îdî wede dibuhure. Ji şerma xwe ne bûk, ne jî Yasîn deynakin. Pêşîyan gotine: "Bûkê tune zar-ziman, xesîyê tune dînîman." Ji ber wê jî...

Elîxan ji çayê gulpek hilda, fincan dubare danî ser zirîyê, bi hemadê xwe axaftina Bêrîtanê nivçî hişt û peyivî:

-Heşa ji te, heşa ji te xûşka min, Xwedê rûberê mine, ez firqîyê dayanime navbera me û we, hew zanim, herdu malbet ji yekin. Çi mala we, çi mala me. Mala keça min, mala mine jî. Ma pirsra dewatê. Ez jî şirikê xwasteka teme. Bi bûka xweva bişewirin, kîjan rojê dixwazin, ez qayilim. Kurê min Setterxan jî te gotî, têra xwe mezin bûye, gîhîştîye, wedê zewaca wîye. Hûn jî min bibuhurînin, pêwîste, ez wî bikime du serî, çar lingî. Hetanî naha, me Eskerxan çavra dikir, lê, hatina wîra hela êpêce wede heye.

Gava Elîxan û Bêrîtan bi hevdu dişewirin, Sosinê, Yasîn û Setterxan ser fincana çaya pêşberî xweda "diponijîn", ne "erê", ne jî "na" digotin. Xwe ker kiribûn, guh didane hafîya xeberdanê.

Elîxan dîsa gulpek ji çayê hilda, fincan berbi Sosinê defda û got:

-Sosin, keça min, ca xêra kalik-pîrika xwe, evê çaya min biguhere, sar bûye.

Wedê Sosin bona çayê çû, Elîxan dîsa xeberdana xwe domand, got:

-Xinamiya Bêrîtan, kal-bavan gotine: "Bila hindikbe, bila rindikbe", bi gorîya min, dewateke bi hêl-hêwirze, bi heytehol ne pêwîste, ji ber wê, ku herdu cîwanê me jî ser karên bilindin, endamê partiyêne, erkdariya dewletêdane. Bila nebe dengî, em nekevîne dev-diranan. Diqewime, yek baş bêje, yek şaş bêje. Devê cimaetê nayê girêdanê, usa bikin, bila ji devê her kesî miqamek dernekeve. Ji Yasîn û Gulbaharê jî pirsê bikin, gava hûn bi pêşdayîna min qayilbin, gazî sazbandên xwekin, xwarin-vexwarinê bolle-bol bidin, nava rojekêda bêjin, bikenin, bireqîsin, berê êvarê bûka xwe jî hildin sax-silamet, darêkevin herin.

Elîxan pêşdayîna xwe rawestand, ji çaya germ gulpek-dudu hilda, nişkêva berbi Sosinê nihêrî û pirsî:

-Sosin, keça min, Gulbahar şerma xwe nayê vira, Yasîn jî "xewra çûye", pêş herdanva, tu çi dikarî bêjî?

Sosinê eva pêşnîyara çavra nedikir, bona bersîvê amade nîbû. Ji ber wê jî, parîkî xwe şaş kir, rengê sorayê xwe avîte dêman, hêz da xwe, got:

-Apê Elîxan, çiyê maqûlekî mînanî we û porsipike mînanî dayika Bêrîtan heye, çi heqqê devê mine, wekî ez gilîyan daynime pêşberî gotinên we. Welleh, hûn kîjan birîyarê bidin, ser seran-ser çavan.

-Zef razîme, keça min, -Bêrîtanê Sosin ramûsa, dîsa berê xwe berbi Elîxan girt û peyivî, -xinamiyê Elîxan, rûyê min binê piyên webe, ezim kureke, nêta min hebû, sê rojan, sê şevan biringînime dewatê. Hûn rê nabînin, qe tişte nabe, firqa rojekê, yanî sê rojan tune, bila gotina webe. Dilê we çawa dixwaze, bila usêbe. Lê, pîrsek jî maye. Me ser meselê vekirîye, em wê jî safikin, paşê...

Elîxan mecal neda, wekî Bêrîtan armanca xwe bigîhîne dawîyê,

tişteki dinê anî hişê xwe, loma lezo-bezo pirsî:

-Dixwazî kîjan pirsê safikî?

Bêrîtanê dîsa kêlimeke dirêj anî ser zarê xwe û got:

-Xinamî, ez heyran, hinekî pêsta, we bi xwe eyan kir, ku em bûne malek. Ez jî ser gilî-gotinên weme. Bi rastî jî, firqa mala me, ya we tune. Hûn wê jî dizanin, Yasîn tayê tenêye. Şukur, îsal çend sale dixebite, karê dike, mehtîya wî hetanî qirikê tere-têr me dibîne. Xwedê perrê xwe bide ser, qe hîvîya gotina min nesekiniye, hê havînda çi pêwîste malêra kirriye, zêde-zêde tijî malê kirîye. Em minneta tu tiştî nakîşînin û hewceyî malê dunê nînin. Ji ber wê jî, xercê zêde li xwe nexin, bûka minra cihêz-mihêz ne pêwîste. Ez carekê çuyî-hatina wana bi hevra, bi ken-henek bibînim, ewa hêjayî hemû mal-milkên dunêye.

Elîxan êpêcekî mitale kir, cara yekemîn bû, rastî jineke awa mêranî, çavtêr dihat. Evê yekê dilê wî bi coşeke mezîna tijî kir, beşereke xwaş da dêmên xwe û peyivî:

-Xûşka Bêrîtan, ez tevî wê xwasteka te nabim. Ji ber wê, ku ewa pirsra ji hêza min dere. Tivdarekê cihêz kevanîya malê û bûka te bi xwe zanin. Gulbaharê bi dayika xwe tevayî karûbarê xwe kirine. Xinamî, te ya dilê xwe anî ser zarê xwe, minra jî rê vekir, cî ketîye, bihêle ez jî ya dilê xwe bêjim. Raste, pirsra qelen, cihêz nava me-kurdanda tê bi cî anîn. Ew erf-edeta wedê xweda bona cîwanan him alîkarîke mezin bûye, him jî as-tengîne nebînayî derxistîye ser rêya wana, pêşî li hub-hezkirinê birriye.

Bi gorîya min, gava cihêz didine bûkê, eva zef başe, alîkarîyê dide malbeta nûh. Hetanî destên wana bigîhîje destê hevdu, ew bi wî cihêzî sitara xwe dikin. Lê, gava xwedanê keçikê piyên xwe dukute erdê, ji malbeta zavê dewa qelenê bilind dike, ewa tê wê wateyê, wekî malxwîyê malê hemû mafê keça xwe diteribîne, wêya mirov nahesibîne, ewlada xwe mînanî sewalekê difroşe. Çend caran em xwe bûne rûberê wê yekê, gava zava nikaribûye qelen bide, hub-hezkirina du cîwanan ji rûyê dê-bavanda betal bûye, mirin-mayîn derketîye holê.

Xinamî, awa diñihêrim, ne tu, ne jî ez, em miqabilî cihêz û qelen dernakevin. Lê gotina me ewe, wekî pêwîste mirov mînanî doxtiran li deremê binihêre, hê xwînehê jê hilde.

Xûşka Bêrîtan, tê qey bêjî, min bi xeberdana xwe hûn aciz kirin. Gotina min ewe, naha jîyana cimaetê zef baş derbaz dibe, tu kes hewicî qelen, cihêz nîne. Wî edetî nava gellek netewiyên ji me der hêza xwe unda kirîye, ji rûmet ketîye. Pêwîste, qet nebe, em jî parîkî sivikayê bînine toreyê kevneşop. Ji ber wê jî, hûn bi gotina min bikin, pirsra qelen neynine ser zar-zimanê xwe...

Bêrîtanê zefta xwe neanî, bi lez axaftina Elîxan rawestand û got:

-Tiştê usa dibe, çima ez mirime? Ezim, kureke, ewî jî bê qelen bizewicînim? Yên bihistî, yê çi bêjin?

Çawa Bêrîtanê axaftina Elîxan rawestand, Elîxan jî usa kirina wê wekiland, kenîya û li xebardana xwe, ya nivci mabû, zêde kir, got:

-Xûşka Bêrîtan, "Bûk bi dilê zavêye, çi kulla dilê xelqêye", gotine, kî çi dibêje, bila bibêje, vê pirsêda şert ez û tune, eva yek, ya duda, tu cihêz naxwazî, ji tera dibe, em qelen nastînin, ji mera nabe? Xûşka min, eva hevoka min dawîyêda got, ewa bona laqirdîyan min anî ser zimanê xwe. Lê, bi rastî, tu tişt ne pêwîste, ev jî, ew jî mala me bi xwene. Şukur, em her sal ji zexîra tirîyan bi pêşan dirav distînin.

Elîxan parîkî navbir da peyivandina xwe, vê carê li Sosinê nihêrî û got:

-Sosê keça min, pêwîste, tu ji hemûyan pirrtir şabî, alîkîda birakê xwe dizewicînî, alîkîda jî xûşka xwe verêdikî. Pirseke me maye, wê jî tu safike.

-Apo can, -Sosinê bersîv da, -hûn çi bêjin, ez mînanî tivinga da-girtîme, hûn tenê destrêjka wê billivînin. Bê wê jî, tixûbê şabûna min tunene, vê gavê çoşa min li dunê hilnayê, Ma pirsê we nerehet dike, ew çi pirse?

-Bi gorîya te, deh, panzdeh rojanra Katibê destûrê bide Gulbaharê, wekî ewa neçe ser karê sovzozê?

-Bê gilî! Bê wê jî, îsal du-sê salên dawîda ne Gulbahar, ne jî ez, em derneketine rehetîyê. Katib xatirê dirêktora min pirr hezdike. Qet "nana" nake.

Elîxan bi rewşeke xwaşhal dawî li xebardana xwe anî, got:

-Himm... Gotî awa, me hemû pirs safî kirin, tenê maye roja destpê kirina dewatê bê zelal kirin. Xûşka Bêrîtan, rabe, here bal bûka xwe, bi hevdu bişewirin. Hûn kîjan rojê bixwazin, ez amademe.

Bêrîtanê zanibû, wekî pêşîyan: "Bavê keçan sultane", gotine. Ji ber wê jî, îda pirs berbi kûrayê dirêj nekir:

-Xwedê ji te razîbe, Xwedê kurê teyî li tengayê zûtirekê bigîhîne te,-got û bi rewşeke pîroz rabû, derbazî oda bûkê bû...

...Çillê piçûk derketibû. Cebre avê, êgir, xakê, hewa ketibû, destpêka meha adarêbû. Hêdî-hêdî pišta seqema zivistanê dişkest, hej ketibû berfê-qeşê bi nermayîkê dihellîya, hulm-gulm li xakê diket.

Di hewşa mala Bêrîtanê çadira dewatê hatibû vegirtin, çadirêda du-sê cîyanda sobê kômîrê danîbûn. Ser pêşxûna ferê kakil, rez û fêkîyên reng-rengî, xwarina sar-masî, mirîşkên kelandî, cure-cure salata, vexwarin-av, şerbet, şampan û vexwarinên dinê dabûne rêzê.

Herweha, him Bêrîtan, him jî Yasîn gav bi gav, sehet bi sehet nêzîkî hesret û armanca xwene taybet dibûn. Roja heteb hatibû, ber derge sekinîbû.

Alîkî hewşêda çend sîtilên xurek danîbûne ser kuçik, bilqe-bilq, kize-kiza wan bû, hinek dikelîyan, hinek diqelîyan. Kevanîyan çend cure xwarin amade kiribûn. Nêzîkî danê nîvro sazband jî hatin. Hetanî wana aparatên sazbandîyê, ya deng bilindkirinê cî-war kirin, keç, bûkan millê xwe bi millên hevra derbaz kirin, govend girtin, sergovendîyê destbi kila-man kir, du hevalên wê jî, lê veğerandin:

Gulê, Gultepe gundê meye,
Dînê, Gultepe gundê meye.
Gulê, Gultepe cîkî dûze,
Dînê, Gultepe cîkî dûze.

*

Gulê, yek yare, yek baltûze,
Dînê, yek yare, yek baltûze.
Gulê, tejingan kûze-kûze,
Dînê, tejingan kûze-kûze.

*

Gulê, hey nabe, nabe, nabe,
Dînê, hey nabe, nabe, nabe.
Gulê, halê me wê çawabe,
Dînê, halê me wê çawabe.

*

Gulê, dilketîya çare nabe,
Dînê, dilketîya çare nabe.
Gulê, ra li huba dil nabe,
Dînê, ra li huba dil nabe.

Azərbaycan Respublikasında dağ yəhudilərinin yaşadıkları
ərazilər

Dağ yəhudiləri (ivritlər) əsasən Quba rayonunda (Qırmızı Qəsəbə) və qismən Göyçayda, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Yəhudilər əsrlər boyu Azərbaycanda öz dillərini, dinlərini, milli-mənəvi dəyərlərini, bir sözlə, mədəniyyət və ədəbiyyatlarını qoruyub saxlasalar da, azərbaycanlılarla sıx qaynaşmış-qarışmışlar.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN ƏDƏBİYYAT
VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(yəhudicə və azərbaycanca)

Simax Şeyda

“İKİNCİ VƏTƏN - AZƏRBAYCAN!..”

(ixtisarla)

...Biz dağ yəhudiləri harada yaşadığımızdan asılı olmayaraq, oranı özümüz üçün Vətən hesab etmişik. Çoxumuz Azərbaycanda, bəzilərimiz Dərbənddə, Qroznıda, Nalçikdə, Mahaçqalada və başqa şəhər və kəndlərdə yaşamış, çörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz ölkənin havası ilə nəfəs almışıq. Ürəyimizin məhəbbətini orada yaşayan xalqlara vermişik. Həmişə bir-birimiz ilə mehriban-mehriban oturub-durmuşuq. Sevinc və kədərimizi bir-birimiz ilə bölüşdürmüşük. Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşmış və hörmət görmüşük.

Biz Azərbaycanda yaşayan dağ yəhudiləri bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatından bəhrələnmişik. Ana dili kitabımız “Ana dili” və “Əlifba” olub. Analarımız laylamızı azəri və yəhudi dillərində oxuyublar. Dahi Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Sabirin, Səməd Vurğunun, Mikayıl Müşfiqin, Rəsul Rzanın şeirləri ruhumuzu oxşayıb, bizə məhəbbət hissi aşılayıb. Uşaqlarımız A.Şaiqin, A.Səhhətin, Ə.Sabirin, M.Dilbazinin, M.Seyidzadənin şeirlərini oxuya-oxuya boya-başa çatıblar. Bir sözlə, Azərbaycan şairlərinin şeirləri bizim hamımız üçün bir məktəb rolunu oynayır, gələcək həyata inamla baxmağa, insanlara məhəbbətlə yanaşmağa və dünyanın gözəlliklərini duymağa çağırır.

Dağ yəhudiləri Azərbaycan ədəbiyyatı ilə tanış ola-ola, həm də rus və dünya ədəbiyyatının məşhur şairlərini oxuyub, onların yaradıcılığından bəhrələniblər. Puşkinin, Lermontovun şeirləri qəl-

bimizi riqqətə gətirmişdir. Kimlər Nizami, Xaqani, Nəsimi, füzuli, Vahid qəzəllərindən, Vaqif, Zakir, Sabir, S.Vurğunun, R.Rza, M.Müşfiqin şeirlərindən ilham almamışdır?

Hörmətli oxucular! Ona görə də mən klassik və çağdaş Azərbaycan şairlərinin bir çoxunun şeirlərindən seçmələri dağ yəhudiləri dilinə tərcümə etməyə başladım. Düşündüm ki, bizim dağ yəhudiləri də qoy Azərbaycan şairlərini öz doğma dillərində mütaliə etsinlər. Dağ yəhudiləri görsünlər ki, Azərbaycan ədəbiyyatı nə qədər zəngin, nə qədər mənalı və axıcıdır.

Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istəyirəm ki, bizim danışıq dilimizdə və şeirimizdə Azərbaycan sözləri az deyil. Doğrudan da bu belədir. Uzun illər azərbaycanlılar arasında yaşayan, onların adət-ənənələri, həyat tərzləri ilə oturub-duran dağ yəhudiləri onların bəzi sözlərini də özlərinin gündəlik danışıqlarında və ədəbiyyatlarında işlətmişlər. Əlbəttə, aylar, illər keçəcək, bəzi Azərbaycan sözləri dağ yəhudiləri danışığından çıxacaq, yeni-yeni sözlər, yeni-yeni ifadələr ilə əvəz olunacaq. Çünki bu dünyada heç nə öz yerində durmur, həyat daim inkişaf edir. Öz adlarını şair, elmi, daha doğrusu, savadlı qoyan bəzi adamlar deyirlər ki, bizim dağ yəhudilərinin danışığından, ədəbiyyatından belə sözlər tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

Əlbəttə, dağ yəhudiləri dili də get-gedə saflaşmalı, şairlərimiz şeirlərində Azərbaycan sözlərini az işlətməlidirlər. Bayaq dediyim kimi, bunun üçün aradan aylar, illər keçməlidir.

Antologiya üzərində işləyərkən bəzi çətinliklər ilə üzləşməli oldum. Bir tərəfdən klassik Azərbaycan şairlərinin şeirlərindəki fars, ərəb sözlərinin olması, digər tərəfdən qoşmalardakı, şeirlərdəki bəzi ifadələri, idiomaları oxuculara çatdırmaq. Allahın köməkliyi ilə mən bu çətinliklərin öhdəsindən necə lazımdırsa, eləcə də gəldim. Xüsusilə müasir şairlərdən B.Vahabzadənin, S.Tahirin. R.Rövşənin və başqalarının şeirlərinin tərcüməsi olduqca gözəl alınmışdı. Sözsüz ki, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm, N.Xəzri, H.Arif, M.Müşfiq, Ə.Cəmil, Ə.Cavaddan da etdiyim tərcümələr müvəffəqiyyətli çıxmışdır. Azərbaycan bayatlarından və bəzi dastanlardan etdiyim tərcümələr də yəqin ki, yəhudi oxucularının xoşuna gələcəkdir.

İlk dəfə çap olunan bu antologiyada Azərbaycan aşıq ədəbiyy-

atının da bəzi nümayəndələrinin şeirləri verilmişdir. Burada Dirili Qurbani, Tufarqanlı Abbas, Aşıq Valeh, Sarı Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Molla Cuma və başqalarının qoşmaları böyük məhəbbətlə tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, antologiyada 75 nəfərə yaxın şair və aşıqların şeirləri toplanmışdır. Bu tərcümələr arasında Nizaminin məşhur "Sən-siz" qəzəli, Natəvanın "Qərənfil", Vaqifin "Durnalar", "Bayram oldu", S.Vurğunun "Azərbaycan", R.Rzanın "Olum ya ölüm", M.Müşfiqin "Məhəbbət", "Küləklər", H.Cavidin "Kor ərəbin mahnısı", Ə.Cəmilin "Can nənə, bir nağıl de", N.Həsənzadənin "Heç nə istəməyən qız", Ə.Kərimin "İki sevgi" və başqalarının məşhur şeirləri də vardır.

Azərbaycan xalqı kimi yəhudi xalqı da bu gözəl şeirlərin çoxunu əzbərdən bilirlər. Uşaqlarımızın dilindən bu gün də M.Ə.Sabirin "Gəlgəl a yaz günləri", "Uşaq və buz", A.Şaiqin "Keçi", "Ay pipiyi qan xoruz" şeirləri düşür. Bayaq dediyim kimi, birinci dəfədir ki, dağ yəhudiləri tarixində belə bir antologiya nəşr olunur. Əlbəttə, burada ola bilər ki, mənim də səhvlərim olsun. Ona görə oxuculardan əvvəlcədən üzr istəyirəm. Əgər bilməyənlər varsa, qoy bilsinlər ki, Quba yəhudiləri ilə Şirvan yəhudilərinin, yaxud da Dərbənd yəhudilərinin danışığında xeyli fərq vardır. Buna ləhcə fərqləri desək, az olardı. Ümumiyyətlə, bu xalq bir-birlərindən uzaq düşdükləri üçün danışıqlarındakı bu fərq özünü büruzə verir. Ona görə bu şeirləri oxuyarkən heç də təəccüblənmək lazım deyil.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm ki, şeirləri tərcümə edərkən bəzi şairlərin şeirləri əlimdə olmadığı üçün onları da çevirə bilmədim. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırmaq istəyirəm ki, bu antologiyanın ikinci kitabını da tərtib edəcəyəm. Allah qoysa, onda tərcümə edə bilmədiyim şairlərin şeirlərini tərcümə edib oxuculara çatdıracağam.

Qoy bu antologiya iki xalqın — Azərbaycan və yəhudi xalqlarının həyatında, onların mədəni əlaqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni bir körpü olsun.

İKİ XALQIN ŞAİRİ

Mən onunla 1958-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul imtahanları verərkən tanış olmuşam. Xoşrəftar, mehriban insandı. Görürəm qovluğu şerlə doludur, mətbuatda çap olunan da var, çap olunmayan da. Hamısı da uşaq şeri, körpə qəlbinin ən incə duyğularından xəbər verir.

Simax Şeyda universitetə həvəskar şair kimi gəlmişdi. Universiteti qurtaranda artıq respublikanın aparıcı uşaq şairlərindən biri kimi tanınırdı. İmzası mətbuatı bəzəyir, kitabları əldən-ələ gəzirdi.

Uzun illər Bakıda Teatr Xadimləri Cəmiyyətində işlədi. Azərbaycanın ən müxtəlif rayonlarında xalq teatrının dirçəldilməsi, repertuarlarının zənginləşməsi, əsl sənət əsərlərinin səhnəyə çıxması xeyli dərəcədə Simax Şeydanın adı ilə bağlıdır. Bu, teatlarda, mədəniyyət evlərində, klublarda həmişə, xüsusən uşaqların tətil dövründə onun da mənzum dramları, alleqorik əsərləri uğurla oynanırdı.

Simax Şeydanın sözü-söhbəti dağ çeşməsi kimi çağlayır, axır. Balaca bir şeir parçasına diqqət yetirin:

Süsənə bax Süsənə,
Hər şey üstə küsənə.
Ay uşaqlar görəniz,
Deyin ayıbdır sənə.

Oğuz rayonunda anadan olub. Gəncədə böyüyüb. Ən gözəl əsərlərini qədim Nizami yurduna, ulu Azərbaycan elinə, onun keşməkeşli taleyinə, səfalı təbiətinə, hünərvər insanlarına və ən çoxu da gözəl-göyçək balalara həsr eləyib.

Bu yerlərin təbiəti də, insanları da həssas şair qəlbinə ömürlük ovsunlayıb. "Gəncəli qızı" şerinə diqqət yetirin:

Sən bir bahar çiçəyisən,
Göyçəklərin göyçəyisən.
Bu işıqlı
Yaraşlıq,
Şəhərimin bəzəyisən.
Ay gül üzül, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız.

Gülmü deyim, aymı sənə?
Hər gözəl qız taymı sənə?
Bu kamalı,
Bu camalı,
Tanrı verib paymı sənə?
Ay gül üzül, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız!

Uşaq şairi kimi tanınan Simax Şeyda böyüklərin də əzəli və əbədi duyğularının, qayğılarının, arzularının tərənnümçüsüdür. Vətən və el məhəbbəti, saflıq və sədaqət Simax Şeyda yaradıcılığının ana xəttidir.

Bakıda onun beş-altı kitabı çıxıb. "Mən balaca kosmonavtam", "Yaxşı qız", "Kimin belə qızı var", "Tülkü, tülkü tünbəki", "Nəğməli meşə" və bir də İsrail Məmmədov haqqında "Hünər" poeması.

Müstəqillik işığında dünyaya qapılar açılıb, get-gəl çoxalıb, əlaqə-ünsiyyət genişləniib. Bir neçə ildir ki, Simax Şeyda Azərbaycandan kənarda yaşayır. Əvvəllər İsraildə olub, indi Almaniyadadır. Bir ayağı daim ana Vətəndə, həmişə ürəyi burda, xəyalı doğma elindədir.

Dünyanı gəzib dolaşan həmyerlimiz Azərbaycan və tat dillərində yazıb yaradır. Azərbaycan və İsrail Yazıçılar Birliklərinin üzvü, iki ölkəni, iki məmləkəti öz sözü-söhbəti ilə qovuşduran qələm əhlidir. Təl-Əviv şəhərində Qafqazdan çıxan dağ yəhudilərinin yazarlar birliyini yaradıb. İndi də Almaniyada bu xeyirxah işi davam etdirir. Müxtəlif şəhərlərə gedir, şairlərlə, yazıçılarla görüşlər keçirir, yaxın-uzaq ellərdə Azərbaycan ədəbiyyatını, Azərbaycan sənətini, Azərbaycan həqiqətlərini təbliğ edir.

Bu xeyirxah işlərin bir nişanəsi də "Duxtər Şirvani", yəni "Şirvanlı qız" kitabıdır. İri həcmli, nəfis tərtibatlı, maraqlı, məzmunlu şer bukletidir. Azərbaycan və tat dillərində buraxılıb. Başdan başa Azərbaycan sevgisi, Azərbaycan ruhu, Azərbaycan nəfəsi ilə yoğrulub. Bu sevgi, bu məhəbbət o qədər dərin, elə ülvidir ki, müəllifin öz incə duyğularından əlavə, burada elimizin adlı-sanlı söz ustalarına da genbol yer verilib. "Şirvanlı qız"da Simax Şeydanın tərcüməsində 23 nəfər Azərbaycan şairinin əlindən çox əsəri çap olunub. Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın, Mikayıl Mirzənin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Arazın, Fəxrəddin Mehdiyevin, Hüseyn Arifin...

Bəlkə də bu əsərlərin çoxu ilk dəfədir ki, İsrail elində səslənir. Doğma yurduna əsl övlad məhəbbəti bax, budur!

Sonra onun daha bir söz çələngi oxucuların görüşünə gəldi. "Bir dəstə gül" kitabında uşaqların böyük şairi kimi tanınan Simax Şeyda bu dəfə klassik Azərbaycan poeziyasının ən gözəl janrında çıxış edir. Füzuli ruhlu, Sabir nəfəsli, Vahid ürəkli qəzəllərini oxuculara təqdim edir.

Harada olursa olsun, müqəddəs Azərbaycan torpağının yetirməsi Simax Şeyda bax beləcə yazır-yaradır, doğma diyarına xidmət edir.

DAĞ YƏHUDİ DİLİNƏ POETİK ÇEVİRMƏLƏR

Çevirəni: S.Şeyda

MİLLİ HİMN

Musiqisi: Üzeyir Hacıbəyov

Sözləri: Əhməd Cavad

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər!
Hərə bir qəhrəman oldu!
Sən olasan güllüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!
Namusunu hifz etməyə,
Bayrağın yüksəltməyə,
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən, şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

AZƏRBAYCON DÖVLƏTİRƏ HİMNİ

Azərbaycon, Azərbaycan, con Vətən,
Əy qəhrəmon, əy mehribon, xon Vətən!
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü,
Miqirorim əz cun imu ə rəhtu.

Ə sə rənklü hələmovaz zihis şor,
Qürbu dorəym ə rəhtü hozor-hozor.
Ə qəd atəş dəmund diho, şəhərho,
Yə qəhrəmon igid bisdo əsgərho.

Həziz Vətən! Biyo boşı qülüstön,
Qürbutünüm mə həmişə, hər zomon.
Ə dülhoymu mühbəttü ambari,
Həm qiməttü, həm hüzməttü ambari,

Həmustərəəri doşdə, vəbərde
hələmtürə əri pişoho bərdə,
Həyrətünü bütün həşqlü cəvonho,
Türə xosdə odomiho, insonho.

YƏ ZƏMONƏMİ

(*"Koroğlu" dastanından*)

Dəshoymə lərzirə, çummə tor dirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?
Çü soxum nəsdanüm fə qof kufdirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Yə igid mürdəki misoxut qiryə,
Yə çü nitov burra xəncəri diyə,
Omori namərdə zəmoni quygə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Həytər igid əcə, mərd igid əcə,
Namərdho əz mərdo visdonu bocə.
Yəpələq ə tərton middədü pəncə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Omo hümürməyə diyə əxiri,
Nitam dəhvo kürdə dülmə pir biri,
Tüfəng vədirəmo həytər çü zürü,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Koroqlu Qırata miğəşd ə sərü,
Miyofdo düşməne ə zir poy sərü,
Doqho lərzirənbü əz yə nəreyü,
Mənüm birəkor, yə zəmonəmi?

Nizami Gəncəvi

TÜSÜZ

Hər şəvmə bisdo dərd, qəm, qüssə, müsibət tüsüz,
Kəşirə nəfəsmə rafd hədəs səhət tüsüz.

Türə u dül vəbərde ə həşqtü şəhvə soxdum,
Əz dərdü tü su qürdüm, nisd əmə taqət tüsüz.

Üzgə yə səvgili yor çütər qərdüm imuhoy,
Danusdum tuş qufdiri: «Mikəşüm həsrət» tüsüz.

Tü dülmərə sahibi, ə pişoytu qulum mə,
Tü həzizi mə ucuz, yə hiçum həlbət tüsüz.

Çummə nəş ofdo turə, bəxtmə ambar xisiri,
Əri virixdən nisdə əmə cəsərət tüsüz.

Tü əgər əz Nizami ərxoyin bisdoriqəş,
U həmişə qəşd türə, nəbisto rahət tüsüz.

OMORƏBU

Ə xunəymu xəlvət-xəlvət imşəv yor omorəbu,
Ruyi əz mæng diyəş qüzəl nazlü nigor omorəbu.

Əz qül sifət rixdə ərəq dəqürdəbu ruy ənurə,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əz pəhniki çum dakoşdə mə əyu həy dənüşürüm,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əyə cigə ə xov rafdim, tə çin səbəh kəyf kəşirim,
Ə boq-boqçəy sürxə bəxtmə ambara bor omorəbu.

Qufdi: - Bəxti rəfdə gərək, qu diyə çü xostəni, yor?
Muqum ki, yə moçış bəxş di. Xub ki, dildor omorəbu.

Qirisd, qirisd u nazənin, nə poisd rofd çumi hərsi,
Ə qəd ataş suxənd mərə, beixtiyor omorəbu.

Əy Nizami! Qufdi birdən əz xov xəbər bisdorum mə,
Vinirüm ki, rofdi qülmə, çumi xumor omorəbu.

Molla Pənah Vaqif

DURNƏHO

Ə ruy h, əsmu biyoyt qənət nə zənit.
Yə kəm poit, mərə şinit, durnəho.
Dəstə qurdə omorənət əz çəho?
Əz hol işmu yə xəbər dit, durnəho.

Çumi mundi ə rəh işmu Baqdadə,
Cigəşmu bu u tarafho yə vəhdə.
Omon ruzi qənət zənit ahəstə,
Telhoşmurə nəbu şənit, durnəho.

Xəyli vəxti kəşirənüm dərd yorə,,
Pərvapnəho ə sər çiroq omorə,
Ədəm qəşdə u raçə çum nigorə,
Viniritgə əzmə quyit, durnəho.

Sürməliyə çumhoyuni h, əşq dülmə,
Əz bədnəzər ə dur qərdo u qülmə.
Nəs xosdənüm işmu dur qərdit əzmə,
Birdən nəbu çəşmiş boşit, durnəho.

Nazənin-nazənin misoxit ovoz,
Ruhho taza imbu, kəyfho xəyli saz.
Vaqifəş poy dülü həy soxu pərvaz,
Əyə cigə qənət zənit, durnəho.

Xurşudbanu Natəvan

QƏRƏNFİL

Çənd mə ki mixoyu türə qərənfil?
Oşuqə ədəy h, əşq dorə, qərənfil?

Ə qəd ən qülşənho kəyfsüz poisdəy,
Yəqint səvmiş soxdəy yorə, qərənfil?

Qülho cəng miqirü, bocəh mizənü,
Həmişə zəvər gi sərə, qərənfil?

Həyf ki, bofoi nirdi hülomə,
Murov raçıyi par zərə, qərənfil.

Əz ruy piş sox burov pərdəy ən naza,
Əz yor nə vədəşən mərə, qərənfil?

Mirzə Ələkbər Sabir

NƏİL OMORƏ

Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Vay, vay! Hiç ə inson oxşori nirdi,
Yə xüşqə şəkili kor-bori nirdi,
Həytər şüvər nibu, simsoni nirdi
Səri sər qoboni, nəl omorə.
Sifəti yomoni, nəl omorə.

U ruz ki, ərimə nişan vəqürdit,
Ambar tərəf dorit, numirə qürdit,
İmuhoy danusdum şüvər şüvər nirdi,
Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Tərsürüm, oy omon, dülmə xun bisdo,
Nazik vorə bisdo, nimə cun bisdo,
Dodo, kup-kup dodo və zəbun bisdo.
Qu i çü zomoni. Nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Yə hünlürə filəh vəri ə sərü,
Qoşyurə muhoyi sipsipi biri,
Kələ bəbəyməni, quyigə piri.

Həşdanki xortdani, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Ədəy əz ləhəyi rixdə ovhoyi,
Pisə buy omorə əz həlovhoyi,
Tərsirənüm nəznik rafdə mə əyi,
Mara xuno çüni, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Səməd Vurğun

AZƏRBAYCON

(*Yə baxş*)

Həy quroşdəm əzi doqho,
Durna çumlu əz biloqho,
Şinirəm əz qof misoxho,
Sakit rixdə arazhorə,
Sinamiş soxdəm dusdə, yorə.
Xəlq danusdə tü ənməni,
Yuvay məni, məskən məni.
Həm dədəy, həm Vətənməni,
Dur imbumi dül hiç əz con,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Mə yə həyil, tü yə dədəy,
Dü-yəkirə xostənim həy.
Par zərümgə ə çüco kəy,
Kənə tüni dan yuvoymə,
Xori kələ bəbəhoymə,

Qüror əz doq, tü əz aran,
Əz Astara, əz Lənkəran.

Əz Afrika, əz Hindisdan.
İncə quşho qinoq miyov,
Diyə pisi, bədi nitov.
Zərdə sünbül nun imuni,
Pəmbəy imu cun imuni
Şirə kəş əz onqur uni,
Səbəh-səbəh şüqəm qisnə,
Qüvot biyov ə qul gənə.

Ə kəmə r həs b nüş ə Qazax,
Həy sox urə xostə çü vəxt.
Həs b bisdoqəş ə qəd ərəq,
Yoyloqhorə gəşd tü həmiş,
Əz Kəpəz ə Göy-göl dənış.

Dül qiroşdə əz Qaraboq,
Koh əzi doq, koh əzu doq.
Şəv birəki əz dur əncəq,
Biyov Xana həy xundəyi,
Qarabağa şikəstəyi.

Vorvorihə naz soxdəki,
Ə kin dirhoy poyu təki,
Dül imuni qüzəl Boku,
Üşüqlüni qüvot ən qof,
Astarohoy səbəhi sof.

Qüzəl vətən şin tü mərə,
Xub-xub quyum qof dülmərə,
Ə xəlqəvoz yəki birə,
Tü şori sox, xənd hər zomon.
Azərbaycon, Azərbaycan!

KƏYFLÜ İSGƏNDƏR

Ki əz dərd xurdə,
Ki əz kəyf xüşdə.
Ki əz taza paltar tərsirə,
Kiş əz kəfən.
İsgəndərə pürsirənit əz mə?
İsgəndər xurdənbu.
Ləqəbiş kəyflü İsgəndər bu.
Soqə mürdəhorə dərdi
Şəv-rüz nərahət mixsoxd urə,
Həbuqə əyə poçt korsoxd imbisdo,
Nə qəm. Nə şərob mixurd.
Hümürü ə qəd mürdəho mqiroşd
Səssüz, sakit.
Qinəmiş nə soxit İsgəndərə,
Yomon birə donit,
Dərdə ə sər ofdorəqor,
Və qəm-qüssə kəşirəqor.

Məmməd Araz**SALAMAT BOŞ**

Diyə nə omorum bəlkə incikə,
Dumon salamat boş, doq salamat boş!
Bulutho əz çumho hərs rixdə quyqə,
Buston salamatr boş, boq salamat boş!

Tarlanho par zərə ədərə rafdə,
Nərqüzho ə çəmən zərd bisto ofdo,

Yə qüzəl ə dəsməyə yə dəstə qül do,
Cəyron salamat boş, ox salamat boş!

İncə sofəlünü hər taraf, hər yon
Bisdorum ə çəmən, ə qülhə həyron,
Midoru nummərə xəlq əyi dəvron,
Dəvron salamat boş, xəlq salamat boş!

Doqhorə pələnqi, həm şiri tüni,
Şohirə nəqməyi, şeyri tüni.
Vori, bərəkəti, hər xəyri tüni,
Çupon salamat boş, soq-salamat boş!

Ramiz Rövsən

İMURƏ

Ə şirinə xov dəbirim,
Ya zalum şovund imurə.
Dədəyhərə əz quçoqi,
Əyi dünyo şənd imurə.

Ambar kəşdim i rəhhərə,
Həy şöv soxdum səbəhhərə,
Əyə çikə soxdə kurə,
Ə dəş vəcəvund imurə.

Rəh çünikə nəsdanbirim,
Əz dühoy rafdara dirim,
Koş ə hülom niyə niyəmorim,
Dədəyho furmund imurə.

Ə zomonə, zomonə,
Nəki ə dəş komonə.

Xərho ədəy çüy xürdə,
Həsbho mundi bikonə.

Nə dəşən ə dərd mərə,
Vinum yor həmdərd mərə.
Ə namərd mühtoc nəsox,
Küş ə pişoy mərd mərə.

DÜNYO ƏMƏ TONIŞ OMO

Rafdüm ləpir poyhoymə mund,
Qof nə soxdum, qofhoymə mund.
Dənişürüm çummə çarust,
Dünyo əmə toniş omo.

Doq, sənq əni əmə toniş,
Həminəni əmə toniş.
Həy hərs rüxünd çummə, dəniş,
Dünyo əmə toniş omo.

Düyümün boy omorəmmi?
Omorəmmi, vinirəmmi?
Hümür soxdəm, sur birəmmi?
Dünyo əmə toniş omo.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN POEZİYASI

(azərbaycanca və yəhudicə)

Simax Şeyda

NOVRUZ BAYRAMI

Salam, Novruz bayramı,
Salam, ay ayz bayramı!
Bu gün gülüb-sevinir,
Şadlaq eyləyir hamı.

Göyərüb səmənilər,
Bəzənibdir xonçalar.
İnsanların üzünə
Gülür bağlar-baxçalar.

Bənövşənin, nərgizin,
Ətri tutb hər yeri.
Torpağa həyat verir,
Günəşin şəfəqləri.

Yenə ötür qumrular,
Sellər, sular çağlayır.
Gözəllik insanları,
Öz yolundan saxlayır.

BƏNÖVŞƏ

Vasal omorəki vokundəni tü,
Dorəni doqhorə raçi, bənövşə.
İni ə kintünüm sərə zəvər qi,
Dəniş tü çü imbu həçi, bənövşə.

Xeyli zomon hisdi ətə bənd birəm,
Diyəş xoşbəxt birəm, mozolmənd birəm
Razi niboşum ki, kəşi qüssə, qəm
Usüziş i dünyoh puçi, bənövşə?

Türə əz numtünü yormərə numi,
Mərə dövlətmərə, vormərə numi
Mundi ə siffəttü şohirə çumi,
Həytər qüzəl hisdi ərçü. bənövşə?

Hər türə dirəki mərə həz dorə,
Ə dülmə mühbət, səvqi ofdorə
Simax mihid imbu viniqə yorə,
Əji u nazənin, əji bənövşə?

SOR MƏNİ

Sən ey mənim axtaranım, soranım,
Hörmət edib tez-tez məni ananım,
Bağım, baxçam, telli sazım, kamanım, -
Neçə-neçə kənd şəhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Yadımdadır o uşaqlıq illəri,
Dağ çayının aşıb-daşan selləri,
Pay-piyada dolaşırdım çölləri,
Hər gecədən, hər səhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

İlhamımdır babaların topağı,
Qəlbimdədir ləpələrin coşmağı,
Ay bacılar, ay qardaşlar yaz çağı,
Lalələrdən, tər güllərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Məftun etməz ürəyimi dövlət-var ,
İllər keçir, üzə gülür arzular,
Simax, yoxdur bu dünyaya etibar,
Qədir bilən bu ellərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

XUN, YUSİF

Əri Yusif ben Yoxay

Şinirəki əsə türə,
Təmizə nəfəs türə,
Dülho ədəf şor birə,
Di imurə jun, Yusif!
Hər xundəqor Xan nibu,
Yə qürqış aslan nibu,
Boqbonsüz qülşon nibu,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Məhni qənətlü birə,
Dülho mühbətlü birə,
Diyəş mühbətlü birə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Simax məcnun səs tüni,
Quyqə Əbülfəz tüni,
Şoh doqi, Kəpəz tüni,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

OXU QARDAŞIM

Müğənni Yüsif ben Yoxaya ithaf edirəm

Rıqqətə gətirdi qəlbimi səsin,
Bahar nəfəsidir sanki nəfəsin,
Bütün el, obada yoxdur əvəzin,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım!

Sənin mahnıların gül kimi incə,
Ruh verir qocaya, ruh verir gəncə,
Çağlayır gör necə, dinir gör necə,
Gözəlg oxuyursan oxu, qardaşım.

Səsin Kanadadan, Nyu-Yorkdan gəlir,
Gözəl Fransada göyə yüksəlir,
Səni Moskvada nəğməkar bilir,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Simaxın qəlbində daim yerin var,
Bir-birindən şirin nəğmələrin var,
İsrail səninlə edir iftixar,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

NATƏVAN

Gözəlliklər yurdudur,
Başdan başa Qaradağ.

Düzlərdə gül-çiçəyə,
Dağlarda sən qara bax.

Bu torpaqda doğulmuş,
Bir zamanlar Natəvan.

Şuşanınşair qızı,
Şeirə, sənətə heyran.

Xan qızı həm qayğıkeş,
Həm də mehribakn idi.

Yoxsulların halına,
Alışb-yanan idi.

Qüvvət alıb, güc alıb,
Vətən torpağından o,

Şuşayda su çəkirmiş,
İsa bulağından o.

Xan qızının şöhrəti,
Yayılmış hər tərəfə.

Şer məclislərində,
Yad edilmiş hər dəfə.

Anton Aqarunov

AZƏRBAYCANIM

Gəlin siz a dostlar, gözək dünyanı,
Bir kino lentinə çəkək dünyanı.
Görək kim qazanar şöhrəti, şanı.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Sıravi uzanmış sıra dağları,
Yaşıl meşələrdə ceyran, maralı.
Dünyaya məşhurdur Göyçayın narı,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Şahdağ ətəyində Quba şəhəri,
Dünya miqyasında bəllidir yeri.
Alması olmuşdur dillər əzbəri,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Məndən inciməsin gözəl Naxçıvan,
Onun saf adı da dünyamızda var.
Yer altı suyunun ləzzət dadı var.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Başdan başa deyim sənə gülüstan,
Dillərdə olubsan sən böyük dastan.
Bol tərəvəz verir bizim Lənkəran,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mil-Muğan torpağı ağ pambıq verir,
Pambıq da ölkəyə bol sərvət verir.
Adı ürəklərdə güc, qüvvət verir,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Qara qızıl fantan vurur Xəzərdə,
Nefti çoxdur Abşeronda, hər yerdə.
İnsanlar yaradır, qurur burada,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Yaşıl meşələri, yaşıl çölləri,
Şəffaf bulaqları, mavi gölləri,
Bol dövlət verən gözəl Xəzəri,
Belə Azərbaycan de harda vardır.

Çayların adını söyləyim sizə,
Dərədən, təpədən çıxmışlar düzə.
Kür çayım, Arazım axır dənizə
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Vətəni tərək etmiş həmvətənlərim,
On il qərrib yaşamaqdan, dostlarım,
Yaxşıdır bir günü ana Vətəni.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Hər şeyi yenidən başlamaq üçün,
Yenidən birlikdə yaşamaq üçün,
Yığışaq vətəndə gələcək üçün,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mən aşib keçmirəm tarixim üstədən,
Mənə əzab verir, axı anamdır.
Vaxt gələr qayıdar kim köçüb burdan
Belə Azərbaycan de, kimdə vardır.

İKİ XALQIN DOSTLUĞU

Gəlin siz a dostlar, gəlin görüşək,
Gəlin qucaqlaşib bir-bir öpüşək.
Bilirsiz nə qədər, şadam mən bu gün,
Sizi xoşbəxt, gülərlüzlü görəcəm.

Kim ayırar bizi bir-birimizdən,
Kimin gücü çatar, ayırsın bizi.
Ömürlük dostuq biz Azəri xalqla,
Allah belə yaratmış ürəyimizi.

Hər vaxt sevinərik, hər vaxt gülərik,
Çünki bu xoşbəxt həyat bizimdir.
Biz mərd insanlarıq, qədir bilənlik,
Gözəl Azərbaycan, əlbət bizimdir.

Bizim ana yurdumuz Azərbaycan,
Gül açılmış, güllü bağa dönübdür.
Artıq nəki zülm var, nədəki vuran,
Heç vaxtı enilməz dağa dönübdür.

Bizim İsrailin qəlbində varsan,
Xalqımız unutmamış, unutmaz səni.
Şairlər vətəni nə bəxtiyarsan,
Şair Anton hər vaxt xatirlər səni.

* * *

Yə dusdtü vokundgə sırr türe ə kəsho,
Əz düşmə ziyod tan tji urə ə dünyo.

Ə h, oşirəvoz dust birə, ə kosib məxənd,
Əz xüşdə zu madaray, imboşi mixənnət.

Xalqə voyisdgə türə kəşü pişovo,
Gurin gi xüşdəre mə gəşd ə nəloyiqovo.

SİMANTU GƏRDO

Əri 63 sala birəyi düstmə
Simon Borisoviç nuvsdəm.

Əz xori bəbəho, adəm soxdə,
Əy dust mə, həmişə dül tü şor gərdo
Yə biroro xuno, türə mə xostə
İ şast sə salay tü simontu gərdo.

Əi dül mə əri tü, dəri niyyətho,
Çənd salho zivisdı, cun soqi gərdo.
Zəmi salamatı, həmi xəndə lov,
İ gufidirəhoy mə, əz xudo gərdo.

Dültü yə təmizi, guzkirə xuno,
Hörmət tü ambari ə qəriş dustho.
Anton türə xostə, biroro xuno
İ şast sə salay tü simantu gərdo.

AD GÜNÜN MÜBARƏK

*Dostum Simon Borisoviçim
ad gününə həsr edirən...*

Salam Simon qardaş! Bir insan kimi,
Daim uca görüm sənın başını.
Bu gün mən də səni bir şair kimi,
Təbrik edirəm altmış üç yaşını.

Xalqımız unutmaz səni heç zaman,
Dünyada əbədi insansan, insan.
Xalqına köməklik göstərən adam,
Gördüyün əməllər şahidi sənsən.

Xalqımızın sədaqətli oğlusuz,
Sözündən dönməyən insan oğlusuz.
Xalqın sevgisindən bil yaşasanız,
İnan vallah, siz çox yaşayacaqsınız.

Sənin mərdliyinə bizim xalqımız
Baxıb ilham alır səndən doyunca
İnan, sağlıq olsun, hər yaşını da
Təbrik edəcəyik səni görüncə.

BİXƏBƏRƏM MƏN

Bir gözəlin eşqiylə əcəb divanəyəm mən,
Xalq elə bilir ki, guya bəxtəvərəm mən.

Nə üçün bu qədər zülm eləyir mənə o gül,
Dözürəm zümlərə, çünki onu sevirəm mən.

Məqsədimə çatmaq üçün yüz dəfə can versəm,
Vaxt gələr sözsüz ki, məqsədimə çataram mən.

Kim saysa məni quluyam o nazlı dilbərin,
Səhvdir, o gözəlin yanında bir ağayam mən.

Həmişə istəyirəm dostum şad, sevinc olsun,
Heç-vaxt, heç kəsin pis gününü istəmirəm mən.

Anton, deyirlər çox insanlarda vəfa yoxdur,
Elə bilmə ki, bu dünyada bixəbərəm mən.

BİSTOGƏ

Ləzzətsiz imbu xurdəy odomi holol nəbistogə,
Xubiş mizüvü hiç dərdü nə qəmə nəbistogə.

Əzu inson hiç məhəl əh, ilom inson niimbu,
Əgə urə əqül nə danandayü nəbistogə.

Çü soxdənüm əzuni raç buho zənanəki mə,
Məxbər bədən, siyə-qoş, siyə-çümü nəbistogə.

Əkəsho həmişə mühdəc imboşi urə dan tü,
Türə əgə mol-dövlət nə əqül tü nəbistogə.

Uvaxt nuş imbu ə cun odomi xuruho içki,
Ə hololə süfrə nüsdə, cəng, dəh, vo nəbistogə.

Hər vaxt xubi inco Anton, dan tü ginə h, hidimi
Tərs uni ə u h, ilom sual-covobü bistogə.

QUBA ŞƏHƏRİ

Məni şair yetirib
Mənim Quba şəhərim.
Bağları gül gətirib
Mənim Quba şəhərim.

Torpağında göz açmışam,
Qoynunda böyümüşəm,
Yaratmışam, yazmışam.
Mənim Quba şəhərim.

Dolayı yolların var,
Aşılmaz dağların var,

Gözəldir hər il bahar,
Mənim Quba şəhərim.

Daha qəm eləmirəm,
Toylarına gələrəm,
Xalqımla mən gülərəm,
Mənim Quba şəhərim.

ŞƏHƏR QÜBƏY MƏ

Mərə şoir soxd xudoy mə,
U, eşq dəşəndi ə dül mə,
Xundəm, nüvüsdəm, şor birəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə u xori çum vokundəm,
Ə qıcoqu kələ birəm,
Xubə ruzho unco dirəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Sərüu vərflü şoh doqu hist,
Təmizə ov, bilşoqho hist,
Ceyron gəşdü yəyloqho hist.
Ə u şəhər Qubəymə.

Mə Qübərə rafdü, dürüm,
Əz xubiyo həzz vəgürdüm,
Con güfdirə, con şinürüm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə DUXDƏR

Dül türə ə sər dül mə,
Vəni, duxdər. guş dorum mə.
Vünüm, ə qəd ən dül tü
Dərigə eşq-mühbət mə.

Nədəgə eşq ə dul tü,
Ərçü mərə, duxdər tü.
Eşq-mühbətsiz xosdumgə,
Ləzzət nüdü sevgi tü.

Ədül tü dəgə eşq mə,
Tob nüdü, dan i dül mə.
Su mügürü, musuxu
Əz eşq tü i bədənə.

Anton mugu. ə duxdər,
Gərdoş tü yə bəxtəvər.
Xubə xosyət hist türə,
U əz hərçü hist zəvər.

Azərbaycan Respublikasında saxurların yaşadığı ərazilər

Saxurlar ölkəmizin Qax və Zaqatala bölgələrində yaşayırlar. Bu ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi bölgəsinə daxildir. Saxurlar əsasən dağətəyi-düzən qurşağda, çayların gətirmə konuslarında məskunlaşmışdır. Əhalisinin böyük əksəriyyəti kənd təsərrüfatı ilə məşğul olur. Saxur dilində ədəbiyyat nümunələrinin sayı çox azdır. Mənşəcə saxur olan şair və yazıçılar əsərlərini ya azərbaycanca, ya da saxurçaya yaxın dil sayılan ləzgicə yazırlar.

Arif Qızılqaya

(saxur şairi)

LƏZGİ DİLİ

Qafqazın xəncər dilisən,
Mərd xalqın dilbər dilisən,
Obalar, ellər güllüsən,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Tahirlərin sehri, sızü,
Eminlərin nuru, gözü,
Şerimin alovu, közü,
Min bir dərdin dadı, duzu,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Saxurun doğma qardaşı,
Döyüslərdə silahdaşı,
Könül, diləklər sirdaşı,
Bu ellərin zirvə-daşı,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Əfsanələr, nağıllar tək
Qayalarda bitən çiçək.
Səndən ayrı dözməz ürək,
Bir qılınca mənə gərək,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

YAĞIŞ

Nə qədər də gözəl iş
Vaxtında yağan yağış
Küçələri toz alanda
Bağ – bağça quruyanda
Damcı – damcı, həm yüngül
Navalçadan süzülür
Sən heç əsirgəmə, hər yan su
Gör dünyada necə boldu su,
İstərdik, sən ey yağış, çox yağasan
Susayan torpaqları doydurasan
Bəzən xırda uşaqlar
Göy guruldayanda qorxar
Həyətə heç bir ləpir düşməz
Ana qucağına qısılar onlar
Çöldəsə bir ilahi tamaşa
Hərdən uşaqlar baxar yağışa
Bugün daldalanacaq olub
Dünənki lazımsız parça
Altına yığışib, xısnlaşib, sıxlaşib
Mehribanca qaçırlar harasa
Bugün gölməçələr çox şappıldayacaq
Sonra da məktəb dəhlizində
Şirin qəhqəhəylə bitəcək bu səs
Ancaq uzunboğaz çəkmələr istidi,
Birdə dəhlizləri dolaşan isti nəfəs.

QIŞ AXŞAMLARI

Necə gözəldir qışda axşamlar
Göydə parıldar ay və ulduzlar,
Ay işığı qar kimi səpələnib qara
Qarsa bir bəzəkdi qış axşamlarına
Qar qaranlıq bucaqları işardar
Qar yağar, qaranlıqlar yarılar
Qar yerdə ağarar, ulduz göydə parlar
Sənsə nəfəs alırsan isti sobayla birgə
Yerində xumarlanıb ulduzları sayırsan
Bir, iki deyil lap çoxdu onlar,
Gah yanar, gah da sönüb alışar
Ulduzlar sənə uzun söhbətə başlar
Gözlərinə qıyılar, gah da qamaşar
Sonra da yavaş – yavaş yuxuya dalar.

BƏNÖVŞƏ

Sən boynunu bəs niyə
Bükmüsən bax beləcə?
Kol altdan boylanan
İncə və tər bənövşə
Yoxsa vətən dardadı,
qaşqabağını tökmüsən?!

QARA PIŞİK

Qara pişik,
Qara pişik
İstədinmi
Dağ pendiri

Yoxsa siçan,
Siçovul?
– Mən bilmirəm
Nə istərəm
Mən siçanlara
Həmişə
Eləyərəm tamaşa
Siçanlarsa gizlənin
Siçovuldan
Nənə xörək çəkəndə
Yataram isti qazanın yanında.

DÜŞMƏNLƏRƏ

Axan qan deyil damarımızda, alovdu
Anamızdan əmdiyimiz süd halaldı
Qoy gözə dirəsinlər gülləni
Bir ölüm nədi ki, qorxunun yanında
Ayağımız altda torpaq yansa da
Biz saxuruz, yox aramızda qorxaq
Bizə qüvvət verən dağ suları
Canımızda dayanmaz, dövrən edər,
Qara daş, qara təpə bizə səngər,
Heç bir düşmən girə bilməz torpağımıza
Girsə də çıxı bilməz o daha,
Ayağa duracaq qoca da, cavan da
Qabağa çıxana vermərik aman da
Sən ey düşmən, yanaşma arı pətəyinə
Sənin kimi arı yığanlar olub daim peşman
Canından bezmisənsə bir düşmən kimi gəl!

TUTA BİLMƏZSƏN

Göydə qara bulud uzanır
Üstümə yağış yağır
Ay bulud, mən göyə qalxıram
Sən məni tuta bilməzsən,
Vardır göydə mənim balalarım
Onların xəbəri yox
Seldən, göldən yağışdan
Bütün yerin suları
Bir yerə yığılsa da
Sən məni tuta bilməzsən,
Mənim evim, mənim ocağım
Rahat oluram yalnız mən orda
Yolda olsa da yüz qoçaq
Sən məni tuta bilməzsən

Pərviz Yusif

QUM KƏNDİR 3

(ixtisarla)

Vətəndə evi olmayanlara deyirəm: Gedin Marsa!

Qənbər döşənmiş dar küçəylə addımlayırdı. Səssiz gecə idi. Solğun ay işığı sıgallı qənbəri işıqlandırır, yolu qara divarların qaranlığından ayırırdı. Sükutu kobud ayaqqabıların yorğun tappıltısı pozurdu. O qədər yorğun idi ki, tappıltını gerçək qavramırdı. Sanki şüurun keçmişinə ilişən ətalət səslərdi. Qaranlıqdan güclə seçilən

küçəkənarı qədimi evlər, də sanki əbədi susmuşdu. Tappıltıların əks - sədasi yorğun - yorğun qara sərhədlə uzanırdı. Və bir də sükutun uğultusu. Başqa heç nə.

Birdən arxada başqa tappıltı eşidildi. Əvvəl diqqətini çəkmədi. Sonra maraqlı gəldi. Addımlarını yavaşıtıdı ki, arxadakı gəlib onu keçsin. Qəribədi, o da sürəti azaltdı. Çevrilib arxaya baxmaq istəmirdi ki, ona maraqlandığını bildirsin. Yenə addımını bərkitdi. Hiss elədi ki, həmin kimsə də dirçəldi. Bu dəfə əməlli - başlı şübhələndi. Deyəsən, onu güdürdülər. Dayandı. O da dayandı. Lap təəccübləndi. Güdülməyini yoxlamaq üçün hansısa döngəyə döndü. O da döndü. Sonra başqa döngəyə keçdi. O, yenə gəlirdi. Bayaq getdiyi yola qayıtdı. Bir neçə qəti və sürətli addım atıb dayandı. Lap yaxında duyulan başqa tappıltı səsi də kəsildi. O, sərt şəkildə arxaya çevrildi.

...küçə boş idi.

Qatil hiss elədi ki, kimsə onu güdür. Azdırmaq üçün metroya düşdü. Vaqona mindi. Tünlüyə girdi. Yenə güdürdülər. Vaqonu dəyişdi. Növbəti stansiyada çıxdı. Əks tərəfdən gələn qatara mindi. İç - içə bir neçə vaqon dəyişdi. Ancaq fərqi yoxdu, güdülmək hissi qatili tərk eləmədi. Seyrək sərnixin olan vaqonda əyləşdi. Daxili narahatlıqla nəfəs dərdi. Qatil hiss elədi ki, onu güdən lap yaxındadı. Vaqondakı adamları altdan - altdan bir - bir süzdü. Əsəbi güc gəldi. Dözmədi. Üzbəüz oturub mobil telefonda oyun oynayan oğlanı boğazladı. İri bıçaq çıxarıb qışqırdı:

- Kişisən, üzə çıx!

- Üçə kimi sayıram, özünü göstərməsən, öldürəcəm, - bıçağın tiyəsi girova baxırdı. Girov nəşə mızıldandı.

Sus, - qatil qışqırdı və saymağa başladı, - bir..., iki..., üç...,

İri bıçaq girovun qarnına saplandı. Hamı dəhşətlə baxdı. Qatil qaçdı. Hissiz cəsəd yerə dəydi.

Əslində hekayət burda bitir. Ancaq heç kim, heç qatilin özü də bilmədi ki, güdən elə girovun özü idi. Və qatil bir də onu bilmirdi ki, onu sabah da güdəcəklər.

Mən özgələrin ləpirinə baxa - baxa qarda yeri yirdim. Sonra dönüb öz ləpirlərimə baxmaq istədim. Çox baxdım. Öz ləpirlərimi seçə bilmədim.

Səssiz gecə idi. Səhikənarı dirəyin solğun işığı rütubətin soyuğuna qarışıb yuxu gətirirdi. İllərlə hər cür təpik dəymiş cod asfalt, möhkəm üzüylə səkiyə qara sığal çəkmişdi. Səki yatırdı. Ehtiyatla qar yağmağa başladı. Yağdı, yağdı, çox yağdı... və hər yerə ağ sığal çəkdi.

Ertəsi gecə də səssizdi. Ancaq qarın üzərində saysız - hesabsız insan izi vardı.

Metroya qar yağmışdı...

Avtobus ara dayanacaqların birində dayandı. Sərnişinlərdən düşən də oldu, minən də. Sürücü qapıları örtmək üçün barmağını düyməyə uzadanda öndəki qapı boşluğundan bir əsa girib döşəməni taqqıldatdı. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Deyəsən, nəşə soruşurdu. Üçüncü cəhddən sonra sürücü soruşanın nə dediyini başa düşdü. Əsnəyə - əsnəyə iki sözsüz cavabı eyni vaxtda verdi, yəni başını bulamaqla "yox"u, çiyinlərini çəkməklə də "nə bilim"i göstərdi. Yenə fişiltı gəldi. Qabaqda əyləşənlər əsa girən yerə əl uzatdılar. Çox böyük gövdəli birini yuxarı dartdılar. Mən arxa sıralarda oturmuşdum. Və bu nəhəng tipin maraqlı görkəmi mənim müşahidəmə tuş gəldi. İri, qabarıq, həm də ifadəsiz gözləri vardı. Hər biri cır alma boydaydı. Ətli üzü bozumtul - qırmızımtıldı. Uzun, sıx və cod saçları səliqəsizdi. Bədəninə baxanda qolları təəccüblü dərəcədə gödəyiydi. Yekə sallaq qarnı vardı. Adamı sarsıdacaq qədər təəccüblümü deyim, qəribəmi deyim, bir cəhət mənim

əməlli - başlı marağıma səbəb oldu. Onun hər iki qıçı dizdən çölə əyri idi. Nə bilim, bəlkə də bir altmış dərəcə. Elə bil, "A" hərfinin üstündə yeriyirsən. Ancaq hər halda əsaya dirənə - dirənə çətin yeriyirdi. Onu qarının yanındakı sırada oturdular. Elə həmin an arxa sırada oturan qadın burnunun ucunda əlini yellədi və burnunu tutdu. Adətən kəskin iy duyan adam belə eləyər. Təzə sənişin demək olar ki, skamyanı bütöv tutmuşdu. Nəhəng bədəninə düz saxlaya bilmirdi. Fəqərəsi boşalan adam kimi gah o yana axırdı, gah bu yana. Arada çevrilib arxa aya baxdı. Gözlərində heç bir ifadə yox idi. Göz qaraları dayanmadan göz hədəqəsində oynayırdı. Lap yumşaq heyvan oyuncağı silkələyən kimi. Üstəlik baxışları bir nöqtəyə yox, hər birisi ayrılıqda müxtəlif yerlərə tuşlanırdı.

Avtobus yavaş - yavaş tərpendi. Əcaib sənişin sakitləşə bilmirdi. Qara nimdaş plaşın altında kürəkləri, beli oynayırdı. Tez - tez qolunu qaldırıb salırdı. Nəfəs alanda da qalın fişiltılı səs gəlirdi. Kənar-dan baxana elə gələrdi ki, bu adamda aramsız narahatlıq var. Ancaq qətiyyəni yox. Narahat sənişin əslində özünü çox rahat hiss eləyirdi. Mən qısa müşahidədən sonra bunu başa düşdüm. Arxada oturan qadın hələ də burnunu tutmuşdu. Arada çevrilib qəribə sənişindən şikayətli baxışlarını bizə dikdi. Biz neyləməliydik ki!? Hər halda, mən arxada oturmuşdum və əcaib sənişinin iyi mənə çatmırdı. Əgər doğrudan da o iylənirdisə... Tədricən salonu kəşif iy bürüdü. Bürüdü və çoxaldı. Kifayət qədər tünd iydi. Sənişinlər narazı - narazı tərpeşdilər. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Qəribə, sürücüdən nəşə soruşurdu. Nə sürücü, nə də yanındakılar onun dediyini başa düşdü. Salona dolan iy dözülməzdi. Nəhəng sənişinin fişiltılı səsi və onu anlamağa cəhd eləyən yaxındakıların küyü içində tünd iyin təbiətini araşdırmağa çalışırdım. Duyğum bu iy bərədə heç nə demirdi. Burnumun yaddaşına yığılan qoxu bazasında nahaq eşələnirdim. Çünki bənzər qat yoxdu. Hər halda, xoş ətirdən söhbət belə gedə bilməzdi. Nə idisə, daha çox üfunəti andırırdı. Əcaibin arxasında oturan qadın deyəsən dözmədi:

- Bu avtobus ora getmir. Düş, başqasına min,- ikrahla dedi.

Qalın fişiltılı səs. Yanaşı sırada oturan kişi:

- Qardaş, sən nə deyirsən? Mən başa düşürəm, - deyib çiyinlərini çəkdi.

Nəhəngə yaxın olan başqa kişi tüklü çənəsini qaşıya - qaşıya dil-
ləndi:

- Mən "bazar" sözünü seçə bildim.

Sürücünün başından əvvəl yekə burnu çevrildi:

- Mən heç bir bazarın yanından keçmirəm axı.

Bayaqkı qadın dünyanın ən narahat adamı kimi inildədi:

- Onda bunu düşürün, getsin də,

Deyəsən, bu təklifdən hamı razı qaldı. Əcaib sərnəşindən yenə fişılı çıxdı. Ancaq bu, narazılıq əlaməti deyildi. Əslində, heç razılığa da oxşamırdı. Mənə elə gəldi ki, o, ümumiyyətlə vaxtaşırı səs çıxarmaq istəyir. Özü də bu, ona ləzzət eləyir. Nəinki fişılı, onun bütün hərəkətlərində təzə həvəs, təzə maraqlı hiss olunurdu. Elə bil, birinci dəfəydi. Avtobus dayandı. Qərib sərnəşini yenə ehtiyatla düşürdülər. Avtobus tərpəndi. O, gözdən itənə kimi pəncərədən baxdım. Əvvəl şəhər axşamına tamaşa elədi. Sonra böyük "A" hərfinə bənzər qıçlarının üstündə xırda - xırda yeriməyə başladı. Yöndəmsiz nəhəngin yerışı mənə nəyisə xatırlatdı, fikirləşdim, yadıma sala bilmədim.

Salonda isə həmin qadın həngamə açmışdı:

- Yekə kişidi, boyunu yerə soxum, it iyi verirdi.

- Elə bil ilnən çimməyib, - sərnəşinlərin biri zorla soruşmuş kimi həvəssiz dilləndi. O birilər dinmirdi. Qadınsa burunaltı donquldandırdı: "Adam da bu qədər yaramaz olar..., bu adamın yaxınları yoxdumu, nəyə görə bu kökdə küçəyə çıxmağa icazə veriblər, başın çatmır get dəlixanaya da, üfunətdən hələ də ürəyim bulanır..." Bilmirəm niyə, amma daxilən bu qadınla razılaşırdım, baxmayaraq ki, qadının sözlərində həqiqət vardı, bayaqkı nəhəng sərnəşinlərin rahatlığını doğrudan da pozmuşdu. Məntiqlə mən də elə düşünməliydim, lakin nədənsə düşünmürdüm. Qərib sərnəşin məndə qəti ikrah doğurmurdu. Onun tipini ayırd eləməyə çalışdım, az sonra isə tamam unuttum.

Beləliklə, yorğun və ac evə yetişdim. Qapını arvadım açdı, onun arxasından şıltaq qəhqəhə eşitdim. Bu təzə - təzə yeriməyə başlayan bir yaşlı qızımdı. Məni görəndə kimi üstümə qaçdı, daha doğrusu, buna çalışdı. Ayaqları hələ yer tutmayan və qıçları dolaşan qızım məndə hansısa hələ soyumayan təəssüratı tərpətdi. Ancaq əhəmiyyət vermədim. Sonra şam yeməyi..., çay..., birdə bədəni sızıldadan yorğunluğun can

verə - verə əriməsi... Divanda uzanıb televizora baxırdım. Qızım xalçanın üstündə oynayırdı. Arabir də hıqqana - hıqqana ayağa qalxıb yanıma gəlirdi. Öz dilində nəsə deyirdi. Gah da qıçları dolaşa - dolaşa otaqboyu hərələnirdi. Məni yenə də hansısa tanış təəssürat qıdıqladı. Araşdırmağa çalışdım. Və birdən şüurumda şimşək çaxdı, çox mürəkkəb olan qaranlıq dolanbacları işıqlandırdı. Deyəsən, mən nəyisə anlamaq ərafındayəm... və anladım. Bundan sonra elə bil içimi tutub sıxdılar, nəfəsimin rəvanı qaçdı. Dikəlib oturdum. Bayaq avtobusdakı əcaib sərnəşinlə təzəcə yeriməyə başlayan körpələrin yerışində bənzərlik vardı. Məni şaşırən bənzərlik deyildi. Əsla! Nəhəng sərnəşin öz yerişini təəccüblə izləyirdi. Elə bil, birinci dəfə yeriyirdi. Nəinki yeriş, o, özünün bütün hərəkətlərini qəribə maraqla müşahidə eləyirdi. Elə bil özünü birinci dəfə görürdü. Elə bil birinci dəfə adam cildinə girmişdi. Məni həyəcanlandıran da bu fikir oldu.

... o adam deyildi.

Təzə yeriməyə başlayan balaca, içəridən evin giriş qapısına yanaşmış, sevinə - sevinə döyüdü. Körpə əmin idi ki, döyülən qapı açılacaq.

Dağların qoynunda bir kasıb kənd vardı. Oranın adamları bir - biriylə salamlamağı sevərdi. "Necəsən?" sualına yalnız bir cavab eşidərdilər:

- Allaha şükür...

Toyda tamada:

- Bəylə gəlinin sağlığına! - bağırırdı.

Hamı durub oynadı.

Sonra tamada:

- Qudaların sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Tamada:

- Əmi, dayı,xala, bibilərin sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Hamı oynayırdı...

Məktəb yaşı çatmamış uşaqlar boş stolların ətrafında boşqablar-
dan sükan düzəldib "maşın - maşın" oynayırdı.

Rəfiqə öz rəfiqəsini yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağını yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağının oynadığını da yaxşı tanıyır.

Etibarlığımın və etibarsızlığımın,
Sədaqətliyimin və sədaqətsizliyimin,
Ayıqlığımın və sərxoşluğumun,
Gümrahlığımın və xəstəliyimin,
Şəhvətimin və duyğusuzluğumun,
Əziyyətimin və rahatlığımın,
Həm onların və həm də bunların
Bütün onların və bütün bunların
arasında,
nəinki arasında
hətta onlardan əvvəl də
hətta onlardan sonra da
(həmişə bəzən, bəzən də həmişə)
səni fikirləşmişəm... amma səhv eləmişəm.
Gərək əvvəl Onu fikirləşəydim.
İndi də səni fikirləşirəm,
Lakin Onu hər şeydən çox fikirləşirəm.

Hər dəfə xütbədə mütləq elə bir məqam olur ki, gözüm yaşarır.

Dünən çayxanada mənə yaxın masada əyləşən bir nəfərin söh-
bətini eşitdim:

- Ə, bacımın üç yaşında bir oğlu var, çox şuluq uşaqdı. O gün
nənəsi buna çay tökür, uşaq aləmi dağıdır ki, nənə, basa - basa tök...

- Niyə?

- Deyir ki, stəkan yaxşı dolmur, basa - basa doldur.

Əsnəyirdi. Avtobus dayanacağına çatdı. Burada düşəcəkdə. Pulu
vermək üçün əlini cibinə salmaq istədi. Nə qədər cəhd elədi, əli gir-
mədi. Əyilib təəccüblə baxdı. Cibi tikilmişdi.

Çaparaq həmişəki kimi saat onda başladı. Nəhəng masanın
dövrəsinə, yalan olmasın, otuzə yaxın müxbir yığışdı. Çoxu cavan ata
və analardı. Elə mən də cavan atayam. Bu günə olan mühüm xəbərlərin
müzakirəsi və planı başladı. Yorgunluğu hələ qaçmamış baxışlar, yux-
udan doymadığından hələ də xumarlanan göz qapaqları, danışan sə-
lərin fonunda növbə ilə uğuldayan əsnətilər, qızlarda isə makiyajın
oynaq çalarına uyşmayan süst üzlər..., növbətçi redaktor isə qeyd
edirdi. Mən də redaktoram, ancaq içimdə xəbərçilik həvəsi və yangısı
coşmur. Ona görə də ümumi prosesdə bir o qədər məsulluq daşımıram.
Yalnız mənə aid olan işləri səliqə ilə görməyə çalışıram. Vəssalam. Hə,
bir də, indi oxuduğunuz hadisə kimi xırda yazılarım olur. Mətləbdən
uzaqlaşmıyaq. Müxbirlər bir - bir çəkəcəyi süjeti bəyan ələyib çəkilişə
çıxırdılar. Mən qəzətlərin arasında eşələnirdim. Səhifələrin birindəki
şəkil diqqətimi cəlb elədi. Yarımşəhralıqda bir zənci körpəsi və bir

quzğun təsvir olunmuşdu. Məqaləni oxuyub dəhşətə gəldim. Möhkəm təsirləndim. Hiss elədim ki, özümdən asılı olmayaraq gözüm yaşarır. Uşaqlar görməsin deyə, başımı aşağı dikdim. Gözüm yenə şəkllə sataşdı. Ürəyim parçalandı. Gözümün ağına yaş təbəqəsi yığıldı. Lakin tez özümü yığışdırdım. Bu fotoya görə Pulitser mükafatı alan fotoqraf Kevin Karter sonralar intihar eləmişdi. Karter Afrikadan fotoreportajlar hazırlayırmış. O zaman Afrikada quraqlıq və vətəndaş müharibələri səbəbindən dəhşətli aclıq hökm sürürdü. Karter çox yerdə olur. Bir dəfə Sudan qaçqınlarının köçünə rast gəlir. Onlar aclıq və susuzluqdan ölməkdə olan iki yaşlı körpə qızı atıb gedirlər. Köçü izləyən quzğun körpənin yanında dayanıb ölməyini gözləyir. Kevin şəkli bu vaxt çəkir. Karterin fotosuna dahiyənə desələr də, özünü insana xas olmayan alçaqlıqda ittiham eləyirlər. Sonra onun həyatında böhranlar yaranır və o, intihar eləyir...

Aman Allah, nə dəhşətdi..., gözüm hər dəfə hissiz - heysiz torpağa düşüb qalan körpəyə sataşanda udlağımı qəhər sıxırdı, güclə özümü yığışdırıb gözlərimi döyürdüm ki, alacalanmasın. Qüssəmi yanımda oturub qəzet oxuyan iş yoldaşlarımla paylaşmaq istədim. Gənc analar və atalar fotonun üzərinə yığışdılar. Hamı təsirləndi. Oğlanlar susub baxırdılar, qızlarsa şəkil barədə nəsə danışır, bir - birinə ucadan rabitəsiz izahatlar verirdilər. Sonra da çıxıb getdilər. Sudanlı qızıcağazın şəkli, pıçılıyla mütəəssir olduğunu deyən oğlanların əlində isə çox gəzdi. Qızların soyuqqanlı, bir qədər "qəlbsiz" reaksiyası məni təəccübləndirdi.

Aradan bir neçə gün keçdi. Divar boyu kompüterlər düzölmüş böyük xəbərlər otağında öz iş stolumun arxasında oturmuşdum. Birdən aparıcı qızlardan biri hönkürtüylə ağlaya - ağlaya içəri girdi. Otaqdakı qızlar dərhal onun başına toplaşdı. Mən və bir neçə oğlan iş yoldaşım təəccüblə gözlərimizi döyürdük. Heç bir dəqiqə keçmədi, ağlaya - ağlaya başqa bir qız otağa girdi. Onun dalınca gələn qız da ağlayırdı. Deyəsən, hönkürənlərin başına toplaşan qızlar məsələdən əgah oldu. Çünki onların da gözünün yaşı sel kimi axmağa başladı. Biz oğlanlar təəccüblə baxışdıq. Ən tez sakitləşən qızlardan biri bizə yaxınlaşıb nə baş verdiyini hiçqıra - hiçqıra izah elədi: Səhər tezdən daxil olan məlumata görə avtovğazalda bir gənc və yaramaz ana üçaylıq körpəsini

soyuq səkiyə atıb qaçıb. Müxbir qızlardan biri ora çəkilişə gedib. Ağlaya - ağlaya körpəni çəkib, hadisə yerinə toplaşanların içində körpəyə analıq eləmək istəyən qadından müsahibə alıb. İşə qayıdandan sonra gördüklərini qızlara danışdı. Beləliklə də ağlaşma başlayıb. Qızlar artıq sakitləşmişdilər. Onlardan bir neçəsi körpəni övladlığa götürməyə hazır olduqlarını söylədi. Bir azdan xəbərlər başladı və biz həmin süjetə baxdıq. Mən diqqət yetirdim ki, körpənin kadrları oğlanları daha mütəəssir elədi, nəinki qızları. Hardasa oxuduğum bir deyim yadıma düşdü: "Kişilər gözüylə, qadınlarsa qulağıyla sevir". Yəqin ki, bu kiçik hekayəti qız yazsaydı, həmin deyim oxuduğunu yox, eşitdiyini deyərdi.

Sətirlərinə iztirab səpələnən hekayəmi bir qıza oxuyanda kövrəldim. Nəmli baxışlarından sonsuz mərhəmət yağan qız isə özünü saxlaya bilməyib ağladı... Sonralar ondan uşağım oldu.

Azyaşlı qızı zorlayan manyakın əlamətlərinif soruşanda, qızın yaşla dolu həyəcanlı diksinək baxışları bir az düşündü: "O, güləndə hər iki yanağı batırdı..."

Tarix təhrif olunduğu üçün kədərli.

Kədərli üzlərdi. Gülməli görünüşdü.

Televizorlar satılan dükana girdi:

- Qardaş, televizorların neçəyədi?
- Baxır, hansını deyirsən?!
- Bax bunu.
- Filan qiymətə.
- Nə qədər qarant verirsen?
- Həmişəlik, özü də üçqat.
- O necə olur?
- Yansa yangınsöndürənə, oğurlansa polisə, xarab olsa ustaya zəng vurarsan.

Əkdiyim ağacı yuxuda gördüm. Çiçəkləmişdi.

Metronun zülmət tunelində sürətlə şütüyən qatarın pəncərəsindən baxırdım. Lağımın kəsişdiyi yerdə gözümə nəsə ağ bir şey dəydi. Deyəsən, qayıq idi.

Dostumla hansısa ədəbi məclisdə oturmuşduq. İştirak eləyənlər şairlər və oxucuları. Şairlərin çoxu kişi, oxucularınsa çoxu qadın idi. Şairlər növbə ilə kürsüyə qalxıb şeir deyirdilər. Dikələn və udqunan parıltılı baxışlar onlara zillənirdi. Sonrasa ehtizazlı çəpiklər. Qarşımızdakı sırada oturan qadınların biri daha çox seçilirdi. Cavandı. Üzündə solğun cazibə vardı. Şeiri dinləyəndə kirpikləri titrəyirdi, dodaqlarını yalayır və hərərlə əl çalır. Sonda, məclisi aparan təvəqqe ilə kimisə dəvət elədi. Birinci sırada oturanlardan birisi ayağa durub süni təvazö ilə kürsüyə qalxdı. Onu tanıyırdım. Media aləmindəki zənginlərdən idi. Hardasa əlli beş yaş olardı. Odlu - alovlu şeir oxumağa başladı. Ailə dəyərlərindən, körpələrin ülviliyindən, ana qayğısından, övlad sevgisindən və bütün bunların toxunulmaz müqəddəsliyindən söz açdı. Bayaqqı qadına baxdım. Təəccübləndim. Şövkü sönmüşdü.

Kirpiklərini endirib yerə baxırdı. Görkəmindən qüssə yağır. Şeir qurtaranda da əl çalmadı.

Bayıra çıxanda dostumdan soruşdum:

- Qabaq sırada bizdən solda oturan qadın kimdi?
- O, etinasızlıqla üzünü mənə tərəf çevirmədən dedi:
- Ən axırda şeir deyəninin məşuqəsi...

Mən bir dəfə eşitmişdim ki, hansısa ölkədə "açıq qapılar günü" bayramı keçirilir. Həmin gün hamı səhərdən axşama kimi evlərin qapısını açıq qoyur. Taybatay açıq. Çernobılda isə ilin hər günü qapılar açıqdı. Taybatay açıq.

Totalım, yetmiş illik sovetlərin ateist cahilliyindən qurtulduq, bütün şirkləri anladıq və (guya) inkar elədik, yaxşı, bəs onda, dostlar, pul büt deyilmi?

Avtobusda qoca kişi oturmuşdu. Hər iki əlini yırğalanan əsanın üstə cütləmişdi. Arıq üzü vardı. Yalqızlıq çökən bulanıq gözləri yol çəkirdi. Müti baxışların dərinliyində donan qorxu rəhmət diləyirdi. Avtobusa olduqca yaraşlıq gənc qız mindi, qocayla üzbəüz oturdu. Onu diqqətlə həm də qadına xas olmayan cürətlə süzdü. Ümumiyyətlə, qızın açıq - saçıq geyimində, sərbəst hərəkətlərində cəsarət vardı. Salonda hamıya bir - bir göz gəzdirdi. Sakit baxışlarında saflıq, mərdanəlik hiss olunurdu. Bayaqdan hərisliklə baxan cavan oğlanlar deyəsən qızla göz - gözə gəlməkdən çəkindilər. Bu qıza şərqli demək olmazdı, heç qərbliyə də oxşamırdı. Şərq - Qərb sivilizasiyasının tandemi də deyildi. O, qloballaşma dediyimiz yeni dünyadərkinə yaxın tipdi. Düşəndə qocanın çiyininə əlini qoyub mərhəmətlə baxdı və sürücüyə yanaşdı dedi:

- Mənim, bir də qocanın pulunu çıx.

Sürücü qalığı qaytaranda ona barmağını silkələyib amirana tərzdə dedi:

- Bax ha, qocadan pul almayasan.
... cürətli addımlarla uzaqlaşdı.

Azacıq qırıxan yatağın ağında gündən qaralmış qüvvətli qolla bəyaz zərif qolun ovucları üst - üstəydi. Çöldə quşlar səhər nəğməsini oxuyurdu. Pəncərədən düşən sübh şəfqənin zolağı ovuclara tərəf uzanırdı. Çatdı. Ovucun biri tərpendi. Gözqamaşdıran şüa içəri doldu. Onların arasında totuş körpə ovucu vardı...

Totuş körpə əli qırmızı alma daxıla qəpik saldı. Cirink!!!

Etiraz aksiyası keçirmək üçün yüzdən çox adam toplaşdı. Qızmar yay günü idi. Hamı Milli Məclisə üz tutdu. Gəlib çatdılar. Hündür binanın iri pəncərələrinə büs - bütün kardon vurulmuşdu. Divarboyu mərtəbə - mərtəbə dəmir çərçivə qurulmuşdu. Üstünə ayaqaltı taxtalar düzülmüşdü. Orda fəhlələr dayanıb divarı qaşıyırdı. Aksiyaçıları qışqırışmağa başladı. Narazı şüarlar səsləndi. İstidən ağzıaçıq qalan fəhlələrin biri hissiz - duyğusuz aşağı boylandı. İlğım kimi alacalanan və dalğalanan boz mənərəni süzdü. Sonra etinasızca işinə davam elədi. İzdihamdan bir az aralı ağacların altındakı skamyada bir neçə polis oturmuşdu. Tənbəl - tənbəl əsnəyib mürgüləyirdilər. Aksiyaçıların səsi yüksələndə göz qapaqlarını zorla aralayıb narazı - narazı onlara baxırdılar. İsti yürüşə çıxanların da heyini kəsmişdi. Çılğın şüarlar indi narazı uğultuyla əvəzlənmişdi.

Milli Məclis təmirdə idi...

Hardasa torpağın altıda çəyirdək çatladı...

Hər yeni gün günahlar da təzələnilir. Fənilik Allah - təalanın rəhmətidi.

Hər ötən gün arxivlərə Yer in özünü barədə sonsuz media faylları yığılır. Orda Göy barədə çox az şey taparsan.

Yer üzündəki bütün avtomobillər hava üzərində dayanır.

Ömrün sonuna bənzəyən bir payız axşamı iki qoca kişi, yol qırağındakı arxın üstünə əylib heyətlə nəyəsə baxırdı. Bunlar işıldaböcklər idi. Yola düzələndə getdikcə uzanan sükut qocalardan biri pozdu:

- Axırıncı dəfə işıldaböcəyi, əlli - altmış il əvvəl görmüşdüm.

Çaydanın astadan üfürdüğü mehlə birgə havaya seyrələn fit, elə sükutun səsinə bənzəyir.

Ünsüz mağarada artıq nə qədər yaşadığını unudan guşənişin, köhnə saqqalının saralan tükələrini qıvıra - qıvıra bir dəfə belə dedi:

- Hətta sükutun səsi də ağcaqanad vızıltısı kimi bezdirir.

Onun yaşı ötmüşdü. Subay idi. Pis qazanmırdı. Qəribə adəti var idi. Pulunun çoxunu bahalı kişi ətirlərinə xərcləyirdi. Ətirlənməyi çox sevirdi. Həmişə üstündə qoşa ətir gəzdirər və harda olardısı, cibindən çıxardıb çiləyirdi. Tanıyanlar, özü olmasa da artıq getdiyi yerdə əsən mehlə haləni görürdülər.

Lap xırda hekayətlər yazan, saçına dən düşən cavan yazıçı kompüterdə işləyirdi. O, hər dəfə yazmazdan əvvəl monitorun ağında ... qoyurdu. Beləcə titrək kursiv, bir - bir peyda olan sözlərin sehriylə ... - ni, dünəni itələyən sabah kimi aparırdı.

Parlaq və soyuq payız günəşinin göz qamaşdırdığı küçədə əvvəlcə tükürpədən əyləc səsi, gumbultu dalınca da qışqırıq eşidildi. Yolun ortasında bir nəfər tirtap uzanmışdı. Vuran avtomobil isə qəzəbli - qəzəbli nərildəyib ordan qaçdı. Vurulan adamın ətrafında xırda izdiham yarandı. Bir azdan polis və təcili yardım gəldi. Həkim bir mənəli başını tərپətdi. O, keçinmişdi. Ölənin cibindən yaylıq, xırda pul, kimlik və mobil telefon çıxdı. Polis xəbər vermək üçün telefon kitabçasında onun qohumlarını aramaq istədi. Kitabçada cəmi bir ünvan var idi və "ev" yazılmışdı. Maraqlı burasıydı ki, "son zənglər" səhifəsindəki ünvan da yalnız "ev" idi. Mərhum bir neçə ay ərzində hər gün "ev"ə azı on dəfə zəng vurmuş. Hamısı da cavabsızdı. Daxil olan zənglər səhifəsi isə tamam boşdu. Polis "ev"i yığdı, xeyli gözlədi, cavab verən olmadı. Kimliyə əsasən ölənin ünvanı müəyyənləşdirildi. Əməliyyatçılar ora yollandılar. Qapının zənginə heç kim cavab vermədi. Qonşular onu tanımadığını dedilər. Araşdırmalar başlandı. Sonda məlum oldu ki, mərhum uşaqlıqdan yetim qalıb, həmişə tək yaşayıb...

Bir xalçanın rəngləriyik...

İmanlı kişi, hətta açıq - saçığ geyinən naməhrəmi də hicabda görər.

Qız ərə gedəndən sonra xeyli arıqladı. Nişan üzüyü barmağından sürüşüb düşürdü. O, üzüyün halqasını daraltmaqçün şəffaf lent sarıyırdı və ərinin laqeydliyindən ümitsizcə gileylənirdi.

Hər halda, dünyaya gələcək bütün körpələr haqda ilk xəbəri kişilər qadınlardan eşidir.

Bəzən ölmüş ümidlər təəssüfün gücündən dirilir. Təəssüfün sonu tövbədi.

Qurbağa gölünə daş atdı, yaxud izdihama yalançı qumbara atdı. Fərq sıfırdı.

Kəllə və çənə sümüyünün araşdırmalarına həsr olunmuş Beynəlxalq Səhiyyə Konfransında çıxış eləyən həkim, əsnəyə - əsnəyə əsnəməyin özəlliklərinə keçdi. Bu zaman salonu qəribə uğultu bürüdü və get - gedə gücləndi. Hamı əsnəyirdi.

Yaşılımtıl sarımtıl kürəyə bənzer məxluqlar bütün Yeri zəbt elədi.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Bu ölkədəki televizorları nə vaxt açırsan, yekə əndamı qadınlar oxuyub oynayır.

Otaq çox rahat və sakitdi, amma istidi, sərinkeşi işə salırsan, indi sərindi, ancaq pərlərin uğultusu can sıxır.

Təsadüfən görüşdülər. Baxışdılar. Təsadüflər çoxaldı. Baxışmalarda. Sonra uduqunan sözlər peyda oldu. Daha sonrasa pıçıltılar. Gözlərdəki parıltı qəlblərin dibinə endi. Orda kiçik dünya toxundu. Çəhrayı damlı, totuq ağ divarlı ev, üstündə balaca totuq buludlar, bir də uzaqda eşidilən körpə səsləri. Lakin iddialar da paralel böyüdü. Qızın iş yeri iqtidarın xidmətindəydi. Oğlansa işləmirdi və müxalifətdəydi. Xırda mübahisələr, fikir ayrılıqları və ayrılıq. Kiçik dünya dağıldı.

Orta əsr qəsrlərinin daş yaddaşı indi çadır şəhərciklərinin brezent yaddaşında. Çadırın ətrafında oynayan uşaqlardan biri, atasının cibindən çıxarırdığı alışqanla çadırın ətəyinə od vurdu.

Dördnala çapan cəngavər meşədən talaya çıxdı. Əzəmətli qəsəə baxıb əlçatmaz kraliçanı xatırladı. Ürək döyüntüləri həzincə titrədi. Gözlərinə sonsuz nisgil yığıldı... Dayanmadı. Çaparaq ordan uzaqlaşdı. Bir dəfə o, kraliçaya xəlvəti "Sizin məhəbbətinizi qazanmaq üçün hər cür mübarizəyə hazırım" sözlərini pıçıldamağa cürət eləmişdi. Kraliça işə ikrah və süni qəzəblə ayağa qalxıb cəngavəri həbs eləmək əmrini vermişdi.

Təpədən dırnağa kimi silahlanan və dördnala çapan bir dəstə atlı meşədən talaya çıxdı. Gurultu - tappıltıyla təzə atləpirlərinin arxasınca çapdı.

Bir dəfə yuxuda çox nəhəng, əsrarəngiz, qara daşlı bədheybət qəsr gördüm. Sonra mən içəri varid oldum. Gözəl kraliçanı çiynimə atıb qaçırdım. Kral qılıncını sıyırıb dalımca düşdü. Mən qaçırdım, o qaçırdı. Mürəkkəb dəhlizləri olan yekə mağarada azıb qalmışdım. Heç cür çıxışı tapa bilmirdim... Yuxudan duranda fikirləşdim ki, əslində azan yuxu imiş. Uşaqlıqda görməliydim, indi gəlib çıxıb.

Yuxuların növbəsi...

Didilib tökülmüş qoca süpürgə, həyatında hər cür zibil görmüş tərtemiz xəkandaza baxıb ah çəkdi. Xəkandazın həyasızca irişən ağzına düşəcəyi günün uzaqda olmadığını düşündü.

İşgüzar rəsmi geyimdə olan gənc qız və oğlan startda əyilib "diqqət" komandasını gözləyirdi. "Diqqət!..." "Marş!!!" Qızla oğlan sürətlə yerindən götürüldü. Qız nazikuzun dikdaban çəkməylə qaçırdı.

Anadangəlmə kor adam, dahiyənə hesab olunan intibah rəsm-lərini heç vaxt görməyib. Görməyəcək də. Ancaq o, hər gün əzana qulaq asır.

Şəxsiyyətə pərəstişə münasibət və pərəstişə şəxsiyyətin münasibəti

Şəhərin mərkəzi parkındakı yaşıllığa qulluq eləyən bağbanlar işi qurtarıb alətləri çiyinə aldılar. Parkda dincələn və gəzişən gur insan selinə qarışıb gözdən itdilər. Lakin onların yerini ayırd eləmək çətin deyildi. Sajsız - hesabsız adamın başı üzərində otbiçən uzun kərəntinin əyri və iti dəmiri işarırıdı.

Bir dəfə rayonlar arası yolda dəhşətli qəza oldu. Ata ağır yaralandı, ana aldığı tramvalardan üç ay komada yatdı. İki yaşlı körpə qızı isə... itirdilər. Üç aydan sonra ana özünə gəldi. Tibb bacıları heyrət içində ona gözyadınılığı verdi. Ana zorla gülümsədi, "qızımı gətirin yanıma," yalvardı. Tibb bacıları quruyub qaldı. Biri özünü eşitməzliyə vurdu, ləvazimatları götürüb qonşu palataya keçdi. O biri, ananın yaxınlarına xəbər vermək bəhanəsiylə tələsik çıxdı və dəhlizdə özünə söz verdi ki, ananın ürək parçalayan baxışlarına tuş gəlməmək üçün bir daha ora girməyəcək. Ana tək qaldı. Dəhlizdən gələn səslər arasında körpəsinin hənirtisini aramağa başladı. Qohumlar ananın komadan ayıldığını bilsələr də, heç kəs yanına girməyə cürət eləmədi. Daim gözünü yumanda körpə qızının təbəssümünü görəən ata da. Ata xəstəxananın həyətindəki ağacın altında ağladı. Ata qəlbləri didən səslə ağaca yalvardı: "Körpənin yoxluğunu anaya sən de," Ağac susdu. Ata quşlara yalvardı. "Siz deyin," daha həyətdə heç bir quş görünmədi. Ata buludlara yalvardı. Buludlar pərən - pərən olub, uzaqlara çəkildi.

Oxucum, bu xəbəri anaya deyə bilərsəmi?

Bir xalçanın rəngləri... ..

Analar övladlarını doqquz ay daha çox tanıyır hamıdan.

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rabitəsiz və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim.

Bir dəfə hansısa il aprelin biri idi. Səhərki çaparaqdan sonra ("xəbərlər"də işləyirdim) iş yoldaşları bir - biriylə zarafatəşanda adamaldadan gün olduğu yadıma düşdü. Hər il aprelin biri elədiyim zarafatı təkrarlamaq fikrinə düşdüm. Ciddi görkəmlə internet xəbərlərinə baxdım. Sonra saxta heyrətlə dönüb dedim ki, "Terrorçular Parisdə Eyfel qüləsini partladıb." Xəbər əvvəlcə çox həssas qarşılandı. Hər halda iş yoldaşlarım, xəbərçidilər axı. Lakin bu bir an çəkdi. Zarafatımın effekti əvvəlki illər kimi uğurlu olmadı. Bir neçə sadələvhdən savayı hamı gülümsündü. Məni çoxdan tanıyanlar isə barmağımı silkələdi, yəni ki, biz bilirik, sən hər il aprelin biri Eyfeli uçursan. Doğrudan da, "Eyfel" zarafatını birinci dəfə ortaya atanda böyük səs - küy olmuşdu. O vaxt başqa televiziya işləyirdim. Eyfelin uçduğunu eşidən xəbərçilər tələsik süjet hazırlayıb efirə vermişdilər. Mən özüm həmin xəbəri efirdən eşidəndə çaşıb qalmışdım.. "Doğrudanmı, redaktorlar mənim dediyimi ciddi qəbul eləyiblər". Nə isə, aparıcı, redaktor və bir də mən şiddətli töhmətlə birtəhər yaxamızı qurtarmışdıq. Lakin o vaxt işlədiyim televiziya şiddətli töhmət yaxşı işçilərə verilirdi. Buna görə də tamaşaçıların sevdiyi mənfi qəhrəmanlar kimi qürur duyurdum.

O hadisədən yeddi - səkkiz il keçirdi və "Eyfel" artıq öz "duz"unu itirmişdi. Həmin gün yaddaqalan zarafat olmadı. Düzdü, komada yatan hansısa dövlət başçısının ölüm xəbərindən həyəcanlanan prodüserlər arada vurnuxmağa başlasalar da, sonradan daşın hardan atıldığını başa düşdülər. Axşam evə qayıdanda isə bir aprel gününə tən-tənəli nöqtə qoymaq üçün plan fikirləşdim. Evə girəndə üzümü turşut-

dum. Arvadım mətbəxdəydi. Sakitcə otağa keçib paltarımı dəyişdim. O biri otaqda balaca qızım əmisi ilə oynayırdı. Üzümə saxta acıq verib çarpayıda əyləşdim. Bilirdim ki, arvadım indi otağa girəcək. Və gəldi. Onun üzünə baxmasam da hiss eləyirdim ki, təəccüblə mənə baxır. Yaxınlaşıb soruşdu: "Nə olub?" Cavab vermədim. Bu dəfə lap həyəcanla soruşdu: "Sənə nə olub?" Təbii ki, mən yenə cavab vermədim. Üzümdəki saxta acığı bir azda bərkitdim. Mənim planımın xeyrinə işləyən şübhə və həyəcanı süni surətdə uzatdım. Arvadım kətili yaxına çəkib mənimlə üzbəüz oturdu. Mən acığı saxta iztirabla əvəz eləyib uzun - uzadı ona nəzər saldım. Arvadımın gözlərində şübhə, həyəcan, qorxu bir - birinə qarışmışdı. Aprelin biri olduğunu heç ağlına da gətirmirdi. Fikirləşdim ki, əsl məqamıdır. Ağır - ağır sözə başladım: "Bilirsən, insanların taleyi müxtəlif olur, sənin də, mənim də, elə hamının... sən ağıllı qadınsan, yaxşı anasan, səndən çox razıyam, məni düzgün başa düş..." (hər ifadənin arasında mənalı pauza qoyurdum) Gözləri yol çəkən adamlar kimi gözümlə zillənmişdi. "Həyatda çox şey olur, şərt deyil ki, iki nəfər ömrünün axırına kimi bir yerdə yaşasın, bir yerdə yaşayanlar da olur, ayrılanlar da, bunlara normal yanaşmaq lazımdır ". Qadın fəhmli ona artıq hər şeyi demişdi, beyni isə inanmaq istəmirdi. Mən onun halını görüb çox uzatmaq istəmədim. "Mən başqa qadına rast gəlmişəm..." O, üzünü yana çevirdi. Əlini üzünə tutdu. Çiyinləri səssizcə atılmağa başladı. Mən daha dözə bilmədim. Harayla gülüb "Bir aprel, bir aprel!" deyə qışqırdım. Sonra o biri otaqda süfrəyə xörək gələndə, arvadımın nəmli gözlərini görən qardaşım mənə təəccüblə baxdı...

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rəbitəsiz və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qəti qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim. Lakin mən də, arvadım da çox gözəl bilir ki, bu gün bir aprel deyil.

Bakı, 2006
mart - dekabr

İÇİNDƏKİLƏR

Sivilizasiyaların qovuşduğu məkan – Azərbaycan.....	3
Azərbaycan etnik mədəniyyəti.....	7
Azərbaycan Respublikasında milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunması üzrə mövcud vəziyyət.....	10
Talış ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	17
Ləzgi ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	70
Avar ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	106
Tat ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	142
Udın ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	206
Kürd ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	247
Dağ yəhudilərinin ədəbiyyat və folklor nümunələri.....	295
Saxur ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	326

Korrektor: Günay Şıxəliyeva
Yığıcı: Arzu
Bədii redaktor: A.Əhmədov
Dizayn: A.Əbilov
Kompyuter səhifələyicisi: E.Məmmədov

Üz səhifəsindəki xalçanın müəllifi: Lətif Kərimov

Bir xalçanın rəngləri "Avropa" nəşriyyatı,
Bakı-2007, 352 səh.

Çapa verilib: 05.10.2007
Çapa imzalanıb: 12.11.2007
Formatı: 60x84
Sayı: 1000
Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.
səh. 352

"EUROPA" Publishing house -2007